De verraders

Willem Oltmans

bron
Willem Oltmans, *De verraders*. Van Amelrooij, Utrecht 1968

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/oltm003verr01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

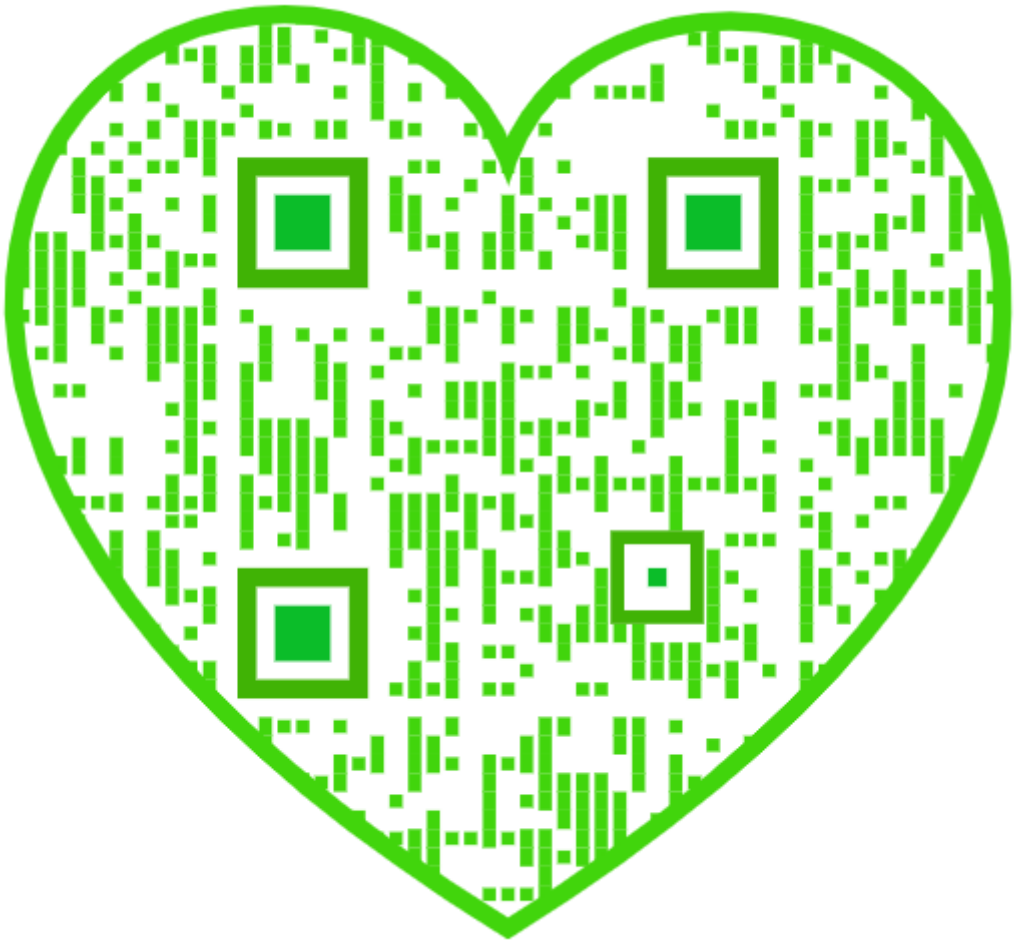

Voor Peter

New York City

December 1968. De westerse landen om de Atlantische Oceaan behoren tot, wat Barbara Ward heeft genoemd, ‘de bevoorrechte aristocratie van de volkerengemeenschap’. Zij tellen 16 percent van de wereldbevolking, terwijl zij 70 percent van het inkomen van de wereld in de wacht slepen. Men zou kunnen stellen, dat deze Atlantische gemeenschap even welgesteld is vergeleken bij de rest van de mensheid, als Andrew Carnegie puissant rijk was in verhouding tot zijn staalarbeiders. De achterstand, die de derde wereld van Azië, Afrika en Latijns Amerika heeft in te halen is nauwelijks voorstelbaar.

Ik schrijf deze herinneringen in een appartement aan 178 Fifth Avenue. Hier kan ik mij, in dit zenuwcentrum van de westerse beschaving, door Wallstreet in alle opzichten overschaduwd, nauwelijks aan deze associerende gedachten onttrekken, ook al schrijf ik over Nederland en Indonesie.

Toynbee heeft ons herinnerd aan het feit, dat de mens sedert de Paleolitische eeuw, dus de eeuw waarin deze mens het overwicht bemachtigde op olifanten, leeuwen en tijgers, hij aan geen groter gevaar heeft blootgestaan, dan nu, het atoomtijdperk.

Nu zijn wij immers met onze huidige kennis van techniek en wetenschap werkelijk in staat alle leven op aarde te vernietigen en weg te vagen.

De vraag is echter of de mens zichzelf niet bedot. Terwijl hij ogenschijnlijk wordt beheerst door de godin van de Rede, dreigt deze moderne rationaliteit tegelijkertijd zijn meest tragische illusie te worden. Ondanks de zogenaamde fiere overheersing door de mens van de Natuur, waar wij vooral in het westen zo prat op gaan, zijn wij in wezen nog altijd niet anders dan haar slachtoffers. Wij hebben immers bij al onze knapheid, en schijnbare technische vervolmaaktheid nog allerminst geleerd onze eigen natuur te beheersen. Wij weten thans pienter en kloek een astronaut om de maan heen te zenden, maar wie verklaart ons een ziel, een droom, een simpele traan, de bestemming van ons menszijn? Of, zoals de brilliante psycholoog Jung onmiskenbaar signaleerde, ‘de mens gaat langzaam maar zeker voort met absolute zekerheid de onvermijdelijke catastrophe uit te lokken.....’.

Hoe ver zijn wij nog van het atoom-Armageddon verwijderd? Amerikanen beschikken op hun zevende vloot in de Stille Oceaan

over 400 atoomprojectielen van 25 megaton. Hetzelfde soort ei, dat zij nabij Spanje en boven Groenland kwijtraakten. In de V.S. kan men met een glas whiskey-sour en een sigaar naar het televisie journaal luisteren, waarbij de omroeper aankondigt, dat een bom van 25 megaton dezelfde vernietigingskracht heeft van 1.250 maal Hirosjima. Men waarschuwt dan de Chinese Volks Republiek, dat deze vloot voor haar kusten patrouilleert en koppelt hieraan het dreigement, dat men in Peking dient te beseffen dat 400 maal 1.250 maal Hirosjima gelijk zou staan aan 40 ton TNT voor iedere man, vrouwen kind in China. Met andere woorden zeggen de Amerikanen, 'Wij zijn gereed indien nodig 750 miljoen Chinezen van de aardbodem te vegen'.

De minister van defensie, Clark Clifford, komt in aansluiting hierop het publiek mededelen, dat Amerika thans over 4.206 atoomkoppen beschikt om op de Sovjet Unie af te vuren, terwijl de Russen slechts 1.200 bommen en raketten zouden hebben om mee terug te schieten. Bij deze machtsverhouding gaat men aan de Fifth Avenue nog altijd rustig slapen.

Bij deze alarmerende toestand zijn wij Nederlanders, als ingezetenen van ons mini-staatje aan de mond van de rivier de Rijn, in deze tweede helft van de twintigste eeuw nauw betrokken geweest. Als scheppers en mede profiteurs van de hierboven beschreven westerse welvaart speelden wij een belangrijke rol bij de groeiende spanningen en ontstellende verwijdering tussen oost en west.

Wij bestuurden tot het midden van deze eeuw een groot koloniaal rijk in Azie: Indie. Daar werd iets groots verricht. Wie zal dit willen ontkennen? Men vergeet maar al te gauw, dat dit Indonesië van Sabang tot Merauke zich over een afstand uitstrekt vergelijk baar met de luchtlijn Portugal-Oeralbergen. Met een minimum aan mankracht handhaafden wij ons in een eilandenrijk van nu 115 miljoen mensen. Wij manageerden deze archipel. Wij, Nederlanders, brachten haar tot ongekende welvaart. Om slechts één voorbeeld te noemen, hier. Nederlanders brachten de kina-plant vanuit Zuid-Amerika naar Indië en stichtten hiermede een nieuwe cultuur in dit land welke zou uitbloeien tot de voornaamste productie van de kina ter wereld. Met de tweede wereldoorlog veranderde er echter iets in Azie. Als een natte moesson trok de kreet van Merdeka (vrijheid) over 'onze' droomeilanden in de verre zuidzee. Men had hier niet met

een Boston teaparty te doen. Noch met het aflossen van de wacht. Noch met de wijziging van een parlementair kabinet. Neen. Men had in Azie, na 1941, met een wervelstorm te maken, zoals Mao Tse Toeng het noemde, met een ‘east wind, that prevailed over a west wind’. Er gebeurde iets in Azie.

En wij verzuimden deze transformatie te vergelijken met het Frankrijk van 1789.

De Robespierre in Indonesie was Soekarno. Om iets van die revolutie te begrijpen, diende men hem, als voornaamste architect ervan, als exponent ervan, te kennen, te doorgronden, te peilen, te begrijpen. Hij hield de sleutel tot dit rijk van 3.000 eilanden in zijn broekzak. Hij was de onbetwistbare overwinnaar over het westerse kolonialisme en imperialisme. Hij had zijn strijders bezield en aangespoord tot verzet. Hij was de vader des vaderlands.

Terwijl de kaars in het koloniale Indie langzaam opbrandde, bleef men zich in Nederland fel en koppig verzetten tegen de onvermijdelijke loop der geschiedenis. Dit onmiskenbare drama, dat Jacques de Kadt de laatste acte van het treurspel der gemiste kansen in Indie heeft genoemd, heb ik in de jaren 1956-1966 van nabij meegemaakt.

In meer dan een opzicht komt dit boek als mosterd na de maaltijd. Ik ben het mij bewust. Het is te laat de klok terug te draaien. Maar is alles verloren? In het grotere verband van een westerse wereld, steeds meer teruggedrongen in het bastion van deze Atlantische gemeenschap, teruggedrongen of buiten de deur gezet in gebieden in Azie, Afrika en Latijns Amerika, waar wij eens alleenheersers waren of onbetwist de scepter zwaaiden, is het noodzakelijk om de woelige gebeurtenissen van de jaren achter ons met de grootst mogelijke objectiviteit en precisie te analyseren, willen wij er in de toekomst op kunnen hopen in het economische-politieke wereldspel een rolletje te blijven bezetten. Vooral, nu wij, Nederlanders, werden teruggeperst in de europese elf provincien en de gebieden der Antillen en Suriname overzee.

Het gaat er thans om onze radar met grote nauwgezetheid af te stellen op deze revolutionaire golflengten der ontwikkelingen in de derde wereld van de tweede helft van deze eeuw. Ontwikkelingen waarvan men de meest ingrijpende schokken nog tegemoet moet zien. Veel van onze kansen werden reeds

verspeeld. Veel van de goodwill ging onherroepelijk verloren. Maar de opeenvolging van generaties biedt nieuwe kansen en nieuwe mogelijkheden. In 1968 is de ratio van de mens in de wereld, met een pigmentatie die is omschreven als ‘bleached white’, 1 op twintig. In het jaar 2000 zal de verhouding 1 op 50 zijn. De minderheid zal zich meer dan in één opzicht moeten aanpassen wil zij niet onder de voet worden gelopen. Ook de ontwikkelingslanden bouwen thans universiteiten. Toynbee meent zelfs, dat wanneer de derde wereld zich eenmaal de wetenschap en techniek van het westen eigen gemaakt zal hebben opnieuw getallen, dus de bevolkingscijfer an sich, zullen gaan tellen. Zij zullen de momentale superioriteit van onze kennis over de achtergebleven gebieden opheffen.

Bij het ons instellen op de nieuwe stromingen in de wereld zal feitelijke informatie een doorslaggevende betekenis hebben. Adlai Stevenson heeft gewaarschuwd, dat wanneer men slecht over elkaar geinformeerd is men bij het bepalen van zijn koers onherstelbare en onvergeeflijke fouten maakt.

Door omstandigheden ben ik de afgelopen jaren in het grote spel om Nieuw Guinea verwikkeld geraakt. Allereerst omdat ik in Rome, in 1956, president Soekarno ontmoette, en wilde ontmoeten tègen de instructie van mijn werkgever DE TELEGRAAF in. Ik was van mening, dat indien men als Nederlands journalist te weten wilde komen wat Indonesie werkelijk in haar schild voerde, werkelijk dacht, werkelijk bedoelde in haar campagne om Irian Barat in haar bezit te krijgen, hoe ver de Indonesiers meenden te moeten gaan met ons uit Nieuw Guinea te verdrijven, dat hij dan diende door te dringen tot het Merdeka paleis zelf, en tot de grote Boeng in eigen persoon. Dit heb ik gedaan. Ik raakte zodoende ingelicht over de gang van zaken in Indonesie, over de motieven van Indonesie, en de mogelijkheden voor Nederland en Nederlanders binnen de Indonesische realiteit van het moment van toen.

Bij het doorgeven van deze inlichtingen stuitte ik echter op een wal van opgeblazen belangrijkheid en de kleinmenselijkheid van het twintigste eeuwse individu, dat zich verbeeldt zijn natuur overwonnen te hebben, maar in feite zelfs de elementaire eenvoud mist om te kunnen toegeven, ‘ik ben fout geweest’. Eenmaal de verkeerde koers ingeslagen hebbende, waagde niemand het de eerste te zijn om radicaal met het verleden te

breken. Het mankeerde onze leiders en vele journalisten aan inzicht, morele moed en karakter impopulair te durven zijn. Koningin Wilhelmina heeft het in haar memoires gezegd, 'De laatste vijf en zeventig jaar hebben weinig politici van formaat opgeleverd.....'. Luns, die flater na flater heeft geslagen en wiens hele Nieuw Guinea beleid letterlijk in duigen is gevallen zit nog. Men geniet immers van zijn moppen en Max Tailleur snor. Maar in Engeland, nadat sir Anthony Eden nul op het request kreeg met zijn Suez-campagne tegen Nasser, zou hij tot Lord Avon worden gebombardeerd, maar hij verdween voorgoed van het toneel naar zijn farm in Wales. Bei uns kan men een grandioos fiasco voor koningin en vaderland arrangeren, en tegelijkertijd als een held worden vereerd. Of zoals men wel zegt, een volk zal de leiders hebben die het verdient.

Bij de publicatie van zijn 'Anti-memoires' zei Andre Malraux, dat hij gesprekken met John F. Kennedy had weggelaten, omdat deze pas vijftig jaar na zijn dood zouden kunnen worden gepubliceerd. In tegenstelling tot Malraux was professor Arthur Schlesinger van mening, dat hij zijn eigen ooggetuige verslag van de regeringsperiode van John F. Kennedy (1961-1963) in de 'Duizend dagen' wel degelijk het publiek niet mocht onthouden. Hij stelde hierbij, dat hij allerminst beoogde een volledig overzicht van het Kennedy-regime te willen geven, maar zijn bijdrage tot de discussie over deze vitale periode in de Amerikaanse buitenlandse politiek, te willen leveren.

Dit boek komt op eenzelfde basis tot stand. Ik ben als journalist in het Nieuw Guinea drama betrokken geraakt. Ik was een soort officiële koerier van de befaamde groep Rijkens, een combinatie van zeer vooraanstaande Nederlandse industrielen, die het niet met het beleid van de regering en minister van buitenlandse zaken eens waren. Ik heb in bijzonder nauw contact gestaan met president Soekarno persoonlijk, en vele van zijn naaste medewerkers. Ik ben hierbij in spionage-affaires terecht gekomen. In tientallen krantenartikelen, tijdschrift-artikelen en boeken is mijn rol in de Nieuw Guinea affaire ter sprake gekomen. En ik meen thans een reconstructie van mijn ervaringen en intenties in dit dramatische epok van onze ondergang in Azie te moeten geven. Pascal heeft gewaarschuwd, dat wanneer een ieder wist wat de ander over hem zei er geen vier vrienden in de wereld zouden zijn. Ik geef toe, dat ik dit boek nauwelijks heb geschreven in

de hoop mijn aantal vijanden erdoor te kunnen doen verminderen. Integendeel. Toch geloof ik, dat het nuttig zou kunnen zijn, èn bij de bestudering van deze trieste phase uit onze vaderlandse geschiedenis, èn bij het bepalen van een koers voor de toekomst, dat men ook zal beschikken over deze presentatie van de toedracht der feiten, bij de uiteindelijke beoordeling van het geheel.

deel I

Rome

Zondag, 10 juni 1956. Vier uur precies. Er ligt een rode loper uit op Ciampino airport. Met belangstelling volgen president Gronchi, leden van diens kabinet en het corps diplomatique de bewegingen van een langzaam aanrollende DC 7B van de Pan American Airways. Het is stralend zomerweer. De kleurrijke uniformen van de carabinieri steken feestelijk af tegen de zwarte pakken van de hoogwaardigheidsbeklеders.

De Indonesische kolonie heeft een erehaag gevormd van kinderen, die met rood-witte vlaggetjes zwaaien. Moeders dragen de sarong en kabaja.

De deur van het toestel wordt geopend; de landingstrap aangeduwd. Voorafgegaan door paleisfotograaf Rochman en de presidentiële cameraman Silitonga komt Soekarno naar buiten. Hij is gekleed in een grijs uniform, eenvoudig, zonder decoraties of linten, onberispelijk verzorgd door valet Toekimin. Hij draagt de traditionele pitji, zwarte fez, en beschermt de ogen door een zonnebril met zware randen. In zijn rechterhand houdt hij de onafscheidelijke stok, ingelegd met sterretjes en een gouden knop. Breed glimlachend treedt de hoge bezoeker uit Azie zijn gastheren tegemoet.

Aldus zette Soekarno in 1956 voor de eerste maal voet op Europese bodem. Eindelijk zou hij het continent bezoeken, dat zo'n onuitwisbare stempel op de geschiedenis van zijn land had gedrukt. In tegenstelling tot Hatta, Sastroamidjojo, Sjahrir, Sartono, Soebrandio, Soedjarwo, Zain en anderen was Boengkarno nooit in Nederland geweest. Het zou een niet vervulde hartewens van hem blijven. Het was zijn droom om eenmaal door Nederland erkend als gelijkwaardig staatshoofd door de koningin te worden ontvangen. Dat zou de kroon op zijn vrijheidsstrijd zijn geweest.

Niet Nederland, maar Italie zou Soekarno's eerste Europese gastland zijn. Tien jaar nadat Indonesie haar onafhankelijkheid had uitgeroepen zaten wij nog met de brokken, had onze diplomatie nog geen kans gezien tot een gesprek te komen met de rebel, die ons eruit had gesmeten. Men moet de Engelsen nageven, dat zij er dikwijls beter in slagen hun gekwetste trots te sublimeren. Yomo Kenyatta eens de leider van de vogelvrij verklaarde Mau Mau, zou immers na het verkrijgen van de onafhankelijkheid voor zijn land keurig in een Rolls Royce naar Buckingham Palace worden gereden?

Italie was een bondgenoot van ons. Een partner in NATO en de EEG. Het was onze ambassadeur niet gelukt het Palazzo Chigi ervan te weerhouden Soekarno officieel uit te nodigen. De Italiaanse ambassadeur in Djakarta, de markies La Terza, had Soekarno's wens doeltreffend bij zijn regering bepleit. Italie wilde bovendien haar handelsbetrekkingen in Azie verstevigen en uitbreiden. Italiaanse werven zouden fregatten bouwen voor de ALRI, de Indonesische marine. Ongetwijfeld zouden de Indonesiers het staatsbezoek van hun president benutten om mogelijk diplomatieke steun voor het Indonesische standpunt inzake Nieuw Guinea te verwerven. Soekarno zou ons in zijn talrijke redevoeringen ongetwijfeld fel becritiseren.

Ik schreef die dagen vanuit Rome voor DE TELEGRAAF. Als Nederlans journalist meende ik de in mijn territoir opererende Indonesiers te moeten ‘schaduwen’. Ik had contact opgenomen met Soekarno's ambassadeur, de Sumatraan M. Rasjid. Later, bij de opstand van 1958, zou hij met enige miljoenen uit de ambassadekas naar Zwitserland uitwijken. Hij zegde toen echter hoffelijk toe een ontmoeting met zijn president te zullen arrangeren.

In een routine boodschap lichtte ik hoofdredacteur J.J.F. Stokvis in. Vrijwel onmiddellijk ontving ik de telegrafische instructie retour, ‘GEEN INTERVIEW MET SOEKARNO VOOR DE TELEGRAAF’. (Getekend Stokvis).

Dit leek mij vreemd. Zelf koesterde ik nauwelijks belangstelling, laat staan bewondering voor deze Soekarno. Voor mij was hij een Quisling, die met de Japanners had geheuld, een man die ons Nederlanders tot in het merg van zijn botten haatte, en dus iemand, die men niet kon verwaardigen een hand te geven.

Iets anders was, dat ik het als mijn eerste taak zag in Rome ten behoeve van Piet Zijlstra in Rodeschool, de gemiddelde anonieme lezer van een ochtendblad, journalistiek te bedrijven. Zou Mao Tse Toeng naar Italie zijn gekomen, zou ik even goed hemel en aarde bewogen hebben een exclusief gesprek los te peuteren.

Het TELEGRAAF verbod Soekarno te interviewen heb ik toen maar naast mij neergelegd. Ik ontving de opdracht van Robert Mengin, manager van het persbureau Agence France Presse om een speciale reportage over het Indonesische staats-

bezoek aan Italie te schrijven. En om die reden, bevond ik mij dan ook als A.F.P. man die zondagmiddag op het vliegveld van Rome.

Twee dagen later kwam ambassadeur Rasjid zijn belofte na. Hij bood in zijn ambtswoning een ontvangst aan. Tegen middernacht keerden president en mevrouw Gronchi naar het Quirinale paleis terug. Het protocol verslapte. Soekarno mengde zich onder zijn gasten. Een orkest speelde opwindende Latijns-amerikaanse muziek. Kellners in rok met witte handschoenen brachten glazen champagne rond. De binnenplaats van het ambassadegebouw had men in een tuin veranderd en met guirlandes en lampioenen versierd. Nadat Rasjid een Italiaanse professor, die behasa Indonesia aan de universiteit van Rome doceerde, had voorgesteld - het gebeurde in deze gekunstelde tuin - draaide hij zich onverwacht naar mij om en zei, zoals men dat in Soekarno's omgeving is gewend, ‘Bapak’, wat dus letterlijk vader betekent, ‘hier is een Nederlandse wartawan, (journalist), die u wil ontmoeten, Willem Oltmans’.

De president reikte mij een hand en vroeg, ‘Bent u Nederlander?’ Overrompeld door het gebruik van onze taal antwoordde ik verbouwereerd eerst in het Engels. Ik kon nauwelijks weten, zoals hij in zijn autobiografie stelt, dat hij zijn hele leven in het Nederlands was blijven bidden en vloeken. ‘Gaat u morgen mee naar Pompei?’ En zonder mijn antwoord af te wachten riep hij zijn adjudant, luitenant-kolonel Soegandhi. ‘Ghandi regelt het wel voor u’, en hij keerde zich naar andere gasten.

Pompei

14 juni 1956. Soekarno droeg een khaki uniform met een tropenhelm. Het was warm die dag. Hij zag mij vanaf een hoogte foto's nemen. Hij wenkte. Samen liepen wij voor het de ruines toerende gezelschap uit.

‘So, you are Dutch?’ Hij sprak nu eerst Engels. Ik zei ‘Yes, your excellency.’

‘Hollands. Laten we Hollands spreken. Hoe was u naam ook weer?’ ‘Oltmans.’

‘O, ja ik ontmoette u in Rome. Ik hoor, dat uw familie verscheidene generaties op Java is geweest. Ik ben blij u bij ons te hebben. Het is jammer, dat de verhouding tussen ons zo slecht is geworden. Maar u weet het, ik heb het steeds opnieuw gezegd, wanneer de kwestie Irian Barat (Nieuw Guinea) zal zijn opgelost staat de weg naar herstel van vriendschappelijke betrekkingen tussen onze landen open.’

De minister van buitenlandse zaken, Roeslan Abdoelgani, had ons ingehaald en voegde zich bij ons. Ook Joe Borkin, een advocaat uit Washington en public relations man voor de Indonesiers in Amerika liep met ons mee.

‘Ik zou nog verder willen gaan.’ aldus Abdoelgani. ‘Wanneer Nederland de souvereiniteit over Irian afstaat, zal de president de eerste zijn om zich naar Nederland te begeven om de goede betrekkingen tussen onze landen persoonlijk te helpen herstellen.’

‘Dat is juist’, bevestigde Soekarno.

Zes jaar later, toen de soevereiniteit over Nieuw Guinea wàs overgedragen en de eerste groep Nederlandse journalisten 10 mei 1963 met Soekarno een ontmoeting had op het paleis in Djakarta herhaalde hij, ‘Ik heb het Nederlandse volk beloofd naar Nederland te zullen komen als de kwestie Irian geregeld zou zijn. Ik blijf bij die belofte.....’

Den Haag

18 juni 1956. De zendingsdrang en het gevoel volkeren overzee te moeten bijspringen heeft bij ons Nederlanders steeds diep gezeten. Honderd jaar geleden liet Multatuli dominee Wawelaar reeds uitroepen, ‘Geliefden, God is een God van liefde! Hij wil niet dat de zondaar verloren ga, maar dat hij zalig worde met de genade in Christus door het Geloof!’ Multatuli vervolgde in de ‘Max Havelaar’, ‘Daarom is Nederland uitverkoren om van de rampzaligen te redden wat er te redden is! Daartoe heeft Hij in Zijn onnaspeurlijke wijsheid aan een land, klein van omvang, maar groot en sterk door de kennisse Gods, macht gegeven over de bewoners dier gewesten, (Indie), opdat zij door het heilig nooit volprezen Evangelium worden gered van de straffen der helle! De schepen van Nederland bevaren de grote wateren, (leve Verolme!), en brengen beschaving, godsdienst, en Christendom aan den verdoolden Javaan..!’

In 1956 was er voor velen weinig veranderd sedert de dagen van de koffieveilingen van de Nederlandse Handelmaatschappij. De verdoolde Javanen doorbraken nu weliswaar in supersonische MIG's de geluidsbarriere, maar dat verhinderde ons niet in een gebaar van machtsvertoon nog eens een roestige Karel Doorman naar de Stille Oceaan te zenden ter bescherming van de Papoea's.

Op 22 juni 1956 richtte de Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk zich tot het Nederlandse volk met een oproep tot bezinning wat betreft onze verantwoordelijkheid op Nieuw Guinea en in Azie in het algemeen. ‘In onze tijd’, aldus het herderlijk schrijven, ‘is het dringend nodig, dat de zogenaamde westerse wereld tracht het diepe wantrouwen, dat in Azie en Afrika tegen zijn bedoelingen bestaat, te overwinnen - en dit kan niet door woorden, maar slechts door daden geschieden - in zulk een tijd is het uitermate bedenkelijk dat de kwestie Nieuw Guinea aan dit wantrouwen telkens weer nieuw voedsel geeft.’

Hoe rijp men was voor een realistischer kijk op de moderne problematiek van Azie bleek al spoedig. De Wawelaar mentaliteit waarde gestadig rond. Dozijnen ingeslapen oud-kolonialen werden door de Synode wakker geschud. Het hoofdbestuur van het Veteranenlegioen wees de oproep scherp en onverkort

van de hand. Professor Gerretson schreef in de TELEGRAAF, dat er een boekje bestond getiteld, ‘meer dan honderd kerkelijke dwaasheden door enige spelende herders’. Hij zei zijn hart aan dit boekje op te halen wanneer hij het benauwd kreeg bij het lezen van het synodale proza. Professor Severijn merkte in Elseviers op, dat de wijze waarop de Synode was opgetreden volkomen gebrek aan reformatorisch besef aangaande de verhouding kerk-staat aantoonde. Dominee Sikken voegde er aan toe, dat Horatius had gezegd, dat de goede Homerus ook wel eens sliep en fouten maakte,

De Waalse gemeente in Den Haag nam ogenblikkelijk stelling tègen. De classis Amsterdam zei dankbaar te zijn dat het vraagstuk Nieuw Guinea publiekelijk aan de orde was gesteld. Gouda en Schiedam waren tègen. Den Bosch, Appingedam, Goes, Assen, Groningen, Alkmaar, Heerenveen, Breda en Hengelo vóór. De kerkeraad van Ommen vroeg zich af waarom de Synode zich juist tegenover Nieuw Guinea en bijvoorbeeld niet over Ambon had menen te moeten beginnen. Groningen tekende fel verzet aan. Ook de kerkeraad van Apeldoorn sprak haar diepe teleurstelling uit.

Zeventien vooraanstaande Papoea's zonden telegrammen aan de koningin, de voorzitter van de Raad van State, de ministerraad, de Staten-Generaal verscheidene kerkelijke instanties.

Ook in katholieke kring had men in 1956 nog moeite met de historische veranderingen in Azie. François Pauwels herinnerde er in de Volkskrant aan, dat de missie intentie voor de maand november luidde: ‘dat de sociale orde in Indonesie op christelijke grondslagen gevestigd moge worden.....’

Intussen bereikte ons opmerkelijke berichten uit het gebiedsdeel Nieuw Guinea zelf. Drie uitgeputte Papoea's waren die dagen in het dorp Loemi aangekomen. Zij vertelden dat koppensnellers opnieuw in actie waren geweest. Ten bewijze hiervan hadden zij de vingers van de slachtoffers plus 28 rietstengels, een rietje per onthoofde Papoea, meegebracht.

Bonn

18 juni 1956 werd Soekarno bij aankomst op het vliegveld Wahn, nabij de Westduitse hoofdstad met groot ceremonieel ingehaald. Bondspresident Heuss, kanselier Adenauer en het voltallige kabinet waren aanwezig. Ook hier had onze ambassadeur getracht roet in het eten van Soekarno te gooien. De Duitsers kozen eieren voor hun geld. Achter elkaar bracht Soekarno werkbezoeken aan Krupp, DEMAG, Guttehoffnungshütte, Siemens, AEG, Mercedes Benz-Daimler en bijvoorbeeld de haven van Hamburg, waar naar de Indonesische productenhandel werd gehengeld in geval het tot een volledige breuk tussen Djakarta en Den Haag zou komen.

Aan de universiteit van Heidelberg richtte Soekarno zich in een felle anti-imperialistische rede tot de Duitse jeugd. ‘Het is waar, dat toen wij Indonesiers na honderden jaren van buitenlandse overheersing ons eigen land van de Nederlanders terugkregen, vier en negentig percent van ons volk nog analphabeet was. Het zal moeilijk zijn voor jullie om te begrijpen met wat voor vreugde wij nu onze kinderen naar school zien gaan. Ook is het een feit, dat wij economisch achter zijn gebleven. Het koloniale systeem heeft ons een mono-cultuur opgedrongen. Hoewel wij één der rijkste landen ter wereld zijn hebben wij bijvoorbeeld de eerste jaren van onze onafhankelijkheid ieder jaar 130 miljoen dollars moeten uitgeven om rijst in te voeren.’ Hij zei, dat het nauwelijks chauvinisme was, wanneer een land als Indonesie zich inspande om de verloren tijd in te halen. ‘Onze cultuur is ouder dan het Boeddhisme, het Christendom en de Islam. Toen bij jullie Kant, Goethe, Newton en Voltaire bekendheid kregen verkeerden wij in duisternis. In 1940, het laatste jaar van de volledige Nederlandse heerschappij, telden wij 72 miljoen mensen, van wie slechts 88.000 de lagere school hadden bezocht. Acht duizend Indonesiers hadden een middelbare schoolopleiding genoten en slechts 1.800 een universiteit gevolgd.’

Grosso modo werden deze cijfers door Nederlandse bronnen gedekt. Brugmans schreef, dat in het jaar 1939 niet meer dan 204 Indonesiers in Indie een einddiploma middelbare school behaalden. Professor Kahin van Cornell University signaleerde dat in 1940 slechts 637 Indonesiers universitair onderwijs genoten. Zeven en dertig Indonesiers zouden dat jaar een universitaire graad ontvangen.

Frankfurt

24 juni 1956. Terwijl de Italianen na Soekarno's onverwachte uitnodiging met hem naar Pompei, Florence, Turijn, Milaan en Venetie mee te reizen mijn naam eenvoudig op de protocollijst hadden bijgeschreven, zou dit meeliften in Duitsland in botsing komen met de spreekwoordelijke Gründlichkeit. Bij vertrek met de speciale nachttrein van Hamburg naar Frankfurt am Main was ik bij het inspecteren van de erewacht op een zorgvuldig afgezet perron, met fotocamera's om mijn nek, dicht achter Soekarno blijven lopen. Een Indonesische collega had mij er op geattendeerd, dat de Amerikaanse adviseur van Soekarno Joe Borkin naar Washington was afgereisd, zodat zijn couchette leeg zou blijven. Ik reisde dus in Borkin's slaapplaats mee.

In de vroege ochtend werd op mijn deur geklopt. Willem Latumeten, belast met presidentiele perszaken, kwam vragen of ik wilde opstaan omdat iemand mij wilde ontmoeten. Bij Indonesiers moet men dan nooit vragen, wie, wat en hoe, maar de zaak gewoon overgeven. ‘Kom maar naar het rijtuig van de president’, was alles wat ik wist. Geschoren en in een plezierige stemming, wat nieuwsgierig wandelde ik een half uur later het restauratierijtuig binnen. Ambassadeur Palar, diplomaat Zairin Zain en Westduitse functionarissen zaten aan een conferentietafel over stukken gebogen. Een deur ging open, een ober verdween met een zilveren blad met koffiekannen, toen ik een glimp opving van een canapé waarop Soekarno zat met naast zich de blonde, Westduitse stewardess van zijn gecharterde Pan American Airways toestel. De president droeg een leesbril en hield een stuk papier in zijn hand, dus er werd gewerkt. Al tijdens de reis door Italie was mij opgevallen, dat ik de president dikwijls in gezelschap zag van deze jonge Europese vrouw. Na het diner in Venetie, waar ik een tafel deelde met twee attaché's van de Indonesische ambassade in Rome, Ferdy Salim, en Boek Koesoemasmoro, wandelde Soekarno tussen het gezelschap rond. Ons kwam hij vertellen, ‘Weten jullie wie mijn redevoeringen voor Duitsland naziet?’ Hij was dus die ochtend in zijn rijtuig bezig via deze stewardess zijn Duits te vervolmaken.

Latumeten stelde mij voor aan een Pak Oemargatab. Koffie werd geschonken en er werden broodjes met marmelade geserveerd. Na enkele vriendelijke opmerkingen over het weer begon Oemargatab geleidelijk aan pertinente vragen te stellen,

maar zo, dat ik absoluut niet het gevoel kreeg dat het een routine politie-onderzoek betrof. Van een incident was ik mij helemaal niet bewust. Oemargatab zou ik in Djakarta dikwijls terugzien. Willem Latumeten werd een goede vriend. Geen van beiden brachten dit voorval ooit meer ter sprake.

Pas later zou ik van andere zijde horen, wat zich in Soekarno's trein had afgespeeld en hoeveel last ik hen had bezorgd door mee te liften. De Westduitse staatspolitie had dus wel degelijk in de gaten gekregen dat ik in die speciale trein zat en er niet hoorde. Was die Nederlander een saboteur? Via de radiotelefonische verbinding met Bonn had men om instructies gevraagd. Het bevel luidde, op staande voet eruit zetten.

De Indonesiers hadden van de in de maak zijnde rel de lucht gekregen. Niemand wist of Soekarno mij ook ditmaal had meegevraagd. Oemargatab, hoge functionaris van de Indonesische veiligheidsdienst greep in. Eerst liet hij mij uitslapen. Daarop stuurde hij Latumeten om mij op te halen. En na een genoegelijk ontbijt nam hij de verantwoording om mij te laten meereizen op zich. Indonesiers lossen soms hun problemen op uitzonderlijk elegante wijze op.

Amsterdam

De Amerikaanse journalist Wylton Wynn, jarenlang verbonden aan het bureau van de Associated Press in Cairo schreef een boek over Abdel Gamal Nasser. ‘Ik heb meer dan eens gezegd’ merkte hij op, ‘dat het gevaarlijk is om onder vier ogen met Nasser te spreken. Wie dit doet loopt het gevaar door zijn charme overmeesterd te worden. Ik kan mij dan ook niet herinneren, dat ooit iemand na afloop van een interview hem niet mocht.’

Dit was mijn reactie op deze eerste reizen met Soekarno door Italie en Duitsland. Ik had talloze gesprekken met de president gevoerd. In twee uitgebreide reportages voor Elseviers Weekblad, van 23 en 30 juni 1956, had ik de lezers over deze ervaringen verslag uitgebracht.

Voor mijzelf was Soekarno een ander mens geworden. Zelfs een mens totaal tegengesteld aan het beeld, zoals ik mij dat over de jaren over hem had gevormd. Hij was voor mij geen vijand meer. Zoals ik in Elseviers schreef gaf hij er in persoonlijk contact met een Nederlander duidelijk blijk van, dat hij ons land juist vriendschappelijker gezind was dan welke andere voor hem vreemde natie ook.

In die tijd was een dergelijke waardering van de persoon van de Indonesische president niet haalbaar, en taboe. Een lawine van protestbrieven stroomde bij de redactie van Elseviers binnen. Mijn eigen familieleden wilden bijvoorbeeld nauwelijks geloven, dat Soekarno zich verwaardigd had Nederlands met mij te spreken. Mij goedgezinde collega's als de toenmalige hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad, Planten, legden mij op vaderlijke toon uit, dat ik het slachtoffer van onervarenheid was geworden. Zelf oud-Indischgast, meende Planten dat ik mij door de sluwe vos in de uren had laten leggen. ‘Natuurlijk was Soekarno aardig tegen u in Rome of Bonn: hij wenst immers een vergevensgezinde indruk jegens Nederland tegenover zijn gastheren te maken. In Indonesie zelf zou hij u genegeerd hebben.’

Voor mij bestond in die dagen slechts een soort archetype Indonesisch verleden. Boven de werktafel van mijn vader in de bibliotheek van ons buitenhuis hing een schilderij van een Javaans sawahlandschap geschilderd door Dake. Als kind had het mij sterk geboeid. Het Indische gedoe in mij familie trok mij wel. Aan tafel werd sambal gegeten. Op het Baarns Lyceum had ik

zelfs een Indonesische vriend gehad, Abdoel Aziz, een Boekinees edelman. Hij zou later een opstand tegen Soekarno's regime leiden. Maar veel verder gingen mijn eigen ervaringen met Indonesie niet toen ik Soekarno voor het eerst in Rome ontmoette. Het is overigens een voordeel gebleken bij het analyseren van een situatie, die al dermate door nostalgische sentimenten en verkleurde denkbeelden was verwaterd en verziekt.

Mijn overgrootvader, Alexander Oltmans had de functie van president comité van de Nederlands-Indische spoorwegen vervuld. Als herinnering stond in ons huis een model van een negentiende-eeuwse stoomlocomotief met een gouden herdenkingsplaat aan hem opgedragen in het jaar 1869 te Batavia. Mijn grootvader, Ir. Willem Oltmans, naar wie ik was genoemd werd op Semarang geboren en was directeur van de Joanna Semarang Spoorwegmaatschappij. Na zijn pensionering keerde hij opnieuw naar Indie terug en zette gebouwen neer voor Lindeteves en de H.V.A. Ook mijn vader, Mr. Ir. A.C. Oltmans was op Semarang geboren, maar hij ging na zijn H.B.S.-tijd naar Nederland en studeerde in Delft en Utrecht. Hij keerde nooit naar Indie terug en raadde mijn twee broers en mij af ons er te vestigen of emplooi te zoeken.

Mijn moeders vader, ir. H. van der Woude was één der oprichters geweest van het huidige kininefabriekconcern met fabrieken in Maarssen, Amsterdam en Bandoeng. Dus als kleinzoon van deze heren met sterke banden naar het voormalige Indie bestond er op zijn minst bij mij een warme nieuwsgierigheid. Ik meende dan ook, dat deze toevallig opgedane contacten in Rome en Bonn om een follow-up vroegen.

Den Haag

In Den Haag wilde ik de mogelijkheden onderzoeken. Prompt parachuteerde ik in de zogenaamde groep Rijkens, genoemd naar dr. Paul Rijkens, oud-voorzitter van de raad van bestuur van Unilever Brothers. Hij had een soort Indonesische lobby gevormd om tot een vergelijk te komen over Nieuw Guinea. Samen met Sidney van den Berg was hij in 1952 naar Djakarta gereisd en had op het paleis een langdurig onderhoud gehad. Hij stelde vast, dat Soekarno 'eenvoudig bezeten was van de wens Nieuw Guinea te bevrijden', aldus schreef Rijkens in zijn mémoires. Hij herinnerde zich hoe in de presidentiële werkkamer een in Nederland gedrukte landkaart van het voormalige Indie had gehangen. Ook volgens deze versie hoorde Nieuw Guinea bij Indonesie. Soekarno had zijn kruistocht tegen de kolonialistische over heersing voor heel Indie, niet Indie minus Nieuw Guinea, gestreden. In 1952 was Rijkens tot de slotsom gekomen, 'dat er met Soekarno geen land zou zijn te bezeilen, wanneer Nederland niet op de een of andere manier bereid zou zijn Nieuw Guinea over te dragen.'

Op 16 juni 1956 had ik op de voorpagina van DE TELEGRAAF een opzienbarende kop gelezen: INFORMEEL CONTACT MET INDONESIE! 'In kringen van het bedrijfsleven', zo meldde het ochtendblad, 'zou men in sterke mate behoefte voelen om tot een aannemelijke oplossing voor de slepende Nederlands- Indonesische impasse te komen, ook wat betreft Nieuw Guinea.' De zogenaamde amateur-diplomatie van de groep Rijkens, die feitelijk pas in 1961 met kabaal in de volle publiciteit zou komen, werd in 1956 aanvankelijk gesignaleerd in DE TELEGRAAF. Het bericht was mij niet ontgaan en ik zou er vruchtbaar gebruik van maken.

Soekarno zou in september een soortgelijke reis als hij in meijuni aan de V.S., Canada, Italie en West-Duitsland had gemaakt, aan het socialistische blok van landen beginnen. Op de Sovjet ambassade in Rome vroeg ik een visum aan om mij in Moskou bij het Indonesische gezelschap te kunnen voegen. Geposteerd onder een levensgroot portret van Lenin in kleur legde de Russische zaakgelastigde mij echter uit, dat hij niet van plan was aan een imperialistische journalist uit Nederland een visum te verstrekken om een staatsbezoek van een anti-imperialistische, anti-Nederlandse Soekarno te verslaan.

In Den Haag overlegde ik met Kwee Djee Hoo, de hoge commissaris van Indonesie. Hij telefoneerde voor mij naar A.K. Pringgodigdo, de directeur van het presidentiële kabinet in Djakarta.

Er gebeurde niets.

Minister Abdoelgani confereerde in het Londense Lancaster House over de Suez-kwestie. Ik vloog naar Engeland en had een ontmoeting met hem in zijn suite van het Dorchester hotel. Hij raadde aan Soekarno rechtstreeks te telegraferen. Gaf de president zijn goedkeuring, dan was een Sovjet visum verder geen probleem. Maar Djakarta zweeg in alle talen. Men leek oost-indisch doof.

En route naar Moskou zou een overnight-stop in Teheran worden gemaakt. Een vliegbiljet naar Iran kostte in die dagen ongeveer f. 2.500,--. Als student op Nijenrode (1946-1948) had ik het bestuurslid Slotemaker, toen directielid van de K.L.M. en tegenwoordig voorzitter van de AVRO, leren kennen. Ik liet mij dus bij hem aandienen op het Hoofdkantoor van de K.L.M. aan de Raamweg. Hij bracht mij door naar het bureau van de onder-directeur dr. Emile van Konijnenburg, wiens naam juist enige dagen tevoren in de genoemde TELEGRAAF-reportage was opgedoken. Ik had een aanknopingspunt.

Dit was de start van een jarenlange samenwerking tussen de groep Rijkens en mij. Van Konijnenburg identificeerde mij onmiddellijk als de schrijver van de twee Elseviers reportages en hij scheen van mening, dat er meer dergelijke artikelen in de pers zouden moeten verschijnen.

Binnen een uur stond ik weer op straat met een retour-biljet Teheran in mijn zak. Ik wilde proberen Soekarno in Iran op te vangen.

Het geld voor dit ticket werd van een prive-rekening afgeschreven. Later zou mij duidelijk worden, dat er toen in die dagen al een Rijkens-pot bestond waaruit men doelstellingen van de groep financierde. Bij de club aangesloten industriëlen brachten de fondsen eens in de zoveel tijd bijeen. Spoedig verspreidde zich het kwaadaardige praatje, dat ik op kosten van de vijand reisde, of, nog beter, op kosten van president Soekarno zelf.

Een enkel woord hier over Emile van Konijnenburg, misschien wel de hoofdpersoon uit het Rijkensspel met Indonesie. Hij kende Soekarno sinds 1950. Hij doceerde in die tijd bedrijfseconomie in Bandoeng. Achteloos nam hij deel aan een door de K.L.M. uitgeschreven prijsvraag over het thema van het

economisch belang van de luchtlijn Amsterdam-Djakarta. Konijn, zoals hij in de volksmond wordt genoemd, ook door Soekarno, won. Albert Plesman trok hem aan. Hij kreeg carte blanche om uit het overgebleven Indische luchtnet een nationaal Indonesisch luchtvaartbedrijf op te bouwen, de tegenwoordige Garoeda Indonesian Airways.

In het weekblad De Spiegel heb ik Van Konijnenburg eens beschreven als hofnar van Soekarno. In zeker opzicht was hij dit ook. Altijd wist hij weer de druk van zware sombere gesprekken over de moeilijkheden met Nederland weg te nemen door een nieuwe mop uit zijn hoed te toveren. Via hem zou Albert Mol's 'Wat zien ik' in de slaapkamer van paleis Bogor terecht komen. Via hem kwamen er stalen uit Holland zodat mevrouw Hartini Soekarno nieuwe overgordijnen kon uitzoeken. Op haar beurt gaf zij dan manden met bananen mee voor zieken in een hospitaal bij Haarlem. Van Konijnenburg had over de jaren een dusdanige vertrouwenspositie bij Soekarno weten op te bouwen, dat Indonesische diplomaten mij zeiden, 'Hij wordt nu zelfs voor ons gevaarlijk....' Een keer, nadat wij gezamenlijk met de president op het paleis in Djakarta hadden ontbeten, trok Soekarno zich in zijn slaapkamer terug om een uniform aan te trekken voor een plechtigheid die volgde. Hij vroeg Van Konijnenburg met hem mee te gaan, die prompt gekscheerde: 'Ik ben de enige buitenlander, die Bapak op de W.C. heeft zien zitten.' Om zoiets kon Soekarno dan smakelijk lachen, maar mij bracht het ertoe die hofnar-inspiratie in de Spiegel te zetten. Ik geloof ook, dat Soekarno in 1963 heeft gehoopt, dat dr. Van Konijnenburg de eerste Nederlandse ambassadeur zou worden na het herstel van de diplomatieke betrekkingen. In dit opzicht zijn wij gelukkig geen Amerika, waar succesvolle zakenmensen, die hun vrouw een genoegen willen doen, of een belangrijke veer aan de partijkas laten, vlot tot ambassadeur kunnen worden benoemd. Ik heb met Konijn vruchtbaar samengewerkt en wij raakten bevriend. In 1961 zou de spionage aan ons bondgenootschap een einde maken. Waarover later.

Baghdad

De rivier de Tigris meanderde bij een mistralachtige lucht door een dor woestijnlandschap. Baghdad is langs een trage bocht ervan opgebouwd. Bij een tussenlanding kon ik een vluchtige blik op de stad werpen. Primitieve, uit leem en zand opgetrokken behuizingen herinnerden aan de blootgelegde overblijfselen van Ostia Antica. Verderop in schrijnende tegenstelling, stonden de moderne flatgebouwen langs de brede boulevards, die naar de binnenstad leidden. Niet ver van de oever van de rivier staken de gouden en turquoise torens en koepels van een sprookjespaleis boven de hoofdstad van Irak.

Het was bloedheet. Er heerste een paniekerige drukte op de luchthaven. Het wemelde van militairen. Luchtdoelartillerie was in stelling gebracht. Het Nabije Oosten stond in vuur en vlam. Kolonel Nasser had die dagen het Suez-kanaal immers genationaliseerd. Westerse represailles waren in voorbereiding. Londen en Parijs zouden geen verstoring van de status-quo dulden. Men vergaderde in Londen om het oorlogsgevaar af te wenden.

Teheran

26 Augustus 1956. In de late middag kwam ik op het vliegveld Mehrabad aan. Ik stelde mij onmiddellijk in verbinding met de Indonesische zaakgelastigde, oud-Leidenaar Johan Maramis. ‘Als de president u meeneemt’, stelde hij mij gerust, ‘heb ik uw Russische papieren in één uur in orde.’ Het Kremlin had vier twee-motorige Ilyushin-14 toestellen naar Teheran gezonden om het Indonesische gezelschap van veertig personen op te halen. Er zou dus plenty plaats zijn.

Soekarno landde 27 augustus 1956 met een gecharterd toestel van de Scandinavian Airlines System. De broer van de Shah, prins Cholam Reza, haalde hem af. In een oude Cadillac met smoezelige grijze gordijnen reden president en prins naar het Saad-Abad paleis, waar met het Iraanse vorstenpaar gelunched zou worden.

Maramis gaf 's middags een garden party in de tuin van het legatiegebouw aan de Avenue Roudsar. Soekarno zat op een sofa, als altijd omringd door vrouwen, hier de dames van de diplomatieke staf van Iran. Hij zag mij en wenkte. Mijn laatste kans alsnog een Sovjet visum te krijgen.

‘Wat voert jou naar Iran, Wim’, was zijn openingsvraag, terwijl hij naar mijn mening allang was ingelicht waar het om ging.

Ik zette kort uiteen, dat ik reportages wilde schrijven over zijn reizen naar Rusland en China, maar dat een visum het struikelblok was. Soekarno luisterde, liet niet merken of hij het wist of niet en zei toen, ‘Weet je wat, bespreek je moeilijkheden met Soewito.’ Hij vroeg verder hoe het met Van Konijnenburg was en of er al schot kwam in de Nieuw Guinea kwestie. Hierop zocht ik zo snel mogelijk uit wie Soewito was. Adjudant-majoor Saboer wees hem aan. Soewito Koesoemowidagdo was verbonden aan het ministerie van buitenlandse zaken en was belast met de perszaken van de president, zoals Latumeten dat in Italie en Duitsland was geweest. Jarenlang is hij als secretaris-generaal van KEMLOE (Kementrian Luar Negeri) de rechterhand van minister Soebrandio geweest. Na de coupe van 1965 werd hij benoemd tot ambassadeur in Washington, en thans, in 1968, is hij duta besar in Stockholm.

Hij legde toen in de tuin van de legatie in Teheran zakelijk en nuchter uit, dat het op de Russen een verkeerde indruk zou maken, wanneer juist nu een Nederlands journalist in gezelschap

van de Indonesische president zou reizen. Een bezwaar, dat overigens om begrijpelijke redenen in Rome en Bonn minder zwaar had getild. Ook meende hij, dat in Djakarta kritiek zou oplaaien, ook omdat verscheidene Indonesische journalisten vanwege plaatsgebrek in het S.A.S.-toestel achter hadden moeten blijven. ‘Wij moeten de president tegen deze kritiek beschermen’, aldus Soewito.

De slag was definitief verloren. Geen Sovjet visum. Geen reportage van de Russische en Chinese reizen. De communistische landen duldden geen westerse pottenkijkers. In de vroege ochtend van de 28ste zag ik vanuit mijn hotelkamer na elkaar vier Ilyushin toestellen opstijgen en achter de donkere silhouetten van de Elbruz bergen in de richting van Moskou verdwijnen.

Na een tussenlanding in Stalingrad begeleid door twaalf jets van de Russische luchtmacht arriveerde Soekarno dezelfde dag in Moskou. Maarschalk Woroshilov, toen de president, maarschalk Boelganin, de premier en de heren Chroetsjow, Kaganowitsch, Mikoyan en Malenkov waren ter begroeting aanwezig.

Straten en pleinen waren met Indonesische vlaggen versierd. Leuzen als ‘groeten aan de illustere zoon van het Indonesische volk’ pronkten op erepoorten en gebouwen. Na Washington, nu Moskou en Peking. Waar bleef Den Haag?

Woroshilov zei bij de ontvangst onder meer: ‘Thans treden de oosterse volkeren bij internationale zaken als souvereine staten op. Zij nemen actief deel en beslissen mee over het lot van de hele wereld. Uw land speelt een belangrijke rol om de Aziatische-Afrikaanse landen bijeen te brengen in hun strijd om onafhankelijkheid jegens het kolonialisme en alle vormen van stuiptrekkingen er van.’

Hij bracht hulde aan Soekarno als de bevrijder voor de rechtvaardige zaak van vrijheid voor de volkeren van Indonesie.

De Sovjet flirtation met Soekarno zou tien dagen duren. Er zou een reis van 11.000 kilometer door Rusland worden gemaakt. Met strijkages werden in het Kremlin de versierselen van de Orde van Lenin overhandigd. Bovendien kreeg de Indonesische president een Ilyushin-14 passagiersvliegtuig cadeau voor persoonlijk gebruik in de archipel.

(President Kennedy zou de Sovjet tactiek later over nemen en Soekarno een paar helicopters zenden.)

Op 31 januari 1957 heb ik de overdracht van de Russische machine door de ambassadeur Zukov, op het militaire vliegveld Tjililitan, bij Djakarta, bijgewoond. Een Indonesische crew was in de Sovjet Unie getrained om het toestel te vliegen. Soekarno doopte het die ochtend de 'Dolok Martimbang', naar een oude Sumatraanse sage, waarbij twee bergen, de Dolok en de Martimbang hun geschillen niet met het zwaard, maar door onderling overleg beslechtten.

De laatste dag sprak Soekarno honderdduizend personen in het Lenin stadion via een tolk toe. Hij zei, dat Rusland en Indonesie dezelfde idealen van vrijheid, sociale rechtvaardigheid en vrede nastreefden. 'Alleen imperialisten, kapitalisten, feodalisten en kolonialisten willen oorlog', aldus de Indonesische president. De ministers Gromyko en Abdoelgani tekenden een gezamenlijk communiqué, waar enig tumult over zou ontstaan. In Djakarta was men gebelgd over een passage waarin werd gesproken over de gelijkgerichtheid van de Russische en Indonesische revoluties. Ook het feit, dat niet over Nieuw Guinea werd gesproken, ergerde bepaalde kringen in Indonesie.

In zijn biografie opgenomen door de Amerikaanse mevrouw Cindy Adams, zegt Soekarno dat de pers in de V.S. hem, 'liefhebber van God', nà zijn reizen naar Moskou en Peking 'een vette communist' noemde. De president heeft er mij bij herhaling over gesproken en vond het belachelijk. Die beschuldiging van communisme is trouwens een gevoelige snaar bij hem gebleven, tot het bittere einde, de coup van 1965, toe.

Beyrouth

Nadat het niet gelukt was met Soekarno mee te reizen sloot ik mijn reis naar Iran af met interviews te schrijven voor Elseviers Weekblad: ten eerste met gezant baron Gevers, tegenwoordig chef protocol van het ministerie in Den Haag: en ten tweede, met dr. K. Scholtens, oud directielid van de SHELL en in die dagen manager van de genationaliseerde Iraanse oliemaatschappij.

Later zou Scholtens in groep Rijkens verband belangrijke besprekingen voeren in Washington. Trouwens, een jaar later, in april 1957, was ik opnieuw zijn gast op doorreis naar Djakarta. Hij liet mij met een vliegtuig van de oliemaatschappij een rondreis langs de olievelden van Agha Jari maken en ik bezocht de gigantische raffinaderij in Abadan. Hierover schreef ik in Vrij Nederland een lange reportage.

De heer Scholtens had vele jaren in Indonesie gewerkt. Hij kende Soekarno persoonlijk. Evenals Paul Rijkens en Emile van Konijnenburg was hij een krachtig voorstander van onderhandelingen over Nieuw Guinea en een open gesprek, juist met Soekarno. ‘Nee’, persisteerden de ministers Drees en Luns nog altijd in die dagen, ‘wij willen (desnoods) met Indonesie praten, maar zeker niet (nooit) met Soekarno.....’

Het is steeds in de Nieuw Guinea affaire opvallend geweest, dat Indonesie-kenners en Soekarno-kenners als Rijkens, Scholtens en van Konijnenburg, altijd weer botsten met de betweterende Indië-kenners uit het met oud-kolonialen en Indischgasten boordevol gepropte Den Haag.

Daarbij mag men er aan memoreren, dat lang nadat de heer Drees veilig was bijgezet in de Raad van State, minister Luns, zij het onder druk van een pragmatische Kennedy-politiek, water in de wijn deed. Bepaald amusant wordt het wanneer men bedenkt, dat diezelfde bewindsman van B.Z. uiteindelijk Soekarno dan toch nog Leerdams glaswerk voorzien van hertenmotief is gaan aanreiken.

Van Teheran nam ik de Air France naar de Libanon. Hier ontmoette ik voor een langdurige bespreking onze gezant, dr. van Gulik, kenner van Azie bij uitstek. Hij is inmiddels tijdens een ambassadeursschap in Japan overleden. Misschien juist ook hierom, dat ik hier thans iets meer over kan zeggen. Ook hij bleek het privé diepgaand oneens te zijn met het beleid van minister Luns vis à vis Indonesie en Soekarno. Hij was van mening, dat wij

Nederlanders een taak hadden in Azie, de taak om het werk van vorige generaties op een moderne basis, de basis van eerlijke erkenning van de Indonesische soevereiniteit, voort te zetten. Hij noemde het een blunder, dat men in Den Haag niet in wilde zien, dat men juist en alleen met Soekarno tot een vergelijk diende te komen. 'Die man maakt tenslotte de dienst uit in Djakarta en ik geloof, dat hij ons au fond, als Nederlanders, niet kwaad gezind is.'

Hoe dikwijls heeft mijn pen niet in mijn vingers gebrand, die kritieke jaren. Hier lag de mening van een diplomaat, die wellicht gewicht in de schaal had kunnen leggen, wanneer zij gepubliceerd had kunnen worden. Maar ook Van Gulik legde mij het zwijgen op. Ons gesprek diende vertrouwelijk te blijven en kon niet aan de publiciteit worden prijsgegeven.

Van Gulik gaf mij nog een uitgave van enige van zijn bekende Chinese detectiveverhalen mee. Eén er van zou later door Prins Bernhard in het Spaans worden vertaald.

Op het Libanese ministerie van buitenlandse zaken interviewde ik voor Elseviers, minister Selim Lahoud. Antichambrerend op de eerste etage ontmoette ik de Indonesische zaakgelastigde, F.M. Dalimoenthe. Wij spraken Nederlands. En uiteraard over Nieuw Guinea. 'Beseft men dan niet in uw land', aldus deze Indonesische diplomaat, 'dat wanneer men Nieuw Guinea opgeeft men Soekarno 100 percent mee zal krijgen'? Ook die uitspraak van een insider was in die tijd niet publiceerbaar.

Als sluitstuk van mijn reis naar het Nabije Oosten schreef ik een artikel voor DE TELEGRAAF.

Belgrado

12 September 1956. Deze dag arriveerde Soekarno vanuit Moskou voor zijn eerste onmoeting met Tito, een ontmoeting, die in een warme vriendschap zou overgaan. Vanuit Rome was ik via Trieste naar Joegoslavie gekomen. Ik maakte mijn opwachting bij de gezant, baron van Ittersum. Indertijd was hij plaatsvervangend hoge commissaris in Indonesie geweest. Zodoende was hij voortreffelijk van de verschillende vraagstukken rond Soekarno en de Papoea's op de hoogte.

Wij hadden een langdurig gesprek. Opnieuw bleek dat er in de buitenlandse dienst, aan de top van ons eigen beroepscorps, vérgaande verschillen van mening bestonden met het in Den Haag uitgestippelde beleid. Ook baron van Ittersum, een man met Indonesische ervaring en kennis van zaken ter plaatse, in Djakarta, was van mening, dat de gevolgde Nieuw Guinea politiek het koninkrijk naar een bankroet in zuidoost Azie leidde. Van Ittersum is nog altijd ambassadeur in functie, ditmaal te Lissabon, dus wil ik het hier bij laten.

Ik schreef een gesprek met de gezant voor het Algemeen Handelsblad vanzelfsprekend met weglating van diens gezaghebbende inzichten in de Nieuw Guinea zaak.

Intussen realiseerde ik mij wel, dat in de drie maanden sinds de toevallige ontmoeting met Soekarno in Rome een aantal figuren op mijn journalistieke pad de revue waren gepasseerd, die het allen gloeiend oneens waren met de regering. Bovendien, zonder uitzondering figuren, die voortreffelijk waren ingelicht.

Figuren, waaronder zelfs diplomaten uit bestuurskringen. Als journalist, als betaalde spion van het kranten lezende publiek ondervond ik deze situatie als uitzonderlijk vreemd en onbevredigend. Toen reeds zon ik op een wijze waarop de verkapte censuur zou kunnen worden omzeild.

Baron van Ittersum leende mij een auto om Soekarno op het vliegveld Zemun te gaan afhalen. Regen viel die middag bij stromen uit de lucht. Tito was doorweekt. Tenslotte gaf iemand hem een plastic regencape. Hij droeg een lichtgrijs maarschalks uniform met fel rode strepen langs de broekspijpen.

Kinderen boden bloemen aan. Geflankeerd door minister Abdoelgani sprak Soekarno enkele woorden voor een batterij microfoons. Hij sprak Engels. Hij trok een parallel tussen Tito's partisanenstrijd tegen Hitler Duitsland en de Indonesische

patriotten, die de wapens tegen de imperialisten hadden opgenomen.

Staande in een open gloednieuwe Rolls Royce reden beide presidenten Belgrado binnen. De wagen had kogelvrije ruiten. Bij de achterbank bevonden zich aan iedere zijde witte telefoons. Ik was eerder om de auto heengelopen, waarbij een collega van de New York Times de opmerking had gemaakt, ‘Proletarier Tito heeft het ver geschopt’. Ik moest toegeven, dat de automobiel een, wat men in Peking noemt, revisionistische indruk maakte. Ditmaal wilde DE TELEGRAAF wèl een reportage over Soekarno hebben. Ik telefoneerde een artikeltje uit Belgrado door. Ik nam er in op dat de heer Van Ittersum tijdens een officiële ontvangst in het Dedinje paleis bij Soekarno zijn opwachting was gaan maken. Nieuwe deining. Diepe verontwaardiging in Den Haag. Hare Majesteit's gezant had Soekarno de hand gereikt, In de pers werd gesproken van een ‘on-vaderlandse’ daad. Een stap verder en het was landverraad. Veel nieuwe wind om een overjarig paskwil.

Van Ittersum was door zijn Indonesische collega in de Joegoslavische hoofdstad speciaal uitgenodigd. De beide diplomaten hadden elkaar in Djakarta gekend. De een wilde de ander niet voor het hoofd stoten. Bovendien waren de diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en Indonesie nog niet verbroken, dus het was een belachelijke zaak.

Den Haag

1956 Was een triest jaar. Alle pogingen om tussen Djakarta en Den Haag tot overleg te komen waren mislukt. In Indonesie had eerst het vijftiende kabinet sinds de onafhankelijkheidsverklaring van 1945, geregeerd. Premier was toen de gematigde Boerhanoedin Harahap van de Masjoemi (Islamitische partij) geweest. Hij had geprobeerd in de winter te Genève een Nieuw Guinea gesprek op gang te brengen.

Willem Drees merkte hierover in zijn mémoires op, dat de goedwillende Harahap onder zodanige druk van Djakarta had gestaan, dat hij zeer ver in zijn eisen jegens Nederland diende te gaan.

'Te ver, opdat een uiteindelijk vergelijk mogelijk was', aldus de lezing van Drees. Minister Luns verklaarde, dat de Geneefse pourparlers 'zogenaamd' mislukt waren. Toen het kamerlid Algra hem vroeg of Indonesie dan misschien geen overeenstemming had gewild, antwoordde de minister simpeltjes met 'zo is het'.

Luns loog. Al was niemand bereid dit te zeggen. En is niemand bereid dit in verband te brengen met Luns' eigen gebrek aan kennis van de Indonesische verhoudingen in die tijd, en bovendien gebrek aan manieren om op diplomatieke wijze met Aziaten om te springen. Niet alleen Indonesiers betrokken bij de Geneefse conferentie van 1955-1966 waren unaniem in hun oordeel, dat het juist minister Luns is geweest, die opzettelijk deze laatste kans op een vreedzame regeling van het conflict had getorpedeerd. Dr. Zairin Zain, indertijd adviseur van de Indonesische delegatie met de rang van gezant verbonden aan de ambassade in Londen, heeft mij verzekerd, dat de uitgesproken tactloosheid van onze minister er in beslissende mate toe heeft bijgedragen, dat Dit laatste top-overleg vóór de débacle van het verbreken der diplomatieke betrekkingen, in een fiasco is geeindigd. Het kabinet Harahap zou niets liever hebben gewild dan een oplossing gevonden te hebben voor de kwestie Nieuw Guinea.

Luns' shockerende onkunde ten aanzien van Indonesie en Indonesische problemen was aan Indonesische zijde trouwens sedert jaren een bekend feit. Al in 1953 had de minister Indonesie op onvergetelijke wijze voor het hoofd gestoten door in Australie over de kwestie Nieuw Guinea overleg te gaan plegen en in het voorbijgaan 'even' Indonesie aan te doen voor een ontmoeting met zijn ambtgenoot Moekarto. toenmalig Indonesische minister van Buitenlandse Zaken.

Men behoeft er geen Indonesische bronnen op na te slaan. De Nederlandse ‘Preangerbode’ in Bandoeng schreef 25 juli 1953 een hoofdartikel van de hand van Jan Verhoek, waarin namens de Nederlandse gemeenschap in Indonesie beklag werd gedaan over ‘hoe bedroevend slecht de regering in Den Haag thuis was in de geest van de elementaire regels van diplomatie’.

‘Laat de Nederlander in Indonesie, die wellicht iets meer van het oosten weet dan gij, minister Luns, u uit de droom helpen: het was weinig hoffelijk, wat ge - geheel opzettelijk - deed. Wilt u komen praten over affaires, die Nederland en Indonesie na aan het hart liggen, reis dan niet via Hollandia en Canberra. Kom er eens apart voor over. Dan zult gij niet alleen hoffelijkheid en vriendelijkheid op uw weg vinden, maar wellicht ook een Indonesische ambtgenoot, die wat tijd voor u vrij maakt’.

Moekarto, later ambassadeur in Washington, heeft mij verzekerd, dat hij in 1953 slechts weinig tijd had om met minister Luns in Djakarta te spreken, niet zo zeer omdat het kabinet in Indonesie op dat moment demissionair was, maar omdat men duidelijk van een misnoegen over Luns' diplomatieke ontact wilde doen blijken. Luns zijn reputatie in Indonesie werd in 1953 als ‘Botte bijl’ (zoals het hoofdartikel in de Preangerbode ook luidde) permanent gevestigd.

Commentator M. van Blankenstein (Het Parool), met wie ik die jaren van Nieuw Guinea strijd, ook in Rijkens verband, nauw heb samengewerkt, had de besprekingen van Genève als journalist bijgewoond. ‘Nadat Luns zijn stoel driftig achteruit had geschoven en uitriep, dat verder praten geen zin meer had, terwijl hij bovendien zonder te groeten de conferentiekamer verliet, toen moest men alle hoop opgeven’, aldus Blankenstein. ‘Men zegt niet tegen een Indonesier dat verder overleg geen zin meer heeft. Het is juist een tekenend karakteristiek van de Indonesier, dat hij met praten niet ophoudt en blijft overleggen bij het oplossen van conflicten’.

In een gesprek met een andere collega, Theo Droogh, van Elseviers Weekblad, zette minister Leimena zijn reactie op het mislukken van Genève treffend uiteen.

‘Men denkt zo gauw’, aldus deze Indonesische onderhandelaar, ‘dat het hier slechts om de verhouding Nederland - Indonesie ging. Men moet dit alles echter bezien vanuit het raamwerk der verhoudingen tussen het westen en het opkomende Azie.

Ik trek de consequenties van het mislukken van deze conferentie in het geestelijke en culturele vlak. De materiele consequentie vind ik wel belangrijk, maar nog belangrijker zijn de spirituele. Ik zie in het mislukken van dit overleg een symptoom van het begin van het aflopen van de invloed, die Europa, en daarin Nederland, op Azie heeft. Europa, en daarin Nederland, is groot en heeft een groot verleden. Het is rijk aan geestelijke waarden en cultuur. Elk volk, dat in geestelijke ontwikkeling is, roept om iets van een ander geestelijk rijp volk. Door het mislukken van deze conferentie heeft Nederland een verkeerd antwoord gegeven op de roep van Azie.'

Na het falen van Harahap was Ali Sastroamidjojo voor de tweede maal aan het bewind gekomen. Hij was internationalist. Met Soekarno verkreeg hij grote bekendheid als voorzitter van de Aziatisch-Afrikaanse conferentie van Bandoeng (1955). Hij behoorde tot de kerngroep van P.N.I.'ers. Hij had in Leiden rechten gestudeerd. Hij was beslist niet anti-Nederlands. Nog in oktober 1966, heb ik bij hem aan de Djalan Krawang op het terras gezeten. Hij leefde toen teruggetrokken en schreef herinneringen. Ook als ambassadeur bij de Verenigde Naties heb ik hem een aantal jaren goed gekend. Hij maakte dikwijls een norse indruk, maar hij was een bekwaam politicus en voortreffelijk ingelicht. Hoe men later over zijn twee regeringsperioden zal oordelen dient te worden afgewacht. In ieder geval was het Pak Ali, die snel het initiatief nam de kwestie Irian Barat te internationaliseren. Meteen in mei 1956 begon Soekarno zijn serie buitenlandse staatsbezoeken in de Amerikaanse hoofdstad. Vice-president Richard Nixon verwelkomde het staatshoofd namens generaal Eisenhower en betitelde hem 'de George Washington van Indonesie'. (Eisenhowers' opvolger, John F. Kennedy kwam zelf naar het vliegveld toen Soekarno in 1961 de lange reis uit Indonesie had gemaakt).

Ik wil, in dit verband, een gesprek dat ik in februari 1968, in New Hampshire, met de toenmalige kandidaat voor het Amerikaans presidentschap, Nixon heb gevoerd, injecteren.

Hij vertrouwde mij toe, terwijl ik met hem tijdens zijn verkiezingscampagne meereisde, dat de V.S. in 1948 een ernstige vergissing hadden begaan. 'Toen de Nederlanders hun eerste politionele actie tegen Soekarno begonnen, hadden wij onmiddellijk troepen moeten zenden om uw land in uw strijd tegen

Soekarno te steunen', aldus Nixon. En hij voegde er notabene aan toe: 'Hadden wij dat toen gedaan, dan hadden wij thans niet met het vraagstuk Vietnam gezeten.....'. In het welkomstwoord was Soekarno een George Washington geweest, een nationale held, een vader des vaderlands. Maar nu bleek, dat de heer Nixon in zijn hart Soekarno het liefst de mariniers op zijn dak zou hebben gestuurd, zodat hij nooit een George Washington zou hebben kunnen worden. Waarom denken wij in westerse landen toch altijd, dat Aziaten als vanzelfsprekend het oostblok moeten wantrouwen, en dat wij zelf toch zulke nette mensen zijn?

De zomer van 1956 namen de spanningen tussen Nederland en Indonesie verder toe. Bij zijn jaarlijkse rede ter gelegenheid van de herdenking van 17 augustus 1945, de dag van de onafhankelijkheidsverklaring, had Soekarno de opzegging van 3.661 niljard gulden schulden aan Nederland aangekondigd. 'Wij hebben deze bedragen', aldus de president, 'allang afgelost. Het grootste deel ervan werd immers gebruikt om oorlog tegen Indonesie te voeren! Stap voor stap zal onze regering alle maatregelen treffen, die de staat schoon zullen vegen van de overblijfselen van banden die ons volk wurgen. Toen de Nederlanders onze onafhankelijkheid tenslotte erkenden lieten zij een brandkast achter, niet gevuld met geld of goud, maar met kwitanties en schuldbekentenissen.' Soekarno schreeuwde van de trappen van het Merdeka paleis; 'Volgens de Ronde Rafel Conferentie accoorden van 1949 werden wij zelfs verplicht de schulden van de toenmalige Nederland-Indische regering over te nemen! Deze overeenkomst is thans meer dan zeven jaar van kracht geweest. Gedurende deze periode hebben wij als nette mensen alles betaald, plus de rente op de koop toe!' Volgens Soekarno was Indonesie onder meer verplicht Nederlandse financiele toezeggingen, zoals het betalen van pensioenen aan voormalige Nederlands-Indische ambtenaren, waaronder militairen, die tegen de republiek hadden gevochten, na te komen.

'Wij zijn geen oplichters', aldus de president, 'wij willen onze werkelijke schulden zeker vereffenen, maar dan moeten het ook echte schulden zijn.'

Wat Soekarno zei, was waar. Maar Den Haag was woest. Het land, dat een Hugo Grotius had voortgebracht pikte geen unilaterale opzeggingen van wederzijds geaccepteerde afspraken. Het kamerlid Scheps (P.v.d.A.) legde mij omstandig uit, dat hij met de

Indonesiers kon sympathiseren, maar dat overeengekomen verdragen aan de conferentietafel dienden te worden opgezegd, zoals het onder beschaafde landen de gewoonte was. Weer had Indonesie een ‘vrijelijk’ bekrachtigde overeenkomst zonder meer overboord gegooid. Met Djakarta viel niet te werken. Voor een rechtlijnig denkende minister president als Drees was een dergelijke revolutionaire kronkel al helemaal niet te pruimen. Onze permanente vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties kreeg opdracht krachtig te protesteren. De klok werd intussen verder teruggedraaid. Men zou zich natuurlijk kunnen afvragen of bij dit langdurig vertraagde gevecht van actie en reactie, van zet en tegenzet, van als jullie rot doen, dan kunnen wij het ook: of wanneer Nederland normaal en ruiterlijk bij de souvereiniteitsoverdracht de hele taart, plus de moot Nieuw Guinea, aan de republiek zou hebben overgedragen, of wij dan in deze mate van pesterijen en treiterijen in het voormalige Indie te lijden zouden hebben gehad als nu het geval is geweest. De Britten, die gemakkelijker de bakens wisten te verzetten dan wij, die de vlag streken, het volkslied speelden en met hun doedelzakken afmarcheerden zijn toch in de meeste kolonien aanzienlijk beter gevaren dan wij in Indonesie. Ik bedoel allerminst te zeggen, dat de Indonesiers bij al hun daden en misrekeningen steeds te excuseren zouden zijn. Integendeel. Aan de andere kant ben ik er van overtuigd, dat had men tijdig bij ons, in Den Haag de hand wat dieper in eigen boezem gestoken, het Indonesische drama zich aanzienlijk minder extreem zou hebben toegespitst, als het zich heeft gedaan.

Den Haag

Het jaar 1956 kenmerkte zich, behalve door geharrewar over geldkwesties, door andere hoog emotionele gebeurtenissen, die de boog steeds verder spanden. De politieke processen tegen Nederlanders in Indonesie wekten ongekende verontwaardiging. 19 April 1956 overleed beklaagde Jungschlaeger in Indonesische gevangenschap. Schmidt die al op 18 december 1953 werd gearresteerd, wachtte nog altijd op berechting.

Ten onrechte heeft men in Djakarta gemeend, dat het vastzetten van gijzelaars Den Haag vrees zou aanjagen of zou imponeren, zodat het de Papoea's eerder los zou laten. Die beruchte politieke processen werkten als een boemerang. In zijn boek ‘Nederland staat terecht in Indonesie’, heeft de journalist H.C. Beynon van dit drama een levendig overzicht gegeven. Ik heb nooit begrepen hoe men zich aan Indonesische zijde zo fataal heeft kunnen verkijken, door zich van het argumenten te blijven bedienen, dat druk uitoefenen op wat men de Nederlandse kruideniers noemde, Den Haag er toe zou kunnen brengen door de knieen te gaan wanneer bijna heilige principes aan de orde waren.

Voor de meesten, hier, bracht de kwestie Nieuw Guinea een diepgeworteld rechtsgevoel in het geding. Men had de Papoea's een belofte gedaan. Punt. Of die belofte juist was, historisch of internationaal politiek een haalbare kaart zou zijn, dat deed verder niet terzake, afspraak was afspraak. Vooral als zij nog zwart op wit stond ook. Dan viel er al helemaal niet aan te tornen. Dit was nu eenmaal ons karakteristiek waar de Indonesiers bij het bepalen van hun politiek al evenmin rekening mee hebben gehouden. Men heeft er in Djakarta uitzonderlijk lang over gedaan om de averechtse uitwerking van allerlei subtiele vormen van chantage, bovendien ten eigen nadele, op te merken. 20 Augustus 1956 eiste de openbare aanklager vijftien jaar gevangenisstraf voor Schmidt. De verdachte zou zich aan subversieve activiteiten hebben schuldig gemaakt. Hij zou onder meer de ondergrondse beweging van ex-kapitein Westerling hebben voortgezet.

Volgens het A.N.P. hoorde Schmidt zijn veroordeling volkomen rustig en als een toonbeeld van zelfbeheersing aan.

10 September 1956 vroeg de verdedigster mevrouw Mieke Bouman, in een pleitrede van vijf en zeventig bladzijden, vrijspraak. Schmidt zelf voegde aan deze fillibuster toe, dat hij

volkomen onschuldig was. ‘Eist Indonesie mijn hoofd’, riep hij uit, ‘welaan, het kan het krijgen. Ik ben oud en heb niets meer te winnen en weinig te verliezen. De overtuiging van mijn volslagen onschuld kan niemand mij ontnemen.’

Bij het verlaten van de rechtszaal werd mevrouw Bouman door een ziedende menigte bedreigd. Haar auto werd vernield. De tijdelijke zaakgelastigde, Hagenaar, spoedde zich met een nota naar dr. Soebrandio. Enkele dagen later verliet de ‘kloeke verdedigster’ in alle stilte Indonesie. Zij ontmoette haar man in Rome. Elseviers Weekblad drukte acht foto's ter harer ere op de voorpagina: Mieke op de markt in Rome: Mieke stapt in een taxi: Mieke stapt uit een taxi: Mieke bij de Fontane di Trevi: Neerlands dapperste vrouw, aldus de tekst van Theo Droogh. DE TELEGRAAF protesteerde, dat mevrouw Bouman in Rome niet door een officiele vertegenwoordiger van de regering was opgewacht en afgehaald. De koningin zou haar spoedig ridderen op Soestdijk. Het Jungschlaeger comité opende een internationale actie om te voorkomen dat Schmidt een tweede Dreyfus zou worden. Mieke voerde in het Amsterdamse Concertgebouw het woord op een druk bezochte protestvergadering. Alleen in Vrij Nederland kon men lezen, dat wellicht het van leer trekken door volgelingen van Mevrouw Bouman en door de eeuwen trouwers van professor Gerbrandy de heer Schmidt zelf waarschijnlijk in zijn Djakartaanse cel meer nadeel dan voordeel zou bezorgen en zeer waarschijnlijk zijn gevangenschap nodeloos zou verlengen.

Ondanks de nieuwe opgelaaide hetze kwamen in september 1956 in Zurich onder auspicien van het Internationale Pers Instituut een tiental Indonesische en een negental Nederlandse journalisten bijeen. Onze afvaardiging werd geleid door professor Rooij: de Indonesische door Mochtar Loebis. Men wilde nagaan of de pers van beide landen niet alsnog een positievere rol zou kunnen spelen bij het doen verminderen van spanningen tussen onze landen. Oud-Indischman en Indonesie-redacteur van het Algemeen Handelsblad, Albert Besnard - in die tijd hadden de Nederlandse kranten dikwijls nog een Indonesie redacteur; tegenwoordig wordt de Indonesische berichtgeving door de redacties buitenland verwerkt - bleef weg uit Zurich. Vandaar de tien Indonesiers en negen Nederlanders. Besnard zei mij; ‘Laten die Indonesiers eerst eens leren gewoon te doen en Nederlands te

praten.’ Als gastheer en scheidsrechter zou namelijk een Deen optreden, om welke reden men het Engels als voertaal had gekozen. Dat was voor koloniale diehard Besnard absurd.

De Zuricher conferentie riep de pers van beide landen op de grootst mogelijke objectiviteit in acht te nemen. Ook het schrijven van schadelijke commentaren werd aanbevolen om achterwege te worden gelaten.

Amsterdam

In dit opzicht stond DE TELEGRAAF boven en buiten de wet. Formeel was ik de zomer van 1956 TELEGRAAF-man in Rome. Ik raakte echter met de heer Brandt, toen mede-hoofdredacteur, in een grimmig conflict over een die dagen verschenen foto.

Men zag de Indonesische minister van buitenlandse zaken, Abdoelgani, in smoking, bij het verlaten van de ambtswoning van de Britse eerste-minister, Anthony Eden, nu dus Lord Avon. Eden had de ministers, die in het Lancaster House de conferentie van landen, die het Suez kanaal gebruikten, een diner aangeboden. Ook de heer en mevrouw Luns hadden aangezeten. Op de foto zag men Mas Roeslan, kennelijk op verzoek van de fotograaf, vriendelijk glimlachend in de deuropening van nr. 10 Downingstreet poseren, terwijl tegelijkertijd, mevrouw Luns zich achter hem om naar buiten drong. Wat deed DE TELEGRAAF?

De kop boven de foto luidde: RIJKE SYMBOLIEK. Het onderschrift was aldus opgesteld:

'Ongewild (vraagteken) symboliseert hier de Indonesische minister de houding van zijn land jegens het westen en in het bijzonder jegens Nederland. Hij verlaat hier de ambtswoning van de Britse premier, die een diner aan de Suez-conferentiegangers en hun dames aanbood. Ruim baan voor jonge naties schijnt hij te denken. Voor zover hij in de deuropening nog ruimte overlaat, moet de westelijke wereld, hier in de persoon van mevrouw Luns, genoegen nemen met een plaatsje op de tweede rang, een beetje weggedrongen tegen de muur.....' Kanselier Konrad Adenauer heeft eens tegen de Britse hoge commissaris, Sir Ivon Kirkpatrick gezegd, dat het jammer was dat de lieve God de intelligentie van de mens beperkingen had opgelegd, zonder diens domheid aan banden te leggen.

Ik achtte mij niet langer aan deze krant en dit soort 'journalistiek' verbonden. De in kleinere letters en misschien wat saaiere Nieuwe Rotterdamse Courant, stelde mij aan als medewerker in Indonesie. Ik besloot op de kortst mogelijke termijn zelf naar Indonesie te reizen om het broeiende conflict van de andere kant te gaan bestuderen. Free lance contacten met het Algemeen Handelsblad, de krant waar ik op de buitenlandse redactie onder Constandse, Aletrino, Hogland en Hoefnagels mijn journalistieke werk indertijd was begonnen, met Het Vaderland en met Vrij Nederland vormden een welkome aan-

vulling van mijn N.R.C. arbeid.

De financiering verliep als steeds vlot via de Rijkens pot. In zijn mémoires heeft Paul Rijkens enkele heren van de groep geidentificeerd, van wie ik weet, dat zij contact met elkaar hebben gehad over mijn reis en verblijf in Indonesie: bijvoorbeeld de heren Zeeman, Kroese, van Karnebeek, Heering en anderen.

Zelf bij vertrek uit Rotterdam met de ‘Willem Ruijs’ van de Koninklijke Rotterdamse Lloyd, ging onder de wegbrengers reeds het gerucht, dat ik door Soekarno en Indonesie zou zijn omgekocht en op kosten van de vijand reisde. Ik werd hier door vrienden voor gewaarschuwd, maar ik was niet in een positie, ook niet tegenover hen, om mij tegen deze vorm van jalouzie te verdedigen, omdat ik op geen enkele wijze het bestaan van de groep Rijkens (of de Rijkens pot) verder kon openbaren.

Bepaald onaangenaam wordt het, wanneer een wijd en zijd gelezen ochtendblad dergelijke ‘on-dit's’ in haar pagina's verwerkt of als hoofdredactionele opinie als vaststaande feiten verspreidt. Bovendien legt dit blad een vernietigende uitspraak van de Raad van Journalisten, zoals de uitspraak van de Raad ten gunste van mij en ten nadele van DE TELEGRAAF, zonder meer naast zich neer. Onze andere kranten zullen in zo'n geval op zijn minst een rectificatie plaatsen.

Men zal mij verwijten, dat ik bij het schrijven van deze regels wraak neem. Dat mag zo zijn. Na over een periode van tien jaren door deze krant voor rotte vis te zijn uitgemaakt, schijnt het mij waarachtig geoorloofd toe hier eens iets over recht te zetten. De ‘foule hideuse’, zoals Andre Gide de kritiekloze massa heeft omschreven, kent het gedrukte woord maar al teveel gewicht toe. Het staat in de krant. Dus is het waar. Oltmans is een landverrader. De rotzak. De Indonesiers hebben hem omgekocht. Maar wat men zich maar al te dikwijls vergeet af te vragen is wie wat schrijft en in welke publikatie. ‘Maar DE TELEGRAAF is zo'n gezellig blad bij het ontbijt’, hoort men dan zeggen. Dat mag zo zijn. Ik lees haar zelf. Maar laat men toch in Godsnaam tegelijkertijd beseffen, dat men zichzelf verplicht is een passende objectiviteit en distantie in acht te nemen, wanneer men zich over een nieuwe TELEGRAAF rel buigt.

Men zegt wel, dat een volk de regeerders heeft die het verdient.

Ik zou dit willen paraphraseren in, het volk krijgt de krant die het verdient. New York City, een metropolis van 12 tot 14

miljoen mensen, heeft als gevolg van krantenstakingen en fusies thans nog drie bekende dagbladen. De New York Times steekt torenhoog boven de Daily News - de New Yorkse TELEGRAAF - en de New York Post uit. Toch zal de News vele exemplaren meer in omloop brengen dan de Times.

Nog altijd heeft de massa niet het stadium van ontwikkeling - en goede smaak - bereikt om ingelicht te willen worden, een krant te kopen voor informatie, welke zij biedt. Men blijft er de voorkeur aan geven om entertained te worden, om bij de thee en een beschuit aan het ontbijt een ‘gezellige’ rel naast zijn bord te vinden.

Aan boord van de Willem Ruijs

De reis ging om Zuid Afrika heen vanwege het sluiten van het Suez kanaal. In Kaapstad, waar ik mijn ouders en broers bezocht, die daar toen woonden, zond ik een artikel naar de Nieuwsgier, in Djakarta, één der weinige overgebleven Nederlandse kranten in Indonesië. Ik schreef over de sfeer aan boord van dit Indie-schip, waarvan men verwacht zou hebben, dat het in 1956 een Indonesie-schip zou zijn geworden.

Bij de keus van een tafel in de eetzaal gebeurde er bijvoorbeeld iets ongewoons. Ik had een oud Nijenrodiaan ontmoet, de Indonesier Boes Soewandi, toendertijd verbonden aan de SHELL. De dienstdoende Lloyd functionaris maakte mij er op attent, dat Soewandi's tafel een Indonesische tafel was, en dat ik dus beter ergens anders zou kunnen gaan zitten. Ik vroeg de man wat hij onder een Indonesische tafel verstond. ‘Daaraan zitten alleen Indonesiers samen’, was zijn antwoord. Op weg naar het Verre Oosten scheen mij dat een rede te meer toe om nu juist eens met Indonesiers de maaltijden te gebruiken. Ik ging dus bij Boes zitten.

Enkele dagen later werd ik door een dame, die met drie kinderen en een baboe reisde, aangesproken.

‘Vervelende tafel hebt u getroffen’. ‘Vind u?’ ‘Ja, Allemaal Indonesiers en u als enige blanke.’ Ik legde haar uit, dat Boes Soewandi een studiegenoot was en ik die Indonesiers als mijn toekomstige gastheren zag. Het mens draaide zich met dédain om en verdween. Het was een prettig idee niet bij haar aan tafel te hoeven zitten.

Deze en talloze andere voorvallen beschreef ik in mijn reportage voor de Nieuwsgier. Zij drukte mijn artikel 3 december 1956, de dag voor ik in Priok aan land zou gaan, af. Felle verontwaardiging bij de Nederlandse gemeenschap in Djakarta. Willem Latumeten van het Kementrian Penerangan (ministerie van voorlichting) haalde mij af en zei dat de Willem Ruijs story een storm had veroorzaakt. Het begon al goed. De entree was weer gemaakt. Velen meenden, dat ik had geschreven om mooi weer bij de Indonesiers te spelen. Alsof het mij om de Indonesiers te doen was. Wanneer de filmploeg aan boord alleen dan opnamen wilde maken in de bar van de eerste klasse wanneer eerst alle Indonesiers (bruine gezichten) verdwenen waren, en die Indonesiers hierover zich beklaagden, dan geneerde ik mij hierover als Nederlander.

Ik schreef hierover als Nederlander over andere Nederlanders. Maar het gebeurt wel meer, dat wanneer men mensen met hun gezicht op de realiteit drukt er een verrassend groot aantal personen blijkt te zijn, wie de schoen onwringbaar past.

Iets anders is, dat het tactisch onjuist was noch enige zin had om op dàt moment bij de stijgende spanningen tussen Nederlanders en Indonesiers een dergelijk moraliserend en explosief artikel juist in Indonesie te publiceren. Tenslotte was het primaire doel van mijn reis in het kader van de resolutie in Zurich kalmerende en opbouwende artikelen te schrijven, die de sfeer tussen onze landen zou kunnen verbeteren en ten goede komen. Mijn artikel was volkomen waar. Desalniettemin, zag ik later in, dat het onder de heersende omstandigheden in Djakarta, een ernstige fout is geweest, dat het toen is gepubliceerd. Het zou gemakkelijk zijn mij te verschuilen achter de hoofdredactionele beslissing van de man ter plaatse, die wel van de toestand op de hoogte was - ik had tenslotte vanuit Zuid-Afrika geschreven en had zelf nooit voet op Indonesische bodem gezet - die mijn artikel afdrukte.

Tegen die Nederlanders, die zich in die dagen groen en geel aan dat artikel geergerd hebben kan ik zonder meer zeggen, dat ik er spijt van heb. Dat er een differentiatie bestaat tussen een informatie die zonder mee waar is en op feiten berust en een informatie, die op een bepaalde plaats en tijdstip, ook al is zij waar, in het belang van de gemeenschap, beter niet gepubliceerd zou kunnen worden, is een kant van de journalistiek, die mij toen bijzonder duidelijk is geworden.

deel II

Djakarta

December 1956. Het was avond. Ik zat op het terras bij de Soewandi's. Een glas koude klapa kopjor stond voor mij. Mijn gedachten waren nauwelijk bij het gesprek om mij heen, maar bij de mensen op straat. Bij de straatvensters, die in een eindeloze rij schenen voorbij te trekken. Voor wie een eerste maal in Indonesie was vormden het zoemende geluid van de betjaks, de fietstaxi's, of het roepen van de sateh-verkopers.

Vruchten en etenswaren in manden gepakt hingen aan de uiteinden van een zwiepend stuk buigzaam hout, dat deze mannen als een juk over de schouders droegen. Zij liepen op een drafje en swingden zo langs de straten met hun zware lasten. Verschillende lekkernijen werden in de tuin te koop aangeboden. Tante Soewandi kocht wat paja's en ananas. Dat ging dan met veel tawarren, pingelen, gepaard. De geruime tijd die Tante nodig had om de vruchten uit te zoeken en het over de prijs eens te worden zat de venter er oergeduldig op zijn hurken, djongkok, bij. Even later kwam een andere man met een karretje het erf op. Het was met een oliepitje verlicht. Deze man verkocht een warme drank, die in oude Chinese koppen werd geserveerd.

Binnen, achter de ruit van zijn wagentje had hij een houtskoolvuurtje aangelegd. Terwijl men op het terras van zijn waar genoot, wachtte de man onder een boom met een kretekje, een zalig stinkende Indonesische sigaret, tot hij zijn koppen weer op kon halen. De passerende bami verkoper sloeg met een stuk hout op een soort bamboe gong in een bepaald ritme. De bakker riep op eentonige wijze een langgerekt ‘boot, boot..’, in plaats van brood, brood. Deze aspecten van het Indonesische straatleven boeiden mij intens die eerste dagen in het land waar mijn grootvader en overgrootvader de beste jaren van hun leven hadden gesleten. Precies zo begon ik dan ook deze eerste in de N.R.C. gepubliceerde reportage. Het was een typische Djakartaanse avond. Een koele bries na een warme, drukkende dag. Zachtjes ruisten de tandjoeng bomen in de laan, terwijl de tjitjaks, vlugge hagedisachtige beesten, langs de muren van het huis schoten. Geleidelijk keerde ik uit mijn mijmering terug naar de conversatie om mij heen. Boes vertelde zijn ouders en zusje over zijn studiejaren op ‘Nijenrode’. Zulke avonden in Indonesie hebben voor mij vele onvergetelijke uren van een warme intimiteit

en gezelligheid betekend, die men moeilijk ooit kan vergeten. De nostalgie naar Indie bij ons thuis in Nederland is voor mij zo inbegrijpelijk.

Wat mij die eerste dagen vooral verwonderde was de vriendelijkheid waarmee ik als Nederlander in een betrekkelijk kritieke tijd werd ontvangen. Bij vertrek uit Rotterdam had een juist uit het Verre Oosten teruggekeerde planter mij nog op het hart gedrukt vooral niet bij de ramen van de auto te gaan zitten bij de rit van Priok naar Kebajoran. Woedende Indonesiers zouden met hun stenen gooien wanneer zij het gezicht van een belanda zagen. Niets ander dan paniek op afstand. De werkelijke toestand was totaal anders dan het beeld, dat men zich ervan uit de kranten in West Europa vormde. Ik melde dan ook in de N.R.C., ‘De stemming hier heeft niets alarmerends, vooral niet wanneer men met landgenoten spreekt. Nergens, dat wil zeggen noch bij de douane Priok, noch bij de krantenverkopers op straat of bij de diensten van de ministeries trof ik als Nederlander incorrect optreden aan. Voor wie hier niet eerder geweest is maken de Indonesiers een normale, plezierige, zelfs vriendschappelijke indruk.’

Merdeka paleis

31 December 1956. Stram en gedisciplineerd stond het Garoeda I bataljon op de gladgeschoren gazons aan de voorzijde van het Istana, het paleis van de president, aangetreden. Dit waren de elite troepen, die als Indonesische bijdrage tot de vredesmacht van de UNO naar de zone van het Suez kanaal zouden gaan.

Er werd een commando gegeven. Gevolgd door premier Sastroamidjojo en zijn adjudanten Soeghandhi, Saboer en Soedarto kwam Soekarno naar buiten. Vanaf een podium sprak hij de soldaten toe. 'Het is een eer voor ons land', aldus de president, 'dat wij een bijdrage mogen leveren tot het oplossen van de huidige moeilijkheden in het Nabije Oosten. De opdracht, die ik jullie geef is misschien zwaar, maar ik vraag jullie die niet als individu maar als deel van ons gehele volk uit te voeren.' Daarop volgde de inspectie van het bataljon, waarbij Soekarno en Pak Ali tussen de rijen soldaten doorliepen.

Ik stond bij de ingang van het paleis, toen Soekarno de trappen op kwam lopen. Gezien mijn lengte stak ik boven de mij omringende Indonesiers uit. Hoewel ik dus achteraan stond zag de president mij onmiddellijk.

'Wat doe jij hier?' riep hij in het Nederlands. Hij wenkte bovendien, zoals Indonesiers dit doen, met de palm van de hand naar beneden gekeerd. Er werd baan gemaakt. Een hartelijke ontmoeting tussen een Nederlander en Soekarno in het zenuwcentrum van de republiek, het presidentiele paleis. Hoofdredacteur Planten kreeg, ondanks zijn ruime Indonesische ervaring, geen gelijk. Soekarno maakte absoluut geen verschil tussen aardig zijn in Rome en Bonn, of aardig zijn in Djakarta. 'Wanneer ben je gekomen?' 'Hoe lang ben je hier? Wat doe je vanavond?' 'Blijf maar hier, wij vertonen straks films....', aldus de president. Het zou een oudejaarsavond op het paleis worden. Een ongewone ervaring voor een Nederlander in 1956.

Terwijl ik nog op het bordes van het Istana stond na te denken over wat zich zojuist had afgespeeld viel mijn oog op één der voorrijdende automobielen voor de leden van het corps diplomatique, die de plechtigheid hadden bijgewoond.

Het was een zwarte glanzende Buick, met een Indonesische chauffeur in witte livrei en op het rechter spatbord een minuscuul klein rood-wit-blauw vlaggetje. Met zijn hoed in de hand zag ik Duco Middelburg, de plaatsvervangend diplomatiek vertegen-

woordiger van Nederland, in. zijn zitplaats duiken. Opvallend ongemerkt. Ik staarde de auto na, die langzaam de paleistuin uitdraaide. Welk een verschil: de positie van de Nederlandse diplomaat of die van de Nederlandse journalist die dagen in Indonesie! Beiden vertegenwoordigden zij hetzelfde land, dezelfde belangen, dezelfde aspiraties. De activiteiten van de diplomatie, beperkt, geparalyseerd, gekortwiekt, ten dode opgeschreven als gevolg van het steriele regeringsbeleid in Den Haag. Geruisloos zou Middelburg uitknijpen. Daar stond tegenover, dat ik, als journalist, door de president van de republiek werd uitgenodigd op het paleis de avond door te brengen.

Het stond mij vrij dit te doen. Geen Her Majesty's Voice voor mij. Ik was hoogstens gebonden aan het hoofdredactionele beleid van de N.R.C.. Middelburg zat op een doodlopend zijspoor. Ik niet. Ik zag mogelijkheden en beschouwde mijn aanwezigheid op dat moment, in 1956, in Soekarno's woning als van enig belang. Ik was er voor mijn gevoel niet eens zozeer als journalist, maar in de eerste plaats als Nederlander. Als vertegenwoordiger van een land dat keet had met die Soekarno. Als een Nederlander met een taak. De taak, en plicht, zo men wil, mij daar te presenteren als doorsnee Nederlander, de Nederlander die im groszen Ganzen Indonesie en Indonesiers op geen enkele manier verafschuwde. Als iemand die verder niets met het politiek en financieel-economische gekonkel tussen de belanghebbenden in Den Haag en Djakarta te maken had. Als burger van een ver Europees land tegenover de burgers van een even ver Aziatisch gastland. Als mens in een twintigste eeuwse steeds kleiner wordende wereld tegenover een ander mens in die chaos. Het zou niet moeilijk vallen die avond mezelf te blijven. Iedereen was even vriendelijk en gastvrij jegens mij. Ik voelde mij er onmiddellijk thuis en heb dit steeds zo gevoeld, tot en met mijn laatste verblijf op het Merdekapaleis in oktober 1966, toen Soekarno's macht danig aan het tanen was. Men beijverde zich Nederlands te spreken, wat toch vooral voor de jongere generatie van Indonesiers altijd enige extra inspanning met zich meebrengt. Wat wij, Nederlanders, ergens dood gewoon vinden, maar wat in wezen een hoffelijkheid inhoudt.

De arbeid van een journalist en het werk van diplomaten zijn eigenlijk voortdurend met elkaar in conflict.

Men merkt dit terdege wanneer men jarenlang als journalist in het buitenland heeft gewerkt. Men vangt dan een glimp op van wat onze diplomaten uitvoeren in relatie tot wat onze taak is. Diplomaten en journalisten zoeken beiden waarheid, harde feiten en betrouwbare inlichtingen. De diplomaat echter zal, uit hoofde van zijn beroep, de met elkaar in conflict zijnde gegevens trachten te verzoenen. Hij zal steeds trachten een oplossing te zoeken langs diplomatieke weg en de weg van compromissen. Hij zal ook, en hier heeft de Amerikaanse journalist C.L. Sulzberger dikwijls op gewezen in zijn kritiek op de buitenlandse dienst van zijn land, hij zal ook de neiging hebben zijn mislukkingen en falen te minimiseren. Zoals Sulzberger schreef, de tweede secretaris ambieert tenslotte gepromoveerd te worden tot eerste secretaris.

Multatuli heeft hier een treffende opmerking over gemaakt. ‘De regering van Nederlands-Indie’, zo schreef hij, ‘zend bij voorkeur rapporten aan haar meesters in het moederland, dat alles naar wens gaat. De residenten melden dit gaarne aan de regering. De assistent-residenten, die zelf van hun controleurs bijna niet dan gunstige berichten ontvangen, zendén ook op hun beurt liefst geen onaangename tijdingen aan de residenten. Hieruit wordt in de officiele en schriftelijke behandeling der zaken een gekunsteld optimus geboren, in tegenspraak niet alleen met de waarheid, maar ook met de eigen mening van die optimisten zelf.’ Multatuli concludeerde: ‘Kortom, de officiele berichten van de beambten aan het gouvernement, en dus ook de daarop gegronde rapporten aan de regering in het moederland, zijn voor het grootste en belangrijkste gedeelte onwaar.’

De journalist, minder gebonden dan de diplomaat, zoekt alle feiten, hoe tegenstrijdig deze ook mogen zijn. Het is zijn belangrijkste taak om deze feiten aan het licht te brengen, ter discussie te stellen. Bijna voortdurend vindt hij zich geplaatst tegenover de diplomatie, aan de andere zijde van de scheidslijn. Publiciteit bemoeilijkt doorgaans het vinden van passende oplossingen voor conflict-materie. De diplomaat zal naar geheimhouding streven. De journalist naar openbaarheid.

Trouwens, het is meer dan eens bewezen, dat publiciteit eerder de doorbraak van een impasse zou forceren en het statische effect van de stilstand doorbreken. Geen wonder eigenlijk, dat

diplomaten en journalisten elkaar bijna met wantrouwen bezien. Zij zijn dikwijls concurrenten van elkaar. Opvallend vind ik in dit verband de opmerking van de voormalige canadeze premier en Nobelprijswinnaar Lester Pearson in zijn boek ‘Diplomacy in the nuclear age’. Hij heeft ons journalisten als volgt tegen diplomaten afgewogen. ‘Telegrammen van journalisten kunnen even volledig, slim en nuttig zijn als die van welke diplomaten ook. Veelal zijn telegrammen van buitenlandse correspondenten zelfs op een grotere kennis en ruimere ervaring inzake een vreemd land en volk gebaseerd, dan waar zij beiden over berichten’. Ongewoon voor een diplomaat van zulk een niveau het métier, het werk van journalisten in het buitenland, zoveel lof toe te zwaaien.

Merdeka-paleis

Oudejaarsavond 1956. Ik leerde een aantal officieren en manschappen van het naar het Nabije Oosten vertrekkende Garoeda I Bataljon kennen. De ruim vijfhonderd man waren allen tot de filmvoorstelling uitgenodigd. Ik legde banden, die tot heden zijn gebleven: Lamidjono, Machram, Soemarto, jonge officieren, die aan de strijd tegen Nederland hadden deelgenomen: ook met Majoor Soetikno, nu kolonel en prive-secretaris van generaal Soeharto. Ik geef toe, dat men dikwijls moeilijk de ware gevoelens van de Aziatische mens achter zijn glimlach kan peilen. Desalniettemin bespeurde ik geen grein van verborgen haat of vijandigheid, waar ik mijzelf zo dikwijls op heb betrapt jegens onze oosterburen volgend op de jaren van bezetting en onze eigen vrijheidsstrijd.

Soekarno liet in de grote balzaal van zijn paleis twee films zien, reportages van zijn staatsbezoeken aan Amerika en de Sovjet Unie, in mei en september van dat jaar. Wat mij onmiddellijk opviel was het massieve, zwart-fluwelen podium gordijn. Het dateerde uit de dagen dat onze gouverneur-generaals hier woonden. Het was met Nederlandse handen genaaid en geborduurd. In goud brokaat had men er de landkaart van Nederlands-Indie - dus Indonesie - op aangebracht. Volgens deze eigen versie behoorde Nieuw Guinea kennelijk wel tot Indonesie!

Ver na middernacht keerde ik naar de mij door de Nederlandse Handelmaatschappij beschikbaar gestelde flat in Kebajoran terug. Ik beschikte via de directie van de N.H.M. over een auto en chauffeur. ‘Pak’ Hoessein was mijn onafscheidelijke begeleider in Indonesie. Ik bezocht hem wel thuis in kampong Bali. Hij vertelde met trots, dat de enige andere Nederlander die hem deze eer had bewezen het directielid de heer Zeeman, was geweest.

In 1966 ben ik Hoessein gaan zoeken. Hij bleek te zijn overleden. Hij behoorde tot die weinige mensen in iemands leven, wiens herinnering misschien zal vervagen, maar die men nooit echt vergeet. Voor mij behoorde hij tot die Indonesiers, waarvan ik dacht, mensen als Hoessein moeten Multatuli hebben gebracht tot zijn beroemde uitspraak, dat de Javaan behoort tot het zachtste volk der aarde. Een lieve, toegewijde man. Bij een rit naar Depok liet ik hem eens stoppen om in een riviertje te kunnen gaan zwemmen. Hij stond dan diep bezorgd aan de kant over mij

te waken, omdat er, naar zijn zeggen, slangen in het water zaten. Hij had een vrouw en veel kinderen. Maar als wij naar Bandoeng reden stopten wij ergens op de Poentjak om hem gelegenheid te geven een van zijn andere vrouwen te bezoeken, die daar scheen te wonen. Als ik ergens een regeringsgebouw had bezocht en Hoessein zat met zijn kameraden, chauffeurs van andere automobielen, in de schaduw van een boom te wachten, was het effect steeds, dat het hele groepje mij bijzonder vriendelijk, helaas een beetje hoofs zelfs, begroette. Wat hij de heren op de mouwspelde heb ik nooit precies geweten. Als ik hem er naar vroeg antwoordde hij dat toean Oltmans ‘democraat-Sociaal’ was, wat dan ook in Hoessein's brein betekend mag hebben.

Merdeka-paleis

1 Januari 1957. Nieuwjaarsreceptie. Soekarno ontving het Corps Diplomatique ter ere van het nieuwe jaar. Hij droeg een hagelwit uniform met gouden epauletten, maar nog altijd zonder decoraties, sterren en linten. Pas na 1958 is de president zijn uniformen - misschien in navolging van Tito, gaan volhangen aan beide borstvlakken.

De eenvoud, die Soekarno tot dusverre strikt in acht had genomen verdween na die tijd volkomen. Hoe meer hij de macht in het land naar zich toe scheen te trekken, hoe meer onderscheidingen en blinkende sterren op zijn uniform-tuniek werden bijgespeld. Hij hield die ochtend een korte rede. Zij werd door alle aanwezigen staande aangehoord.

Soekarno, en enige van zijn adjudanten stonden achter enkele microfoons voor het podium in de grote balzaal. Recht tegenover hem stond het Indonesische kabinet aangetreden, alsmede de chefs van staven en andere autoriteiten. Rechts bevond zich het Corps Diplomatique en links de pers. Op de eerste rij van de diplomaten stonden naast elkaar de doyen, de ambassadeur van Canada, en vervolgens de ambassadeurs van Amerika, de Chinese Volks Republiek, de Sovjet Unie, Italie, West-Duitland en andere landen. En waar stond de vertegenwoordiger van Nederland? De heer Middelburg stond op de derde en laatste rij. Letterlijk in de achterse koets, naast de chargé d'affaires van Brazilie notabene. Ik schepte er enige voldoening in, dat ik tenminste, bij de vertegenwoordigers van de pers wel op de eerste rij stond, naast Bernie Kalb van de New York Times.

Er volgde een geanimeerde receptie. Emile van Konijnenburg schoot Roesland Abdoelgani aan. De Russische ambassadeur confereerde met premier Sastroamidjojo. Soekarno zelf gaf velen een hand en charmeerde vooral de dames, ook de dames van de aanwezige buitenlanders. Ik ontmoette de heer Middelburg, die zei mijn eerste artikelen in de N.R.C. met belangstelling gelezen te hebben. Even later werd ik voorgesteld aan een Amerikaanse zakenman, die zichzelf met luide stem introduceerde, ‘My name is Berlin’. Een oliemagnaat. ‘What do you think of this fellow Soekarno?’ vroeg hij. ‘I like him’, was mijn onmiddellijke antwoord. Hij draaide zich prompt gedegouteerd om.

Djakarta

Die eerste maanden in Djakarta schreef ik artikelen van een neutrale strekking en ter algemen orientatie. Ieder gesprek met Nederlanders of Indonesiers gelijk, liep altijd weer uit op de affaire Nieuw Guinea. Hier lag het brandpunt van alle ellende. Zolang de Papoea kwestie niet zou zijn opgelost zou de situatie voor ons alleen maar kritieker worden. In Nederlandse kringen was er geen mens die het eens was met het halstarrige vasthouden aan Nieuw Guinea. De communis opinio integendeel was die van ‘schei uit met de Papoea's. Draag die onbewoonbare jungle over. Kom tot zaken met Indonesie. Wij werken hier prettig. Wij wonen hier goed. Wij hebben hier een lucratief bestaan. Wij kennen dit land. Wij houden van Indonesie. Laat ons met rust. Basta.’

In zijn werkkamer van de diplomatieke missie had ik een lang gesprek met de heer Middelburg, nu in 1968 permanent vertegenwoordiger van Nederland bij de U.N.O. Een diplomatieke carrière in het Verre Oosten lag achter hem. Hij wist waar hij over sprak. Hij kende Azie. Hij was het gloeiend oneens met het door Den Haag gevoerde beleid. ‘Ik zal u aan de hand van eigen aantekeningen iets over de toestand zoals ik die zie vertellen’, aldus Middelburg en hij trok een lade van zijn werktafel open. Ik luisterde. Ik luisterde een paar uur naar de inzichten van deze diplomaat. Ik compileerde zijn gedachten en suggesties in sterk verdunde vorm voor de N.R.C. Eerst zond ik Middelburg mijn concept reportage ter goedkeuring en amendering toe. Ik wilde zo nauwkeurig mogelijk zijn woorden weergeven.

De volgende dag kwam een chauffeur van de missie mij een brief in enveloppe brengen. Onze diplomaat deed een dringend beroep op mijn beroepseer zijn inzichten als off the record te beschouwen en niet aan de publiciteit vrij te geven. ‘Wij, Nederlandse diplomaten’, zo schreef hij, ‘houden onze ogen en oren wijd open, maar onze mond blijft stijf dicht.’

Ik heb dit geprojecteerde interview sedertdien bewaard en dus ook niet naar Rotterdam gezonden. Maar hier was het weer. Een gezaghebbende bron als die van ‘onze man’ ter plaatse, aan het front in Indonesie, zou het krantenlezend publiek thuis onthouden worden. Voor mij was dit eeuwige gemanipuleer met die beschermende clausule van background briefing een bron van constante ergernis. Een rebellie werd geboren. Ik vroeg

mij af wat hier tegen te doen zou zijn.

Ook Paul Rijkens komt in zijn mémoires tot de conclusie, dat mensen wier meningsuiting waardevol is, ‘zich zo zelden mogen of kunnen uiten, zich nooit mogen laten gaan’. Een continent stond in brand. Het Europese overwicht van Tokio tot Karachi stond op het spel. Een Nederlandse diplomaat zat op een verre post in Azie. Hij had zich een duidelijke en pertinente mening gevormd van wat in 's lands belang in dit gebied zou behoren te gebeuren. Als journalist waren deze inzichten mij bekend geworden. Ik herkende het belang van Middelburg's opinies. Ik vatte deze samen in een interview geschreven voor de N.R.C. Allemaal moeite voor niets. Middelburg's expertise verdween in een lade. Ik rebelleerde tegen deze gang van zaken.

Tenslotte was ik in deze kritieke tijd niet naar de Indonesische archipel gekomen om interviews te schrijven met Jo Abdurachman van het Indonesische Rode Kruis of ir. Soetoto, president van de Garoeda Indonesian Airways, gesprekken die wel prompt in de N.R.C. verschenen.

Ik ging er toe over de kranten in Nederland een artikel aan te bieden waarin een aantal van de denkbeelden van de heer Middelburg, zowel als die van andere Nederlanders en Indonesiers, met wie ik over de kwestie Nieuw Guinea vanuit zuid-oost Azie gezien van gedachten had gewisseld, waren verwerkt. Al gauw ontving ik een brief van de betrokken N.R.C. redacteur, Roethof, waarin mijn reportage als ‘ongeschikt’ werd gebrandmerkt. Roethof was vol lof over de tot dusver ingeleverde kopij. Hij schreef, ‘Vergeet niet, Oltmans, dat wanneer je voor ons schrijft, je voor den hoogsten in den lande schrijft’.

Hij meende dat ik te kort in Indonesie was om een gezaghebbende mening over de kwestie Nieuw Guinea te kunnen hebben. Maar tegelijkertijd schreef hij, ‘In de grond van de zaak heb je natuurlijk gelijk, maar bedenk wel, men is hier voor een dergelijk artikel nog lang niet rijp.....’

Niemand was ooit rijp. Eerst waren de Indonesiers niet rijp om door Hollandse koloniale weldoeners losgelaten te worden. Niet rijp op eigen benen te staan. Dus werden honderdduizend Nederlandse militairen op hen losgelaten. Een oud-kapitein van de mariniers, nu een directielid van een scheepsbouwbedrijf, memoreerde nog onlangs bij een gesprek in Wassenaar aan de politionele acties met de opmerking, ‘Het was gewoon voor ons

of we op de hazenjacht gingen wanneer wij op de Indonesiers schoten'. In 1945 waren de Javanen niet rijp om hun vrijheid te krijgen. In 1955 waren de Papoea's ongeschikt om aan Soekarno uitgeleverd te worden. En bovendien was men in Nederland zelf niet rijp om uitgelegd te krijgen, dat een voortgezet Nederlands regime in het moderne Azie geen schijn van kans zou hebben de anti-koloniale, anti-westerse storm te overleven. Professor Oud heeft mij eens in de woning van de voorzitter van de Kamer van Koophandel in Rotterdam, de heer Van der Mandele, bekend, dat hij in politieke kringen vast lag vanwege zijn Nieuw Guinea-motie van 1951. Hij kon onmogelijk meer terug, alhoewel hij duidelijk voor de argumenten van de heer Van der Mandele scheen te voelen. Hetzelfde zal wel voor Luns, en zijn confrères hebben gegolden, maar intussen schreeuwde de kwestie Nieuw Guinea om een andere oplossing dan welke werd gevolgd en het bleek onmogelijk, bij deze vorm van verkapte censuur, andere inzichten dan de officieel geldende het publiek voor te zetten. Dat wil zeggen, in andere nieuwe media dan De Waarheid of de Groene Amsterdammer. De laatste luitenant -generaal, Van Mook, beklaagde zich in zijn mémoires over de 'vele leugenverhalen in de pers', die in Nederland verschenen. Ook professor Schermerhorn maakte in zijn zogenaamde herinneringen een treffende opmerking. In 1946 was hij met de commissarissen-generaal op weg naar Indonesie. In Karachi liet het lid van de commissie-generaal, de Boer, een waarschuwing horen. 'Mijne vrienden', aldus de heer de Boer, volgens Schermerhorn, 'wij moeten er van nu af aan op rekenen, dat iedereen in Holland denkt dat wij gek zijn.'

Precies op diezelfde factor stuitte ik in 1956-1957. De toestand zag er vanuit Nederland gezien zo totaal anders uit, dat het gewoon geen zin had zelfs een poging te doen weer te geven wat zich aan de andere zijde van de equator afspeelde. Deze gang van zaken was voor mij onbevredigend en werkte in hoge mate frustrerend.

Ik zocht een oplossing. Het stond voor mij vast, bovendien, dat de Nederlandse gemeenschap in Indonesie het eerste slachtoffer zou worden van de onzalige theorieen, die men zich in Den Haag veroorloofde er op na te houden. Het was immers deze gemeenschap die in de vuurlinie lag. Een groep van nog altijd bijna honderdduizend Nederlanders, die hun uiterste best deden

hun onmisbare werk in het kader van een langzaam zelfstandig opererend Indonesie te blijven voortzetten.

Geregeld ontmoette ik de Nederlandse pers-attaché, Pekelharing. Later zou men in de pers zeggen, dat ik nimmer contact met hem zou hebben gehad. Een telegram van B.Z. d.d. 19 januari 1957, jg dkt pro pekelharing van dvb ref nr 1385, dat hij mij mee gaf om kennis te nemen van de tekst ervan betreffende de kwestie Nieuw Guinea, heb ik bewaard.

Het was Pekelharing die mij uiteenzette, dat men als Nederlander, het oneens zijnde met bepaalde besluiten van de regering, het recht had een adres te richten tot de Staten Generaal. Hij had er niet het geringste vermoeden van dat zijn inlichting voor dovemansoren was weggegeven. Een petitie naar Den Haag! Subliem! Dat was voor mij toen het antwoord op de vraag, die mij weken lang had beziggehouden, hoe de bestaande informatie -barrière doeltreffend te doorbreken.

Bandoeng

27 Januari 1957. Dit was de eerste maal, dat ik Soekarno in eigen land in actie zou zien. Er werd deze zondag een massale betoging gehouden om een pijnlijke zaak te herdenken. De aanval op West-Java van de ex-kapitein van het K.N.I.L., Raymond (Turk) Westerling, welke slechts enkele weken, nadat de soevereiniteitsoverdracht in het paleis op de Dam was getekend, dus in januari had plaats gehad.

Professor Kahin van de Cornell Universiteit in de V.S. heeft die tragische affaire zorgvuldig gereconstrueerd. Op 22 januari 1950 naderde deze ex-officier met een privé-legertje van huurlingen de bergstad Bandoeng. Gevechten begonnen in de vroege ochtend van de 23ste. Bij de eerste schermutselingen sneuvelden meteen al 60 Indonesische militairen. Garnizoens-commandant, generaal -majoor Engels wist de bende er toe te bewegen bezette punten in de stad weer op te geven. 26 Januari 1950 dook Westerling in Djakarta op om nieuw onheil aan te richten. Zijn plannen voor een staatsgreep waren gereed. De Sultan van Djokjakarta, Hamengkoe Boewono IX, toen minister van defensie. De Sultan van Pontianak, Hamid II, die zich volgens Kahin met Westerling had ingelaten, werd gearresteerd. Westerling zelf ‘ontsnapte’ met een vliegtuig van de koninklijke marine naar Singapore.

Mohammed Hatta heeft mij verzekerd, dat Westerling's ongestrafte escapade luttele weken na de officiele overdracht van de souvereiniteit, het werkelijk begin van de afbraak van de Nederlands-Indonesische Unie is geweest. ‘Hoe konden wij de bedoelingen van uw regering au serieux nemen’, aldus Hatta, ‘wanneer men misdaden als door Westerling hier bedreven ongestraft liet.’ Westerling's optreden was de onmiddellijke aanleiding tot het Indonesische verzoek de Nederlandse militaire missie terug te trekken. De eerste opzegging van een reeks gemaakte afspraken bij de souvereiniteitsoverdracht.

Er is veel over Westerling gezegd en geschreven. Professor Kahin bespreekt in ‘Nationalism and revolution in Indonesia’ Westerling's pacificatie-methoden zoals deze euphemistisch heetten, toegepast op Celebes in 1946,

Dit geschiedde op last van het Nederlandse opperbevel. ‘Grote aantallen Indonesiers, zowel burgers als guerilla's werden op rijen gezet en methodisch door zijn vuurpeletons doodgeschoten’, aldus Kahin. ‘Naar willekeur werden burgers bijeen gedreven en dan pikte hij een voor een de mannen uit en executeerde hij hen

tot hij meende voldoende te weten over wie er aan de guerilla tegen de Nederlandse strijdkrachten deelnamen en waar de opstandelingen zich bevonden'.

Volgens Indonesische cijfers zouden 30.000 mensen zijn omgekomen. Volgens ons 'maar' 4.000. Men heeft zich in de Tweede Kamer wel eens met deze zaken ledig gehouden. Ik begrijp, dat de bestaande rapporten geheim zullen blijven tot en met het jaar 2000. St. Juttemus dus. Wanneer men in Amsterdam de straat op trekt om te demonstreren tegen de Amerikaanse oorlogsmisdaden in Vietnam, zou men zich kunnen afvragen tot op welk punt men werkelijk bereid is de hand in eigen boezem te steken.

Want Westerling's mémoires bevestigen in grote lijnen professor Kahin en anderen. Hij beschreef de door hem geleide aanval op Bandoeng als een heldenfeit, waarbij 523 bijeengeraapte pro-Nederlandse patriotten niet minder dan 4.500 soldaten van de T.N.I. (Siliwangi divisie) op de vlucht joegen. Zijn legertje zou onder het Indonesische volk de bijnaam hebben verworven van 'het legioen van de rechtvaardige vorst'. De vorst was dan Westerling c.s.

'Wanneer (in Bandoeng) een vluchtende Indonesische soldaat om een hoek van een straat verscheen ging een geweer af en sloeg de man tegen de grond', aldus onze ex-kapitein. 'Een jonge Indonesische militair met een brengun hebben wij niet doodgeschoten. Hij was nog te jong om te sterven. Hem werd bevolen zijn uniform en schoenen uit te trekken. De jongen ging er op blote voeten in zijn ondergoed als een haas van door.' In 1946 werd hij bij aankomst op Celebes tot kapitein bevorderd. 'Ik was 27 jaar en de jongste kapitein van het K.N.I.L.', zo schreef hij. Vervolgens beschrijft hij zonder enige gêne, hoe hij in de societeitsclub van Makassar een Indonesier een kogel door het hoofd joeg, die hij volgens zijn zeggen al eerder een waarschuwing had gegeven. De man zou een guerilla leider zijn geweest. Moordenaar, werd er geroepen. Maar dat scheen hem nauwelijks te deren. Integendeel. Hij beschrijft zijn eigen pacificatie methoden in de meest saillante details. Hij stelde in de dorpen onder verdenking een soort volksrechtspraak in.

Verdachten werden dan ter plaatse gefusilleerd. 'Voor zover ik weet', aldus Westerling, 'is er nooit enige justitiële dwaling voorgekomen bij deze dorpsprocessen, hetgeen niet gezegd

kan worden van de meer formele processen van de gerechtshoven onzer zo goed georganiseerde westerse samenleving.....'

Pas goed tragisch wordt de affaire Westerling wanneer men aan deze intens droeve geschiedenis wordt herinnerd bij het lezen van 'Zestig jaren levenservaring' van Willem Drees. Wat schrijft Drees, die immers zovele beschouwingen heeft gewijd aan Buchenwald en de gruwelen van de jaren der Duitse bezetting?

'Het zenden van republikeinse (Indonesische) agenten waaronder vrijgelaten, gewone misdadigers naar Zuid-Celebes, had geleid tot het daar afkondigen van de staat van oorlog. Helaas is daarbij ook van Nederlandse kant op ontoelaatbare wijze opgetreden. 'Kapitein Westerling', aldus de voormalige minister president, 'die de leiding had, liet een aantal gevangen genomen opstandelingen standrechtelijk fusilleren. Hij stelde, dat hij zo slechts handelde ten opzichte van diegenen van wie hem uit getuigenissen van de bevolking was gebleken, dat zij zich aan misdaden als roof en moord schuldig hadden gemaakt. Van enigerlei berechting was echter geen sprake.....' Drees, die tenslotte minister president was toen Westerling zijn oorlogsmisdaden bedreef, gaat mij te ver, wanneer hij de tragiek van de affaire met een povere humor tracht te verdoezelen. Hij schreef namelijk verder: 'Helaas kwam Westerling in 1950 opnieuw te voorschijn, niet als operazanger, die hij later blijkbaar wilde worden, maar als commandant van een gewapende macht.....' en dat was dan Westerling's aanval op Bandoeng beschreven door de minister president. Inderdaad zou deze held op sokken op 8 juni 1958 in Concordia in Breda met medewerking van de Bredase opera en het Rotterdams kamerorkest voor het eerst in het openbaar een hoofdrol uit Tosca zingen. Volgens de meeste critici werd het een fraai debuut. Nog later kwam hij in het nieuws omdat het niet helemaal duidelijk werd of Westerling zijn zanglessen met een beurs van de regering had gevolgd of niet.

Bandoeng

President Soekarno, enkele van zijn ministers en de pers waren per vliegtuig uit Djakarta gekomen om de massabetoging te herdenking van Westerling's wapenfeit uit 1950 bij te wonen. Tienduizenden mensen dromden op een groot, groot veld samen.

Er waren vlaggen en er was muziek. Soekarno sprak. Dat was op zichzelf een unieke belevenis. Veel is er gezegd over zijn meesterschap het volk te hanteren. Van Mook heeft over ‘een groot redenaarstalent’ gesproken. De Amerikaanse schrijver, Louis Fischer schreef, ‘Soekarno is een virtuoos met woorden, een acteur en hij reageert snel. Hij voelt zijn gehoor feilloos aan’. John Scott van Time & Life heeft een beschrijving gegeven van een speech voor 600 genodigden in de balzaal van het Merdeka-paleis.

‘Het was een inspiratie’, schreef Scott, ‘om deze vitale man met een masterful showmanship te zien spreken. Zijn rede duurde één uur en twintig minuten. Hij gebruikte eenvoudige beeldspraak. Zijn begeleidende gebaren pasten zo volkomen bij wat hij te zeggen had, dat, alhoewel ik geen woord Indonesisch sprak, ik hele passages uit zijn redevoering kon begrijpen’.

In zijn autobiografie heeft Soekarno zelf tegen mevrouw Cindy Adams gezegd, dat hij de harten van het volk steeds als harpist bespeelde. Zo heeft Lamartine gezegd, ‘Les seuls orateurs pour lui (le peuple) sont ceux qu'ils émeuvent.’

Men zegt wel, dat een volksmassa geen mening heeft. Een massabetoging betekent een golf van emotie. Niet de rede en het verstand overheersen, maar het temperament. Dit was die zondagmiddag in Bandoeng zonder meer duidelijk. Op geraffineerde, uitermate kundige wijze, wist Soekarno de 50.000 verzamelde land landgenoten in een staat van grote opwinding te brengen. Als in Goethe's Zauberlehrling werden gevoelens opgewekt, nu dan gericht op Westerling's wandaden van zeven jaar tevoren. Dezelfde boeren en buitenlieden, die enkele uren geleden rustig in de brandende zon op Boengkarno hadden staan wachten, diezelfde amorphe massa zag men geleidelijk aan geheel buiten zichzelve van woede raken. Soekarno zelf bereikte een soort trance. Er waren momenten, dat hij zich zodanig opwond, dat men zou denken dat hij er wat van zou krijgen. Steeds maar kankerde hij op het miserabele exponent van het Nederlandse imperialisme, kapitein Westerling. Welk een boter aan de galg gesmeerd!

Hoe kon men een quantité négligeable als deze man zoveel eer

bewijzen om zich als president van de republiek dermate over op te winden? Waarlijk. Er waren in Indonesie in 1957 ernstiger problemen op te lossen en aan het volk voor te leggen, dan die walgelijke geschiedenis keer op keer te herhalen. Maar dictators verliezen zich maar al te graag in zijwegen wanneer zij falen.

Tegen iedere prijs dienen dan nationalistische emoties opgewekt te worden, die de aandacht van de vitalere mislukkingen zullen moeten afleiden. Soekarno is er altijd een grootmeester in geweest om aan de meest belangrijke zaken voor zijn land luchtig voorbij te gaan, terwijl bijvoorbeeld aan een Westerling affaire een aandacht werd besteed welke buiten alle proporties stond. Waarom gebruikte Soekarno zijn mystieke kracht over het Indonesische volk niet om het voor te gaan in de opbouwende reconstructie van de nationale welvaart? Waarom wendde hij zijn geniale gave de massa te bespelen niet aan om hen te inspireren aan het werk te gaan en een toekomst te creëren voor komende generaties? John Scott kwam in zijn boek 'Democracy is not enough' tot de onverbiddelijke conclusie, dat Soekarno's Huey-Long type speeches de waanvoorstellingen van het grote Indonesische publiek omtrent de exploitatie van hun land door buitenlands kapitaal alleen maar vergrootten. 'Men heeft in Indonesie nog altijd niet de fundamentele betrekking tussen produktie en consumptie begrepen', aldus Scott. 'Indonesie moet steeds meer geld van het buitenland lenen, terwijl men nog altijd niet schijnt te hebben geleerd op efficiente wijze de economie op gang te brengen. Nieuwe landen als Indonesie', aldus deze Amerikaan, 'moeten investeren, land ontginnen en een industrie opbouwen. Hier is kapitaal voor nodig. Er dient bovendien hard te worden gewerkt. Maar Indonesie verzuimt vooralsnog een klimaat te kweken, waarbij het benodigde kapitaal voor dit soort ondernemingen uit het buitenland zou kunnen worden aangetrokken.'

Bij het scheiden van de markt, die zondagmiddag in Bandoeng maakte ik een benauwd moment mee. Soekarno had de massa tot kookpunt weten te brengen. Men was werkelijk buiten zichzelve geraakt. Anti-Nederlanse leuzen klonken over het veld. Het presidentiele gezelschap begaf zich van de speciale tribune naar een file gereedstaande automobielen. Toen ik zelf bij de uitgang kwam klonk al gauw het bekende scheldwoord belanda.

Nadat dit woord gevallen was schenen de omstanders geëlectrificeerd. Zonder te aarzelen duwde Ganis Harsono, de woordvoerder van buitenlandse zaken, mij in de eerste de beste auto. Vlug draaide hij de ramen van de portieren dicht, omdat woedende mensen hun armen en vuisten er door wilde steken. De chauffeur kreeg opdracht snel weg te rijden. Het is allemaal bliksemsnel in haar werk gegaan, maar ik herinner mij dat angstige moment van die razende volksmenigte. Volksmenners verstaan hun ambt maar al te goed. Iemand heeft eens gezegd, dat dictators hun volk zogenaamd inlichten. Als het volk echter werkelijk ingelicht was zou het hen wegjagen. De uiteindelijke val van Soekarno is ongetwijfeld mede te wijten geweest aan een geleidelijk aan groeiende isolatie, een steeds duidelijker scheiding tussen werkelijkheid en het zich laten meeslepen door eigen fantasieën. Soekarno is ergens ten offer gevallen aan zijn eigen unieke genie. Hij is voor Indonesie een historisch onmisbare revolutionair geweest. Hij mankeerde echter de gave zijn land twintig jaren nà de bevrijding voor te gaan in de revolutionaire phase van de nationale reconstructie.

De revolutionaire toestand was voor hem tot een fixatie geworden. Hij scheen zich er niet meer van te kunnen losmaken. Toch meende ik na die middag iets meer te begrijpen van de spreekwoordelijke wisselwerking tussen de grote leider van de revolutie, Boengkarno, en het Indonesische volk. Zeker. Soekarno alleen sprak de werkelijke taal van de massa.

Djakarta

28 Januari 1957. In grote letters bracht de Nieuwsgier die ochtend op haar voorpagina de aankondiging van een Adres aan de Staten Generaal van een aantal Nederlanders in Indonesie, die ernstige kritiek hadden op het in Den Haag gevoerde beleid ten aanzien van Indonesie en Nieuw Guinea. Pers-attaché Pekelharing had mij niet alleen op de idee van een petitie aan de volksvertegenwoordiging gebracht, hij had mij tevens tijdens een cocktail-party in zijn woning voorgesteld aan professor dr.

P.N. Drost, gast-hoogleraar in de rechtswetenschappen aan de universiteit van Indonesia. Dat had mij meteen de man geleken die nodig was om de tekst van een adres te schrijven. Ik zocht hem hiertoe later thuis op. Hij was direct enthousiast. Hij werkte een dag en een nacht aan het document en belde mij op, dat het gereed lag. De directeur van de K.L.M. in Indonesie, Duif, ook een sympathisant met het plan, stelde een stencilmachine beschikbaar en spoedig lagen 500 exemplaren van een Nederlandse en 500 van een Engelse tekst van het stuk gereed. (Zie Keesings Historisch archief, 1957, pagina 13036).

Medeondertekenaars waren professor Beerling, mejuffrouw Bergman, de heer De Bruyn (die zich later zou proberen terug te trekken), professor Drost, professor Fokker, dr. Hartgerink, professor Kraal, de heer Olberg, de heer Voûte, professor Verkuyl, dr. Wielenga en ik-zelf.

Martino, correspondent van het A.N.P. haastte zich het in zijn telegrammen voor te stellen alsof ik, als verondersteld onafhankelijk journalist, partij zou hebben gekozen voor Indonesie en in Djakarta een politieke actie tegen mijn eigen land was begonnen. Binnen vier en twintig uur ontving ik de telegrafische mededeling, dat de N.R.C. en andere dagbladen niet langer van mijn diensten gebruik wensten te maken.

Jean Christophe heeft eens gezegd: ‘En attaquant les Francais corrompus, c'est la Francie que je défends’

Er was uiteraard geen beginnen aan voor wie onze daad wilde misverstaan te gaan uitleggen, dat wij in de eerste plaats onze actie hadden ontketend, als Nederlanders in het dringende en dwingende belang van Nederland zelf, zoals professor Drost dan ook kristalhelder in zijn tekst van het Adres had uiteengezet. De journalist licht voor, licht in. Als het dan niet mogelijk is langs bestaande kanalen de verziekte vooroordelen en misvattingen van een kritieke situatie te doorbreken, dan maar

via een fikse rel. Dat was mijn motivering. Niets anders.

De Indonesiers - en president Soekarno zelf - begrepen precies wat wij met ons Adres wilden bereiken. In de Convair van de ‘Garoeda’, op de terugweg uit Bandoeng de dag tevoren, had ik Soekarno een exemplaar van het de volgende dag te publiceren Adres gegeven. Aide de camp majoor Soedarto had mij in het achterste gedeelte van het toestel gebracht waar de president aan een tafel in een gemakkelijke stoel zat. Ik overhandigde het staatshoofd het twee paginas tellende document en wilde mij omdraaien, maar hij vroeg mij te gaan zitten. Op zijn gemak haalde hij zijn leesbril te voorschijn en begon te lezen. Ik staarde naar buiten naar de silhouetten van de bergen van West-Java. De droom uit mijn jeugd, geinspireerd door het schilderij, dat in de bibliotheek van mijn ouderlijk huis, boven mijn vader's schrijftafel had gehangen, was werkelijkheid geworden.

Daar lag Java dan tegen het betoverende licht van een ondergaande zon. Een stewardess kwam thee brengen. Soekarno las door. Hij scheen het niet te merken. Daarop legde hij het stuk op tafel neer. ‘Wim’, zei hij, ‘je hebt je land een belangrijke dienst bewezen. Maar ik vrees, dat ze je in Den Haag niet zullen begrijpen.’

Ik keerde terug naar mijn eigen plaats en ik zag dat de president dr. Soebrandio, toen nog secretaris-generaal van buitenlandse zaken, bij zich liet roepen. Ik piekerde over Soekarno's woorden. Hij zou volkomen gelijk krijgen. In Nederland zou het Adres inslaan als een stinkbom.

Djakarta

2 Februari 1957. Het bier was weer best. Als altijd spande DE TELEGRAAF de kroon. VERDACHTE ACTIE luidde een hoofdartikel. Het Adres aan de Staten Generaal getuigde van ‘of ontstellende naiviteit of van sluw raffinement’. ‘De heer O.’ had reizen gemaakt op kosten van de Indonesische regering en ook mijn verblijf in Indonesie werd door anderen betaald.

Een smerige insinuatie van het kaliber, zoals men deze maar al te dikwijls in DE TELEGRAAF aantreft. Bovendien zou ik ‘onder valse voorspiegelingen’ bij verscheidene personen en instellingen geld hebben geleend, ‘en wij geloven’, aldus dit blad, ‘dat hiermee de actie voldoende is gekarakteriseerd...’ Kolom-schrijver Johan Luger, alias Pasquino sierde zijn naam door er een schepje bovenop te leggen. ‘Politieke geschillen’, zo schreef hij, ‘brachten Johan van Oldenbarneveldt op het schavot. In vroeger tijden was men niet zuinig met de beschuldiging van landverraad.....’ Zie hier. Het hoge woord was er uit. Landverraad.

‘Tegenwoordig’, aldus Pasquino, ‘stapt men hier met lichte pasjes over heen. Alles kan. Het is duidelijk uitgesproken dat Nieuw Guinea, of men dat nu leuk of practisch vindt of niet, onder Nederlandse souvereiniteit staat. Men heeft nu kunnen lezen, dat een Nederlandse “journalist” het bestaat in Indonesie landverraderlijke activiteiten te bedrijven.....’ Het Indonesische gouvernement gaf mij volgens Pasquino te eten en te drinken, en de Indonesiers betaalden mijn reizen. Dit stond dan gewoon zwart op wit op pagina drie van DE TELEGRAAF. De man besloot zijn gezwets met een advies aan de openbare aanklager te Amsterdam. ‘Wat zal straks de justitie doen’, zo vroeg hij zich af, ‘wanneer deze Nederlander in het “moederland” terugkeert? Hem duidelijk maken dat hij zijn mama verraden heeft en conspireert met een staat, die niet anders heeft gedaan dan verdragen schenden en openlijke aanvallen (en zelfs invallen) doet op ons gebied?’

Via mijn raadsman heb ik Pasquino's chef d'oeuvre onder de aandacht van een Amsterdams Officier van Justitie doen brengen. Een jaar later kreeg mijn advocaat van mr. W. Tonckens de verbazingwekkende mededeling, dat gezien de sterk anti-Indonesische stemming in Nederland het op dat moment niet opportuun geacht werd een klacht in behandeling te nemen

tegen het geschrijf van Pasquino in DE TELEGRAAF.

Albert Besnard, Indonesisch redacteur van het Algemeen Handelsblad - de wegblijver van de Nederlands-Indonesische journalisten-conferentie in Zurich - schreef een hoofdartikel DOM ADRES. ‘Wij geloven niet,’ aldus Besnard, ‘aan een spontane demonstratie, vooral niet omdat wij weten dat de actie is opgezet door de Nederlandse journalist Willem Oltmans. Het is bijzonder raadselachtig hoe deze nog jonge journalist, die pas in het begin van december in Indonesie aankwam, zonder ooit in het land te zijn geweest en zonder enige ervaring in Indonesische aangelegenheden, zich zoveel aanzien heeft kunnen verwerven, dat hij een aantal Nederlanders, waaronder professoren, voor zijn wagen heeft kunnen spannen.’ Vals werd Besnard toen hij schreef, ‘Van een dergelijk aanzien in de Nederlandse pers is nooit iets gebleken, afschoon de heer Oltmans zich in Indonesie uitgeeft voor correspondent van verschillende vooraanstaande bladen.....’ De verdachtmaking! Niet alleen reside ik op een perskaart van de N.R.C., maar Besnard's eigen krant, het Algemeen Handelsblad had kopij van mij uit Djakarta gepubliceerd.

En zo ging het in de Volkskrant, het Parool, overal. Er bleef geen spaander heel van het Adres, wat door de meeste commentatoren gewoon niet gelezen was, omdat Martino en het A.N.P. er eenvoudig niet de tekst van tijdig genoeg hadden verspreid. In de Nieuwsgier kwam een landgenoot, J. de Groot, mij met een ingezonden stuk te hulp. ‘Het verband, dat de Nederlandse pers meent te moeten zien in de twijfelachtigheid der actie en de journalist Oltmans ontgaat mij geheel’, aldus de Groot. ‘De heer Oltmans is mij volkomen onbekend. Ik neem gaarne aan, dat deze journalist eerst zeer kort in Indonesie verblijft. Ik acht het des te blamerender voor de betweters in Nederland, dat dit initiatief juist van deze jongeman moest uitgaan. Dat naar de mening van de Nederlandse pers deze journalist geen “aanzien” zou genieten laat mij volkomen onverschillig. Ik zou zeggen dat het dan hoog tijd wordt om de heer Oltmans dat aanzien te geven.’

De eerste dagen, volgend op de publikatie van het Adres in de Nieuwsgier ontving ik 425 adhesie betuigingen van Nederlanders in Indonesie. Men heeft wel de kritiek geuit, dat wij met ons Adres chantage pleegden, en de in Indonesie verblijvende land-

genoten dwongen hun instemming met het stuk te betuigen, want anders zouden zij uit het land gezet worden door kwaadwillende Indonesische emigratie beambten. Klinkklare nonsens natuurlijk. Er waren die dagen nog altijd een 70.000 Nederlanders in de archipel. Dacht men nu werkelijk, dat de Indonesische autoriteiten 70.000 minus 425 is 69.575 landgenoten om die reden op de zwarte lijst zouden plaatsen? Dat de Nederlandse gemeenschap einde 1957 het land uit zou worden geschopt had waarlijk niets uitstaande met onze actie in Nederland de gemoederen over deze zaak in beweging proberen te brengen.

De heren van de groep Rijkens raakten in paniek door de onverwachte actie van het Adres. Zij waren bang. Bang als steeds.

Bang om in de pers te komen. Bang om voor haar mening in het openbaar uit te komen. Bang om openlijk de strijd met de regering aan te binden. De bonzen van de grote bedrijven lieten nog altijd liever anderen de kastanjes uit het vuur halen.

Professoren, dominees, en een journalist, die prompt op straat werden gezet. Dagelijks telefoneerde ik vanuit Djakarta met Van Konijnenburg in Den Haag. De zetbazen op kantoren in Indonesie hadden namelijk hun hoofddirecties in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam om instructies gevraagd of zij hun adhesie met het Adres mochten betuigen. Het ging er niet om, of zij als Nederlandse burgers en belanghebbende het onverkort met de tekst van ons Adres eens waren. Dat was men. Maar de hoofddirecties in Nederland bleken doodsbenauwd voor de Pasquino's en Besnard's. Van Konijnenburg zei letterlijk, ‘Zelfs het Parool heeft jullie Adres afgekraakt. De pers hier maakt het ons onmogelijk achter jullie te gaan staan....’

Het werd Nederlandse employees van bedrijven in Indonesie van hogerhand uit Nederland verboden uiting te geven aan instemming met ons Adres. Er zijn mij gevallen bekend, bijvoorbeeld bij de Maatschappij Nederland, waar employees die toch hun adhesie betuigden in moeilijkheden zijn gekomen met hun directie. En dit, terwijl de heer Jonckheer van deze maatschappij tegelijkertijd een der financiers was geweest van mijn reis naar Indonesie.

Paul Rijkens heeft de verguizing, die hij op latere leeftijd heeft moeten ondervinden, omdat hij in verband met de Nieuw Guinea affaire in de publiciteit was gekomen, een verschrikking genoemd. Hij schreef in zijn mémoires onder meer, ‘Wanner men in het

leven gestreefd heeft iets goeds te bereiken, zowel voor de zaak waaraan men zijn hart heeft verpand (Unilever dus) als ook daar waar het een algemeen vaderlands belang betrof, dan is het een vreemde ervaring in sommige bladen voor landverrader te worden uitgemaakt'. Nog vreemder ervoer Rijkens het, toen de heer van Rijckvorsel (KVP) de regering vroeg het paspoort van de margarine-fabrikant in te trekken. Paul Rijkens schreef zich te hebben verwonderd over een gebrek aan feitenkennis, staatsmanschap en morele kracht bij Nederlandse politici en staatslieden. Dat mag zo zijn geweest. Maar waar bleven Rijkens, van Konijnenburg, Zeeman, Kroese, van Karnebeek, Heering, Jonckheer en anderen toen wij hen dringend nodig hadden in onze strijd vanuit Djakarta? De heren kropen schielijk in hun schulp. Zij waren niet thuis. Employees van hun eigen bedrijven, Unilever, de Nederlandse Handelmaatschappij, de K.L.M. en anderen, ontvingen de instructie zich niet met ons Adres in te laten, terwijl zij het er allemaal volledig mee eens waren. Rijkens toont zijn minachting voor een gebrek aan morele kracht bij onze politici. Wel, in de jaren, dat ik met de belangrijkste figuren uit onze negotie en zakenwereld contact heb gehad, is mij wel gebleken, dat zij nauwelijks in dit opzicht voor de mannen die het voor het zeggen hadden onder deden.

Nederland was in Indonesie groot geworden door figuren als Jan Pietersz. Coen, die ongehoorzame rebel, die beslissingen durfde te nemen in lijnrechte tegenspraak met de instuctie die men hem vanuit het vaderland had meegegeven. In 1957 was er weinig meer over van de ondernemingsgeest en het élan uit de dagen van een Daendels of een Van Limburg Stirum. Zoet en gedwee liet de Nederlandse gemeenschap in Indonesie zich door Drees, Luns en al die andere figuren uit de politiek rond het Plein verantwoordelijk voor de débacle van december 1957. naar de liquidatie leiden van wat er nog over was van wat eens een trots en welvarend overzees gebiedsdeel was geweest. De voorlaatste acte van het drama zou zich immers in 1957 voltrekken?

Professor Schermerhorn viel mij in de Eerste Kamer fel aan. Het was duidelijk. Het Adres was ten dode opgeschreven. Met vereende krachten slaagde men erin onze oproep aan de volksvertegenwoordiging te torpederen. Het hechte regerings-etablissement bleek tegen de aanval bestand. Met succes wist

men te intimideren. Men was er gewoon niet rijp voor geweest. Men zou zes jaar langer nodig hebben om in te zien dat het hier een hopeloos verloren zaak betrof.

Op een voorpagina van Vrij Nederland, een weekblad indertijd door Paul Rijkens in Londen opgericht, kreeg ik de gelegenheid het tot stand komen van het Adres uiteen te zetten. Dit geluid werd echter ogenblikkelijk overstemd door een tweede hoofdredactionele aanval in DE TELEGRAAF. Het blad adviseerde de regering thans 'zodanige maatregelen te nemen, dat een ieder zou weten waar hij aan toe is. Dan kan het misschien ook niet meer gebeuren, dat een Nederlands weekblad, Vrij Nederland, op pagina één een artikel van Willem L. Oltmans (ditmaal gebruikte men mijn naam voluit) plaatst, waarin deze onder andere beweert, dat de persattaché van de Nederlandse missie in Djakarta hem zonder dit te beseffen de gedachte van een Nederlands protest uit Indonesie aan de hand deed.....'

Ik beklaagde mij bij M. van Blankenstein over mij machteloosheid iets tegen DE TELEGRAAF campagne te kunnen uitrichten. Hij riep uit: 'Man, als Pasquino en die krant op je schelden, moet je dat als een eer beschouwen!' Dat kon de goede Van Blankenstein nu wel zeggen, maar de feiten zouden anders uit wijzen.

Honolulu

8 Februari 1957. Ik maakte op Hawaii een tussenlanding met een strato cruiser van de Pan American Airways, een dubbeldeks vliegtuig op weg naar de debatten van de Verenigde Naties in New York. Tengkoe D. Hafas, hoofdredacteur van de Nieuwsgier, had mij verzocht voor zijn blad de derde behandeling van de kwestie Nieuw Guinea in de Algemene Vergadering te verslaan. Hij betaalde mijn reis- en verblijfkosten. Het was zover. Nu kon men werkelijk zeggen, dat ik op Indonesische kosten reisde. Weliswaar zag men hierbij geriefelijk over het hoofd, dat tienduizend Nederlanders in Indonesie abonné van onze krant waren, maar wat deed het er toe wanneer men wenste aan te tonen, dat ik tot een speelbal voor de Indonesische zaak was geworden.

New York City

22 Februari 1957. Ik was twaalf dagen in de V.S. en had mij in de gang van zaken op het hoofdkwartier van de U.N.O. enigszins ingewerkt. Bepaald verwonderd had ik mij over artikelen in de Amerikaanse pers, die mijns inziens blindelings het Nederlandse standpunt t.a.v. Nieuw Guinea steunden, zonder ook maar enigszins blijk te geven te begrijpen om welk groot spel het in zuidoost Azie ging. Men zou, ons Nederlanders, natuurlijk over de Papoea kwestie uit Indonesie kunnen weg pesten, maar wat men al te gemakkelijk vergat was, dat het gat, het hiaat volgend op de evacuatie van onze experts dat dan door andere kapers op de kust zou dienen te worden opgevuld. We wisten even goed als de Amerikanen dit wisten, dat landen als Polen, Roemenie, Oost-Duitsland, de Sovjet Unie en last but not least China, stonden te dringen om in zuidoost Azie een voet tussen de deur te krijgen. Men kon het men generaal Nasoetion eens zijn, wanneer hij over de jaren bleef hameren op het feit, dat de Nederlandse (en westerse politiek in het algemeen) slechts het communisme in zuidoost Azie in de kaart speelde.

Ook de New York Times scheen mij toe de plank in haar beschouwingen over Indonesie mis te slaan. Bleek, dat een zekere Robert Aura Smith, een Amerikaanse variant op Albert Besnard van het Algemeen Handelsblad, zijn ervaring in Aziatische aangelegenheden in pennevruchten over de situatie in Indonesie anno 1957 uitleefde. In zijn boek, 'Around the edge of war', komt de Amerikaan John Forth Amory dan ook tot de conclusie, dat de heer Smith jarenlang de ongelukkige hoofdartikelen over Indonesie (en Nieuw Guinea) in de New York Times heeft gemonopoliseerd. Ik publiceerde dus op 22 februari 1957 een open brief in de Times waarin ik in grote lijnen de in het Adres aan de Staten Generaal verwerkte denkbeelden opnam.

Robert Kiek, Amerikaanse correspondent van DE TELEGRAAF zei, dat bij het lezen van mijn artikel zijn Telegraafbloed kookte. Aanval nummer drie volgde. Op 25 februari 1957 verscheen in DE TELEGRAAF een hoofdartikel onder de naam WOELRATJE. Niet ongeestig. De heer O., die met achterlating van schulden Nederland had verlaten, had zich thans onder de financiele vleugelen van de republiek Indonesie gesteld, en continueerde thans zijn verdachte activiteiten met brieven (let op het meervoud) te schrijven aan Amerikaanse kranten. Ook trachtte de heer O. voor de Amerikaanse radio te komen, 'een en ander gedeeltelijk met succes'.

Verenigde Naties (U.N.O. hoofdkwartier)

28 Februari 1957. De dag van stemming over de kwestie Nieuw Guinea. Indonesie behaalde een duidelijke meerderheid. Zij kreeg voor haar resolutie 40 stemmen, tegen 25 voor Nederland bij 13 onthoudingen. Om in het gelijk gesteld te worden had de regering in Djakarta een twee/derde meerderheid van stemmen nodig. Er gebeurde dus niets.

De Fransen noemen het debat, dat de voorafgaande dagen over de Papoea's was gehouden, de dialoog van twee doofstommen. Onze permanente vertegenwoordiger, Schürmann, had op een bepaald ogenblik president Soekarno zelfs in kakoe behasa Indonesia geciteerd. Hij deed dit, om aan te tonen, dat de Indonesiers maar wat kletsten, dat zij Nieuw Guinea als onafscheidelijk deel van de republiek beschouwden. Soekarno zelf zou namelijk hebben gesproken van één groot rijk van Atjeh tot Ambon. Nu weet iedere ingewijdene, dat Soekarno juist tot in den treure de slogan van Sabang tot Merauke in de hoofden van zijn volgelingen heeft gehamerd. Nee, zegt ambassadeur Schürmann, Soekarno sprak over van Atjeh tot Ambon. Men zou zich kunnen afvragen of diplomaten zich eigenlijk nooit voor hun eigen drogredenen generen. Vooral voor een internationaal gehoor als de Algemene Vergadering der Verenigde Naties, waarin toch heden ten dage mensen hun landvertegenwoordigen, die warempel niet op hun achterhoofd gevallen zijn.

Soedjarwo Tjondronegoro, oud Leidenaar, was Schürmann's tegenspeler. Soedjarwo is de man, die later in Den Haag zijn land zou komen vertegenwoordigen en wiens naam minister Luns nooit correct wist uit te spreken. Totdat Pak Djarwo eens tegen een verslaggever van DE TELEGRAAF heeft gezegd, zich af te vragen hoe Luns het zou vinden als hij hem met Kluns zou aanspreken. Daarop schijnt het beter te zijn gegaan. Voor zo'n karweitje is DE TELEGRAAF nu weer de uitgelezen krant.

Soedjarwo citeerde in de UNO debatten een lange reeks van Nederlandse bronnen uit kringen die oppositie voerden tegen het regeringsbeleid in Indonesie. Hij las dus ook een uitvoerige passage voor uit het gewraakte Adres aan de Staten Generaal. Hij sprak over Theo Droogh's brochure, ‘Met de deurknop in de hand’. Droogh publiceerde zijn cri de coeur na een uitvoerige

rondreis door Indonesie. ‘Er is wanbegrip over alles, wat in het Indonesische volk omgaat en wat het beroert, wanbegrip over de politieke positie van Indonesie in het Verre Oosten, wanbegrip over de betekenis, die Nederland had kunnen hebben bij de groei van deze jonge staat, wanbegrip over de bestaansmogelijkheden, die een goede verstandhouding aan duizenden en duizenden van beider onderdanen zou kunnen geven’.

De initiatiefnemers van het Adres waren waarlijk niet de enige Nederlanders, die het failliet van de regeringspolitiek zagen aankomen. Droogh, aangehaald door Soedjarwo in de U.N.O., waarschuwde, dat de liquidatie van de Nederlandse aanwezigheid in Indonesie - wat daar van over was in 1957 - voor de deur stond: ‘De physieke strijd wordt in politicis gestreden, terwijl nog duizenden Nederlanders werken en leven in Indonesie. Hun verblijfsrecht daar is bedongen, is een uitvloeisel van de voorwaarden, waarop de souvereiniteit werd verleend. Het verblijf van Nederlanders met hun belangen daar is dan ook een der physieke strijdobjecten geworden. Verliest Nederland die physieke strijd - en het is het volop bezig dat te doen - dan is het met het verblijf op bedongen voorwaarden van Nederland in Indonesie gedaan

Ook bespeelde Soedjarwo bij de debatten in de U.N.O. handig een boekje van professor Teeuw uit Leiden. ‘Als volk zijn wij op de verkeerde weg’, waarschuwde Teeuw in die dagen. ‘Wij schieten tekort in zelfkritiek, in besef van onze huidige plaats in de wereld, in inzicht omtrent onze eigen rol in het verleden, en vooral in kennis omtrent de werkelijke achtergrond van de feiten die ons de laatste maanden zo hevig hebben beroerd. Onze verhouding tot Indonesie is de toetssteen van wat wij als volk in deze wereld van de tweede helft van de twintigste eeuw waard zijn. Het gemak waarmee wij ons vrij pleiten van enige schuld, de zelfverzekerdheid en overtuigdheid van eigen gelijk en recht verdient toch werkelijk eens nadere toetsing, vooral als wij om ons heen zien dat de wereld maar zeer betrekkelijk van ons gelijk overtuigd is, maar zeer weinig voor ons recht warm loopt’. De debatten duurden vier dagen en liepen, als gemeld, op niets uit.

El Shandura (Egypte)

Maart - april 1957. Het was nog vroeg in de ochtend. Luitenant Machram, een vriend, kwam mij wekken. Hij was zelf pas opgestaan en droeg nog zijn sarong met een loshangend legerhemd erover heen. Hij bracht koffie soesoe, met melk. Ik moest opstaan, want wij zouden die dag met de commandant van het Garoeda I bataljon, overste Soeadi - later ambassadeur in Canberra en Addis Abeba - een inspectietocht langs de Indonesische posten van het U.N.O. leger door de woestijn gaan maken.

Ik was vanuit New York via Nederland naar het Nabije Oosten gekomen op de terugweg naar Djakarta. Op Schiphol stond bij de landingstrap van het lijntoestel naar Rome een bordje met 'Biak'. Biak was wel de laatste plaats in de wereld waar ik die dagen terecht wenste te komen. Vanuit Cairo was ik de Indonesische militairen, met sommigen waarvan ik op Oudejaarsavond op het presidentiele paleis in Djakarta vriendschap had gesloten, gaan opzoeken. Hun hoofdkwartier bevond zich te El Shandura langs de westelijke oever van het Suez-kanaal. De sterkte van het contingent bedroeg 589 manschappen en officieren. De A en B compagnieën kwamen uit midden-Java. De C compagnie uit Oost-Java, gevormd uit de Brawidjaja divisie. Verder was er een compagnie zware wapens, mitrailleurs en mortieren, en een staf-compagnie. Afzonderlijk waren drie peletons toegevoegd: een genie-peleton, onder leiding van een andere vriend, luitenant Soemarto, uit Soerabaja: een communicatie peleton, dat mede voor transport zorgde: en een peleton van de technische dienst. Een groep militairen onder commando van majoor Soekarno zat in Port Said. Zij bewaakten het lossen en laden van schepen. Een andere groep zat met Indiers, Noren en Canadezen in Aboesoeweir, ten zuiden van Ismalia en het hoofdkwartier was in een oud Brits legerkamp te El Shandura gelegerd. Ik logeerde hier samen met collega Hetami uit Semarang. Alfred van Sprang was er enkele weken tevoren geweest.

Over een aantal posten in de Sinai zowel tot aan de grens met Israel als de golf van Aquaba waren Indonesiers gelegerd. Hun posten waren in een driehoek uitgezet. De afstanden bedroegen honderden kilometers. In de woestijn Ras-el-Nageb zaten Garoeda-mannen bij El Kuntila, El Nakl en El Themed. De

ravitaillering werd dagelijks met vrachtauto's onderhouden. Bij vertrek die ochtend met twee jongens uit El Shandura kreeg ik een blauwe U.N.O. helm, een uniform en een witte stofdoek om neus en mond tegen het woestijnzand te beschermen. Eén Indonesische militair had mijn lengte en van hem had ik dan ook kleren geleend. Ik pastte zelfs in een paar van zijn laarzen. Op mijn zwarte baret zat een rood met goud bestikt Garoeda embleem.

Onze eerste etappe liep naar El Nakl, 150 kilometer door ruig woestijngebied. De Israeliers hadden honderden kilometers telefoonpalen letterlijk een voor een opgeblazen. Het dorp El Nakl zelf was met de grond gelijk geschoten. Volgens de Indonesiers zou de bevolking hierbij zijn omgekomen. Wij vonden op onze weg tientallen Egyptische massagraven. Soms waren de doden slechts met stenen overdekt geweest. Zware regens hadden de stoffelijke resten bloot gespoeld, die nu in de brandende zon lagen te blakeren. Roofvogels cirkelden in de lucht. Luguber.

Dozijnen wrakstukken van Egyptische vrachtwagens en zelfs straalvliegtuigen lagen in de woestijn verspreid. Wegen waren er nergens meer. De Israeliers hadden alles met bulldozers omgeploegd. De Belgische jeeps van de U.N.O. hadden het zwaar te verduren. Wij volgden de kamelen pistes om ons een weg te banen door het onherbergzame terrein.

De motoren konden de strapatzen nog wel hebben maar de carrosserieën begaven het.

Cairo

15 April 1957. Vanuit de Egyptische hoofdstad zond ik een serie artikelen over mijn weken met het Garoeda-bataljon naar de Nieuwsgier in Djakarta. Ik belichtte hierin ook de minder prettige ervaringen van Indonesische militairen in Egypte. Tal van incidenten tussen de plaatselijke bondgenoten en de Garoeda mannen hadden plaats gevonden. Men veronderstelde immers dat de Egyptenaren geallieerden van de Indonesiers zouden zijn. Het tegendeel was waar. Bedienden in het kamp te El Shandura stalen wat los en vast zat. Wielen werden van voertuigen losgedraaid. Er waren al schoten gevallen en de liaison officier, kapitein Soegeng, was zich reeds bij de U.N.O. opperbevelhebber in Gaza gaan beklagen. El Amroussi, de Egyptische ambassadeur in Djakarta zond een protestnota over mijn artikelen naar Soewito Koesoemowidadgo, secretaris-generaal van het Kementrian Luar Negeri (B.Z.).

Ditmaal werd ik er niet van beschuldigd mijn mama te hebben verraden, maar was ik in deze nota ‘een agent van het internationale zionisme’.

Bij terugkeer in Djakarta vroeg Soewito mij op hoffelijke toon - na mij op het ministerie ontboden te hebben - kritiek ‘op onze Egyptische vrienden’ achterwege te laten.

Ik zou hier gaarne aan hebben voldaan als niet nog dezelfde week een Indonesische militair bij een schermutseling met een stelende Egyptenaar om het leven was gekomen.

6 Mei 1957 publiceerde ik met instemming van de hoofdredacteur Hagas een artikel op pagnina 1 van de Nieuwsgier, waarin ik mij rechtstreeks richtte tot de Egyptische ambassadeur. ‘Waarom biedt zijne excellentie geen brief met verontschuldigingen voor de last en pesterij welke Indonesische U.N.O. militairen van zijn landgenoten ondervinden? In plaats van een protest-nota te zenden over het vermelden van niet te ontkomen feiten?’ El Amroussi was woedend. Hij begaf zich naar Luar Negeri om een tweede nota te overhandigen. Soewito wist precies, dat wij gelijk hadden. Hij legde de Egyptische nota naast zich neer.

Tegelijkertijd werd de affaire door een toevallige omstandigheid doorkruist. Tijdens een diner aangeboden door de ambassadeur van India kwam El Amroussi naast Roeslan Abdoelgani te zitten.

De Egyptenaar beklaagde zich over mij. Hij had het niet ongelukkiger kunnen treffen, aangezien Mas Roeslan, als steeds, voortreffelijk was ingelicht. Hij gaf dan ook op tactvolle wijze

te kennen, niet alleen dat het de regering bekend was, dat mijn reportages op waarheid berustten, maar dat ik bovendien steeds hartelijk op het paleis werd ontvangen. Dit was El Amroussi's misrekening. Hij was er simpeltjes van uitgegaan, dat ik als Nederlander ook door de Indonesiers gewantrouwd zou worden. Enige dagen later bracht een chauffeur van de Egyptische ambassade mij een uitnodiging om de viering van de Egyptische legerdag als gast van de ambassadeur te komen bijwonen. Twee maal telefoneerde de secretaresse van de ambassadeur op de krant of ik aanwezig zou zijn. Ik ben er naar toe gegaan. El Amroussi glimlachte vriendelijk. Roeslan Abdoelgani was er.

Soewito was er en gaf een knipoogje. Het incident was gesloten. Het muisje zou echter een staartje hebben dat zou leiden tot het terugtrekken van het Indonesische contingent bij de U.N.O. in het Nabije Oosten. Ik ontving namelijk een brief van de eerder genoemde majoor Soetikno Loekitodisastra. Hij schreef rechtstreeks vanuit het Garoeda hoofdkwartier in El Shandura. De Egyptische bandieterij had ongekende vormen aangenomen. Het bataljon raakte gedemoraliseerd. Hij vroeg mij de gegevens uit zijn brief vooral niet te publiceren. Hier heb ik mij aan gehouden. Er was genoeg deining over mijn artikelen geweest. Ik besloot een andere weg te bewandelen. Ik telefoneerde met adjudant, luitenant-kolonel Soegandhi, en vroeg belet bij Soekarno aan.

In de late ochtenduren werd ik door het staatshoofd op het Merdeka-paleis in speciale audientie ontvangen. Ik overhandigde Soekarno majoor Soetikno's brief. Hij las die met de grootste aandacht en toonde zich meer dan eens hogelijk verbaasd over sommige van Soetikno's inlichtingen. Ik vertelde van mijn eigen ervaringen bij de troepen in Egypte. De president trok zich de affaire terdege aan. Hij nam het op met generaal Nasoetion. Twee officieren, de kapiteins Soegeng Djarot en Hardi vlogen naar Djakarta om het opperbevel verslag uit te brengen van de toestand in El Shandura en op de andere posten door Indonesiers bezet.

Enige weken later werd officieel bekend gemaakt, dat Indonesie haar bataljon uit de U.N.O.-macht in het Nabije Oosten terugtrok. ‘A very foolish decision’, aldus een hoofdartikel in de toenmalige Times of Indonesia. Het blad kende de achtergronden van het Indonesische besluit niet. Al in

september vertrokken de Garoeda militairen met de s.s. ‘Talisse’ van de maatschappij Nederland uit Port Said naar hun vaderland. Op terugreis naar Nederland zijnde, ben ik toen nog in Cairo uitgestapt om mijn Garoeda-vrienden af te duwen. Dit hele avontuur was dus eigenlijk op Oudejaarsavond in Djakarta op het Merdeka-paleis begonnen, toen Soekarno mij uitnodigde de filmavond in de balzaal bij te wonen. Toen sloot ik bepaalde vriendschappen, die mij er toe brachten de troep in Egypte op te zoeken. Van het een kwam het ander. Een journalist mag eigenlijk tegen geen enkele uitnodiging ooit nee zeggen. Wanneer hij het op zijn minst verwacht volgen er uit zijn activiteiten de meest boeiende journalistieke werkzaamheden. En uit bijna iedere reportage vloeit een volgende.

Djakarta

Bij die eerste ontmoeting met Soekarno op het paleis nà mijn terugkeer uit de V.S. en Egypte heb ik behalve de Garoeda toestand een geheel andere affaire met de president besproken. Namelijk de zaak van politieke gevangene H. Schmidt. Het was mij bekend, dat Emile van Konijnenburg in ieder gesprek ongeacht met Soekarno, Abdoelgani of andere Indonesische leiders, voor de vrijlating van Schmidt pleitte. Konijn redeneerde hierbij aldus. Wilde de regering in Djakarta ooit bereiken, dat men in Den Haag soepeler tegenover de kwestie Nieuw Guinea zou staan, dan diende men allereerst de heer Schmidt vrij te laten. Nederland was nu eenmaal van diens onschuld overtuigd. Wilde men aan Indonesische zijde het klimaat scheppen voor een mildere houding van Nederland ten aanzien van de hele Indonesie problematiek, was de zaak Schmidt, aldus Van Konijnenburg een must. Alleen bij een dergelijke maatregel zou men wellicht de publieke opinie in Holland enigermate kunnen beinvloeden ten gunste van andere concessies aan het regime in Indonesie.

Beide keren, dat ik bij president Soekarno in 1956-1957 officieel op audientie ben geweest heb ik de zaak Schmidt naar voren gebracht. Met Van Konijnenburg samen was ik die dagen de enige Nederlander, die rustig de tijd werd gegund met het staatshoofd van gedachten te wisselen en die als persoonlijke vriend op het paleis werd ontvangen. Onze diplomaten in Djakarta hadden zichzelf volkomen uitgerangeerd als gevolg van de door hen te volgen en in Den Haag uitgestippelde politieke richtlijnen. Mr. Lips, de advocaat van Schmidt zou ongetwijfeld met meer kundigheid en gezag voor zijn client hebben kunnen pleiten, maar de toestand wilde, dat de heer Lips geen toegang had tot het presidentiële paleis, of tot de hoogste Indonesische autoriteiten, die de dienst uitmaakten in die tijd. Schmidt is tenslotte op 18 maart 1959 geruisloos op een vliegtuig naar Nederland gezet.

Geef ik te raden, wat Schmidt in zijn mémoires, ‘In de greep van Soekarno’, die in 1961 werden gepubliceerd, schreef. Op doorreis van Leopoldstad naar New York viel op Schiphol mijn oog op het juist die dagen verschenen boek en in het vliegtuig naar de V.S. kwam ik op de pagina's 225-226 de volgende passages tegen, ‘Oltmans werd al gauw een groot vriend van Soekarno en had dagelijks toegang tot het paleis’. Schmidt zei

in de gevangenis al over mijn aanwezigheid en activiteit in Indonesie te hebben gehoord. Hij omschreef mijn arbeid dan ook prompt als landverraad. ‘Veel Indonesiers beschouwden Oltmans als een landverrader....’, aldus Schmidt. Ik heb hem vanuit New York via zijn uitgever een brief geschreven. Hij zou mij een antwoord schuldig blijven.

deel III

1.

De boer is de voornaamste burger in Azie. Ondanks alles, de bevrijding van de Europese kolonien, de Apollo maanraketten en de pil, speelt het werkelijke leven in Azie zich nog altijd af op het platteland. Gandhi noemde het dorp het ware hart van India. De Aziaat is plattelander. Hier wordt hij geboren, hier groeit hij op, hier trouwt hij en sticht hij zijn gezin, hier, binnen de dorpssamenleving zal hij sterven. In Peking spreken de moderne ideologen van een platteland van continenten, waarmee Azie, Afrika en Latijns Amerika worden bedoeld, die de gestroomlijnde wereld van het westen (en de Sovjet Unie) omringen en op den duur zullen verpletteren. Van hieruit, vanuit die plattelanden zal het westerse democratische kapitalisme en het socialistische revisionisme onverbiddellijk ten val worden gebracht.

Sinds de tweede wereldoorlog is er dan ook een fel gevecht ontbrand om de hegemonie van bepaalde politieke ideologieen juist in deze overwegend agrarische streken van de derde wereld. Een gevecht dat met ongekende hevigheid voort woedt.

Zowel Moskou als Peking blijven in een blank-bruin- en zwart proletariaat geloven, dat broederlijk zou co-existeren mits men Marx en Lenin maar juist zou interpreteren. Revoluties ontpoppen zich als meloenen, zacht groen van buiten, fel rood van binnen. Washington blijft democratie exporteren naar gebieden, die nog in geen halve eeuw de eerste vrije verkiezing zullen kunnen organiseren, en waar het niet lukt worden politionele oorlogen met napalm en B-52 bommenwerpers gevoerd, of grijpt de C.I.A. in om een groep corrupte generaals in het zadel te helpen. De slachtoffers van de derde wereld zelf trachten zich met man en macht aan het spel der grote mogendheden te onttrekken.

Helaas zijn deze landen nog te verdeeld en te weinig georganiseerd om zich met kracht tegen buitenlandse inmenging te verzetten.

Het ene land na het andere schijnt vroeg of laat ten prooi te vallen aan de chaos, waardoor aasgieren van buitenaf op is gehoopt, geloerd en gewacht. Het Indonesie van nà 1965 is hier een brilliant voorbeeld van.

2.

Bij mijn terugkeer te Djakarta in mei 1957 bewoog de Indonesische revolutie zich in een nieuwe richting. Geleidelijk aan zei men wat voor democratie had moeten doorgaan vaarwel en evolueerde de situatie in de richting van een verlichte dictatuur. Er was een nieuw kabinet. Pak Ali was verdwenen. De bekwame en rustige Ir. Djoeanda Kartawidjaja was premier geworden van het zeventiende kabinet sinds 1945. Soebrandio had zijn zin gekregen. Hij beheerde de portefeuille van buitenlandse zaken. Hij had er voor van de P.S.I. naar de P.N.I. (socialisten naar nationalisten) moeten overstappen en hij had menig wit voetje bij de president moeten halen, maar Soekarno was dan toch voor het geslijm van Bandrio gezwicht. Soekarno's ijdelheid heeft hem niet meer uit te wissen parten gespeeld in zijn hele politieke carrière en heeft zeker belangrijk bijgedragen tot het weinig glorieuze einde ervan in 1967.

De uit het buitenland teruggekeerde Chaeroel Saleh was minister Veteranenzaken geworden. Ik heb Saleh in diens toen nog gammele kantoortje tegenover KEMLOE opgezocht. Hij leek mij een ambitieus man. Met Soebrandio en Saleh had Soekarno waarlijk twee paarden van Troje in zijn officiele familie binnengehaald. Jarenlang hield het buitenland er ernstig rekening mee dat één van beide heren voorbestemd zou zijn Soekarno's kroonprins te worden. Maar de coup van 1965 zou aan beider schijnbaar onaantastbare machtspositie een abrupt einde maken.

Beiden hadden zij al hun kaarten op Soekarno alléén gezet.

Toen de grote Boeng nog maar begon te wankelen, vielen Bandrio en Chaeroel al. Chaeroel Saleh overleed spoedig in de gevangenis. Bandrio werd ter dood veroordeeld en bevindt zich einde 1968 nog steeds in gevangenschap.

3.

Er voltrok zich nog een belangrijke wijziging in de Indonesische revolutie van 1957. President Soekarno ondernam de eerste pogingen om zijn concept van ‘geleide democratie’ ingang te doen vinden. Jarenlang had hij gefilosofeerd over een authentieke Indonesische vorm van democratie. Hij geloofde niet in de westerse import en de versplintering van nationale kracht in tientallen partijen en mini-partijtjes. Bij de eenvoudige meerderheids-democratie, aldus Soekarno springen altijd 51 burgers

een gat in de lucht van blijdschap terwijl 49 anderen met zure gezichten naar huis gaan. Soekarno wilde terug naar de eeuwenoude specifieke Indonesische modus operandi, het moesjawarah en het moefakat. Sedert duizend jaar waren de dorpshoofden in vergadering bijeen gekomen, waarbij een ieder in de gelegenheid werd gesteld het zijne te zeggen. Over en weer trachtte men elkaar voor elkaars standpunt te winnen. Langdurige debatten, waarbij een ieder water in zijn wijn deed, het moesjawarah, liepen dan uit op overeenstemming, moefakat. Op die manier, meende Soekarno zou men de nationale eenheid bereiken, wanneer iedereen tevreden naar huis zou gaan, wanneer niemand een absolute overwinning zou hebben geboekt. ‘Leiderschap’, aldus Soekarno in zijn autobiografie, ‘is bij dit soort democratie het voornaamste ingredient.’

Bij krachtig leiderschap zou men steeds in staat blijken een algemeen aanvaardbare synthese te vinden. De leider fungeerde als een soort chef-kok. Hij zou een lepel van de meningen van A. nemen. Er een theelepel van de opinies van B. aan toevoegen. Dan nog een vleugje achterdocht van C. of D. en het recept zou gereed zijn. Men diende de soep dan nog een half uurtje te laten sudderen alvorens zij gaar zou zijn. Daarop zou de leider dan tegen de omstanders zeggen, ziehier, dierbare broeders en zusters, uw maaltijd is gereed, ik hoop dat het u zal smaken. ‘Dit’, zegt Soekarno, ‘noem ik een functionerende democratie. Tenslotte heeft een ieder aan het uiteindelijk besluit zijn stem verleend. Iedereen heeft een woordje kunnen meespreken.

Het is eenvoudig belachelijk dit systeem klakkeloos communisme te noemen.....’

4.

Men stond in Indonesie 1957 aan de vooravond van nieuwe verkiezingen. In een toespraak tot studenten zei Soekarno die dagen: ‘Vanavond droom ik van een samenkomen van alle politieke partijen, die zouden besluiten hun politieke organisaties te begraven.’ Na de opheffing van alle organisaties zou men alsnog kunnen besluiten tot één partijstelsel, een massabeweging of een meer partijenstelsel. ‘Ik heb de ziel van een democratisch liberalist’, riep hij uit, ‘maar ik wens voor ons land een geleide

democratie!'

Het hoge woord was er uit. Geleide democratie. Niemand wist precies wat de grote Boeng bedoelde. 'Wil onze Soekarno een dictator worden?' schreef het gematigd Islamitsche blad Abadi. Het nationalistisch Merdeka vroeg zich af; 'Wil Soekarno een Egyptisch systeem, een Sovjet systeem of een Joegoslavisch systeem?' De journalist Adinegoro, die Soekarno's reis naar de Sovjet Unie en China 1956 had meegemaakt schreef, 'Ik heb de indruk gekregen, dat Soekarno er van is overtuigd geraakt, dat het westerse kapitalistische systeem voor ons geen toekomst heeft. Hij wil in Indonesie een socialistische samenleving invoeren'. Er was dus in mei 1957 in Indonesie een nationale discussie op gang gebracht over de voor- en nadelen van de westerse vorm van democratie voor een land midden in een historisch revolutionaire omwenteling als Indonesie.

5

Temidden van deze politieke deining landde in de maand mei 1957, het Russische staatshoofd, de bejaarde maarschalk Klement Y. Woroshilov op het vliegveld Kemajoran bij Djakarta om een staatsbezoek van tien dagen te komen afsteken. Zes maanden, nadat Soekarno hem bij zijn bezoek aan het Kremlin had uitgenodigd, reed Woroshilov, staande naast de Indonesische president in een open Lincoln Zephyr de straten van de hoofdstad binnen. De rode vlag met hamer en sikkel wapperde van daken en gebouwen broederlijk naast het Indonesische merah-poetih, rood-wit. De Russen werden met groot protocol en vol militair eerbetoon ingehaald.

De Russische diplomatie scoorde een voltreffer. De 74-jarige maarschalk zou een lange reis over Java, Bali en Sumatra gaan maken, een reis aan de vooravond van belangrijke gemeenteraadsverkiezingen en verkiezingen voor de provinciale raden. Langs de Gele Rivier en de Yangtse in China, op de dichtbevolkte eilanden van Japan, langs de Mekong in Vietnam of de oevers van Irrawaddi in Burma, langs de Ganges en de Brahmapoetra in India en tenslotte op de eilanden Java, Bali en Madoera in Indonesie vindt men door de geschiedenis heen een ongeevenaarde

concentratie van mensen. Van iedere vier bewoners op de aarde is er één een burger van China. Van iedere drie mensen is één een Chinees of een Indier. De overgrote meerderheid van deze bevolkings-opeenhopingen leeft op het Aziatische platteland. Zij leven in dikwijls onvoorstelbare armoede. Soms zelfs op de rand van de hongerdood. Het vitale, strategische belang van Indonesie in deze ketting van Aziatische naties is het Kremlin blijkbaar steeds duidelijker geweest dan ons, landen uit het westen. Er werd met Soekarno's uitnodiging haast gemaakt. Woroshilov kwam.

Al in 1956 reisde de Indonesische president voor zijn eerste officiele staatsbezoek aan het buitenland naar Amerika. Hij nodigde daar, zoals het tussen staatshoofden die elkaar als gelijkwaardig beschouwen, gebruikelijk is, president Eisenhower uit naar Djakarta te komen. De uitnodiging werd de daaropvolgende jaren enige keren herhaald. Er ontstond zelfs in 1958 een schandaal in de pers, omdat het Witte Huis zich verder niet de moeite had getroost een antwoord te verzenden op Soekarno's invitaties. Eisenhower ging dus niet.

President John F. Kennedy dacht er anders over. Vooral als gevolg van de levendige diplomatieke activiteit van de toenmalige Indonesische ambassadeur, Zairin Zain, had J.F.K. voor hij door noodlottige kogels in Dallas, Texas, werd getroffen, uitvoerige instructies gegeven een staatsbezoek aan Indonesie voor te bereiden. Hij zond zijn broer, toen de procureur-generaal, Robert F. Kennedy, twee maal op een persoonlijke missie naar Indonesie om in de kwesties Nieuw Guinea en Maleisie te bemiddelen. In 1969 moet het eerste Amerikaanse (of westerse) staatsbezoek aan Indonesie nog plaats vinden. Ook wij zijn in dit opzicht schromelijk achter gebleven.

Mijns inziens zou prins Bernhard al lang een werkbezoek aan Djakarta hebben moeten brengen. Tijdens mijn verblijf in Indonesie, oktober 1966, heb ik mede om die reden in mijn reportage voor de N.T.S. Soekarno de vraag gesteld of bijvoorbeeld prinses Beatrix een bezoek aan zijn land zou kunnen komen brengen. Hij ging hier onmiddellijk enthousiast op in.

De prinses zelf zei later tegen de Indonesische ambassadeur in Den Haag, Soedjarwo, dat zij opgetogen was bij de gedachte naar Indonesie te zullen gaan. ‘Ik ben namelijk nog nooit ten zuiden

van de equator geweest', zei zij tegen de ambassadeur. 'Maar u was toch in Suriname?' antwoorde Pak Djarwo. 'Maar Suriname ligt immers nog juist boven de equator', aldus Beatrix. Waarom zijn wij toch zo laks in het maken van een koninklijk gebaar in de richting van Indonesie. Een gebaar, dat zich verder uitstrekt dan een enkel vriendelijk woord in de Troonrede.

6.

Na drukke dagen in Djakarta gevuld met kransleggingen, staatsdiners en talrijke besprekingen op hoog niveau, rustte Woroshilov en zijn gezelschap op de Poentjak uit. Hier stelde Soekarno ons aan de maarschalk voor. Na een bezoek aan Bandoeng vertrok de rombongan, het voltallige gezelschap, met een vloot van niet minder dan tien vliegtuigen naar Djokjakarta. De pers en leden van het gevolg reisden met vier Convairs van de G.I.A., Soekarno en Woroshilov gebruikten de presidentiele Dolok Martimbang. Het merendeel der Russen steeg op met drie speciaal hiervoor uit Moskou overgevlogen tweemotorige Ilyushins. De bagage volgde met twee Dakota's van de AURI, de Indonesische luchtmacht.

In Djokja wachtten sultan Hamengkoe Boewono IX en de Pakoe Alam van Soerakarta (Solo) ons op. Er waren muziekcorpsen en een erewacht presenteerde het geweer. Op een nabijgelegen heldenbegraafplaats werden kransen gelegd. Daarna volgde een zegetocht door het onvergetelijke landschap naar het centrum van de stad. Tienduizenden plattelanders waren van heinde en verre gekomen om Boengkarno en Woroshilov een uitbundig welkom te bereiden.

In de avond dansten de prinsessen in de kraton. De costuums, de juwelen, de dansbewegingen, de intensiteit van expressies, de mystieke sfeer van de Javaanse dans maakte de voorstelling tot een overstelpende, totaal onvergetelijke gebeurtenis. Soekarno sloofde zich uit de betekenis van de verschillende dansen aan de maarschalk uiteen te zetten. Het late avonduur, misschien ook de warmte, en zeker het overladen, officiele programma speelden de 74-jarige Rus parten. Hij zat bij tijden te dommelen. Soekarno liet hem dan tactvol doezelen en maakte

van de gelegenheid gebruik tussen zijn gasten door te wandelen. Toch zag de Russische maarschalk de volgende dag kans alle zeven terassen van de Boroboedoer tempel te voet te beklimmen. Met een gebloemde Chinese pajong gewapend tegen de felle zon - Soekarno gebruikte een zwarte Hollandse huis tuin en keuken parapluie - beschermde Woroshilov bovendien zijn inmiddels fel rood verbrande gezicht met een slappe strohoed. Soekarno had het warm, trok de tuniek van zijn uniform uit en wandelde gewoon rond in een overhemd en een paar beige bretels. Na de bezichtiging van het Boeddhistische meesterwerk uit de zesde eeuw reden wij naar de verderop gelegen even beroemde Prambanan tempels.

In Magelang werd gelunched. In de hoek van de eetzaal musiceerde een gamelan orkest. Ik stond van tafel op om van dichtbij naar de muziek te luisteren. Een paar kinderen zaten bij hun ouders tussen de instrumenten. Een jongetje van vier maakte dansbewegingen met zijn armpjes. Even later hoorde ik een stem achter mij. Het was Soekarno. Hij kwam mij de techniek van het orkest uitleggen. Hij bleef gewoon vijf minuten zitten praten.

7.

Onze vaderlandse geschiedenis wordt ons op school als één lange reeks patriottische heldendaden opgedist. Bij mijn reizen naar Indonesie heb ik mij voortdurend door mijn leraren van het Baarns Lyceum misleid gevoeld. Pas daar begon ik mij te realiseren hoe eenzijdig men de historie van onze kolonien interpreteerde. Men verschuilt zich hierbij dan achter het doekje voor het bloeden, dat onze daden overzee pasten in de tijd waarin zij zich afspeelden. Wat past eigenlijk in welke tijd? Paste Van Heutz in de epok van de jaren 1900, als Westerling in die van 1950? Pasten Coen en Daendels beter bij hun tijd, dan van Heutsz of Westerling bij de onze. Paste Napoleon met zijn Russische avontuur in zijn tijd beter dan Hitler in de zijne? In 1901 bracht onze grote ‘pacificatie’ generaal van Heutsz met enkele van zijn officieren een bezoek aan de koningin op Het Loo. In 1959 herinnert Wilhelmina zich in haar memoires, ‘een nieuwe wereld ging voor mij open.....’

Van Heutsz kwam verslag uit brengen over zijn ‘arbeid’ in Indie. De koningin had zijn rapporten over de oorlog in Atjeh nauwkeurig bestudeerd. Wat schreef Multatuli over officiele rapporten naar Den Haag? Onze vorstin raakte diep geimponeerd door de wilskracht en taaie volharding van haar generaal. Zij zou hem dan ook spoedig tot gouverneur-generaal in Indie benoemen. Zoals Westerling zichzelf als ‘rechtvaardige vorst’ had gezien, zo wist Van Heutsz H.M. er van te overtuigen, ‘dat hij gedreven werd door een grote en sterke rechtvaardigheidszin’, aldus Wilhelmina. Rechtvaardigheidszin bij het uitmoorden van de bevolking van Atjeh. Volgens Wilhelmina had hij ‘een open oog voor de belangen van de bevolking’.

Hij had ‘een grote kennis van plaatselijke toestanden’. Zonder twijfel. Maar niemand sprak over de duizenden Indonesische patriotten, die onder de handen van generaal Van Heutsz en zijn mannen zijn gesneuveld bij de verdediging van hun vaderlandse bodem.

Is het te verwonderen dat tegenwoordig het heidenmonument van generaal Van Heutsz in Amsterdam wordt volgekladderd? Ondanks het feit, dat ‘pacificatie-oorlogen’ in 1900 nog acceptabel waren en in 1950 passé zijn. Misschien mede passé zijn omdat de Atjehers nu zelf machinegeweren hebben om mee terug te schieten? Misschien werd, als met Westerling's oorlogsmisdaden, in 1900 wel bepaald dat cijfers omtrent de slachtoffers dienden geheim te blijven. Dan zouden wij nu toe zijn aan opening van zaken en kunnen wij meteen onze zoetsappige geschiedenisboekjes corrigeren.

8.

In het oud Sanskriet van de Hindoe betekent balin sterk. Het eiland Bali is ons over de jaren aangediend als het onvergetelijkste droomeiland ter wereld. Reclame advertenties roepen toeristen op dit lieflijkste aller Indonesische eilanden op hun reis door de Orient niet over te slaan. Op school leren wij, dat Bali in 1906 door het wettige koloniale gezag in Batavia werd ‘gepacificeerd’. Verder werd er in de klas geen woord over gezegd. Wanneer men er de bestaande documentatie echter op naslaat hoe het, passend in die tijd, te werk is gegaan kan men zich slechts diep generen

voor wat eens als een roemrucht verleden is voorgesteld. Aage Karup Nielsen beschrijft hoe enige duizenden Nederlandse soldaten aan land gingen om orde op zaken te stellen. De Balinezen leerden al gauw inzien dat het een uitzichtsloze zaak was met lansen tegen machinegeweren te strijden. Zij keerden daarom naar hun rijstvelden terug en gaven de invasietroepen wat zij verlangden. Alleen de koning, de radja, besloot met zijn familie en onderhorigen de dood in te gaan. Onze landgenoot Gregor Krause schreef hierover, 'De troepen trokken langs een brede weg op. Zij was aan weerskanten door muren afgesloten. Vanuit het paleis van de vorst kon men hen zien oprukken. Enige oude vrouwen en zieken, die niet meer konden lopen, werden met een dolk doorstoken. Uit het paleis gingen vlammen op. Een merkwaardige optocht kwam vervolgens naar buiten. Mannen, in schitterende rode en zwarte gewaden, blootshoofds, met lang golvend haar. In de gordels staken gouden krissen, fonkelend met diamanten. In hun midden bevonden zich feestelijk gesierde vrouwen met bloemen in het haar en honderden kinderen om hen heen. Allen droegen zij de witte kap, die bestemd was voor hen, die aan de dood zouden worden gewijd. Tenslotte kwam de vorst zelf in zijn gouden draagstoel, gesteund door vier mannen, naar buiten. Langzaam, geluidloos, ging de optocht de Nederlandse troepen tegemoet'. Krause vervolgde, 'Op ongeveer honderd pas afstand stond de stoet plotseling stil en de vorst verliet zijn draagstoel, die voorzichtig door de dragers op de grond werd gezet.

Een schot uit een oud bronzen geweer ontplofte en doodde de schutter. Het teken was gegeven. Met opgeheven lansen en getrokken krissen storten allen zich in het snelvuur der Nederlandse machinegeweren. De artillerie zond haar shrapnells midden in de dichte mensenmenigte. De lijken hoopten zich op en hielden de nieuwe scharen, die uit het paleis kwamen, tegen..... De soldaten aarzelenden om verder te schieten. Daarop wierpen de vrouwen hen een regen van goudstukken toe en zij riepen, hier is het goud waar u komt en wezen vervolgens op de borst om getroffen te worden. Tenslotte kwam de toegang tot het paleis van de radja vrij.....'

Het koloniale gezag in Indie zal in 1906 zeker in de rechtvaardigheid van haar optreden op Bali hebben geloofd. Dit zal zij ongetwijfeld ook in haar rapporten naar Den Haag hebben

vervat, die dan ook door H.M. de Koningin werden bestudeerd. De vraag rijst alleen, of wij aan het einde van deze eeuw gekomen onze kinderen het verleden op basis van sprookjes over good guys en bad guys zullen moeten blijven voorspiegelen.

Vast staat, dat de Indonesiers hun kinderen beslist een andere versie van het verleden betreffende heren als Van Heutsz of Westerling zullen voorzetten, dan wij tot dusverre aan onze jeugd hebben gedaan. Hoe verzoent men komende generaties wanneer wij nog altijd niet in staat zijn onze geschiedenislessen te objectiveren?

9.

Soekarno's moeder kwam uit Bali. Zij heette Idajoe. Zij was geparenteerd aan de laatste koning van Singaradja. Als gevolg van onze pacificatie van het eiland werden de bezittingen van de koninklijke familie gekonfiskeerd. In zijn door Cindy Adams opgetekende herinneringen zegt Soekarno, dat de familie van zijn moeder als gevolg van deze onteigening verarmde.

Om deze reden voegt hij er bitter aan toe, zou hij van moeders zijde de haat voor het Nederlandse koloniale régime hebben meegekregen.

10.

Bali. Mei 1957. Met dezelfde tien vliegtuigen waren wij van Midden-Java naar Den Pasar gevlogen. De Russische staatsgasten werden op traditionele wijze met animistische rituelen verwelkomd. Honderden jongens en meisjes, met frangipani bloesems getooid en met de bloemknoppen gevulde gouden schalen op de palmen van de handen omringden en bestrooiden ons. Een hoge Hindoepriester voerde een ceremonie uit waarbij de dialectische materialist Woroshilov uitvoerig werd bewierookt. Hij onderging zijn lot met veel geduld.

De Russen kregen het mooiste wat Balie te bieden heeft, te zien. De legong dans. De gong gde. De ketjak, gebaseerd op de klassieke epische gedichten uit de Ramayana met daarin de beroemde apendans. De oude maarschalk toonde zich geagiteerd tijdens

een later vertoond bloederig hanengevecht. Soekarno liet hierbij verstek gaan. Hij haatte dit soort vertoningen. Er werd een traditionele Balinese begrafenis processie gehouden waar door duizenden personen aan werd deelgenomen.

Mijn dierbaarste herinneringen aan de Gauguinesque eiland hebben echter weinig uit te staan met het afwerken van het officiele programma voor Woroshilov. Er bestaan dozijnen boeken en geillustreerde naslagwerken over Bali. Niets hiervan benadert ook maar in de verste verte haar waarachtige, levendige, natuurlijke schoonheid. Om hier een glimp van op te vangen moet men het binnenland ingaan. Hier ruikt men het waarachtige Azie, het Aziatische platteland.

In het hotel Den Pasar leende ik een fiets. Ik ben gaan rijden. Ver van het rumoer van de stadjes. Aan de zee heb ik op koraalrotsen gezeten. De vissers, op blote voeten in het water staande, wierpen hun netten uit. Bij het ondergaan van de zon, als de vuurvliegjes gaan lichten, ben ik door afgelegen desa's en kampongs gekomen, waar de vrouwen, die de rijst hadden gestampt, hun stokken wegborgen. Waar de kleine herdertjes de waterbuffels naar stal brachten. Of waar mensen, in groepen, om kerosine lampen heen zaten te snabbelen. De Indonesier lijkt altijd bezig te zijn met snoepen en eten. Naakt ravotten kleuters in een snel stromende beek. Zij sprongen van rots naar rots en speelden krijgertje. Ik zag, hoe een jonge vrouw bij de avondschemering een kokosnoot, gevuld met bloemen, bij het pad naar haar kleine woning in brand stak. Een eeuwenoude gewoonte om met dit vuur kwade geesten of ongewenste gasten van de deur te houden. Dit was volgens mij het echte Indonesie. Dit was het land, zoals het geweest moest zijn, toen mijn grootvader en overgrootvader de beste jaren van hun leven in Indie doorbrachten. Hier, op het platteland, in de natuur. Julian Huxley heeft een levende cultuur een levend iets genoemd, als een dier of een plant in het oerwoud. ‘Wanneer men het doodt’, schreef hij, ‘is de wereld er slechts armer door geworden.....’

Hoe lang nog zou Bali puur en ongerept blijven?

In Den Pasar kwam een kleine jongen op mij afgestoven.

‘Change dollars, sir?’ en hij keek mij met zijn grote bruine ogen vragend en verleidelijk aan. Ik antwoordde niet direct, daarom misschien zei hij, ‘I, good boy, sir’. De blik in de ogen van zo'n kind brengt mij in verwarring. Wat doe je? Geef je een

fooi? Wat kopen wij af, wanneer wij in Azie aalmoezen uitdelen? In Calcutta liep eens een klein doodarmoedig meisje, met een bemodderd gezicht, vier straten met mij mee, haar handje ophoudend met een onverstaanbaar, een soort klagend gehuil.

Ik was zojuist in India aangekomen en had werkelijk niets anders dan een dollar biljet bij me. Ik heb haar dit tenslotte gegeven, maar ergens maakte het mij misselijk.

11.

Op een late avond reed ik op mijn fiets langs de rijstvelden bij Singapadoe. Landbouwers keerden naar huis toe. Achter elkaar, op smalle paden, de breedgerande hoeden nog op hun hoofden. Hun contouren staken scherp af tegen een donker wordende, met rood en goud gekleurde avondlucht. Een zwoele bries stak op. Met geknetter raasde een bromfiets voorbij. Een man spreidde een matje uit, keer zich naar Mecca, en kuste herhaaldelijk de aarde bij het prevelen van zijn gebeden.

In de verte hoorde ik gamelan muziek. Ik reed op het geluid af en bereikte een dorpje. Er stond een oude, dichtbegroeide tempel. Een vervallen muur blokkeerde de ingang. Een oude man met een stok, wees mij een pad om er binnen te komen.

Ik bereikte een binnenplaats. Omringd door wat toeschouwers zat een twaalftal jongens en een twaalftal meisjes, geen van hen ouder dan 17 of 18 jaar, in een vierkant op de grond. De zes jongens tegenover elkaar en de zes meisjes aan iedere zijde tegenover elkaar. De meisjes op de knieen en de jongens met gekruiste benen. In een hoek van het hofje heb ik tot lang na middernacht naar hun dans en spel geluisterd en gekeken. Onvergetelijk. In de Nieuwsgier schreef ik later: ‘Over enkele jaren zal men nog slechts tegen contante betaling naar zoiets ongerepts en onbevangens, naar zoiets echts kunnen luisteren. Maar dan is het natuurlijk niet meer werkelijk echt en puur, maar verkracht en vercommercialiseerd. Of, nog beter, dan kopen wij even een grammofoonplaat. En de levende cultuur is opnieuw armer geworden.’

12.

Sterren stonden hoog aan de hemel, toen ik die avond in de vroege ochtenduren naar het hotel in Den Pasar terugfietste.

Onheilspellend stak de heilige Gunung Agung tegen de donkere lucht af. Vishnoe, Shiva en Brahma, die in haar krater woonden, moesten reeds lang te ruste zijn gegaan. Het maanlicht overgoot het land en verlichtte de asphalt weg. Ik reed dan ook zonder lamp. Ik waande mij zalig alleen en onbespied.

Plotseling kwamen met grote vaart drie auto's aanrijden. De koplichten schenen verblindend in mijn ogen.

De volgende ochtend wenkte Soekarno, ‘Wat voerde jij vannacht daar in de kampong uit?’, vroeg hij met een geamuseerd lachje. ‘Heb je een lief vrouwtje gehad, ha, ha, ha!’

13.

Van Bali vloog het hele gezelschap met hetzelfde convooi van tien vliegtuigen naar Soerabaja. Vanuit de lucht kon men zien hoe honderden open vrachtwagens met plattelandsarbeiders en boeren naar de stad onderweg waren om de rapat raksasa, de massavergadering waarbij Soekarno en Woroshilov het volk zouden toespreken te gaan bijwonen.

Men kan het effect van een dergelijke gebeurtenis nauwelijks onderschatten. Hier verscheen de nationale held van Indonesie, de grote Boenkarno, in gezelschap van de Sovjet maarschalk voor honderdduizenden Indonesiers. De Amerikaanse journalist Arnold Brackman komt in zijn boek ‘Indonesian Communism’ tot de conclusie dat het effect van de reis van Woroshilov ‘vernietigend’ zou zijn geweest. ‘Beide presidenten vertoonden zich overal gezamenlijk aan het volk. Zij deelden het sprekerspodium letterlijk en figuurlijk. Soekarno zou de Rus omarmen en uitroepen dat vele doelstellingen Rusland en Indonesie aan elkaar bonden, zoals bijvoorbeeld de strijd tegen het kolonialisme en imperialisme’. Volgens Brackman konden de kleine Indonesische boer en arbeider niet anders dan tot de gevolgtrekking komen, dat Soekarno zelf zijn sympathie van de P.N.I. (nationalisten) naar de P.K.I. (communisten) zou hebben verlegd. Brackman's conclusie lijkt mij wat overdreven en simpel. Zeker, de Russen hadden voor het staatsbezoek van

Woroshilov aan de vooravond van verkiezingen in Indonesie, geen beter moment kunnen kiezen. Anderzijds ben ik er zeker van, dat wanneer generaal Eisenhower, als gevraagd, naar Djakarta zou zijn gereisd het enthousiasme in Indonesie even groot zo niet groter zou zijn geweest. En Soekarno zou minstens even dikwijls Eisenhower hebben omarmd en geprezen, als hij het nu Woroshilov deed. Ik weet trouwens uit eigen ervaring pertinent zeker, dat Soekarno's persoonlijke smaak en sympathie onvergelijkelijk dichter bij de Amerikanen, dan bij de Sovjets lag. De Russen slaagden er echter in de Indonesische president niet voortdurend op de tenen te gaan staan. En de Russen bleken grootmeesters in het hanteren van Soekarno's ijdelheid en zwakste punten. De nonchalance van het westen om de meest primaire oosterse beleefdheden zelfs halverwege tegemoet te komen of te beantwoorden heeft de westerse belangen in zuidoost Azie beslissende parten gespeeld. Het heeft ons bovendien stemmen gekost. Het was niet zozeer de slimheid van het communisme, welke in Indonesie maximale winstpunten zou boeken, maar de onverschilligheid, domheid en hoogmoed van het westen, welke de anglo-nederlandse populariteit in de archipel zware verliezen zou toebrengen. Het westen, vooral Nederland en de V.S. hebben de pro-westerse elementen in Indonesie maar dan ook geen been gegund om op te staan. Blunder na blunder vergrootte de kloof en gaf de roden gelegenheid om een verre achterstand met grote snelheid in te lopen.

14.

In gloedvolle bewooringen verzekerde maarschalk Woroshilov zijn gehoor in Soerabaja, dat het Kremlin met haar hele hart de rechtvaardige Indonesische eis op Nieuw Guinea zou steunen. Wat maakte minister Luns het de Russen toch gemakkelijk!

De Indonesische republiek zou volledig op de morele en militaire steun van de Sovjet Unie kunnen rekenen. Woord voor woord werden zijn woorden door een tolk voor de massa vertaald. Dit vertraagde het elan van zijn speech en men werd onrustig. Pandoe's, dus padvinders en zeeverkenners op de eerste rijen, trachtten tevergeefs de opdringende menigte tegen te houden.

Men raakte geleidelijk aan in opwinding. Plotseling brak pande-

monium uit. Er vielen mensen flauw. Anderen werden onder de voet gelopen. Militairen droegen brancards aan. Woroshilov brak ontzet zijn rede af en keek onthutst naar Soekarno, alsof hij om hulp vroeg.

Soekarno stond op en greep in. Hij liep naar de batterij microphoons en riep, ‘djam, djam, djam.....’ Zijn stem klonk luid over het hele veld. Stilte, stilte, stilte. Bij het horen van Boengkarno's stem ontstond een onmiddellijk reactie onder de massa. Alle ogen richtten zich direct naar hem, zoals hij daar stond, rustig, met een hand aan de microfoon. Iedere Indonesier kende die vertrouwde stem. Daarop begon de president een Indonesisch lied te zingen. Geleidelijk aan werd de melodie overgenomen en zongen de mensen mee. Het volk bedaarde. Ik zat op de tribune vlak schuin achter de beide presidenten. Ik heb de show schitterend van ogenblik tot ogenblik kunnen volgen.

Met onverholen bewondering stond Woroshilov te kijken hoe Soekarno met zijn interventie die duizenden en duizenden mensen tot kalmte wist te vermanen. Even later kon de maarschalk zijn rede vervolgen.

15.

Soenei Gerong. Sumatra. Woroshilov was afgereisd. In juni daarop volgend zou de Partai Kommunis Indonesia een klinkende verkiezingsoverwinning behalen. Het Sovjet bezoek mag de P.K.I. vruchten in de schoot hebben geworpen. Er waren echter totaal andere zaken, die de communisten in de kaart bleven spelen dan het hidoep Indonesia, dat de Russische maarschalk overal waar hij kwam had aangeheven.

Ik vloog naar zuid Sumatra om de olievelden van de Amerikaanse Standard Vacuum Oil Campany te bezoeken. De maatschappij en haar public relations afdeling gaven hoog op over een zogenaamd Indonesianisatie programma, waarbij men trachtte een zo groot mogelijk aantal Indonesiers in de kortst mogelijke tijd klaar te stomen voor verantwoordelijke posten. Geleidelijk aan zouden Indonesiers dan buitenlanders kunnen gaan vervangen. In Iran had de heer Scholtens mij uiteengezet dat het Irianisatie program van de genationaliseerde Iraanse olieindustrie ver was gevorderd. In Iran telde men in 1957 46.000 werknemers,

waaronder nog slechts 400 buitenlandse krachten waren overgebleven. Bij de Stanvac op Sumatra vond ik 600 buitenlandse werknemers op een totaal van 11.000. Iran lag dus aanzienlijk voor op Indonesie. ‘Wij zouden de komende vijf jaar zeker dertig Indonesische ingenieurs kunnen plaatsen’, zeiden mij de p.r. mensen, ‘maar er studeren er dit jaar, 1957, maar vijf af in heel Indonesie!’

De medaille bleek echter een keerzijde te hebben. De hoogst gesalarieerde Indonesier - ik denk aan een jongeman, die een economische opleiding aan de Universiteit van Harvard gevolgd had - ontving, omdat hij Indonesier was, van de Stanvac een bruto inkomen, dat beneden de duurte toeslag van de buitenlandse werknemers op hetzelfde niveau lag. Een Amerikaan in Soenei Gerong zei mij dan ook: ‘Als wij niet tien maal zoveel als de inlanders zouden verdienen, zou men hier uit de V.S. alleen maar zendelingen kunnen krijgen!’

Hoe duur buitenlandse krachten waren bleek bij nader onderzoek. Als andere oliebedrijven in Indonesie onderhield ook de Stanvac haar eigen vliegdienst tussen het hoofdkantoor in Djakarta en de olievelden op Sumatra. Er werd met DC-3 toestellen gevlogen. Het werd mij echter bekend, dat men een Indonesier in het bezit van het vereiste aantal vlieguren op zijn sollicitatie had afgewezen ten gunste van een Amerikaan. Een buitenlandse piloot ontving in 1957 van de Stanvac 50.000 roepia's per maand. Een piloot van bijvoorbeeld de Garoeda Indonesian Airways verdiende in die tijd slechts 4.500 roepia's per maand. Waarom werd deze betrekking dus aan een Amerikaan gegeven, vooral wanneer er een Indonesier in het kader van het Indonesianisatie program beschikbaar was? Misschien dat Woroshilov's bezoek aan Indonesie de zaak van de communisten gunstig had beinvloed, toch heb ik steeds tegelijkertijd geloofd, dat dit soort toestanden als bij de Amerikaanse oliemaatschappij op zuid Sumatra, het de communisten even gemakkelijk maakte om stemmen onder de arbeiders op de olievelden te winnen.

Ik heb de situatie, zoals ik die daar aantrof in de Nieuwsgier beschreven. Prompt trok de Indonesische emigratie dienst de pas verleende werkvergunning voor de Amerikaanse piloot in en werd de Indonesier door de Stanvac aangesteld. Later zou hij zijn betrekking toch weer verliezen, toen hij bij een

vlucht naar Singapore betrapt werd contrabande te hebben vervoerd.

16.

9 Juni 1957. Serang, Java. Soekarno zou hier een rede uitspreken. Meer dan 600 burgerlijke en militaire autoriteiten waren in een zaal bijeen. Serang is de plaats waarvan men op school leert, dat Cornelis de Houtman in 1596 de eerste Nederlander zou zijn geweest, die hier in het toekomstige Indie aan land was gegaan. De zeereis om Kaap de Goede Hoop had achttien maanden geduurd. Professor Vlekke heeft erop gewezen, dat het bij deze eerste expedities van Nederlanders ruw en onchristelijk is toegegaan. Dat paste uiteraard in de tijd!

Vlekke schreef, dat Javaanse prinsen, die onze roemruchte Indie vaarders tegemoet kwamen om hen beleefd te verwelkomen voor alle zekerheid maar werden neergeschoten. Ook over de pogroms, zoals die bij de pacificatie van de eilanden Ambon, Ternate en Tidore zijn voorgekomen, heb ik in mijn schoolboeken nooit teruggevonden. Professor Wertheim spreekt hier van ‘militaire straf-expedities’ en zet het woord pacificatie maar meteen tussen aanhalingstekens, wanneer hij het heeft over ons militair optreden bij Djambi op Sumatra, op zuidoost Borneo, zuid Celebes, Bali, Lombok en andere buitengewesten. Soekarno sprak die middag op deze historische plaats.

Onverwachts, halverwege zijn redevoering, die bovendien over alle Indonesische radiostations life werd uitgezonden, ging hij in het Nederlands over. Men bedenke, dat was in een tijd dat de verhouding met Nederland steeds kritieker werd.

‘Hier, dáár’, en hij wees met zijn vinger naar mij, ‘dáár zit een Nederlander. Zijn naam is Willem Oltmans.’ Met nadruk en extra beklemtoning herhaalde hij nog eens mijn naam. ‘Hij is een Nederlander. Een echte Nederlander. Ik wens hem hier dank te zeggen, voor de steun die hij ons bij onze claim op Irian Barat (Nieuw Guinea) heeft gegeven. Ik heb deze Willem Oltmans eens gevraagd’, aldus de president, ‘waarom hij ons eigenlijk in onze strijd om Irian Barat steunde. Hij gaf mij toen het volgende antwoord’, en Soekarno herhaalde de volgende zin tot twee maal toe, ‘Ik doe het voor mijn land en mijn koningin.’

Applaus. Ik begon mij hoogst onbehaaglijk te voelen. Hij ging nog verder. ‘Ik vond dit een zeer juist antwoord.

Ik acht het dáárom juist, omdat deze Willem Oltmans zijn persoonlijkheid en zelfstandigheid niet heeft prijsgegeven. Hij kent precies de belangen van zijn eigen land. Want wanneer de Nederlanders Irian Barat eenmaal zouden loslaten, zou dit slechts in het voordeel van Nederland zelf zijn.’ En hierop riep Soekarno tot tweemaal toe uit, ‘Terima kasih, Willem Oltmans!’ Het hele verhaal stond de volgende dag uitgebreid in de kranten. De Times of Indonesia drukte het bericht, maandag 11 juni 1957 midden op haar voorpagina met de kop, SOEKARNO FULL OF PRAISE FOR NEWSMAN.

Inderdaad, en dat herinnerde ik mij die middag in Serang, had de president bij de audientie over het Garoeda bataljon en de gevangenhouding van Schmidt mij die vraag gesteld. Ik had hem precies geantwoord, zoals hij nu, enige weken later, het in zijn redevoering stelde. Ik had het niet kunnen vermoeden, dat deze conversatie ooit in de openbaarheid zou komen. Wat Soekarno zei was in ieder geval volkomen waar.

17.

Er is uitvoerig geschreven en gecommentarieerd over de beide oorspronkelijke antipoden van de Indonesische revolutie, de Javaan - Soekarno - en de Sumatraan - Hatta. Soekarno vertegenwoordigde het revolutionaire verleden pur sang. Hij zou steeds de heraut van het sentiment blijven. De echo van de massa fibreerde in zijn ziel. Zoals professor Dahm in zijn studie over de Indonesische president diens uitroep aanhaalt, ‘Waarom vraagt het volk mij hen toe te spreken? Het antwoord is eenvoudig: omdat wat Boengkarno zegt in feite reeds in de harten van het Indonesische volk geschreven staat!’

De pragmatisch ingestelde, aan de economische hogeschool van Rotterdam afgestudeerde Mohammed Hatta belichaamde de rationele, constructieve toekomst.

Hatta was meer de oer serieuze politicus, die op details lette, de kamergeleerde, de ernstige, droge, weinig spectaculaire onderwijzer, met een diep geworteld ontzag voor orde en wet. Hij was er niet de man naar illusies te verspreiden. Hij wekte nauwelijks

geestdrift wanneer hij het volk toesprak. Hij was de man, die begrippen als zakelijkheid en discipline aan de Indonesische maatschappij dienstbaar gemaakt wilde zien. Hij zou steeds de cooperatieve beweging stimuleren. Hij was de man met betrouwbare getallen in zijn hoofd. Men zou kunnen stellen, dat Hatta tegenover het artistieke, losbandige temperament van Soekarno als een toonbeeld van straffe correctheid en berekende zakelijkheid stond. Vroeg of laat zou het in deze twee-eenheid, dwitoenggal, Soekarno als president, en Hatta als vice-president, tot een botsing moeten komen.

Beide naturen waren teveel aan elkaar tegengesteld om op den duur vruchtbaar te kunnen samenwerken. Naarmate Soekarno zich meer in de richting van geleide democratie bewoog, trok Hatta zich geleidelijk aan terug uit het staatsbestel.

Op 30 november 1956 was hij als vice-president van de republiek afgetreden. Tien jaar later, in oktober 1966 heb ik hem bij een televisie interview voor de N.T.S. in Djakarta over dit besluit een vraag gesteld. ‘Ik was niet langer in staat de naar een dictatuur afgleidende staatsstructuur tegen te houden of te veranderen, zodat ik wel moest aftreden’, aldus Hatta. ‘Gelukkig ziet het er naar uit dat bij de orde baroe van generaal Soeharto dat Indonesie terugkeert op de weg van een parlementaire democratie.....’

18.

De werkkamer van Hatta had iets burgerlijks. Op de gemakkelijke stoelen had men antimakassars aangebracht. Er waren veel boeken. Marx and his time stond naast Spengler's Untergang des Abendlandes. Boven een lange, zwaar djattihouten werktafel hing een Sumatraans berglandschap van voortreffelijke kleur.

Hatta koos zijn woorden exact. Hij pauseerde soms als om zich te beraden op de aanloop van een volgende uiteenzetting.

Hij was vriendelijk maar niet warm. Soekarno's was in alle opzichten Hatta's antithese. ‘De meest passende sleutel tot Soekarno is liefde’, schreef Louis Fischer. ‘He is a great lover.

He loves his country, he loves women, he loves to talk about women, he loves himself’. Fischer schreef in de ‘Story of Indonesia’, dat wij Nederlanders hem haatten, omdat wij

gewoon niet in staat waren geweest een behoorlijk contact met hem op te bouwen. ‘Wie Soekarno wil benaderen behoeft slechts zijn hart te gebruiken’, aldus Fischer. Bij Soekarno vergeleken was Hatta inderdaad een koude vis.

Bij dat eerste gesprek met Mohammed Hatta, zoals ik het op 6 juli 1957 in Vrij Nederland zou publiceren, interesseerde mij vooral diens Nieuw Guinea approach. Iedereen had mij gezegd, dat Hatta geen iota belangstelling had voor de Papoea's.

Dat hij het met Soekarno over Nieuw Guinea volkomen oneens was. Ook oud minister Dirk U. Stikker onderstreepte in zijn mémoires naar aanleiding van onderhandelingen met Hatta te Kalioerang, in 1948, dat Hatta geen belangstelling zou hebben gehad voor Nieuw Guinea Dat was de gangbare mening.

‘Ik vind het tragisch om te constateren hoe het geschil over Irian Barat de verhoudingen tussen uw land en het mijne nodeloos bemoeilijkt’, antwoordde Hatta letterlijk.

‘Voor ons in Indonesie is deze kwestie thans een ere-zaak geworden. In de eerste plaats zou het voor ons niet moreel verantwoord zijn om Nieuw Guinea aan haar lot over te laten. Indertijd, tijdens de onderhandelingen over dit vraagstuk met Nederland, onderhandelingen die ik meestel zelf heb geleid, heb ik met velen van uw leiders als van Mook, Schermerhorn, van Poll, Stikker en anderen gesproken. Ik heb hierbij nimmer het gevoel gekregen, dat Nederland Irian Barat van het voormalige koloniale rijk wilde scheiden. Ik heb ook nooit begrepen waarom uw regering zich daar op het laaste moment aan heeft vastgegrepen. Hatta vervolgde, ‘Dan, ten tweede, ligt onze claim op Nieuw Guinea juridisch vast. Volgens de overeenkomst van Linggadjatti zou het ganse territoir van het voormalige Nederlands-Indie, dus vanzelf ook westelijk Nieuw Guinea, naar de republiek Indonesie overgaan. Voor ons land is deze zaak dus thans zowel een morele als een juridische kwestie geworden. Wat ik mij steeds afvraag is wat Nieuw Guinea in de grond van de zaak voor U Nederlanders betekent. Beseft men in uw land wel voldoende dat de voortdurende strijd over dit gebied de gehele situatie Nederland en Indonesie volkomen onnodig bederft?’ Hier was dan eens niet de demagoog Soekarno aan het woord, maar de kalme rationalist Hatta. De mémoires van ministers en redevoeringen van politici klopten niet meer. Hier lag het standpunt van de oppositie in Indonesie onuitwisbaar vast. Wat Nieuw Guinea

duidelijk achter Soekarno. Hatta zei mij zelfs, dat hij zich door Nederland enigermate verraden en verkwanseld voelde. ‘Den Haag kwam gewoon de door mij mondeling gemaakte afspraken op basis van een gentleman's agreement niet na’.

19.

In 1957 heb ik vele reizen met Soekarno door Indonesie gemaakt. Van stad naar dorp, van dorp naar gehucht. Hij zou nooit de kleinste behuizing overslaan, om er een moment te stoppen en met wat mensen te spreken of een kind over zijn bol te strijken. Hier, op het land, buiten Djakarta, hervond hij zichzelf. Hier lag de werkelijke inspiratie voor zijn levenswerk, leiding geven aan de Indonesische revolutie. Soekarno had die reizen nodig. Zijn behoefte aan bewondering en adoratie scheen onverzadigbaar.

Het was een geliefkoosde bezigheid zijn paleizen te ontvluchten. Hij liet zich echter ook misleiden door kritiekloze, mierzoete naar de mond praterij. Louis Fischer, die verscheidene van die rondreizen meemaakte schreef, ‘Soekarno is op zijn best in een omgeving van vriendschap en aanhankelijkheid. Hij verstijft, wanneer hij koelheid ontmoet. Soms, en dit komt maar al te dikwijls voor, slaagt hij er niet in vriendschap van vleierij te scheiden. Hij verlangt in zulk een mate naar warme gevoelens, dat hij zich door huichelarij laat misleiden’.

Na een tocht door oost Java schreef ik vanuit Madioen in de Nieuwsgier, ‘Korte courantenberichten geven absoluut geem beeld van de enorme goodwill, die de president op het platteland geniet. Hier waren onlangs ook de Russen, die met Woroshilov reisden, diep van onder de indruk. Men kijkt als buitenlander zijn ogen uit naar deze demonstraties van trouw en aanhankelijkheid. Bij vertrek van het vliegveld Maospati stond Soekarno boven aan de trap van de Dolok Martimbang. De ene hand boven de ogen, in bescherming tegen het licht van de avondzon. De andere zwaaiend naar de duizenden en nog eens duizenden mensen, die hem uitgeleide kwamen doen. Het was een roerend moment’.

Honderdduizenden Indonesiers liepen uit om Soekarno langs de landwegen, op dorpspleinen en sportvelden toe te juichen of naar zijn redevoeringen te luisteren. In Ponorogo. In Gresik. In Makassar. Op Ambon. Overal heb ik hetzelfde laaiende enthou-

siasme, dezelfde ogen van bewondering en affectie gezien voor de man, die het land van het kolonialisme had bevrijd. Kardinaal de Retz heeft gezegd. dat degene, die het volk om zich heen verzamelt altijd ontroert. Zoals Soekarno ontroerde heb ik het maar een keer in een ander land gezien en dat was op Cuba, toen Fidel Castro op de 26ste juli in het hart van Havana het woord voerde bij de herdenking van zijn revolutie. Soekarno en Castro ontroerden omdat de boeren in hen geloofden. Zij hadden hun lot aan hen toevertrouwd. Zij verlieten zich op hen. Laten zij, die ooit in hun leven eens op de Dam met een vlag hebben staan zwaaien, vooral niet denken, dat zij zich een voorstelling kunnen maken van de emoties die zich ontlaadden in Indonesie of op (Cub wanneer Soekarno of Castro het woord voerden. Deze schouwspelen zijn voor mij onvergetelijke belevenissen gebleven.

20.

Bandjarmasin. Borneo. Juli 1957. Soekarno riep mij ditmaal naar het podium, legde zijn hand op mijn rug en stelde mij als vriend uit Nederland aan de massa voor. Ik kreeg een ovatie. Jongeren zouden mij later op hun schouders tillen en naar de auto dragen. Tientallen mensen kwamen om mijn handtekening vragen. Ook Bernie Kalb van de New York Times en Olga Tchetchekina van de Prawda werden door de president aan de mensen voorgesteld. In ons gezelschap reisde een Australische dame, die naar men zei verbonden was aan de televisie. Wat mij was opgevallen was, dat zij bijna doorlopend aan het filmen was. Altijd weer richtte zij haar lens op het publiek. Talloze groepjes jongeren poseerden voor haar. Ik heb haar eens gevraagd hoeveel meter film zij op een dag verschoot. ‘Niet verder vertellen’, was haar antwoord, ‘Er zit helemaal geen film in mijn toestel. Je weet hoe graag Indonesiers een plaatje laten maken. Ik doe ze alleen maar een plezier.....’ Professor C. Wright Mills heeft er niet tevergeefs op gewezen, dat vele journalisten ongeschikt waren om een revolutie in Azië, Afrika, of Latijns Amerika te verslaan.

In de avond bood de gouverneur van zuid Kalimantan (Borneo) een diner aan. Als ik enigszins kan laat ik bij die officiele gelegenheden verstek gaan, dus zo ook toen.

Samen met Lutameten ben ik in een warong langs de rivier bami kwa gaan eten. Het uitzicht op het water, de wir-war van bootjes en prauwen, de flikkerende olielichtjes, de drijvende winkels, de vele boten gevuld met groenten en vruchten, het blaffen van een kampong-hond in de verte, dit schilderachtige beeld van Bandjarmasin nog geen kilometer van het huis van de gouverneur, waar iedereen opgedoft aan tafel zat, is mij levendig bijgebleven. Dat waren de dierbaarste herinneringen aan Indonesie. Het was bovendien de laaste keer, dat ik met mijn vriend Willem Latumeten rustig alleen zou zijn. Hij is zich nadien aan het organiseren van internationale Indonesische sportwedstrijden gaan wijden. Hij was een der voornaamste organisatoren van de Afro-Aziatische GANEFO spelen. In 1965 is hij plotseling aan een tumor overleden. Hij ligt op de heidenbegraafplaats Kalibata, nabij Djakarta, naast generaal Pandjaitan, die op 1 oktober 1965 bij de coup zou worden vermoord.

21.

Bij terugkeer op de residentie van de gouverneur riep Soekarno, ‘Wim, Wim, weet je dat (gouverneur) Milono en je vader samen op de H.B.S. in Semarang hebben gezeten?’ Ik werd voorgesteld. Ik beschouwde dit als een ontroerend moment. Hier stond ik tegenover een Indonesier, die in zijn jeugd met mijn vader had gevoetbald, samen huiswerk had gemaakt, en samen met mijn vader een kamer had gedeeld, toen zij bij de familie Tillenius Kruithof in huis waren.

Ook mijn vader bleek zich zijn jeugdvriend maar al te goed te herinneren. Milono had hem eens uitgenodigd een schoolvakantie door te gaan brengen bij zijn ouders op midden Java.

Dit speelde zich dus af voor de eerste wereldoorlog. Mijn grootvader gaf toestemming en vader logeerde enkele weken bij de Javaanse regentenfamilie. Toen de dag van vertrek naar Semarang was aangebroken, riep regent Milono de twee jongens bij zich.

Hij sprak hen toe. Allebei hebben zij toen een identieke djimat (talisman) gekregen, een gouden met de hand bewerkte kris. Toen mijn vader dit een halve eeuw later in onze bungalow te Huis ter Heide vertelde, trok hij een lade van zijn schrijftafel open en daar lag nog altijd het geschenk van de vader van zijn vriend Milono.

Soekarno's autobiografie wemelt van de laatdunkende opmerkingen over de wijze waarop de Indonesische (inlandse) en Nederlandse scholieren in de koloniale dagen met elkaar om zouden zijn gegaan. Tien jaar nadat vader en Milono op de H.B.S. in Semarang zaten, zou Soekarno naar de H.B.S. in Soerabaja gaan. Later verhuisde hij naar de T.H. in Bandoeng.

'Zoals wij verwachtten werden wij door de Nederlandse studenten straal genegeerd', herinnerde Soekarno zich. Volgens hem zou er altijd een soort constante koude oorlog tussen Indonesische en Nederlandse studenten in Indie hebben geheerst. Het deed mij goed die avond een Indonesier van het kaliber van gouverneur Milono met een gevoel van oprechte vriendschap over mijn vader te horen praten, hetgeen een ander licht voor mij wierp op de voorstelling van zaken door Soekarno over die oude tijd.

22.

Een bijzondere plaats in de presidentiele entourage die dagen nam de Nederlander Piet van Bel in. Piet was geen overgelopen K.N.I.L. militair die in Indonesie was blijven hangen. Piet was geen halfbakken idealist, die in een blijvende verbroedering van Nederlanders en Indonesiers geloofde. Piet van Bel was een 31-jarige totok die zijn diensten als technicus en geluidsman aan de republiek had aangeboden. Hij was door het paleis overgenomen en hij was de man, die wanneer Soekarno sprak, op het Istana, op reis, tot in de verste hoeken van de archipel, het laatste woord had en de microfoons op scherp stelde. Hij wist precies hoe Soekarno het wilde hebben. Er bestond een warme vriendschap tussen Soekarno en Van Bel. Piet, altijd in korte broek en los hemd, kon men steeds in de onmiddellijke nabijheid van Soekarno vinden. Meestal sjouwde hij met batterijen en taperecorders, of stond hij loudspeakers op een groot veld waar de president zou spreken te controleren. Het was volkomen normaal om zijn dochtertje Peggy in de gangen van het Merdeka paleis tegen te komen, want de Van Bel's waren er kind aan huis. Pas in 1960, toen de anti-Nederlandse campagnes een hoogtepunt bereikten, is Piet gerepatrieerd.

Soekarno had hem speciaal naar Bogor voor een afscheidsetentje

uitgenodigd. En toen ik de president in 1961 weer in Washington en New York ontmoette vroeg hij onmiddellijk hoe het Piet was gegaan. Ik vond hem terug in Amsterdam, waar hij een speelgoedwinkel was begonnen.

23.

Vanuit Bandjarmasin reisden wij naar Pontianak aan de westkust. Per schip over de Kapoeas het binnenland in. Wij passeerden een kanaal van 28 kilometer lengte. Halverwege herinnerde een monument aan het feit, dat een Nederlander het in 1879 had aangelegd. Waarschijnlijk niet gegraven. Of, zoals mevrouw Indira Gandhi, eerste minister van India eens vertelde, 'My grandfather once told me that there are two kinds of people: those who do the work and those who take the credit.....'

Vanuit Panhandoet maakten wij een vlucht met hefschroefvliegtuigen van de AURI over de Borneose jungle. De ongereptheid van de natuur is oneindig. De dierenwereld is grotendeels nog intact. Er zijn orang oetans en pythons. Er zijn honderden soorten orchideen. Er wordt diamant gedolven. Asscher vervaardigde hier uit een steen van 116 karaat en juweel ter waarde van een miljoen gulden. Kalimantan is tenslotte even groot als Texas, en tweemaal zo groot als Engeland, Schotland en Wales samen.

In Balikpapan sprak Soekarno honderdduizend mensen toe. Met door de B.P.M. beschikbaar gestelde amphibie-toestellen vlogen wij naar het in de bergen gelegen Samarinda. Hier werden Dajak krijgsdansen vertoond van een authentieke schoonheid als men zelden te zien krijgt. De president toonde zich ongetwijfeld steeds een liefhebber van kunst. Wat hem er dan toe dreef later op zo'n avond een portie banaliteit ten toon te spreiden heb ik nooit precies begrepen. Hij wilde dan zelf een dansje maken, koos zichzelf een plaatselijke schone, en nodigde daarop zijn gasten uit hem te volgen. Eén voor één kreeg men dan een wenk. In Samarinda was het de Sovjet ambassadeur die zelf 1.90 meter lang een keus diende te maken uit een groep tengere, gratievolle Dajak meisjes. Hoe opgelaten ambassadeur Zukov zich voelde scheen Soekarno dan niet te merken.

Waar de president ook een handje van had was zijn genodigden op

de meest ongelukkige momenten te verzoeken voor de microfoons een lied te zingen. Zelfs de in zijn gezelschap meereizende Soesoehoenan van Solo ontsprong de dans niet. ‘Onze democratie is ver gevorderd’, fluisterde minister Chaeroel Saleh mij toe, toen de vorst van Solo achter een loudspeaker stond te stuntelen.

Mij heeft Soekarno ook eens verzocht wat te zingen. Toen ik in de vierde klas van de Zeisterschoolvereniging zat in 1934 had ik boeroeng kaka toea van de juffrouw geleerd. Dat deed men toen nog in de koloniale tijd. Het zou mij in 1957 uit de verlegenheid redden.

24.

Mijn reis naar Indonesie liep ten einde. Op 17 augustus 1957 woonde ik de onafhankelijkheidsviering op het paleis bij. De president lanceerde zijn ‘nieuw leven’-beweging, een mentale revolutie, welke de doelstellingen van de vrijheidsproclamatie van 1945 zou moeten verwezenlijken. Zijn redevoering duurde vele uren. Words, words, words. Hij stelde bijvoorbeeld voor een nationale campagne te beginnen om de mestvaalten en het vuil van de straten in de steden te vegen. Twee dagen later ging hij op pasar Senen zelf afval ruimen.

Opvallend was ook, dat hij in zijn troonrede nog altijd de deur openliet om met Nederland wat betreft Nieuw Guinea tot een vergelijk te komen. Ik wist dat dr. van Konijnenburg Soekarno die dagen bezworen had de zaak Irian Barat vooral niet op de spits te drijven, omdat de groep Rijkens op een kentering van het politieke klimaat in Den Haag bleef hopen. Het was nog altijd niet te laat om te voorkomen, wat tenslotte in december van dat jaar zou gebeuren, toen 40.000 landgenoten uit het land zouden worden gezet en de rest van ons bezit zou worden onteigend.

De volgende dag, 18 augustus 1957, scheepte ik mij in op het regeringsjacht, de ‘Djidajat’ voor een reis van enkele weken naar de Molukken. Soekarno zou zich in Soerabaja bij ons voegen.

In Ambon werden wij met saluutschoten van de kustbatterijen, een erewacht en talloze fluitorkesten uitbundig verwelkomd.

Ik had mij een geheel andere voorstelling gevormd, van hoe men op Ambon tegenover Soekarno stond. Kolonel Pieters, de

militaire commandant toonde zich een voortreffelijk gastheer. Hij bracht mij naar de Nederlandse erebegraafplaats, welke ik evenals het militaire kerkhof bij Bandoeng wilde bezoeken. Honderden witte kruisen op een zacht glooiende helling van een eiland in de verre tropen. Om nooit te vergeten. En dan te bedenken, dat toen ik professor Beel bij een ontmoeting in zijn huis aan de Wassenaarseweg later vroeg, wat hem er toe had gedreven de koningin en regering aan te bevelen de tweede politionele actie in Indie te beginnen, antwoordde hij letterlijk, 'Het werd immers de hoogste tijd, dat wij de Indonesiers discipline bijbrachten.....' Wanneer ik de heer Beel bij het huwelijk van prinses Beatrix op de eerste rij zie zitten, par manière de dire, gaat het mij wel eens moeilijk af een gevoel van teleurstelling te onderdrukken.

25.

Van Ambon voeren wij naar Ternate, Tidore en het eiland Morotai. In dit gebied zag ik de eerste Papoea's. Ook Papoea dansen werden hier voor Soekarno uitgevoerd. Ik had een lang gesprek met de zogenaamde Indonesische gouverneur van Irian Barat, Zainal Abidin Sjah. Hij betoonde zich een gewillig werktuig van Djakarta's bedoelingen in het nog steeds door Nederland bezetgehouden gebied.

Wat mij in die oostelijke gebieden van Indonesie overigens wel opviel, was de gelijkenis welke de plaatselijke bevolking daar zonder twijfel met de Papoea's vertoonde. Ik leerde op Java op den duur het verschil zien tussen Soedanezen, Djakartanen, midden- en oost Javanen. En zo zullen de Ambonezen het mij ongetwijfeld kwalijk nemen, wanneer ik hen rücksichtslos voor Papoea's zou uitmaken. Verre van dat is mijn bedoeling. Maar dat de Papoea meer in common had met de mensen in oost Indonesie, dan bijvoorbeeld met een Madoerees of een Sumatraan, dat mag toch gesteld worden. Terwijl het Nederlandse argument, dat Papoea's geen Indonesiers waren, ook niet helemaal opging, want kan men de Papoea's zonder meer als negroide typen, met zeer platte neuzen en kroeshaar identificeren, dan moet men toegeven, dat men in oost Indonesie over de hele linie een soortgelijke bevolking aantreft. Zou dit overigens te verwonderen zijn wanneer men vanuit oost Indonesië Nieuw Guinea op bepaalde

plaatsen kan zien liggen? Trouwens in dit opzicht zou de door ons gepousseerde grote Papoea leider Nicolaas Jouwe waarschijnlijk minder moeite hebben op te vallen in de straten van Djarkarta dan van Biak.

26.

Eén keer zag ik hoe Soekarno's verzoek een lied te zingen niet werd ingewilligd. Dat was in West-Duitsland. Men bracht een bezoek aan een onderwijsinstelling nabij Stuttgart. Ten overstaan van een volle klas met kinderen vroeg de president aan ambassadeur Lambertus N. Palar een Indonesisch lied te zingen.

Palar greep naar zijn keel en zei in het Nederlands, ‘Sorry, Bapak, ik kan werkelijk niet zingen’. Soekarno's gezicht scheen iets te betrekken en de president zei tegen de kinderen, ‘Herr Botschaft kann nicht singen’. Gesecundeerd door majoor Saboer, kolonel Warrouw en Willem Latumeten zong hij toen zelf een lied voor de zeer verbaasde kinderen.

Op reis door de straat van Makassar verveelde men zich wel eens. Op een middag zat de president met een aantal van zijn gasten in gemakkelijke rieten stoelen op het achterdek van de ‘Gadja Mada’, de vroegere Nederlandse torpedobootjager ‘Tjerk Hiddes’. De ambassadeur van de Sovjet Unie. Joegoslavie, Irak, Iran en de Verenigde Arabische Republiek, de eerder genoemde El Amroussi, en de ministers Abdoelgani, Saleh, Prijono, Soedibjo en anderen zaten in de kring. Er moest weer gezongen worden. Ambassadeur Zukov en de Prawda correspondente Olga Tchetchekina droegen samen het Russische volkslied voor. Ook de Joegoslaaf kwam aan de beurt.

‘Kennen jullie het Nederlandse volkslied?’, zei Soekarno daarop in het Engels tot verwondering van iedereen, terwijl hij mij een knipoog gaf. In een tijd, dat hij geen gelegenheid voorbij liet gaan op het Nederlandse imperialisme te kankeren zong de president in het Nederlands het gehele eerste couplet van het Wilhelmus.

27.

Ook tijdens deze reis riep president Soekarno mij bij iedere massa-

bijeenkomst waar hij het woord voerde naar de microfoons en stelde mij als een Nederlandse vriend aan het volk voor. Ik begreep zijn bedoeling maar al te goed. Minister Chaeroel Saleh bracht het onder woorden, ‘Soekarno gebruikt jou al enige weken, om zich in zijn redevoeringen verzoenend over Nederland uit te laten. Hij wil geen clash over Nieuw Guinea. Wat doet jouw regering?’

28.

Waar wij ook aan land gingen die dagen, overal vonden wij hetzelfde laaiende enthousiasme. Een matroos aan boord van het oorlogsschip toonde mij zijn blote borst, ‘Made in Indonesia’, luidde zijn tatoeëring in het Engels. Waarom bleef men weigeren te erkennen dat een vivant nationalisme bezig was Azie te overspoelen?

Soekarno landde op een klein eiland. Hij wilde het niet overslaan. Een stokoude dorpsonderwijzer met een witte sik dirigeerde een koortje van schoolkinderen op het moment, dat de president met een motorboot van de marine op het strand aankwam. Matrozen droegen hem door het water aan land.

Wat zongen de kinderen? Het Wilhelmus! Dit vond Soekarno de Witz van zijn leven. Hij luisterde de aubade geduldig uit en begon toen met de grijsaard een gesprek.

‘Wij hebben nu ons eigen volkslied’, zei Soekarno, ‘het Indonesia Raya. Wij zijn vrij, onafhankelijk.’ En hij liet de kinderen een Merdeka aanheffen, tien keer achter elkaar.

‘Lô’, zei de oude onderwijzer, ‘ik had mij al afgevraagd, waarom het blauw van de vlag was geknipt.....’

29.

Van Morotai reisde het gezelschap per vliegtuig naar Makassar, waar de president de studenten van de universiteit zou toespreken. Vandaar via Djokja terug naar Djakarta. In Djokjakarta stapte Soekarno uit. Hij zou er enkele dagen blijven. Ik nam hier afscheid. Hij wist, dat ik naar Nederland zou vertrekken en mijn Indonesie reportage teneinde liep. Hij riep mij in het

vliegtuig bij zich. Ik kreeg een portret in een zilveren lijst waar hij op had geschreven, ‘Voor Willem Oltmans, met mijn besten dank. SOEKARNO. 4 September 1957’.

deel IV

Den Haag

Mijn reis van december 1956 tot september 1957 naar Indonesie had mij er onwrikbaar van overtuigd, dat Nieuw Guinea een miserabele en verloren zaak was. Hoe dit - en aan wie - duidelijk te maken aan de betrokken verantwoordelijke personen in Den Haag beschouwde ik als de volgende phase van mijn activiteiten in deze. Ik meende in bestuurskringen van mijn ervaringen in Indonesie te moeten getuigen. Ik zou enkele van de voornaamste gesprekken met president Soekarno, en zijn rechterhand, Roeslan Abdoelgani, aan verschillende leden van de Staten Generaal willen overbrengen. Of generaal Nasoetion citeren, die er steeds opnieuwhamerde, dat de Nederlandse koppigheid inzake de Papoea's slechts het communisme in zuidoost Azie in de kaart speelde.

Mijn eerste Haagse visite gold Generaal Calmeijer b.d., bij wie prinses Sophie van Oranje in de vestibule hangt, Hij waarschuwde mijn inzichten niet in de Groene Amsterdammer te zetten, wilde ik niet ook nog het odium van communistische sympathieen op mij laden. Ik heb deze waarschuwing maar niet al te serieus opgevat, een voorpagina in de Groene gepubliceerd, en kan niet zeggen er rode last door te hebben gekregen. In protestants-rechtse kring bezocht ik verder de freule, madame Wttewaal van Stoetwegen, de heer Van de Wetering, professor Gerbrandy, de super koloniaal Welter, die zijn stukken als Indie-kenner over het moderne Indonesie nog altijd in DE TELEGRAAF ventileerde, en het lid van de Raad van State, Meijer Ranneft. Andere politici die ik bezocht waren Jacques de Kadt, professor Beel, de K.V.P. kamerleden De Graaf en Van Rijckevorsel, de fractie voorzitter van de P.v.d.A. Burger, het eerste kamerlid van die partij, Ir. Hein Vos, het lid van de Raad van State, Joekes - die in Indie bij de spoorwegen onder mijn grootvader bleek te hebben gediend - het lid van de tweede kamer, professor Oud en vele anderen. Als een sneeuwbal rolde mijn actie verder. Een ieder, die ik bezocht, toonde grote belangstelling en raadde weer op zijn beurt een ander vooral niet over te slaan. Om de politieke cirkel op basis van mijn journalistieke principe ronde te maken sprak ik ook met de kamerfractie van de C.P.N., waaronder de heren Wagenaar en Gortzak. Men had overwogen het Adres aan de Staten Generaal in februari volle steun te geven van de communistische partij Nederland, maar on second thought was men tot de slotsom

gekomen onze actie vanuit Djakarta beter niet te steunen of in de Kamer aan de orde stellen om er niet de bijsmaak van rode geinspireerdheid aan te geven. Men was in die dagen in onze politiek wel laag gezonken, dat God beter het alleen de C.P.N. in een positie was publiekelijk te verklaren hoe de Nieuw Guinea onzin zou aflopen. Later is daar dan de P.S.P. bij gekomen.

Collega Van Blankenstein introduceerde mij bij de voorzitter van de Eerste Kamer, de magistraat Jonkman, met wie ik een bijzonder prettig onderhoud had in diens werkkamer in het gebouw van de Eerste Kamer, een gesprek dat als alle andere geen zoden aan de dijk zou zetten, want al begreep bijna iedereen, dat Nieuw Guinea een politiek faillissement inhield, allen wachtten op elkaar de kat de bel aan te binden. Het totaalbeeld wat ik die dagen van mijn tour d'horizon in de Nederlandse politiek kreeg was dan ook zonder meer bedroevend. De heer Drees liet mij zelfs schriftelijk weten, dat hij mij onmogelijk kon ontvangen vanwege mijn ‘onvaderlandse gedrag in Indonesie.....’ Er gaat niets boven een goed ingelichte eerste minister.

Het is als steeds te vroeg om al te nauwkeurige aantekeningen over gesprekken uit die tijd te publiceren. Sommige politieke figuren zijn nog in leven en worden, wanneer er iets scheef gaat in den lande, nog steeds door de kroon in hoog beraad geroepen.

Voorlopig moeten een collectie gedebiteerde enormiteiten dus nog in portefeuille blijven. Toen professor Schermerhorn indertijd zijn zogenaamde memoired over Linggadjatti schreef, moest de jurist Mr. Dr. C. Smit, zoals deze mij heeft bevestigd, het manuscript met een rood potlood bijslijpen, ‘wilde Schermerhorn geen proces aan zijn broek krijgen’. Wat de waarde van dergelijke herinneringen voor de objectieve kennis van de geschiedenis is, zal professor Schermerhorn zelf het beste weten. Professor Gerbandy waarschuwde mij met zijn bekende trillende en bevende Radio-Oranje-stem, dat te veronderstellen, dat men met Indonesie zonder schieten tot een accoord zou kunnen komen getuigde van ‘een gevaarlijk (mijn) optimisme.....’

Wat zou hij dubbel en dwars gelijk krijgen! Wanneer men echter goed naar de plaatjes kijkt van het latere bezoek van minister Luns aan Soekarno, zou men anders mogen concluderen dat er met de Indonesiers best te rijsttafelen viel.

Gerbrandy's au courant zijn met de situatie in Indonesie wordt tragisch onderstreept door hem zelf in zijn memoires, 'De scheuring van het rijk'. Gerbrandy citeert dan namelijk een journalist van de Arizona Daily Star om zijn argument kracht bij te zetten, dat Soekarno in de oorlog een collaborateur zou zijn geweest.

Gerbrandy schreef dat deze Amerikaanse journalist in een referaat over 'Indonesie en de Amerikaanse belastingbetaler' in het Biltmore Hotel te Los Angeles (hij misspelt de namen) zou hebben verklaard, dat Soekarno in een gesprek met deze Yankee zou hebben toegegeven tijdens de Japanse tijd gecollaboreerd te hebben.

De serieuze wetenschap is op dit punt tot geheel andere conclusies gekomen. Professor Kahin (U.S.A.), professor Dahm (Duitsland) en ook Van Mook zelf, meenden dat Soekarno de Japanse bezetter heeft bespeeld en gebruikt om de vrijheid van Indonesie later te kunnen afdwingen. Van Mook merkte in zijn mémoires op, 'uit later gevonden documenten is gebleken, dat ook bij al zijn afkeurenswaardige handelingen, het streven naar onafhankelijkheid hem (Soekarno) steeds heeft bestuurd'.

Ook Sjahrir heeft geschreven, 'dat hij (Soekarno) de Japanners als pure fascisten beschouwde. Hij was van mening', aldus de voormalige Indonesische premier, 'dat wij de meest subtiele methoden van vechten dienden te volgen om een botsing met de bezettende macht te vermijden.' Sjahrir onderstreepte, 'Wij zouden het alleen slechts doen voorkomen, alsof wij met de Japanners collaboreerden.....'

Ik ga hier op het weinig genuanceerde geschrijf van professor Gerbrandy wat dieper in, omdat ik zelf tot de tijd dat ik met Soekarno en Indonesie in aanraking kwam steeds in de veronderstelling heb verkeerd, dat hij niet anders dan een soort veredelde Quisling was. De gangbare mening in Nederland, voortgekomen uit de voorstelling van zaken gegeven door zogenaamde gezaghebben bronnen als Gerbrandy en Drees, hebben de publieke opinie op meer dan één punt nodeloos bezijden de waarheid en de feiten beinvloed.

Wat schreef Willem Drees bijvoorbeeld in zijn mémoires 'Van

mei tot mei' - men bedenke, hij schreef dit boek in 1958 - 'Wij vermoedden (na de oorlog) niet, dat wij in Indonesie allereerst met leiders, die de Japanners door dik en dun hadden gesteund op het laatste ogenblik in het zadel geholpen waren,..... te maken zouden krijgen'. Wie hadden dr. Drees en zijn politieke vrienden zich dan gedacht als toekomstige leiders en nationale helden van Indonesie? Bovendien, het waren nauwelijks de Japanners, die Soekarno en Hatta in het zadel hebben gedreven. Indonesische studenten, onder aanvoering van Chaeroel Saleh, kidnapten 15 augustus 1945 hun leiders en dwongen hen letterlijk de onafhankelijkheid uit te roepen tegen Japanse dreigementen en waarschuwingen in. Waren wij het zelf niet geweest, die Soekarno en Hatta aan de macht hadden geholpen? Had Colijn Hatta en Sjahrir niet naar Boven Digoel verbannen? Wanneer men leiders van een volk tot martelaren maakt, garandeert men dan niet hun uiteindelijke machtsovername?

Den Haag

Oktober 1957. Uit contacten met politici was gebleken, dat er meer begrip en bereidheid bestond voor het zoeken naar een vreedzame oplossing van Nieuw Guinea, dan men uit speeches in het parlement, of uit berichten in de pers, zou hebben willen geloven. Ik kreeg de indruk, dat velen - ik denk in het bijzonder aan professor Oud, die voor een bespreking hierover op de fiets in de regen naar Kralingen was gekomen - dat vele volksvertegenwoordigers zich in het verleden aan een officiele regeringspolitiek hadden gebonden, moeilijk hun woorden en gedane toezeggingen meer konden terugnemen en zich dus met de rug tegen de muur hadden gemanoeuvreerd. Nauwelijks een ideale positie om diplomatie in te bedrijven. En als er aan iets in die dagen behoefte bestond, dan was het wel een diplomatieke en geen gevoelsmatige, emotionele benadering van het Papoea vraagstuk. Onze politici hadden, wat Nikita Chroetsjow heeft genoemd, een stuk hout dwars in de keel. Men dreef af naar de automatische negativiteit van Ivan Pavlov's beroemde honden. Ik wist dit. De trend bewoog zich onfeilbaar in de richting van schieten.

Ik wist ook, dat het zakenleven, dus de groep Rijkens geporteerd bleef voor een praat-oplossing. Politici, als Van de Wetering, die sprak over ‘de jongens met de centen’, wanneer hij het over Paul Rijkens en dienst lobby had, toonden dikwijls minachting voor onze groot-enterpreneurs. Maar er waren er ook, die zich verstandig over de industrie en handel uitlieten. Lag het nu niet in de lijn der dingen een poging te ondernemen een trait d'union te leggen tussen enkele heren van de Rijkens lobby en een uitgelezen groepje politici. Men zou toch binnenskamers, en petit comité van gedachten kunnen wisselen over de problematiek van Indonesie?

Hier wil ik de hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad, H.J.A. Hofland in diens Bezige Bij Kwadraatpocket, ‘Opmerkingen over de chaos’, aan het woord laten. Hij schreef, ‘Jaren geleden was Oltmans een bekende Amsterdamse figuur, die schijnbaar niet veel meer deed dan op het terras van Americain of het Lido zitten om zich bruin te laten worden. Oltmans is een van de weinige mensen, die er meestal in slagen precies te doen waarin ze zin hebben. Hij wordt daarbij geholpen door een knap gezicht, een enorme energie, een scherp gerichte brutaliteit, die hij kan afwisselen met mierzoete beleefdheid en

meepraterij, verder gevoel voor zelf-publiciteit, minachting voor andermans opinies en een stapel boeken en kranten die hij altijd onder zijn arm draagt. Aangezien Oltmans vrijwel altijd zin heeft dingen te doen, die op zijn minst ongebruikelijk zijn en daarbij dikwijls het succes heeft van een bulldozer, maakt hij zich vlug gehaat. Hij kan mensen woest maken, alleen al door zich ergens te vertonen. Hij is een geboren provocateur...' Vervolgens beschreef hij hoe ik in 1957 naar Den Haag was teruggekeerd met de mededeling, dat indien niet spoedig een oplossing voor het geschil met Indonesie zou worden gevonden, Soekarno een grootscheepse anti-Nederlandse actie zou ontketenen met de mogelijkheid van het verdrijven van alle Nederlanders uit zijn land en de nationalisering van ons hele bezit. 'Oltmans ging op bezoek bij industrielen en parlementsleden, en tenslotte slaagde hij er in, een aantal van hen zodanig te bewerken, dat zij instemden met zijn idee: een soort contact-vergadering tussen vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en de politiek, waarop de politici aan het verstand zou worden gebracht, dat de "Indische" ondernemers zich bedreigd voelden, en dat zij graag zouden zien dat de Indonesische politiek veranderd werd. Oltmans huurde een zaaltje in het Haagse hotel "De Witte Brug", kocht een kist sigaren om op tafel te zetten, begroette de heren op het afgesproken uur en trok zich terug om op de gang naar het verwarde rumoer te luisteren'. Tot zover Hofland.

Hotel de Witte Brug

Op mijn uitnodiging waren aanwezig: Emile van Konijnenburg van de K.L.M.; Delprat, voorzitter van de Amsterdamse Kamer van Koophandel; Van der Mandele, voorzitter van de Rotterdamse Kamer van Koophandel. Dit waren de vertegenwoordigers van de handel, terwijl Delprat als exponent van de V.V.D. de heer Oud op de hoogte zou brengen. Van de politieke zijde waren gekomen, Idenburgh, als specialist van de P.v.d.A., met instemming van de heer Burger; Joekes, lid van de Raad van State, eveneens in overleg met zijn Tweede Kamerfractie, C.H.U.; en Meijer Ranneft, speciaal hiertoe aangewezen door professor Gerbrandy zelf, A.R. Onder druk van Romme liet de K.V.P. verstek gaan, alhoewel het kamerlid De Graaf zich de moeite getroostte zijn partij niet door afwezigheid te doen schitteren.

Ik had mij inderdaad op de gang geposteerd ingevolge mijn journalistieke principe desnoods bemiddelaar te zijn, maar zeker mij verre te houden van dit soort delicate onderhandelingen. Bovendien hoorde ik in dit illustere gezelschap - T.V. commentator Nico Scheepmaker zou gesproken hebben van ‘chique’ namen - niet thuis. Het is er echter levenslustig toegegaan.

Van bepaald luid uitgesproken zinnen, die vanuit mijn strategische positie zonder meer waren te verstaan, viel te concluderen, dat men elkaar niet alleen ongezouten de waarheid zei, maar dat het de hoogste tijd was geworden dat men op dit niveau tot een head-on confrontatie van standpunten kwam. Ik had in zes-voud een memorandum ingediend, waarin ik de voornaamste conclusies van mijn Indonesie-reis had samengevat. Ook verscheidene punten hieruit zijn ter discussie gesteld op die contact-vergadering. Vooral ook de kwestie spoedig door Indonesie te nemen démarches tegen de bedrijfsbelangen in het Verre Oosten.

Het heeft niet mogen baten. Men schold op elkaar. De standpunten lagen nog altijd te ver uiteen. Men sprak af die ochtend opnieuw bij elkaar te komen. Ik heb mij er niet meer mee bemoeid. Het initiatief zou echter doodlopen en men is ook niet opnieuw in deze vorm bijeen geweest. Contacten achter de schermen, zoals Dag Hammerskjold er de voorkeur aan gaf, de ‘stille diplomatie’ leverde al evenmin vruchtbare resultaten op. Wanneer een Nederlander zich een mening een mening heeft gevormd, probeer die dan maar eens te veranderen.

Ik wil hier uitdrukkelijk stellen, dat noch president Soekarno,

noch enige andere Indonesische staatsman of autoriteit mij ooit verzocht heeft te helpen of te assisteren bij het doen ingang vinden van het Indonesische standpunt, hetzij bij regeringskringen in Den Haag, hetzij in de kringen van de Verenigde Naties in New York, waar ik tenslotte ook tien jaar werkzaam ben geweest. Men wist in Djakarta hoe ik erover dacht. Men kende mij blijkbaar voldoende om te weten, dat ik mijn mening ook zonder een verzoek van Indonesische zijde, niet onder stoelen of banken zou steken. Dit geldt de lezingen die ik jarenlang in de V.S. heb gegeven. Dit geldt de groep Rijkens, de pers, dit geldt voor een ieder met wie ik in mijn journalistieke werk in aanraking ben geweest, Dit geldt gewoon voor mij als mens.

De hoofdredacteur van Vrij Nederland, Smedts, heeft nadat wij jarenlang hadden samengewerkt toch nog eens geschreven, dat hij nooit precies had begrepen in wiens opdracht ik hem met mijn artikelen had benaderd. Nu kan ik mij indenken, dat wanneer men hoofdredacteur is van een weekblad, dat meer dan eens de hand moet ophouden bij de partijkas van de P.v.d.A. of het N.V.V. om de begroting sluitend te krijgen, men zich dan moeite moet getroosten om zich in een situatie in te leven van een journalist die er wel in is geslaagd zijn onafhankelijkheid te bewaren. Ik kon dan ook in Vrij Nederland in antwoord met de hand op het hart verklaren, dat ik van al mijn bemoeiingen, zelfs van de vele reizen in overleg en op verzoek van de groep Rijkens gemaakt, geen fiets had overgehouden. Integendeel. De belofte van de heren, om mij met ‘een paar wereldreizen per K.L.M.’ te belonen, wanneer eenmaal de Nieuw Guinea zaak achter ons zou liggen, werd nooit nagekomen. Ik zou bovendien in 1961 onder andere omstandigheden niet vrij geweest zijn de groep Rijkens in de publiciteit te brengen, hadden de heren financieel vat op mij gehad. Dus. Miljonair ben ik van de Nieuw Guinea affaire ook niet geworden. Men brengt de goede gemeenschap in deze tijd in een soort zenuwachtige verwarring en nerveuze verlegenheid wanneer men uit idealisme, uit eigen overtuiging, laat staan con amore, leeft of handelt. Dat kan immers niet.

Daar moet een luchtje aan zijn. En waar geen stank is zorgt men er wel voor dat zij er komt. Richt u tot DE TELEGRAAF en het komt in orde.

Den Haag

In het jaar 1380 vóór onze jaartelling maakte een Egyptische koning van een speciale methode gebruik, wanneer hij een koerier door vijandig gebied wilde zenden. Hij liet de man dan kaal scheren, schreef de bewuste boodschap op diens hoofd, wachtte tot het haar voldoende was aangegroeid en stuurde zijn boodschapper op reis.

Na afloop van de topconferentie in hotel 'De Witte Brug', waarbij immers was besloten opnieuw bijeen te komen, meende ik er goed aan te doen Soekarno, of diens naaste raadgevers, te berichten, dat er een nieuw initiatief in de maak was. De moeilijkheid was hoe met Djakarta in contact te treden, zonder dat de geheimhouding geschonden zou worden, en zonder, dat ik mij eerst zou hebben moeten laten kaal scheren. Ik kon lastig in de telefoonhoek van de poffertjeskraam op het Malieveld met het presidentiele kabinet in Djakarta telefoneren. Ik begaf mij dus, in overleg met Van Konijnenburg, regelrecht van 'De Witte Brug', naar de Indonesische diplomatieke missie aan de Prinsessegracht. Toevallig bleek de Indonesische minister van buitenlandse zaken, Soebrandio, zich op dat moment in Parijs te bevinden. Ik vroeg een gesprek aan. Het werd doorgegeven, die middag, naar de Amerikaanse ambassade om de hoek, waar ik een bespreking voerde met de pers-attaché, welke niets met Indonesie uitstaande had. Ik noemde geen namen, maar legde Soebrandio in grote lijnen uit waar wij naar streefden, het bijeenbrengen van industrielen en politici om tot een consensus over Irian Barat te komen. De minister bleek zeer in ons initiatief geinteresseerd. Ik spreek hier van 'ons' initiatief, wat - en ik stel dit om verwarring te voorkomen - in feite dus uitsluitend **mijn** initiatief was geweest. Ik schrijf 'ons', omdat de groep Rijkens mijn denkbeeld had overgenomen. Ook vroeg ik Bandrio op welke wijze wij contact zouden kunnen houden, na diens vertrek uit Parijs, omdat ik vooral de Indonesische diplomaten in Den Haag, met al hun verbindingen naar alle zijden, buiten het Witte Brug project wilde houden. 'Zeg maar aan Djoko', aldus minister Soebrandio, 'dat je rechtstreeks met mij in contact staat'. De Indonesische diplomatieke vertegenwoordiging in Den Haag werd die dagen geleid door Max Maramis. Soedjoko (door Brandio Djoko genoemd) was tevens pers-attaché. Ik sprak met de minister af, dat indien de

groep Rijkens het belangrijk zou achten, dat hij en president Soekarno van het verloop der gesprekken op de hoogte zouden worden gebracht, ik naar Djakarta zou komen.

Soedjoko brandde begrijpelijkerwijs van nieuwsgierigheid. Ik zei hem echter, dat zijn minister mij had gevraagd hem te zeggen, dat ik rechtstreeks met Djakarta contact zou opnemen, vooral omdat het hier zeer geheime besprekingen betrof. Djoko was een licht ontvlambaar man. Hij wilde tenminste enige namen weten. Ik zei letterlijk niets. Ik probeerde hem tot rede te brengen door uiteen te zetten, dat een geschonden geheim ernstige gevolgen zou kunnen hebben. Ik vroeg hem te respecteren, dat ik weigerde de belofte aan hen, die in 'De Witte Brug' bijeen waren geweest, gedaan te breken.

Maar Djoko werd razend. Hij schreeuwde, dat zijn diplomatieke missie geen ordinair postkantoor was.

Multatuli heeft de regent van Lebak beschreven, als een beschaafde oude man, 'die men slechts had aan te zien om overtuigd te weten, dat het merendeel der Europeanen die met hem in aanraking kwamen meer van hem, dan hij van hen had te leren'. Soedjoko gedroeg zich nauwelijks als de regent van Lebak. Hij deed zich eerder voor als de djongos van de regent van Lebak. Hij trapte mij letterlijk, geaccompagneerd met een stortvloed van scheldwoorden, de Indonesische diplomatieke missie in Den Haag uit. Intern, na een schriftelijk protest mijnerzijds bij Maramis, heeft Djoko met zijn handelswijze heel wat stof doen opwaaien. Maramis stond achter zijn pers-attaché. Hogerop in KEMLOE was men minder met Djoko ingenomen, alhoewel hij gestadig zijn carrière in B.Z. is blijven vervolgen.

Om een in druk te geven van hoe een dergelijk incident jaren later kan nawerken. In 1961 bevond ik mij in gezelschap van Soekarno in Beverly Hills, Californie. Ik bereidde een ontmoeting voor tussen de Indonesische president en leden van de groep Rijkens. Via diens militaire secretaris, kolonel Kretarto, had ik op een middag een afspraak met Soekarno gemaakt. Ik begaf mij enkele minuten voor 15:00 met de lift naar de verdieping die door de Indonesiers was gehuurd en afgezet. Ik bevond mij al op de gang, die naar Soekarno's appartement leidde, toen ik een stem achter mij hoorde roepen, 'Oltmans, wat doe jij hier; donder op!'

Niet ver achter mij stond een Indonesier, die ik nooit eerder

had gezien. Ik zei niets. Nam hem terdege op en liep terug naar het kruispunt van gangen waar de lift zich bevond. Ik drukte op de knop om naar beneden te gaan. Toen de deuren open schoven stond ik tegenover een groep Indonesiers, met Soekarno zelf, in vol ornaat, in hun midden.

'Sorry, Wim', zei de president, terwijl hij mij bij de arm nam, 'ik ben laat, ga mee'.

Wij wandelden langs dezelfde gang naar het presidentiele appartement en ik had mijn gesprek met Soekarno zoals was afgesproken.

Ik heb die middag prompt uitgezocht, wie de bewuste Indonesier was geweest die mij op deze wijze had teruggezonden. Het was dezelfde Max Maramis, die het in 1957 bij de rel met Djoko voor zijn pers-attaché had opgenomen.

Het Parool

Niet lang na de herrie met Soedjoko verscheen in Het Parool een groot opgemaakt artikel, dat de Nederlandse journalist Willem Oltmans in Den Haag chantage bedreef ten behoeve van Republiek Indonesie! Het stuk was geschreven door Dries Ekker, later hoofdredacteur van de Regionale Dagblad Pers, en toen deze combinatie uit haar bestaan werd gefuseerd, pers-attaché in Mexico City. Volgens Ekker trachtte ik zakenlieden en politici de schrik op het lijf te jagen. Ik voorspelde verder massale nationalisaties in Indonesie, en zou het voor mogelijk houden dat alle Nederlanders uit Indonesie zouden worden gedreven.

Mr. J.C.S. Warendorf, mijn raadsman in Amsterdam en zelf lid van het bestuur van Het Parool, bemiddelde dat ik tenminste een wederwoord in deze krant kon voeren. Maar wat kon ik in die dagen zeggen, om aan de hand van keiharde feiten de insinuaties en beschuldigingen van Ekker tegen te spreken? De journalist van het genre Ekker is mij niet sympathiek. Aangenomen, dat Soedjoko in zijn gepikeerdheid Ekker op een spoor had gebracht, dan zou het professioneel juist geweest zijn, wanneer hij mij, vóór hij mij in zijn krant beroddelde, ook zelf een kans gegeven zou hebben om het mijne in deze te zeggen. Soedjoko had immers slechts de bel horen luiden?

Alles bij elkaar genomen had ik na twee maanden in Den Haag bezig te zijn geweest dermate genoeg van alles, inbegrepen de Papoea's en Nieuw Guinea, dat ik naar York vertrok, waar ik mij 10 juni 1958 permanent zou gaan vestigen. Ook daar viel er echter niet te ontkomen aan een betrokken blijven bij de voortzetting van melodrama.

New York City

November 1957. Van de 20ste tot de 26ste zou tijdens de twaalfde Algemene Vergadering van de Verenigde Naties ons geschil met Indonesie opnieuw voor het wereldforum worden besproken. Ik woonde deze debatten bij. Een eentonige herhaling van alles wat er in februari al gezegd was. Soebrandio en Sastroamidjojo waarschuwden thans inderdaad voor maatregelen tegen Nederland ‘short of war’. Onze permanente vertegenwoordiger, Schürmann, zei wederom braaf zijn door Luns voorgelepelde lesje op. Hij zei, dat de Nederlandse regering in decennia dacht bij haar morele plicht de Papoea's op de been te helpen. Sastroamidjojo antwoordde, dat men zich dit in Den Haag dan maar eerder had moeten bedenken, want dat de Nederlanders in een halve eeuw geen vinger naar Irian Barat hadden uitgestoken en thans zich plotseling tot een mission sacrée aldaar geroepen schenen te voelen. ‘Een groot deel van het Nederlandse volk kan maar geen afscheid van het kolonialisme nemen’, aldus Pak Ali.

‘Waarom wil Nederland Nieuw Guinea toch hebben’, vroeg Soebrandrio zich in de plenaire zitting van de Assemblee af.

‘Nieuw Guinea vormt geen bedreiging voor het koninkrijk der Nederlanden of de staatsveiligheid in Den Haag, terwijl dit gebied nauwelijks een economische belegging van betekenis voor de Nederlandse industrie kan zijn,’

Het debat was eigenlijk een bizarre vertoning. Vele gedelegeerden verlieten de zaal. Anderen lazen een krant of zaten verveeld te gapen. Een Amerikaanse journalist noemde het de ‘cheapest show in town’.

Professor Röling, toegevoegd als deskundige aan de Nederlandse delegatie, schreef aan boord van een Holland-Amerika lijnschip, dat hem naar Nederland terug bracht, zijn boekje, ‘Nieuw Guinea wereldprobleem!’.

‘Er is een periculum in mora!’, waarschuwde Röling gealarmeerd door wat hij tijdens de 12e Assemblee van de U.N.O. had gehoord en gezien. Hij meende dat de ijskast politiek naar een impasse voerde, die hoogst gevaarlijk dreigde te worden. Volgens hem stonden ons twee wegen open, onderhandelingen met Indonesie, of een opdracht aan de U.N.O. Volgens Röling, zeer profetisch, zou men diplomatieke activiteit via de Amerikanen niet meer kunnen vermijden.

‘Er is in Nederland maar één factor, een irrationele factor, die

zou kunnen verhinderen, dat de Nieuw Guinea kwestie inderdaad tot een oplossing zou kunnen worden gebracht', schreef professor Röling. Hij waarschuwde voor het gevaar van sovjetisering van Indonesie. 'Strijd in Nieuw Guinea zou bovendien de factor kunnen zijn, die Azie als geheel in Sovjetsfeer zou brengen. De strijd tussen de westerse levensstijl en de communistische zou zo, geheel volgens Lenin's voorspelling, in Azie worden verloren'. Hij schreef, 'Er staan grotere dingen op het spel, dan Nederland in Indonesie verliezen kan'.

Professor Röling trok zich bovendien terug uit zijn associatie met minister Luns als adviseur van diens ministerie.

Was het een toevallige omstandigheid, dat Röling's benoeming tot hoogleraar te Leiden - hij doceert thans in Groningen - juist uit deze hoek zou worden geblokkeerd?

Den Haag

Na het andermaal mislukken van de Nieuw Guinea debatten in de Assemblee van de U.N.O., reisde ik opnieuw naar huis om na te gaan of men misschien thans geporteerd was de Witte.

Brug contacten voort te zetten. 30 November landde ik op Schiphol. Het was te laat. Ik heb het Indonesische geduld wel eens omschreven als rekbaar elastiek. Ditmaal was de band gebroken. Op 1 december 1957 kondigde de regering in Djakarta de volgende maatregelen aan:

1. een 24 uur-staking van Indonesische arbeiders op Nederlandse ondernemingen.
2. het verbod om in de Nederlandse taal gestelde couranten en tijdschriften te laten verschijnen en het verbod van invoer van alle drukwerk in die taal.
3. de weigering om de K.L.M. over Indonesie te laten vliegen of aldaar te laten landen.
4. het verstrekken van visa aan Nederlanders werd stop gezet.

Op 6 december 1957 verklaarde de Indonesische minister van Justitie bovendien, dat de nog in Indonesie verblijvende 40 tot 40.000 Nederlanders het land zouden moeten verlaten.

Op 9 december werden de nog resterende 500 Nederlandse ondernemingen en bedrijven onder staatstoezicht gesteld. In de praktijk betekende dat, overgenomen. Ook op de kinine fabriek in Bandoeng kwam een Indonesier te zitten, de kolonel Sriamin.

Vrijwel meteen begon de exodus van Nederlanders uit Indonesie. Nederland werd definitief uit het voormalige koloniale rijk gesmeten. Na zeven jaar soebatten over de Papoea's was het dan eindelijk zo ver. Soebrandio en Sastroamidjojo hadden mij nog tien dagen tevoren in New York gewaarschuwd, dat de interne druk ‘om er iets aan te doen’ te krachtig was geworden om te voorkomen dat thans drastische maatregelen werden genomen.

In ‘Liquidatie van een imperium’ schreef Smit over ‘het abominabele Indonesische wangedrag jegens Nederland’. En zeker, wie de repatriëring en masse van ‘de kinderen van ons volk’ uit Indonesie heeft gadegeslagen, wie de schepen met verkleumde mannen en vrouwen en kleine kinderen in onze havens heeft zien aanmeren, zal de moed in de schoenen zinken om verzachtende omstandigheden ten behoeve van het revolutionaire Indonesie naar voren te schuiven. Toch wil ik

hier mémoreren aan wat raden mas Noto Soeroto al in de dertiger jaren schreef, ‘dat de overheersing uit Nederland, de machtspolitiek in Indie, en de groepsgewijze binding der inheemse nationalismen onder leiding van Nederland, banden waren, die knelden’. In zijn boek, ‘Van overheersing naar zelfregering’, schreef hij verder, ‘De toenadering wordt aldus kunstmatig en geforceerd. De samenwerking gaat niet van harte en is dus niet oprecht. De gistkiemen zullen blijven doorwerken en het resultaat zal zijn, dat na 5, na 10, na 20 jaren de ontbinding toch komt en Indonesië los raakt van Nederland’.

Ziedaar de gistkiemen hadden hun ontbindend werk verricht.

Dat Machiavelli zijn axioma's niet voor amateurs had geschreven werd andermaal bewezen. Het grote internationale schaakspel om invloed en een vinger in de pap van Indonesie intensiveerde zich nà onze uittocht uit het lieflijke land, dat zich daar in het verre Azie slingerde om de evenaar als een gordel van smaragd. Washington, Moskou, Peking verhoogden hun activiteiten. Van Clausewitz had de diplomatie niet voor niets omschreven als een verlengstuk van oorlog met andere middelen. De Partai Kommunis Indonesia had para-militaire cellen door het hele land opgezet. Dipa Nusantra Aidit beschikte over het meest strak gedisciplineerde politieke apparaat in Indonesie.

Op 30 november 1957 werd bij een bezoek aan een school op Tjikini een aanslag met handgranaten gepleegd op Soekarno.

Zijn adjudant, kolonel Soedarto wierp de president echter tijdig op de grond en beschermde hem met zijn body, zodat alleen hij gewond werd. Negen personen, meest vrouwen en kinderen werden gedood. Ongeveer 150 personen raakten gewond. De daders werden gegrepen en schenen in contact te hebben gestaan met de befaamde Siliwangi divisie. Soekarno vertrok voor een periode van rust naar het buitenland.

Terwijl de president zich in Japan bevond brak nieuwe onrust uit. De voormalige premiers, Sjafroeddin, Natsir en Harahap stelden de regering Djoeanda een ultimatum. Hatta en de sultan van Djokja zouden een nieuw kabinet moeten vormen in afwachting van nieuwe verkiezingen. Soekarno's macht zou moeten worden teruggebracht tot die van constitutioneel president.

Diens concept van geleide democratie werd resoluut van de hand gewezen. De nationalisaties van Nederlandse bezittingen werden veroordeeld.

Djoeanda zond het ultimatum terug. Soekarno kwam thuis.

Op 15 februari 1958 kondigde daarop oud premier Sjafroeddin in Boekkitingi, op Sumatra, de P.R.R.I. tegenregering af. Ook de PERMESTA op Soelawesi (Celebes) sloot zich aan. Indonesie bevond zich op de rand van een burgeroorlog.

Soekarno reageerde snel. Na een landing met amphibie-vaartuigen bij Pakenbaroe, onder commando van generaal Yani, viel Boekkitingi al op 6 mei. Menado, capituleerde op 16 juni.

De houding van de V.S. in deze hele affaire is verdacht en obscuur. John Foster Dulles, toen minister van buitenlandse zaken van het Eisenhower-Nixon régime, had reeds de dag na Sjafroeddin's eerste ultimatum op een persconferentie in Washington verklaard, dat de V.S. gaarne een grondwettige regering in Indonesie zouden zien, vooral ook omdat Soekarno's politieke ideaal van geleide democratie in strijd zou zijn met de Indonesische constitutie van 1945. Dulles' verklaring klonk velen als een verkapte Amerikaanse inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van Indonesië in de oren. Later zou overduidelijk blijken, dat Washington inderdaad ondergronds bezig was Soekarno's oppositie tot verzet te inspireren. Amerika heeft altijd een dubbel spel in Indonesie gespeeld. Officieel flirtte de diplomatie met Soekarno, maar achter diens rug om trachtte de Central Intelligence Agency (C.I.A.) hem afgezet te krijgen. Niet alle Amerikaanse ambassadeurs in Djakarta leenden zich voor deze onsmakelijke vertoning. John M. Allison was 21 januari 1958 reeds teruggeroepen. Hij is slechts enkele maanden Amerikaans ambassadeur in Djakarta geweest. Hij verschilde scherp van mening met minister Dulles. Voor ‘straf’ werd hij daarop in Warschau benoemd.

Hetzelfde zou Duco Middelburg overkomen. Nadat hij in 1956-1957 enige tijd waarnemend diplomatiek vertegenwoordiger van Nederland in Djakarta was geweest, had hij de moed zijn minister een memorandum te zenden, waarin hij denkbeelden ontvouwde, die sterk van diens politiek afweken. Niet alleen suggereerde Middelburg hierin dat men op de kortst mogelijke termijn met Indonesie over Nieuw Guinea diende te onderhandelen, maar hij stelde bijvoorbeeld ook voor, dat Prins Bernhard dan een bezoek aan Indonesie zou moeten brengen om de basis van een nieuwe verhouding te helpen leggen. Niet alleen verdween Middelburg's mémo in de prullemand, maar hij werd als Allison

naar een post achter het zogenaamde ijzeren gordijn ‘verbannen’: Warschau.

Sit Henry Wolton heeft driehonderd jaar geleden ambassadeurs omschreven als eerlijke mensen, die door hun regeringen worden uitgezonden om te liegen. Allison en Middelburg waren gewoon slechte leugenaars. Allison zou 10 mei 1958 door Howard P. Jones worden vervangen. Deze diplomaat viel met zijn neus in de boter.

Op 18 mei 1958 haalde de luchtdoelartillerie op Ambon een B-26 omlaag, welke dagen achtereen boven het eiland bommen had afgeworpen. De piloot kwam naar beneden en werd gevangen genomen. Kolonel Pieters bracht de Amerikaan, Allan Pope, persoonlijk naar Djakarta. Washington was op heterdaad betrapt. Eindelijk kon men het bewijs leveren, dat de V.S. betrokken waren bij militaire operaties tegen de republiek.

De P.K.I. greep de gelegenheid dankbaar aan om massale anti-Amerikaanse acties te beginnen. President Soekarno waarschuwde Washington niet met vuur te spelen en Indonesie per force in het communistische blok te duwen.

Peking bood vrijwilligers aan. Synghman Rhee en Chiang Kai sjek, de Amerikaanse zetbazen in zuid Korea en Taiwan antwoordden, dat zij troepen zouden zenden om de rebellen op Sumatra te steunen. Gelijktijdig met de aankomst van de nieuwe U.S. ambassadeur landden de eerste Russische MIG's op Tjililitan.

Nadat Nasoetion en Yani de opstand van de P.R.R.I. en PERMESTA in juli definitief hadden neergeslagen, maakte Washington de gebruikelijke volte face en vlogen Globemasters van de Amerikaanse luchtmacht in augustus 1958 voldoende wapenrusting naar Djakarta om 20 bataljons, of 160.000 man van het Indonesische leger mee uit te rusten. Ook 37.000 ton rijst werd naar Indonesie gezonden.

De betrekkingen tussen Indonesie en de V.S. zijn sinds 1945 steeds moeilijk en gespannen geweest. In Washington heeft men nooit begrepen waarom dit was. Amerika steunde Indonesie bij de Nederlandse politionele acties. Amerika had het er voor over haar bondgenoot Nederland voor het hoofd te stoten, en Soekarno kreeg zijn republiek. In de UNO steunde Amerika de Indonesische eis op Nieuw Guinea tegen Nederland. Daarnaast werd niet minder dan één miljard dollars verleend aan economische

hulp en wapenleveranties en nog was er geen vriendschap tussen beide landen gegroeid.

Een van de redenen, dat de betrekkingen tussen Washington en Djakarta slecht waren was, dat men niet werkelijk naar elkaar luisterde. Al in 1956, in zijn rede voor het Congres had Soekarno met klem verklaard, dat het zijn land niet te doen was om een Niagara-val van dollars uit de V.S. te ontvangen, maar dat het Azie van de twintigste eeuw het op prijs zou stellen, indien Amerika zich de moeite zou getroosten iets van de gevoelens, verwachtingen en dromen van dit herboren Azie te gaan begrijpen. Later veranderde Soekarno de melodie van zijn vermaningen aan het adres van Washington en gebruikte hij taal die vooral in Texas beter werd verstaan. ‘Go to hell with your dollars’, schreeuwde hij toen in het bijzijn van de Amerikaanse ambassadeur. De Amerikanen waren diep geschokt. Men had immers één miljard geschonken! Wat wilde Soekarno dan nog meer?

Maar had men ooit eerder werkelijk naar Soekarno geluisterd?

Of deed men dit pas toen de man begon te razen. De Amerikanen nemen notitie van de leiders van nieuw tot stand gekomen naties in de derde wereld op dezelfde wijze waarop bijvoorbeeld Schmelzer in de Tweede Kamer naar Koekoek luistert.

Behalve, natuurlijk, wanneer deze leiders ‘communisten’ zijn. Dan staan al hun haren overeind en oren zogenaamd wijd open.

Ik heb vier Amerikaanse ambassadeurs in Djakarta gekend: Cummings, Allison, Jones en Green. Met uitzondering van Jones zagen zij geen van alles kans het vertrouwen van de hoogste leiders in het land te winnen of de betrekkingen tussen Indonesie en de V.S. te verbeteren. Terwijl Howard Jones zodanig persoonlijk met Soekarno bevriend raakte, dat men hem nà de verdwijning van de Kennedy's in Washington niet meer au sérieux nam.

Een eenvoudige zaak, als de verzending van surplus Amerikaanse voedselvoorraden, leverde wrijving en onaangenaamheden op.

In een gesprek met Howard K. Smith van de Amerikaanse C.B.S. televisie zei Soebrandrio hierover, ‘Het duurde twee weken om de levering van 20.000 ton rijst in Peking met de Chinese autoriteiten te bespreken en te regelen. En nog eens precies twee weken later werd deze rijst in Djakarta afgeleverd’. En, vroeg Smith, wat waren uw ervaringen met ons? ‘Om u de

waarheid te zeggen', aldus minister Soebrandrio, 'nam de Amerikaanse procedure aanzienlijk veel meer tijd in beslag.

Het duurde in 1956 bijvoorbeeld een heel jaar voor wij het over de levering van surplus voedsel eens waren geworden. Het betrof de levering van 275.000 ton rijst. Het zou nog eens een heel jaar duren voor de eerste verzending ons zou bereiken.'

New York City

In 1958, volgend op de totale débacle van de Nederlandse zaak in Djakarta en de exodus daar van Nederlanders, vestigde ik mij voorlopig permanent in Amerika. Gezien mijn 'twijfelachtige politieke verleden' bleven mijn journalistieke contacten thuis beperkt tot een vrij regelmatig schrijven voor het weekblad Vrij Nederland. Spoedig zou in de dagbladpers daar het Dagblad Zaanstreek Typhoon in Zaandam, met hoofdredacteur Cees Meijer, bijkomen. Andere bladen wensten niet meer van mijn diensten gebruik te maken.

Om verder in mijn onderhoud te voorzien ben ik in de V.S. lezingen gaan geven. In januari 1958 sloot ik een contract met het grootste en het best gereputeerde management hiervoor, W. Colston Leigh Inc. op 521 Fifth Avenue. Er bestaan in de V.S. duizenden en nog eens duizenden organisaties en clubs, die 'deskundigen' op ieder gebied uitnodigen om hen te komen toespreken. Dit is bepaald een lucratief bedrijf. In 1958 kreeg ik fl. 350,-- voor een speech. Thans in 1968, na een naam gevestigd te hebben, is dit bedrag opgelopen tot fl. 1.500,--.

W. Colston Leigh boekte mij dus van coast to coast. Het lag voor de hand, dat ik veel en uitgebreid over Indonesie zou spreken.

Nu heeft de hertog van Tuscanie er zich indertijd over beklaagd, dat de Venetiaanse ambassadeur in Florence het buskruit niet had uitgevonden.

'Dat verbaast mij nauwelijk', aldus de vorst van Venetie, 'wij hebben wel meer domoren in onze illustere stad.'

'Ik wil niet zeggen', riposteerde de hertog, 'dat wij geen ezels in Florence zouden hebben, maar wij wachten ons er voor hen te exporteren.....'

Aan deze anecdote wordt men herinnerd, bij het vervolg van het relaas over mijn Amerikaanse lezingenplan. Toen ik in de zomer van 1958 van een reis naar Nederland in de V.S. terugkeerde, werd ik door Willem Leigh, president van mijn management op diens kantoor geroepen. Zoals Amerikanen dat kunnen doen, zonder zich enige mate te generen, hing hij achterover in de stoel achter zijn gigantische bureau, met zijn benen languit er bovenop uitgestrekt. Hij wilde weten, welke mijn moeilijkheden met de Nederlandse regering waren. Nog niets vermoedend zette ik uiteen, dat ik er de voorkeur aan gaf, dat Nederland via onderhandelingen Nieuw Guinea zou evacueren, en wel nu, meteen,

terwijl minister Luns en de regering er meer heil in zagen, wat later uit Irian te vertrekken, maar dan met een regen hagel in hun broek.

De aap kwam uit de mouw.

Tijdens mijn reis naar Nederland was de Nederlandse gezant in Washington, baron van Voorst tot Voorst, op visite gegaan bij mijn lezingenbureau in New York. ‘Waarom heeft u Willem Oltmans een contract gegeven’, vroeg de heer van Voorst, ‘wij hebben namelijk beter ingelichte Nederlanders om over Indonesie of Nieuw Guinea in de V.S. te spreken dan Oltmans.’

‘Als dàt zo is’, antwoordde Bill Leigh, ‘show them to me.’

De volgende bezoeker uit de lage landen aan de zee was onze ambassadeur, dr. J.H. van Roijen zelf. Hij bracht een film over de Papoea's mee, welke werd vertoond, maar zij werd afgewezen als onbruikbare propaganda. Toen de heer van Roijen zichzelf aanbood om lezingen te geven in de V.S. ging Mr. Leigh een licht op. Waarom was het Nederlandse gouvernement dringend geinteresseerd, dat Oltmans vooral geen lezingen in Amerika zou geven? W. Colston Leigh en de heer van Roijen kwamen niet tot zaken.

Na mij dit allemaal verteld te hebben, vervolgde Bill Leigh met die typische karaktertrek van de Amerikaan, die dit soort inmenging van zijn eigen regering verfoeit, ‘Ik moet je bekennen, Willem, dat ik niet in de gaten heb gehad, hoe belangrijk men jou blijkbaar vindt. Wij hebben daarom besloten je tournee dit jaar te verdubbelen!’.

Die avond nog heb ik ambassadeur van Roijen een brief geschreven. Ik bedankte hem voor zijn bemoeingen, die tot een belangrijke toename van mijn engagementen hadden geleid en verzocht hem, of hij ook in de toekomst mijn belangen als H.M.'s vertegenwoordiger even efficient zou willen blijven behartigen. Merkwaardig was, dat ik al die jaren dat de heer van Roijen in Washington en ik in New York gestationeerd waren, ik hem niet éénmaal ben tegengekomen. Ik zou mij kunnen voorstellen hoe de hertog van Tuscanie over hem geoordeeld zou hebben, wanneer dit voorval hem ter ore zou zijn gekomen. In 1961 woonde ik in Belgrado een Afro-Aziatische top conferentie bij. De heer van Voorst tot Voorst was inmiddels tot ambassadeur in Joegoslavie benoemd. Alle op dat moment in de stad verblijvende Nederlandse journalisten, Constandse, Huizinga,

Brugsma, Dake, Kroon en anderen, zouden ten huize van de ambassadeur worden uitgenodigd. Het zou geen toeval zijn, dat Van Voorst deed alsof ik niet in Belgrado was.

Dr. Constandse van het Algemeen Handelsblad heeft hierover nog met hem van mening verschild, maar de ambassadeur bleef Van Voorst bleef onverbiddelijk. Oltmans niet.

Een ander voorbeeld van sabotage, welke ik om mijn inzichten inzake Nieuw Guinea en Soekarno van het ministerie van buitenlandse zaken heb ondervonden is de reis van Prinses Beatrix begin 1958 naar Curacao. Ik had mij naar Willemstad begeven om er een reportage over te schrijven. De dag dat ik aankwam werd ik ingelicht dat vanuit Den Haag niet minder dan een code telegram naar gouverneur Speekenbrink was gestuurd om te waarschuwen (notabene), dat ik van de prinses weggehouden moest worden en geen persfaciliteiten mocht ontvangen. De code officier, luitenant ter zee Hans van Lookeren Campagne werd er voor in de avond naar het paleis geroepen om de boodschap te ontcijferen en de Antilliaanse autoriteiten werden prompt gealarmeerd. Het effect is inderdaad geweest dat ik geen kans zag toegang te krijgen tot enige van de officiele ontvangsten en plechtigheden voor prinses Beatrix georganiseerd.

Ik wendde mij tot de Antilliaanse minister-president, E. Jonckheer, en deed mijn beklag over deze gang van zaken. Als gevolg van dit contact stuitte ik op een waardevolle politieke reportage, namelijk een gesprek met de ministers C.D. Kroon (de huidige minister president van de Antillen) en de minister S.W. van der Meer (Justitie). De quintessens ervan publiceerde ik op 22 februari in Vrij Nederland onder de kop VERLIEZEN WIJ HET STATUUT MET DE ANTILLEN? Het kwam er op neer, dat de Antilliaanse bewindslieden dreigden, ‘indien men in Den Haag altijd weer met één been in het verleden bleef staan’, de regering van de Antillen verplicht zou zijn de verhouding met Nederland ingrijpend te herzien. Prompt na het verschijnen van het Vrij Nederland artikel over één pagina zond de heer Drees het Antilliaanse kabinet een telegrafische uitnodiging de hangende kwestie's in Den Haag ogenblikkelijk te komen bespreken. Minister Kroon belde mij er in New York nog over op. Waar de regering naarstig had gepoogd mij in mijn werk te belemmeren, had men slechts bereikt, dat politieke kwestie's van toen, in de volle publiciteit terecht waren gekomen. Met alle positieve kanten hieraan verbonden, want het is ongetwijfeld slechts van voordeel geweest, zowel voor Den Haag

als Willemstad, dat toen tengevolge van deze reportage een uitwisseling van standpunten en gedachten is gevolgd.

Intussen mengde ook de kranten op Curacao zich in de strijd. De Amigoe en de Beurs en Nieuwsberichten maakten melding van ‘persdictatuur van de Rijksvoorlichtingsdienst’ welke mij had verhinderd naar behoren en in vrijheid een verslag te maken van de reis van Beatrix.

Deze en andere incidenten en confrontaties met leden van zijn buitenlandse dienst hebben mij er tenslotte in 1962 toe gedreven minister Luns tout court met een kort geding te dreigen, om aan dit soort onzin met kracht een einde te maken.

Bovendien was de W. Colston Leigh episode uit de carrière van ambassadeur Van Roijen niet de eerste keer dat hij eraan herinnerd zou worden, dat ik mij met de Nieuw Guinea kwestie bezig hield. Nadat ik op 23 juni 1956 over Soekarno's Italiaanse reis in Elseviers Weekblad had geschreven, ontving hij een dringend telegram uit Den Haag, wie de advocaat Joe Borkin uit Washington was, die ik identificeerde als een adviseur van Soekarno en de Indonesische ambassade aan Massachusetts Avenue. Van Roijen ging snel te werk. Hij belde een plaatselijke correspondent van Time magazine op en vroeg of hij wel eens van Borkin had gehoord. ‘Dat is hetzelfde, Mr. Ambassador, als te vragen of Napoleon u iets kan vertellen over de Russische winter’.

Joe Borkin werd in die tijd in politieke kringen in de Amerikaanse hoofdstad de Lafayette van Indonesie genoemd. Tijdens de regering van Franklin D. Roosevelt bekleedde hij een top functie in het ministerie van justitie, trad als advocaat op voor enkele van de grootste Amerikaanse spoorwegmaatschappijen en hij publiceerde een aantal boeken, als ‘Television: a struggle for power’, en zijn laatste werk, ‘The corrupt judge’.

Totdat ik hem in Soekarno's onmiddellijke omgeving in Italie ontdekte, in 1956, was Borkin sedert jaren Nederland's voornaamste tegenspeler in Washington geweest. Het was Joe Borkin, bijvoorbeeld, die er in 1949 in was geslaagd enkele tientallen senatoren een petitie te laten tekenen, gericht aan president Truman, waarin de regering werd verzocht alle economische hulp aan Nederland onder auspicien van het Marshall Plan onmiddellijk stop te zetten, indien Den Haag haar politionele acties in Indie tegen de republiek van Soekarno niet zou afgelasten. De in die jaren (1945-1949) nog nauwelijks georgani-

seerde Indonesische diplomatieke dienst, laat staan de toen naar de V.S. uitgezonden beginners van KEMLOE zouden nauwelijks in staat geweest zijn om temidden van het keiharde politieke bedrijf van Washington op eigen kracht een dergelijk verzoekschrift aan het Witte Huis er door te hebben kunnen krijgen.

De diensten van Borkin in dit opzicht zijn voor hen van onschatbare waarde geweest.

Wellicht meende men zelfs in Den Haag dat juist omdat de Indonesische diplomatie in de V.S. zulke opmerkelijke resultaten wist te boeken, het noodzakelijk was geworden met zwaar geschut te gaan werken in de Amerikaanse hoofdstad. In 1950 werd dan ook de heer Van Roijen tot ambassadeur benoemd.

Tijdens Soekarno's reis door West-Duitsland, in juni 1956, bijvoorbeeld, schreef ik, dat omdat Borkin onverwachts naar Washington was vertrokken, ik in de presidentiele trein van Hamburg naar Frankfurt in diens couchette kon overnachten. Maar waarom was Joe naar de V.S. gegaan? Soekarno zou zich bereid hebben verklaard zich in zijn redevoeringen in West Duitsland uit te spreken ten voordele van een hereniging van Oost met West Duitsland, wanneer daar tegenover zou staan, dat de V.S. onomwonden zouden verklaren een hereniging van Nederlands Nieuw Guinea met de rest van Indonesie voor te staan. Borkin spoedde zich naar Washington, om Richard Nixon, de toenmalige vice-president hierover te benaderen.

Tot mijn Elseviers reportage verkeerde ambassadeur van Roijen, in wiens diplomatieke territoir zich deze activiteiten afspeelde, nog altijd in onkunde over wie Borkin was.

Ik ontdekte trouwens nog een buitenlandse adviseur in Soekarno's rombongan in Italie en West Duitsland, namelijk de Engelsman Thomas W. Atkinson. Ook zijn naam heb ik bij die gelegenheid in Elseviers gezet. Hij was na de oorlog met het Britse leger als parachutist in Indonesie beland en was bij liefde op het eerste gezicht aan het land gehecht geraakt. Hij bood zijn diensten en kennis van de Engelse taal aan de republiek aan. Hij is jarenlang aan het ministerie van buitenlandse zaken verbonden geweest, maar meer nog, hij schreef in perfecte samenwerking met Soekarno zelf, diens in het buitenland te houden redevoeringen. In Italie en West-Duitsland zag ik Tom dikwijls in Soekarno's appartementen verdwijnen om onder vier ogen met de president

aan diens speeches te dokteren of te schaven. Hij heeft mij toen gevraagd vooral nooit meer over hem te schrijven, omdat zijn werk voor Indonesie hem ter harte ging. Hij wilde niet in moeilijkheden komen. Dit was ook gewoon zo. Atkinson was hier toegewijd en oprecht in. Men kon zijn verzoek niet anders dan respecteren. Wanneer ik hem later in Djakarta op ministeries of in het paleis tegenkwam deed ik dan ook of ik hem niet kende en niet wist wie hij was. Tegenwoordig woont hij in Schotland en beheert er een hotel. Nu ik weet dat hij zelf een boek aan het schrijven is, meen ik hem in deze reportage niet te mogen overslaan.

Ankara

Vanuit mijn verbanningsoord, een appartement in Kew Gardens, op Long Island, bleef ik de ontwikkelingen in de Nieuw Guinea kwestie, nauwgezet volgen.

In april 1959 ontmoette ik Soekarno tijdens diens officiele bezoek aan Turkije. Er werd door de Turkse regering te zijner ere een receptie gegeven in het 'Palace Hotel' in Ankara. Terwijl ik in gesprek gewikkeld was met de Sovjet ambassadeur en Jay Waltz van de N.Y. Times, kwam de Ambonese adjudant van de president, kolonel Nanlohy, mij halen. Hij nam mij mee naar een verhoging, waar Soekarno, president Bayar, de toenmalige minister president Menderes - die later zou worden opgehangen - en de Indonesische ministers Soebrandrio en Chaeroel Saleh hadden plaats genomen. Soekarno stelde mij aan zijn Turkse gastheren voor en begon daarop een zeer informeel gesprek in het Nederlands. Hij wilde weten, hoe ik de situatie in Nederland ten aanzien van ons gemeenschappelijke vraagstuk beoordeelde, terwijl hij er op aandrong, dat de groep Rijkens contact met hem zou blijven houden, ook al waren de kansen voor tastbare resultaten somber. Hij wilde Van Konijnenburg spreken. Wij spraken af elkaar begin mei opnieuw in Denemarken te ontmoeten.

Kopenhagen

Behalve Emile van Konijnenburg, en diens echtgenote, was ook ir. Frits Philips naar Kopenhagen gekomen. Hij deed dit meer in de sfeer van morele herbewapening, dan dat hij tot de groep Rijkens behoorde. Maar hij was er. Nadat ik eerst zelf door adjudant lt.-kolonel Masjoer bij de president was gebracht en vervolgens Van Konijnenburg, kwam tenslotte Philips aan de beurt. Hij sprak slechts kort met de Indonesische president. Hij stond in no time weer buiten. Later vernam ik, dat Soekarno zich aan de houding van de heer Philips in hoge mate had geergerd, vooral nadat hij had verklaard Nieuw Guinea liever vandaag dan morgen aan Indonesie overgedragen te willen zien. Soekarno had uitgeroepen, zo vertelde mij de chef van diens houshouding, Pak Hardjo, 'Waarom doet u er dan niets aan bij uw regering.....!' De president zei mij later zelf, 'Aan mensen als Philips heb je niets. Die durven hun nek niet uit te steken.' Toen de heer Philips uit het appartement van president Soekarno kwam in het 'Angleterre' hotel, zei hij tegen Van Konijnenburg en mij, dat hij eigenlijk ook Soebandrio nog wel wilde spreken. Ik had mij reeds omgedraaid om dit voor hem te gaan regelen, toen hij mij terugriep en zei, 'Laat ik het maar niet doen: ik ga liever zo geruisloos mogelijk weer weg'.

Als nu iemand in Nederland zich zou hebben kunnen veroorloven om een bezoek bij president Soekarno af te steken, dan was het toch wel de heer Philips. Zijn concern zou 35 percent van onze buitenlandse deviezen verdienen. Moest nu zelfs Philips het hazenpad kiezen, bang voor publiciteit, bang voor zijn reputatie, bang om voor zijn mening uit te komen, bang om zichzelf te zijn? Mijn minachting voor de heer Philips was op dat moment compleet.

Ik belde het bureau van de Associated Press in Kopenhagen en tipte hen, dat een groot-industrieel uit Nederland die ochtend een ontmoeting met Soekarno had gehad. Toen ik mij later op het vliegveld bevond om naar Nederland terug te vliegen, kreeg ik de gelukkige ingeving na te gaan of de A.P. haar werk had gedaan. Bleek dat men er niet achter had kunnen komen wie de man was geweest. Ik verstrekte daarop het nummer van de kamer in hetzelfde hotel als waar Soekarno verbleef, waarin Philips had gelogeerd. Maar ook het hotel liet niets los. De heer Philips had zich goed gedekt. Ook de airport, Kastrup, wilde niet

bevestigen, of het persoonlijke toestel van de heer Philips er was geland of geparkeerd had gestaan.

In Amsterdam teruggekeerd alarmeerde ik de manager van het Associated Press bureau, Henk Kersting, die de heer Philips, eveneens inmiddels in Nederland teruggekeerd, in Eindhoven opbelde. Aanvankelijk ontkende Philips hardnekkig in Kopenhagen te zijn geweest. Maar toen Kersting zelfs zijn kamernummer en het hotel wist te noemen, ging de grote Philips door de mand.

Op 9 mei 1959 stond dan ook keurig op de voorpagina van de Volkskrant - de krant van Luns en Romme - dat ir. Frits Philips in Kopenhagen een gesprek had gehad met president Soekarno. Het artikeltje vervolgde, dat volgens het persbureau Associated Press Soekarno eveneens in particuliere audientie had ontvangen de journalist Willem L. Oltmans.

Voilà. Philips en Oltmans bij Soekarno. DE TELEGRAAF zei nu voor een keer niets!

De la Rochefoucauld heeft gezegd, dat men de faam van beroemde mannen eigenlijk zou moeten afmeten naar de methodes die zij aanwenden om beroemd te worden. Philips was en is ongetwijfeld in Nederland - en volkomen terecht - een beroemd man. Maar wat was hij een beunhaas in die vertraagde film over de Papoea's! Waarom was hij ijzig bang om het met de regering over de Nieuw Guinea politiek falikant oneens te zijn. Er is dikwijls in Nederland de uitspraak gevallen dat het ‘een onvaderlandse daad’ was bijvoorbeeld van baron van Ittersum om Soekarno in Belgrado een hand te gaan geven. Ik heb het van de heer Philips een uitgesproken onvaderlandse daad gevonden, dat hij in het hele Nieuw Guinea en Indonesie spel niet eerder tegen de onkunde in Den Haag publiekelijk heeft geprotesteerd. Dat hij, terwijl hij deze mening was toegedaan, niet openlijk Luns voor een botte bijl durfde uit te maken.

Dat hij alleen in het geniep Soekarno durfde in te fluisteren, dat hij het oneens was met de regering. Voorwaar, de heer Philips behoefde geen angst te hebben, dat dr. van Roijen zou weten te voorkomen dat hij zijn gloeilampen in de V.S. niet meer kwijt zou kunnen!

New York City

In september 1960 kwamen vele staatshoofden en regeringsleiders in een demonstratie van solidariteit met de Verenigde Naties naar New York om de debatten van de Assemblee bij te wonen, en hun denkbeelden voor het wereldforum te ontvouwen. Dit was een kolfje naar de hand van Soekarno. Sinds de beroemd geworden conferentie van Bandoeng, in 1955, had hij er tijdens zijn bezoeken aan regeringsleiders van alle gezindten met klem op aangedrongen, dat er een reeks topconferenties zouden plaats vinden, waarbij men persoonlijk elkaar beter zou leren kennen en waarop men met meer succes kennis zou kunnen nemen van elkaars politieke standpunten. Wat Soekarno steeds heeft gewild is een moesjawarah en moefakat op internationaal niveau.

Nu zouden dan eindelijk Chroetsjow,, Nehroe, Nasser, Tito, Nkroemah, Keita, Touré en andere leiders zich allen op hetzelfde moment op één plaats bevinden, de UNO. Dit wilde Soekarno voor geen geld missen. In een demonstratie van nationale eensgezindheid laadde Boengkarno de hele Djakartaanse top, inbegrepen generaal Nasoetion en de communistische partijleider Aidit, in een Boeing 707 van de Pan American Airways, en kwam het gezelschap naar New York. Er werd in het Waldorf Astoria hotel een receptie gegeven, waar ik met uiteenlopende staatslieden als de koning van Jordanie en de Sovjet minister van buitenlandse zaken, Andrei Gromyko, over Nieuw Guinea heb gesproken.

Tijdens zijn bezoek aan New York ontmoette ik Soekarno verschillende malen. Eens loodsten ambassadeur Zairin Zain en de permanente vertegenwoordiger bij de UNO, Soekardjo Wirjopranoto mij samen in het vroege morgenuur naar Soekarno's appartement in de Waldorf Towers, voor een gezamenlijk ontbijt. En een andere keer hebben wij een avond naar de televisie zitten kijken. Alhoewel ik Soekarno zelf weinig veranderd vond, kreeg ik sterk de indruk, dat de sfeer in zijn omgeving vergeleken bij 1956-1958, totaal was veranderd. Om een voorbeeld te noemen. Adjudant kolonel Soegandhi, die ik in het verleden had leren kennen als een integere en toegewijde aide de camp, gedroeg zich anders tegenover de grote Boeng. Soekarno wilde nog een bezoek aan Nehroe brengen in diens hotel die avond. Hij wilde weten of het tijd was om te vertrekken

en vroeg, terwijl hij naar een love-scene op T.V. zat te kijken, ‘Ghandi, hoe laat is het?’ Waarop kolonel Soegandhi antwoordde ‘U hebt toch zelf een horloge.....’

Toen ik met Soekarno en diens adjudanten Soegandhi en Saboer in 1956 door Italie en West-Duitsland reisde was een dergelijk antwoord van de adjudant van de president ondenkbaar. Laat ik hier aan toevoegen, dat deze gewijzigde houding niet gold voor majoor Saboer. De latere generaal Saboer zou trouwens, in tegenstelling tot generaal Soegandhi, in dienst van Soekarno blijven. Hij werd commandant van Soekarno's lijfwacht, welke in 1965 bij de staatsgreep betrokken zou zijn geweest.

Ook de pestilente invloed van Soebandrio's aanwezigheid in de onmiddellijke omgeving van de president was duidelijk merkbaar. Bandrio had overal zijn spionnen zitten. Van de intrigelust van deze minister zijn mij staaltjes bekend, die zelfs nu hij gevangen zit, nauwelijks publiceerbaar zijn. Noemen wil ik de affaire Maleisie, en de uitnodiging aan Soekarno een staatsbezoek aan Koeala Loempoer te komen brengen eigenhandig door de koning van het land geschreven. De confrontatie tussen Indonesie en Maleisie was niet ver af meer. De ambassadeur van Maleisie in Djakarta, Rachman, had zijn regering ervan weten te overtuigen, dat wanneer Soekarno door de vorst van het land zou worden uitgenodigd, hij ongetwijfeld zou komen, waarmee een ongunstige wending en een conflict zouden kunnen worden voorkomen. De ambassadeur spoedde zich met de brief van de koning naar Djakarta en overhandigde de enveloppe aan de secretaris van de president op het , Djamin. Ook daar had Bandrio zijn mannetjes. De uitnodiging van de koning van Maleisie werd gelicht en kwam op Soebandrio's bureau terecht. Soekarno zou negen maanden lang onkundig blijven van het feit dat er ooit een uitnodiging voor hem uit Koeala Loempoer was gearriveerd. Pas toen biechtte madame Soepeni, Soekarno's reizende ambassadrice - die een appeltje met Soebandrio had te schillen - aan de president, dat er een brief van de koning van Maleisie was geweest. Inmiddels was de confrontatie met het buurland reeds in volle gang.

Ook ben ik in september 1960 een avond in New York op stap geweest met de secretaris-generaal van de P.K.I., Dipa Nusantara Aidit, die na de coup van 1965 door het Indonesische leger werd vermoord.

‘Heeft Boengkarno uw partij eigenlijk genationaliseerd?’, vroeg ik hem. Hij sprak zeer goed onze taal. ‘Dat zou je zo kunnen zeggen’, antwoordde Aidit. Hij legde omstandig uit, dat de P.K.I. onder zijn leiding en die van Njoto en Loekman een zuiver Indonesische partij was, volkomen onafhankelijk van Moskou of Peking.

‘Wij zijn gewoon tegen iedere dominerende invloed, of het nu de Amerikanen, de Sovjets, of de Chinezen zijn. Bovendien’, vervolgde hij wandelend langs de verlichte etalages van Madison en Fifth Avenue, ‘zouden wij ons bij Moskou aansluiten, zouden wij instructies uit Moskou ontvangen; zouden wij ons bij Peking aansluiten, zouden wij instructies uit Peking ontvangen; onze onafhankelijkheid is ons lief. Als Indonesiers weten wij beslist het beste wat goed is voor ons land. Wij nemen onze eigen besluiten. Wij zullen onze eigen koers bepalen. Wij doen mee met Soekarno's concept van socialisme à la Indonesia.’

Aidit zei het te betreuren, dat hij door wat hij het ‘Irian Barat gedoe’ noemde, niet via Amsterdam zou kunnen terugreizen. Hij vroeg mij, of ik enkele boeken voor hem zou willen kopen, boeken die alleen in Nederland waren te krijgen. Hij krabbelde op een vel Waldorf Astoria papier enige namen. Ik vroeg hem, hoe ik sinds de posterijen geen bestellingen voor Indonesie aannamen, het pakket naar hem toe zou kunnen krijgen.

‘Adresseert u deze boeken maar aan mij, per adresse dr. Soebandrio en deponeert u ze op welke Indonesische ambassade u maar wilt. Dan krijg ik ze wel.’

Henk Hofland schreef in zijn Quadraat pocket verder, dat ‘nadat de West Irian actie (de exodus van december 1957) zich volgens Oltmans' voorspellingen had voltrokken’, ik naar Amerika was teruggegaan. ‘In de volgende jaren reisde hij nog heel wat keren heen en weer en veroorzaakte in Nederland een aantal verwikkelingen van mindere omvang, die hier niet ter zake doen’. Hofland zette echter ook uiteen, dat ik voortdurend nauwe relaties met de groep Rijkens was blijven houden, zowel als met de Indonesiers. ‘Nog betere relaties had Oltmans met Indonesische diplomaten in Amerika’, aldus de hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad. ‘Misschien geloofden Oltmans en sommige Indonesiers, dat, als de groep Rijkens met al haar parafernalia van de particuliere diplomatie voor de dag zou komen, er een soort doorbraak in Nederland tot stand zou worden gebracht’.

Ik had Hofland met Van Konijnenburg in contact gebracht, zodat hij meer wist dan andere journalisten van wat er zich achter de schermen afspeelde. Van Konijnenburg vertelde hem kennelijk niet alles. In zoverre had Hofland gelijk, dat ik inderdaad van mening ben geweest, dat het de heren rond Rijkens zou gelukken een zodanige druk op de regering uit te oefenen, dat De Quay en Luns uiteindelijk door de knieen zouden gaan. Ik heb hierin misgerekend. Ik heb de groep Rijkens en de moed van de heren toen het nodig was voor het voetlicht te treden, overschat. Of zoals Hofland mij later zei, 'Je hebt uiteindelijk met je opening van zaken en publicaties Rijkens het zwembad ingeduwd en hem bovendien nog zijn lunches op Soestdijk ontnomen'. Er stond mij inderdaad op een gegeven moment geen andere weg open, dan de hele Rijkens affaire in de publiciteit te brengen, om zodoende het maximum effect te behalen uit jarenlange arbeid van stille diplomatie in het geheim. Kerstmis 1960, tijdens een bezoek aan mijn ouders in Huis ter Heide - zij waren die dagen voor goed uit Zuid Afrika in Nederland teruggekeerd - begon dan ook de laatste phase van het Nieuw Guinea spel op initiatief van de Indonesische ambassadeur in Bonn, Zairin Zain.

deel V

Huis ter Heide

De Indonesiers koesterden in 1960 grote verwachtingen van de op handen zijnde regeringswisseling in de V.S. Het republikeinse regime zou verdwijnen. John F. Kennedy zou in januari 1961 naar het Witte Huis gaan. Men rekende terecht in Djakarta op aanzienlijk meer Amerikaanse sympathie voor de Indonesische claim op Irian Barat. Soekarno benoemde een nieuwe ambassadeur, die Moekarto zou opvolgen. Zairin Zain zou van Bonn naar Washington D.C. gaan.

Hij had in Leiden gestudeerd en de Duitse bezetting meegemaakt. Als jong diplomaat had hij onder Van Roijen gediend. Hij beschikte over ruime westerse ervaring. Of, zoals hij het noemde, ‘onze diplomatie zal alleen dan succesvol zijn, wanneer wij er in slagen onze bedoelingen voor ontvangst door westerse oren uiteen te zetten’.

Zowel Van Blankenstein als ikzelf hadden met Zain in de wandelgangen van het gebouw van de Verenigde Naties in New York verschillende malen contact gehad. Hij verzocht mij naar zijn residentie in Bad Godesberg te komen. Toen ik hem daar de kerstdagen van 1960 opzocht bleek hij overtuigd, dat de Nieuw Guinea affaire in de Amerikaanse hoofdstad de komende maanden zou worden uitgevochten. Hij scheen alle zeilen te willen bijzetten. Hij vroeg mij of Van Konijnenburg wellicht bij hem zou kunnen komen, om het contact uit het verleden met de groep Rijkens te her-activeren. Alhoewel Konijn mij een Mercedes met chauffeur van de K.L.M. beschikbaar stelde om naar Bonn te reizen moest ik hem bepaald overhalen zelf een paar dagen later naar Zain te gaan. Hij geloofde niet meer in bemiddelingspogingen. De ambassadeur en Van Konijnenburg ontmoetten elkaar in Dusseldorf. De K.L.M. onderdirecteur kwam enthousiast terug. ‘Ik ben blij, dat ik gegaan ben’, rapporteerde hij per telefoon. Het was dr. Zairin Zain gelukt de ingesluimerde Rijkens lobby nieuw leven in te blazen.

Washington

6 April 1961 had ik op het Witte Huis een ontmoeting met presi-

sident Kennedy's naaste adviseur, Walt Whitman Rostov. Rostov is de afgelopen jaren de voornaamste architect van Amerika's zuidoost Azie politiek geweest, tot en met de regering Johnson. De gezaghebbende New York Times heeft de man beschreven als behept met ‘een agressief intellectualisme, grenzend aan self-serving opportunisme, dat Lyndon B. Johnson gerust stelde, maar sterk misleidde, vooral bij het bepalen van de politiek in Vietnam’. Rostov heeft jaren lang het bevel gevoerd over de zogenaamde ‘situation room’ in het sousterrain van het Witte Huis waar hij als eerste steeds de codeberichten en telegrammen uit de hele wereld, het Kremlin, het front in Vietnam, Cuba, onder ogen kreeg

Ik gaf Rostov een memorandum betreffende Indonesie, Nieuw Guinea en Nederland en zette het standpunt van de groep Rijkens uiteen. Ik stelde voor, dat Amerika bij eventuele bemiddelingspogingen zeker niet alleen naar Luns zou luisteren, maar zich terdege rekenschap zou geven van de mening van deskundigen uit de kring van Paul Rijkens.

Hier zij opnieuw glashelder gesteld, dat ik deze stap geheel en uitsluitend op eigen initiatief heb gedaan. Niemand van de groep Rijkens wist dat ik dit zou doen. Van Blankenstein wist het niet. Niemand. Laat staan Zain of enige andere autoriteit aan Indonesische kant. Ik deed dit in de volle overtuiging, dat alle partijen er het meest baat van zouden ondervinden, wanneer de Amerikanen althans directe contacten onderhielden met de Nederlandse oppositie tegen het beleid van Luns. Pas vanuit Washington zond ik een kopie van dit memorandum via Van Blankenstein naar de groep Rijkens. Boven mijn stuk stond vertrouwelijk. Later bleek, dat een groot aantal Haagse politici, en journalisten in het bezit waren van een fotokopie ervan.

Na afloop van onze bespreking excuseerde professor Rostov zich omdat hij, naar hij zei, naar beneden moest om een ontmoeting tussen president Kennedy en premier MacMillan bij te wonen.

Tijdens het onderhoud had Rostov echter een opvallende opmerking gemaakt. Hij moet zich bewust geweest zijn van mijn nauwe contacten met de Indonesiers en ik vroeg mij dus af, in hoeverre het in zijn bedoeling lag wat hij zei naar de Indonesische kant overgebriefd te krijgen. Wij spraken over zuidoost Azie in het algemeen. ‘President Kennedy en ik zelf hebben in de

tweede wereldoorlog in Azie gevochten', aldus Rostov. 'Laat men daar niet denken, dat wij bereid zouden zijn één vierkante mijl Aziatisch grondgebied aan de communisten af te staan. Dit verklaart onze houding ten aanzien van Laos, en dit verklaart onze houding in Vietnam. Hij vervolgde, 'Wij sympathiseren met de Indonesische claim op Irian Barat, maar wij zullen niet toestaan, dat Soekarno een militaire aanval op Nieuw Guinea lanceert. Laat men in Djakarta vooral niet vergeten, dat wij de Zevende Vloot niet voor niets daar in de buurt houden....' Rostov's verkapte dreigement aan het adres van Djakarta scheen mij belangrijk genoeg om aan de Indonesische ambassadeur over te brengen. Ik reed rechtstreeks van het Witte Huis naar 2020 Massachusetts Avenue. Ik werd onmiddellijk tot dr. Zain's werkkamer toegelaten. Ik vertelde hem Walt W. Rostov een bezoek gebracht te hebben in verband met de Irian Barat affaire, maar dat dit gesprek op een aantal mededelingen van de kant van Rostov was uitgelopen, waaronder die betreffende de Zevende Vloot rond Indonesische wateren.

Zain ontbood zijn militaire attaché in de kamer, en de heren stelden een code telegram aan de minister van defensie en de chefs van staven in Djakarta op.

Enige dagen later gaf ik een lezing, gearrangeerd door W. Colston Leigh, voor studenten van de universiteit van Michigan, te Benton Harbor. Alhoewel ik de naam van Rostov wegliet, sprak ik over een adviseur van J.F.K. die mij enkele dagen tevoren had verzekerd, dat de Zevende Vloot tussen beide zou komen, indien Indonesie Irian zou aanvallen. De Associated Press nam dit bericht over. De dagbladen in Djakarta maakten er op de voorpagina's melding van.

Op 13 april 1961 deelde een woordvoerder van het Witte Huis op vragen van de pers officieel mee, dat geen enkele adviseur van president Kennedy de gewraakte mededeling aan mij zou hebben gedaan.

Ik zond Rostov achteraf een brief, waarin ik zei het te betreuren, dat zijn Zevende Vloot observatie, ondanks dat ik er op had toegezien, dat zijn naam niet in het geding kwam, zoveel stof had doen opwaaien.

'Nu zullen wij zien,' aldus Zain, 'of hij een fidéle kerel is'. Rostov heeft echter niet gereageerd. Intussen zou in Washington voorlopig aan de Zevende Vloot in verband met Indonesie niet

meer worden gereformeerd.

Indonesie had zich trouwens in 1960 op het standpunt gesteld, dat alle binnenzeeën in de archipel territoriale wateren waren en de Indische oceaan werd bovendien tot Indonesische oceaan omgedoopt. Dr. Achmad Soebardjo verklaarde verder op de Geneefse conferentie voor Internationaal Zeerecht, dat Nieuw Guinea tot de territoriale wateren van de republiek zou worden gerekend. De Amerikaanse Zevende Vloot zou Hollandia of Biak niet aan kunnen doen zonder Indonesische toestemming.

Ook het gezichtsverlies in 1960 geboekt met de demonstratieve reis van de Karel Doorman naar Nieuw Guinea viel binnen het kader van dit Indonesische standpunt. Soekarno had de Doorman, ‘een koloniaál zwaard gericht op het hart van Indonesie’ genoemd, ‘welke de wereldvrede in gevaar bracht’, en de Indonesische diplomatie had zelfs Japan op haar hand weten te krijgen. Onze trotse oorlogsbodem keerde dus in volle zee terug.

Washington

16 April 1961 kwam minister Luns naar het Wiite Huis. Hij zou een onderhoud hebben met president Kennedy. Professor Arthur M. Schlesinger heeft hierover in zijn beroemde werk, ‘De duizend dagen’ onder meer geschreven, dat onze minister van buitenlandse zaken een fanatisme aan de dag legde van een kruisvaarder ‘Hij wapperde met een slappe wijsvinger in Kennedy's gezicht’, aldus professor Schlesinger, ‘een geste, welke Kennedy welgemanierd negeerde. Wanneer Luns zich aldus opwond, had Kennedy maar één rechtstreeks antwoord: 'Wilt u dan oorlog voeren over Nieuw Guinea?’.

Schlesinger schrijft verder, ‘De president maakte Luns duidelijk, dat de Nederlandse regering rustig de schuld aan de V.S. zouden kunnen geven, wanneer men maar bereid wilde zijn in Den Haag aan het conflict een einde te maken’.

Tegelijkertijd met de confrontatie Kennedy-Luns verscheen in de Haagse Post in de rubriek Pers de kop, dat de minister in Washington een Nederlandse tegenspeler had gehad. De. H.P. had eveneens beslag weten te leggen op een kopie van mijn vertrouwelijk memorandum via Van Blankenstein aan de groep Rijkens over mijn bespreking met Rostov. Oltmans had verder een geheugen als een ijzeren pot, en Oltmans dit en Oltmans dat, schreef de Haagse Post. Waar het artikel op neer kwam, was, dat ik grondig het gras voor de voeten van de minister had weggemaaid tijdens mijn eigen bezoek aan het Witte Huis tien dagen voor Luns.

Het zou verder niet opportuun zijn over bepaalde ontwikkelingen rond mijn memorandum aan Rostov en Witte Huis verbindingen naar de groep Rijkens, en naar Paul Rijkens' vriend, prins Bernhard, verdere gegevens te publiceren. Ik wil slechts volstaan met op de reserve die hier is gemaakt nu te wijzen.

Beverly Hills

Soekarno was inmiddels in Californie geland en voerde besprekingen over nieuw oliecontracten en amuseerde zich verder met het uitgaansleven van Hollywood. Terwijl minister Luns op het matje bij Kennedy zat vloog ik naar Los Angeles om bij de Indonesische president een pleidooi te beginnen inzake een nieuwe ontmoeting tussen hem en enkele vertegenwoordigers van de groep Paul Rijkens. Hij zou slechts twee dagen in Washington. D.C. verblijven en men betwijfelde of er überhaupt gelegenheid zou zijn om tot een serieus gesprek met Nederlandse afgezanten te komen. Figuren in Soekarno's omgeving, en ik verdacht er vooral dr. Soebandrio van, zagen geen enkel heil meer in informele contacten met Nederlanders. Waar Zairin Zain ook steeds meer op had gewezen, was, dat men in Djakarta geen belang meer toekende aan toezeggingen van industrielen dat zij hun uiterste best zouden doen de Nederlandse regering tot andere inzichten te brengen. ‘Philips is de president in Kopenhagen komen vertellen’, aldus Zain, ‘dat wat hem betreft Nieuw Guinea morgen mag worden overgedragen. Hier schieten wij niets mee op. Konijn zegt ons dit sedert vele jaren. Wat heeft overleg met heren van de groep Rijkens nu nog voor zin, wanneer zij geen mandaat krijgen van de regering in Den Haag om met ons die besprekingen te voeren?’ Dit was thans ook het standpunt van de president. Hij wilde, ondanks alle pogingen die ik er toe deed, geen toezegging doen, dat hij de heren Van Konijnenburgen Scholtens in Washington ook werkelijk zou ontvangen.

Ik telefoneerde vanuit het Beverly Hills hotel, waar de president logeerde, vele malen per dag met Van Konijnenburg in Den Haag. Ik meende echter toch de verantwoording te moeten nemen de beide heren naar Washington te laten overkomen. Misschien, wanneer zij zich zouden kunnen laten voorstaan, op recente gesprekken met Soekarno, dat men in Den Haag toch bereid zou zijn naar hen te luisteren. ‘Wij kunnen ons namelijk niet permitteren’, aldus schreeuwde Konijn door een slecht verstaanbare verbinding, ‘dat wij naar Amerika zouden komen en dan niet door de president zouden worden ontvangen.....’

Ik bleef met kracht adviseren, dat de gok diende te worden gewaagd.

Washington

24 April 1961 landde president Soekarno in Washington. Hij werd door president Kennedy persoonlijk opgewacht en met groot ceremonieel verwelkomd. De stemming was meteen goed. Details van deze eerste ontmoeting met J.F.K. bracht Soekarno, toen ik hem in oktober 1966 in zijn bungalow bij het zomerpaleid van Bogor 's avonds opzocht, opnieuw naar voren. Hij informeerde met ongeveinsde belangstelling naar de toenmalige senator van New York, Robert F. Kennedy. ‘Die kent ons. Die heeft zich tenminste de moeite gegeven ons hier te komen opzoeken’, aldus Soekarno. ‘Op het Witte Huis besprak president Kennedy de werkelijk belangrijke vraagstukken met mij in zijn slaapkamer.....’

‘Jacqueline Kennedy’, vertelde de president, ‘kwam met een in Peking gedrukt boek van mijn collectie schilderijen (deze geste was gesouffleerd door ambassadeur Zain, wat Soekarno nooit heeft geweten) en zij zat naast mij op de grond. Het boek lag in mijn schoot. Deze charmante Jackie was werkelijk in kunst geinteresseerd.’

President Kennedy leidde het persoonlijke gesprek met Soekarno meesterlijk. Nà de internationale diplomatieke positie van de V.S. in Berlijn, in Vietnam, op Cuba uiteengezet te hebben - de mislukte C.I.A. invasie aan de Varkensbaai op Cuba had juist enkele dagen tevoren plaatsgehad - overrompelde J.F.K. Soekarno met de vraag, ‘Wat zou u in mijn positie doen, mijnheer de president’.

Hier was een Amerikaanse president, die bereid was werkelijk naar wat Soekarno te zeggen had te luisteren. ‘Het enige waar Eisenhower met mij over sprak, waren de laatste films die uit Hollywood waren gekomen’, heeft Soekarno mij gezegd.

‘President Kennedy heeft mij overtuigd, dat zijn regering oprechte bedoelingen jegens ons had en dat hij daadwerkelijk steun wilde verlenen zonder zich in onze binnenlandse aangelegenheden te mengen. Ik vertrouwde de Kennedy's’, aldus Soekarno in 1966 Na zijn gesprek op het Witte Huis riep Soekarno zijn adviseurs bijeen. Dr. Soebandrio vertrok volkomen onverwacht naar Moskou met een speciale opdracht. En Soekarno gaf te kennen, dat hij J.F.K. de volgende ochtend vóór vertrek naar New York opnieuw wilde ontmoeten, buiten het van tevoren opgestelde programma om. Kennedy stelde één van zijn helicopters beschik-

baar, zodat Soekarno rustig met hem zou kunnen spreken, terwijl zijn gevolg reeds per auto naar de luchthaven zou vertrekken.

De grote Boeng zou per hefschroefvliegtuig na komen. Ook deze ontmoeting à l'improviste zou warm en prettig verlopen. Ik weet, dat Soekarno aan de Kennedy's de meest aangename herinneringen heeft behouden. Ergens in zijn paleis stond een groot kleurenportret van J.F.K. en diens gezin, gesigneerd door de Amerikaanse president met gloedvolle bewoordingen.

Professor Schlesinger schreef later over Soekarno's tweedaags verblijf in Washington, ‘de president bleef glad en humeurig, maar hij scheen gevleid door de attenties hem door Kennedy bewezen’.

Washington

Bij hun aankomst uit Nederland haalde ik de heren Van Konijnenburg en Scholtens op de nationale luchthaven van Washington D.C. af. Ik bracht hen later in de middag naar de residentie van ambassadeur: Zain aan Tilden Street en wij hebben tot de vroege avonduren op het terras zitten praten. Ook Zain verzekerde hen, dat de situatie thans gewijzigd was, en dat ook hij er geen invloed meer op kon uitoefenen of Boengkarno hen zou ontvangen. Hij herhaalde de bezwaren, die men langzamerhand in Djakarta tegen bemoeingen van niet-gemachtigde personen was gaan voelen.

Toen Soekarno ons echter de volgende ochtend bij het verlaten van zijn hotel in de lobby opmerkte, riep hij ons bij zich en maakte hij meteen een afspraak met Van Konijnenburg, waarbij hij ondanks het druk bezette programma, een uur voor de twee afgezanten van Paul Rijkens uittrok. Ik woonde om dezelfde redenen, waarom ik de Witte Brug-gesprekken had vermeden, ook deze gedachtenwisseling niet bij. Zolang ik precies zou weten wat de quintessens van de besprekingen was geweest, was het mij ruimschoots voldoende.

Soekarno had, in flagrante tegenstelling tot vorige ontmoetingen, over zijn positie geen twijfel gelaten. Hij juichte de arbeid van de heren toe, maar hij onderstreepte dat verdere gesprekken

nauwelijks enige waarde of zin zouden hebben wanneer de groep Rijkens er niet in zou zijn geslaagd van de regering De Quay een duidelijk omschreven mandaat te hebben ontvangen op basis waarvan men zou kunnen spreken. Hij ging zelfs zo ver, zoals Zain had voorspeld, te verklaren dat het jammer van een ieders tijd zou zijn, wanneer hij, president Soekarno, opnieuw door de heren benaderd zou worden, zonder dat het Nederlandse kabinet hen ertoe zou hebben gemachtigd. Dit was duidelijke, niet mis te verstane taal.

Van Konijnenburg en Scholtens keerden met spoed naar Den Haag terug. Een lange reeks clandestiene gesprekken met de hoogsten in den lande volgde. Met professor de Quay, de minister president, met minister Luns, met God en iedereen werd gesproken, De heren van de groep Rijkens spraken zich schor en hees.

Tussen deze têtes à têtes door reisden Konijn en Scholtens naar Wenen en naar Rome om Soekarno toch nog maar even tussentijds verslag uit te brengen. Een Indonesier is een beleefd en gastvrij man. Men weigert niet gauw iemand te ontvangen. Ik kwam echter via mijn Indonesische contacten te weten, dat terwijl Van Konijnenburg president Soekarno hijgend kwam vertellen, dat er in Den Haag hard werd gewerkt, hij tegelijkertijd bepaald een misleidende indruk gaf. Het Nederlandse kabinet zou volgens hem inderdaad op het punt staan de heren van de groep Rijkens de officiele afgezanten van H.M.'s regering te verklaren. De Indonesiers, die trouwens niet meer over eigen diplomaten in Den Haag beschikten sedert het verbreken van de diplomatieke betrekkingen in 1960, stonden zeer sceptisch tegenover Konijn's ongehoord, en helaas ongegrond, optimisme. Niets was verder bezijden de waarheid, dan dat het team De Quay Luns ook zelfs maar overwoog met de heren rond Rijkens in zee te gaan.

Den Haag

Ik vertrok zelf van New York naar Den Haag om mij van de toestand op de hoogte te stellen. Vlak hierop verklaarde wijlen pater Beaufort bij debatten in de Eerste Kamer, op 24 mei 1961, dat er geen sprake van kon zijn, dat de Nederlandse regering ooit een mandaat aan particulieren zou kunnen verstrekken om met een buitenlandse mogendheid over een deel van het koninkrijk te onderhandelen, in dit geval dus Nieuw Guinea. Nu wist werkelijk een ieder waar hij zich aan te houden had.

Niet alleen de groep Rijkens kon thans haar conclusies trekken, maar ook de Indonesiers zouden weldra weten, wat het officiele standpunt van de regering in deze was.

De Britse diplomaat Nicolson heeft erop gewezen, dat het essentieel is om bij het bedrijven van diplomatie precies te werk te gaan. Hij noemde de grootste vijand van succesvolle diplomatie, onnauwkeurigheid. Van Konijnenburg werd een nerveus en onnauwkeurige amateur-diplomaat. Hij wilde maar niet inzien, dat het mankeren van een mandaat van het kabinet hem buiten gevecht stelde. Toch een spel te willen blijven spelen kon nu nog slechts nadeel berokkenen aan alle betrokken partijen.

Van Konijnenburg was niet meer te remmen. Hij bleef hopen. Hij hoopte nog altijd op een wonder. Hij vocht door. Maar W. Somerset Maugham heeft in zijn ‘Writer's Notebook’ Hoop immers al omschreven als het wreedste kwaad, dat de goden in Pandorra's doos hadden gestopt, ‘since it is Hope that lures mankind to endure its misery to the end’.

Voor mij was de rede in de Eerste Kamer van pater Beaufort voldoende. Men kende zijn liaisons met de Katholieke Volks Partij, en dùs, met de heren De Quay en Luns.

Het was voor mij de druppel die de emmer deed overlopen. Het betekende het onverbiddelijke einde van de amateur-diplomatie. Het scheen mij zelfs een gevaarlijke ontwikkeling toe, de Indonesiers op dit kardinale punt in welke vorm ook te misleiden.

Ik nam een besluit.

Amsterdam

Reeds op 3 juni 1961 verscheen in Vrij Nederland een interview dat ik met Joris van den Berg had gehad. Voorzichtig lichtte ik een zevende sluier op over de reeks geheime contacten, die sedert april in Washington en Den Haag hadden plaats gehad. En passant, nam ik in het artikel op, dat het aan Van Konijnenburg, dr. Zain, en vreemd genoeg, de eerder gesignaleerde Soedjoko aan het andere einde van de lijn, in Djakarta, te danken was geweest, dat Indonesie er toe was overgegaan enkele miljoenen guldens, welke de K.L.M. te goed had, terug te betalen. Over mijn eigen rol in deze schuldenaffaire wil ik slechts memoreren aan de vriendelijke bedankbrief, die ik ervoor van de heer van der Beugel heb ontvangen. In het interview wilde ik vooral niet teveel zeggen, maar wel genoeg om te zien of de gemoederen in beweging te brengen waren. De beslissende fout die Paul Rijkens en de zijnen toen hebben gemaakt was, dat zij een communiqué aan de pers verstrekten, waarin de door mij aan Joris van den Berg gedane mededelingen als ‘volkomen uit de lucht gegrepen’ werden bestempeld. Men trachtte mij de pas af te snijden om geen nieuwe publicaties te kunnen doen. Maar daar was het mij nu precies om te doen. Paul Rijkens gaf mij een prachtig alibi. De weg stond open voor een grootscheeps offensief.

17 Juni 1961 publiceerde ik op pagina één van het weekblad Vrij Nederland mijn OPEN BRIEF aan de heren van de groep Rijkens. Zonder meer. De kogel was door de kerk.

De oorlog was verklaard. Sedert mijn eerste contacten in de zomer van 1956 had ik over de amateur-diplomatie van de Rijkens lobby hermetisch gezwegen. Nu was het moment aangebroken de wolven voor de leeuwen te gooien. De openbare discussie moest somehow met een stevige schok weer op gang gebracht worden. Henk Hofland sprak in zijn boek van ‘de gelijktijdig theatrale en hardhandige manier van Oltmans’, welke een rel van formaat had ontketend. Professor Duijnstee zou later in zijn boek over de Nieuw Guinea kwestie tot de conclusie komen, dat mijn publicaties in Vrij Nederland de doorbraak forceerden om naar een oplossing voor het vraagstuk toe te werken. Zij betekenden het begin van een ommezwaai in de publieke opinie, aldus Duijnstee.

Daar was het om te doen. Ik daagde de heren van de groep

Rijkens in mijn open brief uit juist toen voor het voetlicht van het gehele Nederlandse volk te treden en eindelijk eens voor hun opinies recht door zee en openlijk, publiekelijk, uit te komen. Maar nog trachtten zij zich eerst te verschuilen achter een démenti!

Ik zag niet alleen geen andere mogelijkheid. Er was geen andere uitweg.

Via artikelen in de Nieuw Rotterdamse Courant en talrijke andere bladen had ik immers al in 1957 geprobeerd te waarschuwen voor de débacle op Irian Barat. Men was toen niet rijp voor dit soort persberichten.

Via een adres aan de Staten-Generaal hadden wij in 1957 getracht in brede kring in Nederland aandacht te vragen voor een politiek die tot een ramp zou moeten leiden. Opnieuw werd bakzeil gehaald.

Via de stille diplomatie achter de schermen had ik getracht industrielen en politici in conclave bijeen te brengen in hotel de Witte Brug. Het uiteindelijke resultaat zou als Mein Kampf, zéro, zijn.

Daarop waren een aantal jaren van dubieus heen en weer gereis en gekonkel achter de schermen gevolgd. En in juni 1961 liep het op Hollandia naar schieten met scherp toe. Of, zoals ik al maanden tevoren in Vrij Nederland had geschreven, ‘als eenmaal de Indonesische parachutisten werkelijk boven Nieuw Guinea zullen worden neergelaten, dan zal niet minister Luns met een karabijn op het strand van de Papoea's in de aanslag staan, maar een matroos uit Den Helder of een marinier uit Den Briel’.

De toestand spitste zich van maand tot maand, van week tot week toe. Er diende haast te worden gemaakt.

De speculaties, waarom ik juist op dat moment de eerste stap deed om de Rijkens manoeuvres aan de openbaarheid prijs te geven waren er vele.

Mr. G.B.J. Hiltermann, die ik reeds in 1958 tijdens een lunch in hotel de Witte Brug in contact met de groep Rijkens had gebracht, kwam in de Haagse Post met zijn interpretatie. Ik zou aldus gehandeld hebben, omdat de groep Rijkens mij aan de dijk zou hebben gezet. Ik had uit dépit gehandeld. Hiltermann deed er een greep naar. Hij tastte in het duister. Temeer, omdat ik het weekeinde, dat het nummer van Vrij

Nederland van 3 juni was verschenen, op verzoek van de groep Rijkens naar Washington zou reizen. Bovendien op Schiphol uitgeleide gedaan door Van Konijnenburg en diens echtgenote. Ook de huidige hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad, Hofland, was bij dat vertrek uit Amsterdam aanwezig.

Hofland schreef later in zijn Quadraatpocket, dat ik veel meer van alles af wist dan Mr. Hiltermann, dat ik het geschrijf van Mr. Hiltermann amateuristisch vond, en dat ik uitsluitend had gehandeld omdat ik volledige openbaarheid van de hele affaire uitermate nuttig had geacht.

'Oltmans deed in zijn OPEN BRIEF zijn eigen boekje open in een soort j"accuse",' zo schreef H.J.A. Hofland. Dat was zo. Hij schreef verder, 'Er is geen betere methode om de onverschillige menigte van iets op de hoogte te brengen, dan door een schandaal te scheppen. En dit was werkelijk een lekker schandaal. Doctor Honoris Causa Rijkens in de knoei! Eerst de Planta (margarine) en nu de Papoea's!'

Op de publicatie van de OPEN BRIEF van 17 juni 1961 volgde de eerste dagen een typerende doodse stilte. Men keek naar elkaar. Men wachtte met commentaar te schrijven tot het eerste schaap over de brug zou komen.

In casu, De Waarheid.

Dit communistische dagblad publiceerde 20 juni 1961 een serie van vijf hoofdartikelen, onder de hoofden INTERESSANT 1 2, 3, 4 en 5.

Geleidelijk aan kwamen de tongen los.

In Elseviers Weekblad verklaarde Lunshof in een uitvoerig commentaar - mede op basis van een lang gesprek dat ik die dagen op voorstel van Sluimers van Antara met hemzelf en zijn medewerkers op de geluidsband had laten zetten - 'Oltmans heeft doodgewoon gelijk.....'

Bij dergelijke benarde situaties ontvangt men wel meer steun uit de hoek waaruit men het het minste heeft verwacht. Het paste wel in het straatje van Elseviers om de geheime diplomatie te veroordelen, zij het op geheel andere gronden, dan welke mijn beweegredenen waren. Bij Lunshof tilden de constitutionele en staatsrechtelijke gronden zwaar. Voor mij, als gezegd, kon ik het niet langer met de groep Rijkens eens zijn, omdat zij, a) om te kunnen onderhandelen met Soekarno een mandaat van de regering De Quay-Luns mee zouden moeten brengen,

b) omdat Den Haag (ook middels de rede van pater Beaufort) duidelijk had te verstaan gegeven nooit aan particulieren een mandaat te kunnen verlenen om met een buitenlandse mogendheid over een deel van het koninkrijk te onderhandelen, c) omdat er langzamerhand op Nieuw Guinea zelf geschoten werd en althans zeer spoedig geschoten zou worden, d) omdat op dit moment voor mij het ongeoorloofd werd buiten het officiele beleid van de regering acties in de kwestie Nieuw Guinea te voeren. Dit zou neerkomen op een vorming van een O.A.S. in Nederland, zoals in Frankrijk met de Algerijnse oorlog was geschied. Tout court: na het mislukken van de Rijkens initiatieven en het ontbranden van strijd op Nieuw Guinea stond ik, ook al was ik het niet met het regeringsbeleid eens, achter onze regering. Ik heb nà 1961 dan ook geen enkele actie in de Nieuw Guinea kwestie ondernomen, zelfs geen contact met hetzij de Indonesische diplomatie, hetzij met Soekarno zelf gehad, tot 1966. (Dit met uitzondering van een publicatie in 1962, betreffende de geheime agent Verrips. Wat eerder een follow-up van het artikel in Elseviers in 1961 was).

Eppo Doeve tekende bij Lunshof's artikel een charmante karikatuur, waarbij men Soekarno de historische roman DE SCHAAPSHERDER van mijn voorvader-schrijver Jan Frederik Oltmans zag lezen.

SPOOKNAVIGATIE, betitelde de Friesche Koerier de Rijkens activiteiten.

SCHIMMENSPEL, schreef de Gelderlander in haar hoofdartikel. Het werd een free for all. Iedereen deed mee. De regering deelde mee zich van de heren Rijkens en Van Konijnenburg te hebben gedistancieerd.

De Amerstoortse Courant trok van leer tegen deze AMATEUR DIPLOMATEN.

Ook Cees Noteboom gaf mij een lik uit de pan. Voor semiliteraire franje journalistiek behoeft men ook inderdaad niet geinformeerd te zijn over onderwerpen waar men zich mee bemoeit.

De Nieuw Guinearaad in Hollandia betreurde de Rijkens diplomatie. Minister Luns raakte oververmoeid en ging rust nemen in de Haute Savoye.

Jan Eykelboom publiceerde een kolom in Vrij Nederland, ‘Die

irritante Oltmans'.

Nijmeegse hoogleraren richtten zich in een brief tot de regering nu toch vooral vlug een oplossing met Indonesie te gaan zoeken. Ook buiten de grenzen werd het kabaal uit Den Haag opgevangen. Fortune Magazine, een Time & Life publicatie wijdde één pagina aan de Rijkens initiatieven. Etcetera.

Hofland heeft aan de hand van eigen contacten met Indonesiers en vooral ook, met ambassadeur Zairin Zain, later geschreven, dat men in Djakarta woedend was over de OPEN BRIEF.

'De Indonesiers schrokken van zijn open briefen nog meer van de opschudding die er op volgde. Oltmans kreeg dan ook een standje.....'

Inderdaad. Zain was boos. Daarbij kwam, dat hij vreesde, dat de top in Djakarta, wetende dat ik in nauw contact met hem stond, vooral als Rijkens koerier, zou denken dat hij, Zain, aan het onzalige initiatief zijn zegen had gegeven. Noch de groep Rijkens, noch Zain, noch iemand anders heeft gedeeld in de beslissing van de OPEN BRIEF. Die noodkreet naar de Rijkens lobby om voor het voetlicht te treden kwam uitsluitend en alleen van mij.

Soestdijk

De OPEN BRIEF-rel is voornamelijk van een onschuldig interview met Joris van den Berg tot een nationaal schandaal uitgegroeid, omdat ik in dat eerste gesprek met de verslaggever van Vrij Nederland in één adem over de groep Rijkens, zowel als over de Bilderberg groep had gesproken. Professor Lijphart van de Berkeley University in Californie zei in zijn boek 'The trauma of de-colonization' later, dat ik uit onwetendheid, of althans onjuist, de Rijkens en Bilderberg groepen dooreen had gehaspeld.

Wat was de Bilderberg groep? De idee ertoe, een groep uitgelezen, internationaal invloedrijke personen bijeen te brengen was afkomstig van dr. J.H. Retinger, oorspronkelijk woonachtig in Crakow, Polen. Prins Bernhard heeft van hem gezegd, dat hij een moeilijk man was, met zeer bepaalde opvattingen, die een negatief antwoord onaanvaardbaar achtte, en die dikwijls zijn doel bereikte via zeer ongebruikelijke omwegen.

Het wilde zo zijn, dat Retinger bevriend was met Paul Rijkens, en Rijkens en de prins kenden elkaar al vanuit Londen, dus Rijkens bracht Retinger met de prins in contact. De eerste conferentie werd van 29 mei tot 1 april 1954 onder voorzitterschap van de prins in het hotel 'De Bilderberg' in de bosrijke omgeving van Arnhem gehouden. De Amerikaanse biograaf van de prins, Alden Hatch, omschrijft deze conferentie, 'als de meest ongewone internationale bijeenkomst welke ooit heeft plaats gehad'. Het hotel was waterdicht afgezet en omringd met personeel van de veiligheidsdienst. Met trots herinnert Z.K.H. zich, dat geen enkele journalist kans had gezien het cordon sanitaire te doorbreken. Of het hotel zelfs tot op één kilometer afstand was genaderd. De ontmoeting werd volstrekt geheim gehouden. Zo kon openlijk en naar waarheid worden gesproken. Zij was bedoeld, zoals de prins zei, 'om naar elkaar te luisteren en niet om het à priori met elkaar eens te zijn'.

Men beoogde de eenheid binnen de Atlantische gemeenschap te bevorderen door elkaar in deze invloedrijke kringen beter te leren kennen. Quaroni, Italiaanse ambassadeur bij de Quai d'Orsay, meende volgens Hatch, dat deze Bilderberg pourparlers ook plezierig waren, omdat men eindelijk een plaats en gelegenheid had gevonden waar men van gedachten kon wisselen zonder - als diplomaat - perse te behoeven te liegen.

President John F. Kennedy telde onder zijn voornaamste raadgevers verscheidene Bilderberg alumni, als Dean Rusk de genoemde Walt W. Rostov, George McGhee, George Ball, McGeorge Bundy, en anderen. George McGhee, de latere Amerikaanse ambassadeur in Bonn, zegt in Bernhard's biografie bijvoorbeeld, dat hij er slaagde de Bilderbergianen er van te overtuigen meer belangstelling voor het Verre Oosten te hebben. In 1961 was ongetwijfeld de meest alarmerende kwestie in zuidoost Azie, nog niet Vietnam, maar juist Nieuw Guinea. Zou men nu werkelijk zo naief kunnen zijn, om te stellen, dat deze Bilderberg conclaves, omdat zij door de prins der Nederlanden werden voorgezeten, die zich volgens de letter van de wet dus niet met de staatkunde van het land mocht inlaten, wel over Azie spraken, maar het woord Nieuw Guinea uit égards voor de prins en voorzitter maar niet lieten vallen? Paul Rijkens de tweede man in Bilderberg verband, dreef sedert jaren een diplomatie op eigen gezag, naast die van de regering, om Nederland's laatste kolonie aan Soekarno overgeheveld te krijgen. Ook Rijkens was, als Retinger, een veelzijdig man. In de internationale politieke en financiële wereld was hij kind aan huis.

Aan de vooravond van de tweede wereldoorlog, zo vertelde hij ons in eigen mémoires, voerde hij in Berlijn besprekingen met Hitler en veldmaarschalk Göring. Als zovele anderen kneep hij tijdig naar Engeland uit en maakte zich natuurlijk bijzonder verdienstelijk voor de Nederlandse zaak vanuit het Britse schiereiland, waar de margarine minder op de bon was. Hij richtte vanuit Londen dus Vrij Nederland op, met kameraad Van Blankenstein. En hij zorgde ervoor even welkom te zijn op het paleis in Djakarta als op Soestdijk.

Bij de lunches op het paleis spraken prins en margarine-fabrikant uiteraard over alles en iedereen, behalve over Soekarno en de Papoea's. Het is echter de vraag of Paul Rijkens werkelijk de agenda's van beide superclubs, de Bilderberg en de Rijkens lobby om Nieuw Guinea, nooit met elkaar in verband heeft gebracht. De twee organisaties overbrugden elkaar immers in meer dan één opzicht. Bovendien bestonden er sterke aanwijzingen, dat prins Bernhard de inzichten van Rijkens wat betreft Nieuw Guinea volkomen onderschreef. Er mag dan via een cordon sanitaire van de veiligheidsdiensten steeds een Berlijnse muur om de conferentieoorden van de heren hebben gelegen, en

ik geloof ook niet dat de lakeien van Soestdijk er de hand in hebben gehad, of uit de school hebben geklapt, maar het was mij bij het opstellen van het memorandum aan Walt Whitman Rostov - en dus aan president Kennedy - bekend, dat de Bilderberg groep en de Rijkens lobby op het punt Nieuw Guinea hand in hand wandelden. Om deze reden, en geen andere, meende ik in mijn eerste interview van 3 juni 1961 met Joris van den Berg, dit vagelijk te moeten laten doorschemeren. En juist ook hierom, sprak Rijkens onmiddellijk fel tegen, dat de Bilderberg hetzij direct, hetzij indirect bij zijn amateur-diplomatie zou zijn betrokken. Hij deed dit uit loyaliteit tegenover de prins en om de prins te sparen. Maar het was niet waar. En omdat het niet waar was, voelde ik mij nà het Rijkens dementi pas helemaal vrij om op 17 juni met mijn OPEN BRIEF te komen.

In Vrij Nederland van 24 juni publiceerde de goede Van Blankenstein een lange uiteenzetting, waarin hij terwille van zijn oude vriend Rijkens olie op de golven trachtte te doen vloeien. Mijn open brief was slechts een ‘ontsporing’. Hij was zelf echter te grondig ingelicht om mij werkelijk af te vallen, maar hij trachtte alsnog de affaire in goede banen te leiden en vooral, hij meende, dat ik wellicht van verdere publicaties zou kunnen worden afgehouden. Bovendien vroeg ik mij af of ook Van Blankenstein wel werkelijk was ingelicht over de gang van zaken na mijn memorandum aan het Witte Huis, laat staan over wie in het strikste geheim elkaar sedertdien in Washington, Wenen en andere plaatsen zouden spreken en ontmoeten.

Op 1 juli 1961 schreef ik een slotartikel in Vrij Nederland over de OPEN BRIEF affaire, antwoordde ook Van Blankenstein, en preciseerde ruimschoots en voldoende met naam en plaats en datum een aantal ontmoetingen tussen professor De Quay, minister Luns en de heren Van Konijnenburg en Scholtens om verdere ontkenningen van wie ook bij voorbaat de grond in te boren.

Er kwamen dan ook geen Rijkens communiqué's meer dat mijn geschrijf van A tot Z gelogen was. Wat Paul Rijkens hier ook later in het Nieuw Guinea hoofdstuk van zijn herinneringen over mij, mijn bedoelingen en motieven zou schrijven, zo, precies, is het gegaan.

Bonn

Voor een welkom intermezzo bij al deze spanningen zorgde die dagen generaal Nasoetion. Officieel was hij voor een rustkuur naar Europa gekomen, maar in feite meende hij de diplomatieke activiteiten van Soekarno en Soebandrio de loef af te moeten steken door zelf met een pasklare oplossing voor het Nieuw Guinea conflict te komen.

Hij had één zijner naaste medewerkers vooruit gezonden. Dit was de oud generaal, thans uitgever, Oejeng Soewargana. Geen enkele Indonesische staatsburger was het toegestaan die dagen een stempel van de Nederlandse grensdouane in zijn paspoort te hebben staan, maar Oejeng reisde al maanden heen en weer naar Nederland, waar hij talrijke gesprekken voerde met politici en journalisten. Terwijl Soekarno-Bandrio-Zain via de Rijkens diplomatie trachtten contacten met de Nederlandse minister president en minister van buitenlandse zaken rechtstreeks te hebben speelde Oejeng het in bredere zin, in politieke kringen in Den Haag in het algemeen en langs de pers. Ik ontmoette amateur-diplomaat Oejeng Soewargana op diens verzoek ten huize van Geert Lubberhuizen van de Bezige Bij. Hij was op een goed moment gekomen. De muren van het koloniale front begonnen diepe scheuren te vertonen. Ook hij concludeerde, dat de tijd voor verandering rijp was en hij adviseerde Nasoetion naar Europa te komen.

De generaal zou in Bonn een persconferentie geven. Ik overtuigde Lunshof van Elseviers, dat hij zou moeten proberen een gesprek met Nasoetion te hebben. Samen reisden wij met zijn medewerker Barkey Wolff naar de westduitse hoofdstad. Het is een genoegen om met deze op zichzelf staande figuur een dergelijke trip te maken. Hij houdt van een goede maaltijd en hij weet een glas champagne juist te waarderen.

Geflankeerd door de militaire attaché in Bonn, toen kolonel Pandjaitan, beantwoordde Nasoetion de dikwijls scherpe vragen van een twintigtal Nederlandse journalisten niet erg handig. Het ontbrak hem kennelijk aan ervaring op dit gebied. Hij kon de vergelijking met Abdoelgani's, Sastroamidjojo's, Soedjarwo's, Soebandrio's en Zain's op geen enkele manier doorstaan. Op de vraag, waarom Indonesie zich zo opwond over Nieuw Guinea, terwijl het Brits Borneo en Portugees Timor met rust gelaten werd, gaf hij zo'n omstandig en kakoe antwoord,

dat ik in de vorm van een vraag het standaard reply van Soekarno zelf naar voren bracht, namelijk, dat noch Brits Borneo, noch Portugees Timor ooit tot Nederlands Indie hadden behoord. Punt. Dit ergerde een groot aantal van mijn collega's, maar het was waar en wij schoten er niets mee op die oude koe, die vraag die al duizend maal aan de orde was geweest, tot in den treure te stellen. Nasoetion reageerde trouwens zelf, met te zeggen, 'Inderdaad, mijnheer Oltmans, dàt is ons standpunt'. Nasoetion's persconferentie werd echter een grandioze mislukking. Een groot generaal, de man die een belangrijk werk over guerrilla en oorlogvoering heeft geschreven, behoeft niet the right man on the right place te zijn om zijn regeringsbeleid tegenover een vijandige pers helder en genuanceerd uiteen te zetten.

De journalist Hofland schreef, dat deze mislukking deels te danken was aan mijn aanwezigheid, 'die sommige journalisten razend maakte', en dat ook het gedrag van de eerder in dit boek gesignaleerde Dries Ekker, 'die zich voordeed als een soort naneefje van Torquemada', Nasoetion's ontmoeting met de Nederlandse pers in duigen had doen vallen. Ook de met medailles behangen kraakwitte uniformen van Nasoetion en Pandjaitan hadden, volgens Hofland, een aantal collega's 'onbedaarlijk' verbaasd.

De generaal keerde onverrichterzake naar Indonesie terug. Hij had nog ontmoetingen met de staatssecretaris van buitenlandse zaken, Van Houten en met professor De Gaay Fortman, strikt geheime gesprekken, die uitlekten, en prompt op het hoogste niveau aan alle kanten werden tegengesproken. Ook stond hij aan Hofland en Klokman van de V.P.R.O. een televisiegesprek in Parijs toe, dat door Pak Oejeng was gearrangeerd, maar daar bleef het bij. De persconferentie op 28 juni 1961 in Bonn sloot formeel zijn diplomatieke reis naar Europa af. Voorlopig had de legerdiplomatie in Indonesie gefaald. Oejeng zou echter buitengewoon actief blijven en vertrok al gauw naar de V.S. waar hij in Washington en New York opdook. Ambassadeur Zain bagatelliseerde Oejeng's activiteiten. Ook Soekardjo Wirjopranoto, de permanent vertegenwoordiger bij de U.N.O. meende dat men Oejeng kon negeren. Ik zou echter geleidelijk aan ontdekken, dat die kleine, wat gezette, vriendelijke Soedanees in hoge mate au sérieux diende te worden genomen.

Den Haag

Terwijl zich bij ons de Rijkens rel ontplooide, danste Soekarno op de muziek van ‘Indonesia merdeka, cha, cha, cha’ in het Kremlin, alwaar Nikita Chroetsjow hem een veijaardagsfeestje aanbood. Soekarno is een gemini: 6 juni 1901 werd hij geboren. Het jaar, dat koningin Wilhelmina een liberalere politiek voor Nederlands Indie aankondigde.

Soekarno was uiteraard in Moskou om zaken te doen. Generaal Nasoetion was hem vooruit gereisd, om voor honderden miljoenen dollars nieuwe schulden aan te gaan en zware wapens aan te kopen, mede voor de bevrijding van Irian Barat. Maarschalk Rodion Y. Malinovsky zegde zijn volledige medewerking toe.

3 Juli 1961 kwamen de eerste Russische TU-16 lange afstandsbommenwerpers in Indonesie aan. Nu lag Nieuw Guinea bovendien binnen het bereik van de Indonesische luchtmacht wat betreft het bombarderen van militaire doelen. Met Sovjet assistentie werd in Indonesie bovendien een begin gemaakt met een opleiding voor het hanteren van geleide projectielen. MIG-21 supersonische gevechtsvliegtuigen landden op Tjililitan. Chroetsjow voorspelde openlijk, dat het niet lang meer zou duren voor Irian Barat door Indonesie uit de greep van het kolonialisme zou worden bevrijd. Het tempo van de Indonesische oorlogsvoorbereidingen nam zienderogen toe. Vooral in Washington begon de nieuwe Kennedy regering zich steeds ernstiger zorgen te maken over deze ontwikkeling.

Belgrado

Stephan Zweig heeft nationaliteitszin als een ‘Erzpest’ omschreven. Toch zal men moeten erkennen, dat nationalisme de grote stuwkracht van Azie-Afrika is van vandaag. In wezen is dit begrip van nationalisme een westerse import. Sinds mensenheugenis betuigde de Aziaat immers zijn onmiddellijke loyaliteit aan zijn gezin, zijn dorp, zijn kaste, zijn volksgenoten. Men kende een nationaal begrip als ‘de staat’ niet in onze zin van het woord. Ook patriottisme, de uitgesproken liefde voor zijn geboortegrond, kende men in Azie niet, zoals men er in het westen

tegenover staat. De nieuwe leiders van Azie hebben eigenlijk juist nationalisme en patriottisme aangegrepen als de meest effectieve wapens in hun strijd tegen het westerse kolonialisme en imperialisme. Aziaten heeft men geleerd met vlaggen te zwaaien en Merdeka te schreeuwen. Zij voelen en denken nu ook niet meer in termen van godsdienst, geschiedenis, traditie of taal.

Zij delen thans een gevoel van saamhorigheid in hun strijd tegen alle vormen van imperialisme, zij het gedirigeerd uit Moskou, uit Washington of uit Peking.

De Aziaat is zich meer rasbewust dan ooit te voren. Hij weet dat hij thans meer dan de helft van de mensheid omvat. Hij is de arrogantie van het westen niet vergeten. Westerlingen roepen herinneringen aan blanke bestuursambtenaren, blanke soldaten, blanke exploitatie en blanke economische uitbuiting op. Hij betwijfelt of het westen ooit haar eerste atoombom op blanke rasgenoten zou hebben laten vallen. Hij weet, dat de revolutie, die zich als een wervelstorm over zijn continent heeft voltrokken geen op zichzelf staande gebeurtenis is, maar een proces vertegenwoordigt, dat vele jaren zal duren voor het tot rust zal zijn gekomen.

Soekarno heeft zijn ganse politieke leven van veertig lange jaren gestreefd naar bundeling van krachten. In Indonesie zelf naar een samengaan van nationalisten, islamieten en communisten. Naar vrede tussen het leger en de P.K.I. En buiten Indonesie, naar een bundeling van krachten in Azie, Afrika en Latijns Amerika. Gezamenlijk zou men bruggen bouwen tussen de democratisch-socialistische wereld van het oostblok en China. In 1955 was hij er in geslaagd, zoals H.J. Friedericy dat heeft genoemd, ‘op’ Bandoeng voor het eerst in de geschiedenis vele van zijn broeders uit Azie, Afrika en de Arabische wereld bijeen te brengen. ‘Vroeger vergaderden wij in het geheim als vluchtelingen, als vervolgden in verre Europese landen, die niet de onze waren’, herinnerde Soekarno zich later. Hij refereerde aan de bijeenkomst in Brussel in 1927 van de Liga tegen kolonialisme en imperialisme. ‘Wij ontmoetten elkaar niet uit vrije wil, maar uit bittere noodzaak.

Nu heeft de geschiedenis ons begunstigd. Wij zijn vrij en gaan onze eigen weg.’

Soekarno geloofde, als gezegd, in moesjawarah en moefakat, in ‘summit diplomacy’. In nauwe samenwerking met Tito en

Nasser, en in zekere mate met Nkroemah en Nehroe, zette hij steeds zijn hele diplomatieke apparaat achter het organiseren van een serie top conferenties. Ook nu, in september 1961, kwam het Afro-Aziatische blok, met enkele waarnemers uit Latijns Amerika, ditmaal als gasten van Tito in de Joegoslavische hoofdstad bijeen. President Soekarno, met Soebandrio en Chaeroel Saleh vlak achter hem gezeten aan de ronde conferentietafel, werd uitgenodigd de openingstoespraak te houden.

Hij deed dit in zijn bekende sneeuwwitte galauniform, bijgestaan door kolonel Saboer, die blad na blad, wanneer eenmaal voorgelezen, van het staatshoofd overnam. Dit was zo Soekarno's gewoonte, ook bij het uitspreken van zijn jaarlijkse troonrede op de trappen van het Merdeka paleis, de 17e augustus. In New York zou er echter kritiek op worden geleverd, toen de Indonesische president de Algemene Vergadering van de U.N.O. toesprak en dezelfde kolonel Saboer, zoals sommige kranten het noemde, ‘slaafs’ vel na vel van Soekarno in ontvangst stond te nemen. Eén New Yorkse krant had het lef te schrijven, dat Soekarno zich als een typische koloniale potentaat uit de dagen van het imperialisme gedroeg.

Alhoewel zij aan de conferentietafel in Belgrado naast elkaar zaten, Nehroe met zijn onafscheidelijke rode roos in het knoopsgat van zijn tuniek, ergerden Soekarno en Nehroe elkaar. Van tijd tot tijd rookten zij samen een sigaret, die Soekarno dan uit een gouden koker, die voor hem op tafel lag, offreerde, en waarbij Chaeroel of Bandrio zich zouden haasten een lighter bij te houden, maar in de grond van de zaak waren Soekarno en Nehroe te tegengestelde naturen om tot een werkelijke ontmoeting te kunnen komen. Zij babbelden wat. Er werd een grap verteld. Maar daar bleef het bij. Het is nooit koek en ei geweest tussen deze twee Aziatische leiders. Soekarno vond Nehroe te Engels, te weinig revolutionair, te slap. Hoe Nehroe over Soekarno dacht, schijnt hij voor zich gehouden te hebben. Ik heb er althans geen bronnen over kunnen vinden.

Over het slotcommuniqué van Belgrado ontstond een ernstig verschil van mening. Het ging er om of de kwestie Nieuw Guinea er in zou moeten worden opgenomen. De Indonesiers zetten alles op alles dit te bewerkstelligen. Juist Nehroe hield het tegen. Dit, terwijl hij zelf enige maanden later Portugees Goa zou binnen stappen.

Belgrado vaardigde delegaties naar Moskou en Washington af. Nehroe en Nkroemah zouden naar het Kremlin gaan om een beroep op de wereldvrede te doen. Soekarno en Modibo Keita van Mali naar Washington. Het was Soekarno's tweede bezoek aan Kennedy in 1961. De conferentie van Belgrado herinnerde de beide atoommachten, Amerika en Rusland, aan het Afrikaanse gezegde, dat wanneer de mannetjes-olifanten vechten het prairiegras wordt platgestampt.

Den Haag

De diplomatieke initiatieven van minister Luns kregen echter geleidelijk aan toch een andere richting en politieke kleur.

De eerste voorbode van dat er iets in de lucht hing was afkomstig van de minister president, professor De Quay, die op een cocktail party tegenover journalisten zijn mond voorbij praatte.

Hij zinspeelde op de internationalisering van het Nieuw Guineavraagstuk. Kort na zijn bezoek aan president Kennedy, 16 april 1961, had trouwens ook minister Luns in het parlement reeds gezegd, dat een redelijke internationalisering van deze kwestie niet uitgesloten mocht worden geacht. Ten lange leste bleek men dan toch bereid het Nederlandse publiek, zij het allegro ma non troppo, klaar te stomen voor de sof, die op Nieuw Guinea in de maak was. Nu moest men dan toch ‘rijp’ gemaakt worden voor de uiteindelijke evacuatie.

New York City

8 November 1961 presenteerde de minister een nieuw project, het zogenaamde Luns-plan, in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

Voor hij zijn rede begon was minister Luns, druk handen schuddend en kwinkslagen makend de grote zaal binnengekomen. Hij ging kwasi per ongeluk zitten op de bank van de delegatie van Laos, een halve meter achter de bank van de Indonesische delegatie. De Indonesiers keken strak voor zich uit. Minister Luns sloeg zich voor het hoofd, deed geschrokken en ging toen naar de Nederlandse bank, tien meter verder. Dit soort grapjes heeft minister Luns immer ook die internationale faam bezorgd, waardoor hij nu dan in het befaamde wassen-poppen-huis van Madame Tussaud, is bijgeplaatst.

Eindelijk was Den Haag bereid onder bepaalde condities de souvereiniteit over de Papoea's over te dragen. Vooralsnog hield Luns strak vast, natuurlijk, aan zijn weigering het bestuur van Irian Barat aan Indonesie toe te vertrouwen. Welbespraakt, als steeds, verdedigde hij in de Assemblee voor de wereld het recht van de Papoea zijn eigen lot te kunnen bepalen. Hij stelde voor, dat de U.N.O. westelijk Nieuw Guinea onder haar vleugelen zou nemen. De Indiase minister, Krishna Menon, die zijn delegatie naar de Assemblee leidde, zei mij direct al, dat het

Luns-plan geen schijn van kans had een meerderheid te behalen. India diende zelf een resolutie in, waarbij bilaterale onderhandelingen zou moeten plaatsvinden onder toezicht van de Tunesier Mongi Slim, toen voorzitter van de Algemene Vergadering van de U.N.O. Soebandrio accepteerde het Indiase voorstel. Nederland zag er teveel bezwaren in, ook omdat zelfbeschikking voor de Papoea's niet voldoende werd gegarandeerd. Robert P. Martin schreef die dagen in het Amerikaanse weekblad 'U.S. News and World Report', 'dat men er het beste aan zou doen iedere Papoea eerst te vangen en hem dan te vertellen hoe hij moest stemmen.....'

27 November trok de Nederlandse minister zijn plan dan ook maar weer in, zo onopvallend en geruisloos als maar mogelijk was. Luns telde immers toch al meer grootkruisen voor diensten het vaderland bewezen, dan bijvoorbeeld prins Bernhard.

Een door Nederland geinspireerde tegen resolutie van de groep van Afrikaanse Brazzaville-landen had evenmin enig succes, mede dank zij de verdienstelijke diplomatie van het Indonesische team onder leiding van de ministers Yamin en Soebandrio, geholpen door de ambassadeurs Sòekardjo en Zain.

Bovendien tippelde minister Luns in een zorgvuldig door de Indonesische diplomatie opgezette val. Via de voormalige Maleisische ambassadeur in Djakarta, een groot vriend van Zain, Rachman, vond een geheime ontmoeting plaats tussen de ministers Luns en Yamin. Ook onze minister scheen aangetast door de rondwarende epidemie van Aziatische konkelpartijen. Het gesprek lekte uit en in Den Haag ontstond nieuwe deining. 'Ook Luns?', zo vroeg men zich af.

Verder was die dagen Paul Rijkens volmaakt 'toevallig' op doorreis in New York. Hij zou zich op weg naar een Bilderberg conferentie ergens ter wereld hebben bevonden. Hij ontmoette minister Soebandrio en lichtte voorzichtig geworden onze permanent vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties, Carl Schürmann, in. William Oatis van de Associated Press, met voortreffelijke contacten bij de Indonesiers, kwam er achter.

Dat Rijkens, na alle plechtig gedane beloften nu toch in het buitenland amateur-diplomatie was gaan bedrijven, verwekte thuis, in Nederland, de grootste opwïnding. Paul Rijkens liet dan ook kortelings hierop meedelen, dat hij de meeste van zijn internationale functies neerlegde, waaronder zijn zeer belangrijke

contacten met de Bilderberg groep. Hij schreef Prins Bernhard hieromtrent een brief, die eveneens zou worden gepubliceerd. Dat was een weinig glorieus einde voor de eens invloedrijke en prestigevolle margarine magnaat. Ik blijf van oordeel, dat wanneer hij meer moed aan de dag had gelegd men respect voor hem zou hebben behouden. Persoonlijk heb ik de heer Rijkens slechts tweemaal ontmoet, aan welke ontmoetingen men niet anders dan de meest prettige herinneringen kan bewaren.

Een andere fraaie zet van de Indonesische diplomatie die dagen betrof een zogenaamde toevallige rijsttafel ontmoeting tussen de zich in New York bevindende pro Nederlandse en pro Indonesische Papoea's. Mr. J. Fekkes, door Soebandrio de ‘waakhond’ van de Nederlandse Papoea's genoemd, trad op als ‘adviseur’ van het Nikolaas Jouwe team.

‘Wij hadden’, aldus Jouwe, ‘de heer Fekkes uitgenodigd met ons te dineren. Wij gingen naar een Chinees restaurant, waar men rijsttafel kon krijgen. Ongeveer een half uur nadat wij waren aangekomen kwam ambassadeur Zain met zijn Papoea's binnen. Dit kan nauwelijks toevallig zijn geweest. Wij groetten elkaar en wisselden beleefdheidszinnen uit. Ineens zei dr. Zain tegen Mr. Fekkes, ‘Zeg eens Jantje, zou je mij niet eens behoorlijk goeiendag zeggen?’ ‘Dit irriteerde ons’, aldus Jouwe. ‘Ik vond het voor een ambassadeur een ongepaste uitlating. En wij voelden er niets voor over politiek te pratén, zeker met mensen die alleen maar Indonesie vertegenwoordigen. Wij daarentegen zijn door ons volk tot leden van de Nieuw Guinearaad gekozen en willen met die anderen wel praten in Nieuw Guinea, in Nederland of eventueel in Indonesie maar niet hier. Niemand dwong ons tot deze houding. Zij kwam voort uit ons eigen gevoel. Wij beeindigden zo snel mogelijk onze maaltijd en gingen weg.....’

Bernard Person vroeg de heer Jouwe enige dagen later of de Indonesiers hun pogingen om contact te leggen hadden herhaald. ‘Ja’, zei hij lachend, ‘ze hebben Womsiwor gezegd, dat hij hun gouverneur in Hollandia kon worden. Womsiwor heeft geantwoord: ‘Wat zijn jullie toch achterlijk. Ik zit te wachten op een ministersportefeuille, niet op een gouverneursbaantje!’ Ambassadeur Soekardjo heeft later het aanbod herhaald en eraan toegevoegd: ‘Je kunt gerust je zaken erbij aanhouden!’

Commentaar van dr. Zain (een man met gemoedelijke omgangsvormen) bij het on-diplomatieke ‘Zeg eens, Jantje’: ‘Nou gedraag

ik me eens als 'n Hollander.... en nou is het weer niet goed!'

New York City

Terwijl Paul Rijkens palaverde met minister Soebandrio, de minister Luns in zijn suite van het 'Sheraton Plaza' hotel de Indonesische minister van staat, professor Yamin, in het zogenaamde geheim ontving en de heren Van Roijen, Schürmann, Soekardjo en Zain slag leverden in de wandelgangen van de glazen wolkenkrabber aan de East River, dook een geheel nieuwe, maar zeer mysterieuze figuur in deze penibele zaak op. Ik ontving een telefoontje van de heer Van der Jagt, van het K.L.M. kantoor op Fifth Avenue. Via de K.L.M. telex was er een boodschap voor mij gekomen van Emile van Konijnenburg - en dus van de groep Rijkens - of ik contact wilde opnemen met professor Verrips. Deze professor, aldus geintroduceerd, wilde op de kortst mogelijke termijn, een gesprek hebben met minister Yamin en ambassadeur Zain. Of ik daar voor zou willen zorgen.

Ik vroeg aan Van der Jagt of hij wist wie professor Verrips was.

'Nee,' zei Van der Jagt, 'maar ik weet hoe ik hem kan bereiken. Wil je hem zien of niet?'

's Middags begeleidde Van der Jagt mij naar het Roosevelt hotel en stelde mij aan de professor voor. Hij was een veertigjarige, blonde, rondborstige, wat boerse figuur met brede schouders en een niet onaardig gezicht. Hij heette Werner Verrips. Wij gebruikten samen de lunch en professor Verrips begon vrijwel onmiddellijk zijn levensgeschiedenis uiteen te zetten. Ik viel van de ene verbazing in de andere. Hij verwees voortdurend naar zijn nauwe betrekkingen met de heren Rijkens en Konijnenburg, maar sprak tegelijkertijd bij deze eerste ontmoeting over een bankoverval in Soerabaja, de C.I.A., zijn contacten met multimiljonair Howard Hughes, Soekarno en Pieter 't Hoen, dat het mij begon te duizelen.

Ik was op slag, ondanks de schijnbare bonafide introductie van Rijkens, in hoge mate achterdochtig. Een zwager van mijn moeder was hoogleraar in Delft, en haar halfbroer hoogleraar in Utrecht,

dus het beeld, zoals ik mij dat van de Nederlandse universiteits professor had gevormd strookte nauwelijks met de show, die deze professor Verrips weggaf.

Werner Verrips was een Westerling figuur. Na actief te hebben deelgenomen aan de ondergrondse strijdkrachten tijdens de tweede wereldoorlog, vertrok hij naar zijn zeggen naar Moskou, alwaar hij, naar zijn zeggen, een opleiding volgde van spion. Hij werd door de Sovjet Unie naar zuidoost Azie gezonden en kwam aldus terecht in Indonesie. De Amerikanen betaalden beter en in Amerikaanse dollars, dus hij liep over naar de Central Intelligence Agency. Hoge Indonesische officieren hebben mij verzekerd, dat 'Web' Verrips, zoals zij hem in de wandeling noemden, doodgewoon in Indonesie werkte als employee van de Borneo-Sumatra handelmaatschappij. Hij zou zijn ontslagen, omdat de Borsumij ontdekte, dat hij er een privé handeltje in wapens op nahield met bepaalde Indonesische officieren. Later zou blijken, dat zijn officieren vrienden Yani, Soeparman, Pandjaitan, Soebroto, Soetikno enzovoorts heetten.

Hij vormde zich een eigen legertje en opereerde in midden en oost Java. Mij heeft Verrips verteld, dat hij voor de Amerikaanse regering en de C.I.A. een staatsgreep tegen Soekarno voorbereidde, maar dat toen generaal Eisenhower in Washington D.C. aan het bewind kwam, nieuwe instructies waren gekomen, die al zijn reeds gedane arbeid teniet deden. 'Ik kon de klok toen niet meer terugdraaien', aldus Verrips. 'Ik had tientallen toezeggingen gedaan. Mijn Indonesische vrienden kon ik bovendien niet in de steek laten. Intussen kwamen geen fondsen meer voor de anti-Soekarno coup, dus diende langs andere wegen een oplossing gevonden te worden.'

Zodoende was hij er toe gekomen om met zijn kameraden in een gestolen jeep een overval te doen op de Javaanse bank in Soerabaja en er met enige miljoenen roepia's vandoor te gaan.

Bij mijn bezoek in september 1957 aan freule Wttewaal van Stoetwegen, had zij mij een exemplaar van het boek 'Een revolutie op drift' meegegeven, geschreven door het Tweede Kamerlid, Frans Goedhart, alias Pieter 't Hoen van het Parool. Zij raadde mij overigens zeer terecht dit boek nauwkeurig te lezen. Inderdaad zou ik daar in 1961 een hoofdstuk in vinden, gewijd aan Verrips, en waarbij deze als een held wordt beschreven. De genoemde bankoverval wordt er in extenso in aangehaald. Het

leek mij toen dus niet uitgesloten, dat Werner Verrips en Frans Goedhart elkaar kenden. Dit was ook zo. Verrips slaagde erin van de heer Goedhart een analyse over de politieke ontwikkeling in Indonesie te ontfutselen, er mee naar Paul Rijkens te lopen en zichzelf als de schrijver en samensteller van dit stuk aan te dienen. Rijkens was diep onder de indruk. Paul Rijkens ging zelfs uitgebreid met Web Verrips in zee. Goedhart distancieerde zich van Verrips om begrijpelijke redenen. Hij maakte immers deel uit van de kamer commissie voor buitenlandse zaken welke doorgaans inzage heeft in vertrouwelijke en geheime stukken.

Kolonel Soetikno, thans de privé secretaris van president Soeharto van Indonesie, herinnerde zich Verrips' bankoverval maar al te goed. Hij vertelde mij, ‘Web liet er zich overal op voorstaan, dat het hem gelukt was die miljoenen te stelen. Hij werd ontboden bij de plaatselijke militaire commandant. Hij kwam ook direct, op de fiets zelfs. Hij werd meteen gearresteerd en opgesloten. Zijn buit werd nagenoeg in tact in zijn woning opgehaald’.

Verrips bracht vervolgens een aantal jaren in Indonesische gevangenschap door. Hij zei mij onder anderen toen Adam Malik te hebben leren kennen, de huidige minister van buitenlandse zaken in Djakarta. Na zijn vrijlating door de republiek dook hij in Nederland op, waar hij door marechaussee's werd opgewacht. Bij die lunch in Roosevelt hotel in New York bleek hij zich inmiddels weer opgewerkt te hebben en trad hij op als Sancho Pancha van Paul Rijkens. Waarom hij zich als professor uitgaf is mij altijd een enigma gebleven. Zelfs een voortreffelijk journalist als Van Blankenstein verklaarde mij later in zijn werkkamer in de Konijnenlaan te Wassenaar met een volkomen ernstig gezicht, dat er slechts van een vergissing in het spel sprake was. Verrips zou een tweeling broer hebben, die wèl hoogleraar was. Of Van Blankenstein tegenover mij zijn vriend Rijkens trachtte te sauveren, die zich in een wespennest had gewerkt, is mij niet bekend, maar Verrips bleek wel een broer te hebben doch was al evenmin professor, die was werkzaam bij de Nederlandse Spoorwegen.

Dat Verrips intussen intieme relaties met Rijkens had opgebouwd bleek onder meer uit het feit, dat hij zijn tweede, in die dagen geboren zoon, Paul noemde. Ook was het een feit, dat Rijkens, wanneer hij met Prins Bernhard de lunch op Soestdijk had gebruikt,

hij op de terugweg naar Den Haag dikwijls in Huis ter Heide afstapte, om de thee met Web en diens echtegenote te gebruiken. Rijkens investeerde bovendien een aanzienlijk bedrag in de bungalow van Werner Verrips, welke over een zwembad, en riante tuin, en een groot aantal hoenderhokken beschikte. Men zou dus niet kunnen ontkennen dat beide heren niets met elkaar te maken hadden, toen de K.L.M. functionaris Van der Jagt deze professor bij mij aan kwam dienen. Prins Bernhard stelde in zijn biografie, dat de initiatiefnemer van de Bilderberg conferenties een vreemde vogel was geweest - de heer Retinger, uit Crakow, Polen - maar diens vriend Paul Rijkens bewandelde minstens even ongebruikelijke wegen om zijn gestelde doelen te bereiken.

New York City

Direct nadat Van der Jagt mij over professor Verrips had benaderd had ik een telefoongesprek gevoerd met ambassadeur Zain's assistent, Bob. Tapiheroe. Hij verklaarde, dat deze Verrips reeds verscheidene malen had geprobeerd minister Yamin en de ambassadeur te bereiken, onder meer met de mededeling, dat de heren Suurhof en Goedhart van de P.v.d.A. zich in New York zouden bevinden om met de Indonesische diplomaten geheime onderhandelingen te voeren. De Indonesiers vertrouwden de zaak niet. Zain had reeds een telegram gezonden naar de militaire attaché in Bonn, kolonel Pandjaitan, om inlichtingen over Verrips te verkrijgen. Ik zegde dus toe mijn indrukken over professor Verrips na de lunch in het Roosevelt hotel te komen overbrengen. Niemand begreep, hoe Web op een introductie van de groep Rijkens kon worden aangediend. Nadat hij mij zonder dat ik vragen behoefde te stellen enkele uren lang over zijn verleden had verteld, wandelden wij samen van het hotel naar het gebouw van de Verenigde Naties, waar ik een radio-uitzending moest verzorgen. Hij ging mee in de studio en scheen zich te amuseren. Daarop wilde ik hem kwijt, want ik wilde aan de Indonesische kant meer over de mysterieuze Rijkens professor te weten komen.

Precies om vijf uur die middag bereikte ik het Plaza hotel, waar het Indonesische hoofdkwartier was gevestigd. Ik werd tot de suite van professor Zain en Yamin toegelaten en gaf een kort overzicht van de tafelgesprekken van troubleshooter Verrips.

De Indonesische minister en ambassadeur waren zichtbaar geschokt. Vooral Zain rook lont. Men vroeg of ik bereid was direct naar Nederland te vertrekken. Diezelfde avond, om precies te zijn, drie en een half uur later, steeg ik van John F. Kennedy airport met een toestel van de K.L.M. op weg naar Amsterdam op. De groep Rijkens betaalde ondanks de inmiddels gefroiseerde betrekkingen tussen haar en mij, als steeds, mijn vliegbiljet. Zes maanden nadat Mr. G.B.J. Hiltermann zijn lezers in de Haagse Post had meegedeeld, dat Rijkens mij aan de kant had gezet en ik dààrom tot mijn handelingen zou zijn gekomen, vloog ik dus nog steeds op Rijkens tickets heen en weer naar Nederland.

Yamin en Zain waren overtuigd, dat men thans met de spionagediensten te maken had gekregen en zij verzochten mij de groep Rijkens onverwijld mee te delen, dat de figuur van professor Verrips voor hen niet acceptabel was als tussenpersoon in welke vorm ook. Zij wensten, in feite, dat ik de groep Rijkens zou waarschuwen voor het ten tonele verschijnen van Web Verrips. Zij konden nauwelijks vermoeden, dat professor Verrips een ontdekking van Paul Rijkens zelf, in hoogst eigen persoon, was geweest.

Amsterdam

In mijn stamkroeg, het Amsterdamse Americain hotel ontmoette ik die zaterdagavond, regelrecht van Schiphol komende, de heer en mevrouw Van Konijnenburg. Konijn verzekerde mij, dat Van der Jagt op zijn verzoek contact met mij had opgenomen, en dat hij, op zijn beurt, op een dringend verzoek van Paul Rijkens had gehandeld. Hij deed het voorstellen of hij Verrips nauwelijks kende en ontweek mijn vragen waarom in het K.L.M. telex bericht over een ‘professor’ Verrips was gesproken. Kortom,

sedert ik Van Konijnenburg in 1956 op het K.L.M. hoofdkantoor aan de Raamweg, op introductie van de heer Slotemaker, voor het eerst had ontmoet, kreeg ik die ochtend in 1961 in Amsterdam sterk het gevoel, dat Konijn loog. De leugens en het gedraai om Verrips zouden dan ook spoedig leiden tot het einde van onze vriendschap en samenwerking. In retrospect kwam ik tot de conclusie, dat dit ook precies in de lijn van de bedoelingen van de spionagediensten moet hebben gelegen voor wie Verrips optrad. Opvallend is ook, dat Paul Rijkens in zijn mémoires ‘Handel en Wandel’ ons allemaal noemt, mij zelfs op alle mogelijke manieren via insinuaties en aanhalingen van het geschrijf van Mr. Hiltermann in mijn hemd probeert te zetten, terwijl hij over het bestaan van Verrips in zijn leven met geen goed woord rept. Paul Rijkens is overleden en het is dus te laat om de tekst van deze herinneringen nog te wijzigen. Te laat om de verdenkingen, die hij op zich laadt bij het weglaten van een figuur als Verrips, ooit nog te kunnen corrigeren.

In ieder geval bleek mij, dat Van Konijnenburg om mij onbekende redenen, onwaarheid sprak wat betreft zijn eigen relatie tot Verrips. De echtparen Van Konijnenburg en Verrips waren hartelijke bevriend, en men zou kunnen stellen, dat er een tijd was dat de Van Konijnenburg's de deur bij Verrips plat liepen. Nu, in 1968, zegt Konijn, dat Verrips de heer Rijkens voor anderhalve ton heeft opgelicht, en daarmee eindigt zijn conversatie over dit onderwerp.

Ik lichtte mijn collega's Hofland, Smedts en Klinkenberg in New York in. Alleen Willem Klinkenberg plaatste in de Waarheid enige nadere bijzonderheden over dit Verrips interregnum in New York en noemde de namen van Suurhof en Goedhart, die zich voor geheime besprekingen met de Indonesiers (volgens Verrips dan nog altijd) in de V.S. zouden hebben bevonden. Zaterdagochtend was ik aangekomen, zondagmiddag vertrok ik weer naar New York.

New York City

Zondagavond reed ik linea recta van het vliegveld naar het Plaza hotel om Zain verslag uit te brengen. Behalve dat ik dus rapporteerde dat de groep Rijkens via Van Konijnenburg uitvoerig was ingelicht, op de hoogte gebracht en gewaarschuwd, meende ik de ambassadeur in de indrukken, die ik van mijn gesprekken met journalisten had meegebracht, te moeten laten delen. Die kwamen er namelijk op neer, dat de stemming in Nederland langzamerhand inderdaad overhelde naar grotere bereidwilligheid om Nieuw Guinea dan maar in Godsnaam aan Indonesie af te staan, maar dat ik vermoedde, dat wanneer Indonesie nu opnieuw met een felle, oorlogszuchtige rede in de Assemblee van de U.N.O. zou komen, het getij weer zou keren. Zain voelde veel voor dit argument. Samen met Yamin wist hij Soebandrio, die uitgerekend de volgende middag de algemene vergadering van de Verenigde Naties over Irian Barat zou toespreken, te overtuigen dat enige wijzigingen in zijn rede dienden te worden aangebracht. Soebandrio hechtte waarde aan het oordeel van Zain. Voornamelijk omdat zijn ambassadeur doorgaans geen blad voor de mond nam. De staf van de Indonesische missie bij de U.N.O. werd laat die avond opgetrommeld om aan het werk te gaan en een aantal pagina's van Bandrio's rede te herschrijven en opnieuw te stencillen.

Zain en professor Yamin besloten na afloop van het Nieuw Guinea debat in de Algemene Vergadering persoonlijk een onderzoek in te stellen naar de verschijning ten tonele van professor Verrips. Zij reisden naar West Duitsland de eerste week van december 1961. Een aantal Nederlandse journalisten hebben hen daar opgezocht, waaronder Hofland, Brugsma, Klinkenberg en anderen en ook de bejaarde Van Blankenstein - voor wie ik zelf zijn rendez-vous met Yamin en Zain regelde - kwam naar Dusseldorf. De Indonesiers wisten behendig iedere publiciteit over het Verrips incident en de Suurhof-Goedhart affaire in New York de kop in te drukken.

Ook minister Luns kwam uit New York terug en verklaarde geirriteerd dat de zogenaamde groep Rijkens de regering voor de voeten bleef lopen.

Het was de communis opinio, dat niemand er bij zou zijn gebaat op dat moment de Verrips raadselen in de openbaarheid te brengen. Besprekingen tussen Nederland en Indonesie over

Nieuw Guinea stonden voor de deur. De groep Rijkens had zich van W. Verrips gedistancieerd, dit verzekerde ook de heer Van Konijnenburg mij, en het incident was formeel gesloten.

Ook ik zweeg er dus verder over.

Den Haag

2 Januari 1962 maakte premier De Quay officieel bekend, dat de regering tenslotte bereid was met Indonesie over Nieuw Guinea een gesprek te beginnen, vanzelfsprekend zonder voorwaarden en zonder pre-condities. ‘Eindelijk hebben wij dan de langverbeide toverformule gevonden’, zei mij ambassadeur Soekardjo Wirjopranoto.

Militaire infiltraties van Indonesie waren intussen op Nieuw Guinea begonnen. Zwaar bewapende parachutisten landden bij honderden in de donkere nacht, om dikwijls urenlang in de bomen en bossen van het onherbergzame eiland te blijven hangen. Hercules vliegtuigen van Amerikaanse makelijk vlogen de jungle fighters in hun camouflage uitrusting vanuit bases in Oost Indonesie naar het gevechtsterrein. Indonesische motortorpedoboten raakten in schermutseling met onze marinevaartuigen. Het was zo ver.

Het had bij herhaling in Vrij Nederland gestaan. Jarenlang was voor deze zinloze guerrilla gewaarschuwd. Toch hadden de Haagse regeerders het zover laten komen. Nu moest er dus met kunst en vliegwerk een mouw aan het drama gepast worden.

‘Old concepts die slowly’, waarschuwde Chester Bowles.

Terwijl aan beide zijden verliezen werden geleden, zaten stomverbaasde Papoea's van achter een boom toe te zien hoe Nederlanders en Indonesie elkaar op hun erf aan het afmaken waren, terwijl er aan het Irian Barat gebied geen droge boterham te verdienen viel. Men heeft vermeden zich af te vragen wat er in de breinen van deze peniskoker dragende gemeente aan de voet van het Wilhelmina gebergte mag zijn omgegaan bij deze zonderlinge vertoning. Ook tegenover de Papoea's scheen men zich noch in Den Haag, noch in Djakarta te generen. Tenslotte zou de laatste moot van de koloniale taart dan toch weggeformu-

leerd worden, en dit geschiedde, out of all places, in stijlvol huis, in Middleburg, Virginia, U.S.A.

De zwarte pakken en streepjespanden kwamen uit de kast en het grote spel kon beginnen. John F. Kennedy stelde ambassadeur Elsworth Bunker beschikbaar, later L.B.J.'s speciale afgezant naar de Amerikaanse militaire bezetting van de Dominicaanse republiek, en einde 1968, Amerikaans ambassadeur in Saigon. Bunker werd in Washington voor de zwaardere klusjes in reserve gehouden. Formeel trad Bunker op uit naam van de Verenigde Naties. De palavers in Middleburg waren dus echter duidelijk een Amerikaans-Indonesisch-Nederlands top gesprek.

Voor mij was de Nieuw Guinea affaire bekeken en ik bemoeide mij er die dagen niet meer mee. Nauwelijks journalistiek meer interessant.

Wie schetste mijn verbazing, toen de tweede helft van maart 1962 onverwachts een Indonesische tipgever mij uit Washington D.C. telefoneerde. Kolonel Magenda van de Indonesische inlichtingendienst had Werner Verrips opgespoord in een bekend hotel. Zijn kamernummer werd erbij verstrekt. Deze mededeling verraste mij, omdat ik naivelijk had aangenomen, dat alle betrokken partijen de man in december als een baksteen hadden laten vallen.

Ik begaf mij naar Washington. Verrips was er inderdaad. Ik ontmoette hem en hij stak nauwelijks onder stoelen of banken, dat hij bezoeken had gebracht aan verscheiden functionarissen van het ministerie van buitenlandse zaken, aan Walt W. Rostov, en last but not least, aan Robert F. Kennedy. In de Washington Post was zelfs een foto verschenen, met het onderschrift, wie is deze mysterieuze figuur, die Robert F. Kennedy's buitenhuis op Hickory Hill verlaat? Verrips verdacht er, naar zijn zeggen, de Indonesische veiligheidsdienst van, voor publicatie van de foto gezorgd te hebben, deksel goed wetende dat hij het was.

Verder werd deze medewerker van Paul Rijkens gesignaleerd ten huize van de Nederlandse ambassadeur, Van Roijen. Zijne excellentie zal waarschijnlijk ontkennen, dat hij ooit de naam Verrips heeft gehoord, maar èn de inlichtingendienst van Soebandrio, èn Verrips zelf hebben deze situatie uitdrukkelijk bevestigd.

Ook ambassadeur Zain was van Verrips' aanwezigheid op de hoogte en bleek volledig over diens activiteiten ingelicht.

Opvallend bij deze hele combine was ook, dat Djakarta onder sterke druk van generaal Nasoetion en het leger, niet ambassadeur Zain als conferentiepartner van de Nederlandse onderhandelaar Van Roijen had aangewezen, maar juist de Indonesische ambassadeur in Moskou, Adam Malik. Ook Malik en Verrips waren geen vreemden voor elkaar. Zij hadden elkaar immers, zij het dat zij ieder om geheel andere redenen gearresteerd waren, in de gevangenis leren kennen.

Naast al deze vogels van verschillende pluimage, die naar Washington waren gereisd om de Papoea's een nieuwe veelbelovende toekomst te verschaffen, dook ook de reeds bekende Oejeng Soewargana weer op, die ik ijverig aan het rapporten schrijven voor zijn baas Nasoetion, aantrof in een zijkamer van het bureau van de Indonesische militaire attaché, de Solose prins, generaal Soerjo Soelarso. Oejeng adviseerde rustig vanuit de ambassade, waar dr. Zairin Zain als ambassadeur de scepter zwaaide, dat niet Zain, maar Malik de gesprekken in Middleburg zou moeten leiden.

Intussen was het Witte Huis, en president Kennedy persoonlijk, volkomen oprecht geinteresseerd in een snelle oplossing.

Arthur Schlesinger, die dagen dicht naast J.F.K. opererend, als een zijner naaste adviseurs, schreef dat deze zogenaamde Bunkeronderhandelingen een periode van vijf maanden betroffen, die uit een eindeloze reeks beschuldigingen, onderbrekingen en provocaties had bestaan. Kennedy was van mening, aldus Schlesinger, dat ‘iedereen in feite tegen onze rol (van bemiddelaar) is gekant..... het is nooit plezierig om als tussenpersoon op te treden. Wat mij betreft mogen alle betrokken partijen zich zoveel opwinden als zij maar willen, desnoods ten koste van ons, als er maar gang in zit’.

Schlesinger schreef verder dat Soekarno voortging met het aanwakkeren van emotionele, nationale gevoelens, welke hij onscrupuleus aanwendde, om zijn eigen macht te vergroten. Het concept van ‘geleide democratie’ zou zich meer en meer in de richting van een nukkig persoonlijk depotisme hebben bewogen. Washington wilde alles in het werk stellen een verder afglijden naar communisme te voorkomen. Het ging er om een formule te vinden, waarbij Irian Barat bij een minimum van gezichtsverlies voor Nederland aan Indonesie zou kunnen worden overgedragen. President Kennedy had zelfs premier MacMillan van

Engeland verzocht zijn invloed in Den Haag en Canberra aan te wenden om meer plooibaarheid in de diplomatie te brengen.

De toenmalige minister van justitie, Robert F. Kennedy, had reeds twee maanden tevoren een bezoek aan Soekarno in Djakarta gebracht. In zijn herinneringen, 'Just friends and brave ennemies', reveleerde Bobby, dat premier Chroetsjow reeds twee maal naar Indonesie was gereisd, en dat het de hoogste tijd werd dat men in Washington meer aandacht aan dit nieuwe Aziatische land besteedde.

In een gecamoufleerde kritiek op Soekarno merkte Robert Kennedy op, 'sommige figuren in de hoogste leiding in Indonesie hebben bewezen meer uit te blinken als revolutionaire leiders, dan als bekwame administratoren in vredestijd'. Hij vervolgde, 'De Indonesische communistische partij eiste vooral onmiddellijke militaire actie tegen Nieuw Guinea.....' Toen Kennedy, vergezeld van zijn echtgenote Ethel, in Djakarta aankwam, was de situatie reeds dermate verslechterd, dat de elkaar bestrijdende partijen geen rechtstreeks contact meer onderhielden. 'Het was dus mijn taak, niet alleen van goodwill jegens de miljoenen bevolking van deze nieuwe natie te betuigen, maar tezelfdertijd de leiders van Djakarta van het belang te overtuigen, dat deze zaak via vreedzame onderhandelingen met Nederland diende te worden opgelost'.

Op de terugreis uit Indonesie brachten de Kennedy's een bliksembezoek aan Den Haag en ontmoetten zij ook H.M. de Koningin. Het valt op, dat Kennedy in zijn herinneringen tientallen pagina's aan Indonesie en 12 regels aan Nederland wijdt. Zijn ontmoeting met minister Luns werd een compleet fiasco, zodat de bewindsman om niet nader uit de verf gekomen redenen Robert F. Kennedy nog even naar Parij is nagereisd om de Nieuw Guinea puntjes op de i te zetten.

Medio mei 1962 kwam ik van New York naar Nederland terug. Ditmaal had ik besloten Werner Verrips indien mogelijk met enige tam-tam in de publiciteit te brengen. Hoe was het mogelijk, dat deze figuur een rol was blijven spelen, terwijl minister professor Yamin en ambassadeur Zain hem als volkomen onacceptabel hadden gebrandmerkt, mij met deze boodschap naar de groep Rijkens hadden gezonden, terwijl hij bij de kritieke onderhandelingen in Washington op het hoogste niveau toch weer bijzonder actief bleek te zijn. De persoon Verrips, en diens

compromitterende antecendenten, zou ongetwijfeld, vanuit een publiciteitsoogpunt, een bijzondere kleur aan het geheel verlenen. Ik benaderde, als steeds, eerst Vrij Nederland. Dit deed ik niet uit politieke overwegingen, noch uit financiële overwegingen, maar ik deed dit uit loyaliteit met het blad, waar ik jarenlang plezierig mee samengewerkt had en wat tegelijkertijd toch enkele belangwekkende primeurs op de koop toe in de wacht had gesleept. Hoofdredacteur Smedts schenen mijn inlichtingen ditmaal al te fantastisch toe. Bovendien, bij mijn voorgenomen publicatie zouden de namen Suurhof en Goedhart vallen en dat ging dus niet in zijn krant. Om die reden alleen ging ik dus daarna met Elseviers Weekblad opnieuw in zee, en niet, zoals Smedts later meesmuilend zou schrijven, omdat Elseviers fl. 900, -- neerlegde, en hij maar fl. 150, -- kon betalen. Hij, Smedts, heeft de eerste keus gehad.

Op de vraag waarom ik überhaupt iets met Elseviers te maken wilde hebben, een familieblad wat juist in (ultra) reactionaire kringen voor het behoud van Nieuw Guinea voor Nederland pleitte, antwoord ik als steeds, dat ik als journalist niet politiek in welke richting dan ook ben ingesteld. Ik werkte mee aan Vrij Nederland, allerminst omdat ik socialistisch georienteerd was Ik schreef voor V.N. omdat de P.v.d.A. in oppositie was tegen het regeringsbeleid inzake Indonesie. Ik was aangewezen op Elseviers, omdat V.N. de Verrips publicatie om begrijpelijke (P.v.d.A.) redenen weigerde. Bij mij stond verder uitsluitend de informatie betreffende de activiteiten van Verrips in het Indonesie drama voorop. Niets anders. Ik zou in staat geweest zijn, op dat moment, indien de Waarheid de enige krant in Nederland was geweest, die deze informaties had willen afdrukken, hen aan de Waarheid door te geven. Het is nauwelijks mijn fout of tekortkoming, dat men in Nederland uitsluitend kranten leest in christelijk historisch, katholiek, protestant's, liberaal of communistisch verband. Als ik niet in de clinch gelegen zou hebben met DE TELEGRAAF, zou ik de Verrips informatie direct naar de heer Stokvis gebracht hebben. Het ging mij uitsluitend om de publicatie van de feiten. Men kent mijn mening over het hoofdredactionele beleid van dit blad in het algemeen en in het bijzonder jegens mijzelf. Maar tenslotte zou ik slechts verantwoordelijk zijn geweest voor de informatie, die ik aan DE TELEGRAAF zou hebben verstrekt. Men kan daarbij nauwelijks rekening houden met wat de TELEGRAAF verder meent te moeten schrijven.

Doet men dat dan zou men nagenoeg aan geen enkel blad zijn medewerking kunnen geven, en een eigen krant moeten oprichten, welke werkelijk onpartijdig nieuws zou geven, ‘zonder gebonden te zijn aan enige staatkundige partij, kerkelijke richting of belangengemeenschap, uitsluitend in dienst van 's lands belang’, zoals artikel 2 van de statuten van DE TELEGRAAF ook luidt.

Wat is werkelijk onpartijdig? Werkelijk objectief? Nikita Chroestjow heeft het eens in de U.N.O. gezegd, ‘een totaal objectief mens bestaat niet’, en het was ook om die reden dat de Rus zijn troika plan indiende, een secretaris-generaal voor de volkerenorganisatie bestaande uit drie man in plaats van één, zoals thans het geval is. Ook in onze journalistiek moet men roeien met de riemen die men heeft. Voor de Verrips zaak stond mij geen andere roeiboot ter beschikking dan Elseviers.

In de Spuistraat was Lunshof op reis, en namen van Rosmalen en Barkey Wolf het hoofdredacteurschap waar. Zij kenden mij uit 1961, en ogenblikkelijk werden dan ook de geluidsbanden aangezet, om alles wat ik te zeggen had op te nemen, gereed om geverifieerd te worden.

Stockholm

18 Mei 1962 landden prins Bernhard en H.K.H. prinses Beatrix in de Zweedse hoofdstad om een Bilderberg conferentie bij te wonen, ditmaal, naar men aannam, zonder de vertrouwde aanwezigheid van Paul Rijkens.

Amsterdam

19 Mei 1962 bracht Elseviers een uitgebreide reportage over Rijkens, de Bilderberg groep, de mysterieuze bezoeken van Werner Verrips aan New York en Washington, terwijl ook de namen Suurhof en Goedhart in dit verband vielen.

Ik was uitsluitend verantwoordelijk geweest voor het doorgeven van de Verrips inlichtingen aan Elseviers en had nauwelijks kunnen voorzien, dat deze informatie voor minister Luns in Wenen aanleiding zou zijn om Lunshof inzage in portefeuille te geven en de hele affaire open te gooien, die tot een nationaal schandaal zou leiden. Ik werd hierdoor zelfs een soort bondgenoot van Luns wat voor mij volmaakt een belachelijke situatie was, maar die zich volkomen buiten mijn verantwoordelijkheid en bemoeingen in welke vorm ook als een rolprent verder afspeelde. De film draaide gewoon door. Ik had hoogstens het apparaat in werking gesteld door de stekker in een stopcontact te steken op een moment dat de zaak voor kortsluiting rijp was. Ik stelde Eppo Doeve een karikatuur voor, die hij ook in no time produceerde, van een Rijkens figuur, die een weegschaal in handen houdt, waarbij Verrips in het naar beneden gezakte schaaltje zou zitten, en ik zelf te licht bevonden, ergens in de hoogte zou zweven.

Als in 1961, na mijn OPEN BRIEF in Vrij Nederland, volgde ook ditmaal, na het verschijnen van Elseviers, een macabere stilte. Niemand reageerde.

Verrips belde woedend de redactie op. Zijn woonplaats, Arnhem werd genoemd. Hij zou Elseviers gemakkelijk in rechten kunnen doen vervolgen voor deze lasterlijke voorstelling van zaken, maar, ach, daar was dit weekblad ook weer niet belangrijk genoeg voor. Hij verhuisde evenwel spoedig van Arnhem naar Huis ter Heide, en

zou zich uitgerekend om de hoek van de toenmalige bungalow waarin mijn ouders woonden, gaan vestigen. Een landhuis, waar naar later bleek ook de heer Rijkens anderhalve ton had in geinvesteerd. Een jaar lang ben ik van deze onbehaaglijke situatie onkundig gebleven.

Hoofdredacteur Lunshof van Elseviers bevond zich in de Oostenrijkse hoofdstad, waar het koninklijk paar een staatsbezoek aflegde, toen hem een exemplaar van zijn weekblad bereikte met daarin de door van Rosmalen en Barkey Wolf samengestelde reportage over de Nieuw Guinea affaire, opgeluisterd, als pièce de résistance, met de figuur Verrips. Hij had vrijwel direct een langdurige ontmoeting met minister Luns en keerde in staat van grote opwinding naar Amsterdam terug. Niet alleen had minister Luns in grote lijnen de geschiedenis van Verrips bevestigd, maar volgens de redenering van 'als je A zegt, Lunshof, kun je ook wel B zeggen', had hij belangrijke aanvullende inlichtingen verstrekt, welke tevens bepaalde manipulaties van de Bilderberg groep in het Nieuw Guinea spel in een twijfelachtig licht stelden.

Lunshof sleep zijn potlood. Wij hadden die dagen enige lange gesprekken. Ik herinner mij, dat ik hem heb gewezen, dat het Verrips verhaal klopte, door achter zijn schrijftafel de heer Van der Jagt, van de K.L.M. in New York op te bellen, om deze - Lunshof luisterde mee - te doen bevestigen, dat er een K.L.M. telex was geweest, waarbij een professor Verrips door Van Konijnenburg werd aangediend. Van der Jagt voegde aan zijn bevestigende antwoorden toe, dat hij uit alle veiligheid een copie van het originele telexbericht had bewaard. Ook beaamde Van der Jagt, dat hij mij bij deze professor in het Roosevelt hotel had gebracht, en andere door mij genoemde details. Ik stelde Lunshof voor, dat zijn correspondent in New York, Max Tak, bepaalde gegevens zou natrekken in Washington, onder andere bij ambassadeur Zain. 'Tak is nergens voor te gebruiken', merkte Lunshof op over zijn Amerikaanse representant. Daarop suggereerde ik Lunshof, Peter Korteweg, correspondent van de Grote Dagblad Pers in Washington in te schakelen. Dit is toen ook inderdaad op mijn verzoek aan Korteweg gebeurd, maar veel is er niet uit gekomen.

24 Mei 1962 opende Lunshof zijn frontale aanval op Rijkens. Doeve maakte er een plaat naast, van een marinier op Nieuw

Guinea, die met een dolk in de rug wordt gestoken De titel: HET VERRAAD!

In zes punten werden de voornaamste gegevens samengevat. De eigenaardige situatie deed zich voor, dat de punten 1, 2, 5 en 6 gebaseerd waren op gegevens verstrekt door minister Luns, terwijl 3 en 4 rond mijn inlichtingen betreffende Verrips en de heren Suurhof en Goedhart waren opgesteld. Na alles wat er de afgelopen jaren was voorgevallen zat ik eindelijk met Luns in één schuitje.

De hierop gevolgde deining in Den Haag was op zijn zachtst gezegd groot. Er werd niet gevraagd, wie, en hoe geheime kamerstukken uit de kamer commissie voor buitenlandse zaken in Stockholm in de zak van een Amerikaan terecht waren gekomen, die de Bilderberg conferentie aldaar bijwoonde, nee, de kop over deze zaak in de bladen aangesloten bij de Regionale Dagblad Pers van Dries Ekker las, 'Inlichtingen van Oltmans nog gekker dan gewoonlijk.....!' In andere bladen verschenen koppen met, 'Wie is de figuur achter de schermen van Elseviers?' Ik hoorde, zittend op ons terras, aan de rand van het Panbos in Huis ter Heide, het gedaas enige dagen aan en besloot spoedig, dat de tijd weer gekomen was naar New York en Washington terug te keren, voor het vervolg van het drama daar.

Minister Luns kreeg het nog even met zijn Amerikaanse ambtsgenoot, Dean Rusk aan de stok tijdens een NATO vergadering in Athene. Volgens professor Schlesinger in de 'Duizend Dagen' (van de Kennedy regering) diende Rusk onze bewindsman zodanig van advies, dat Luns zich tegen de haren ingestreken voelde. Het resultaat van deze Rusk-Luns 'brawl' was, volgens Schlesinger dan ook geweest, 'dat Nederland uiteindelijk nog ongunstiger voorwaarden diende te accepteren dan mogelijk zou zijn geweest.....'

De Haagse deining breidde zich gestadig uit. De heer Burger (P.v.d.A.) dacht ongeveer als Smedt van Vrij Nederland, 'dit is allemaal te mooi om waar te zijn'. Hij vloog Lunshof en Elseviers naar de keel, deels ook om zijn wapenbroeders Suurhof en Goedhart te hulp te komen, deels omdat hij HET VERRAAD, als door Lunshof gepresenteerd voor een Münchhausen verhaal hield. Hij stelde een serie vragen aan de minister president professor De Quay en deponeerde deze wettig bij de griffier van de tweede kamer van de Staten Generaal. Hoe slecht hij

geinformeerd bleek te zijn, zou enige dagen later wel duidelijk worden.

Lunshof, eenmaal goed op gang, achtte het moment gekomen om dan ook de heer Burger maar de genadeslag toe te kennen.

Hij trok in het volgende Elseviers nummer op de voorpagina van leer tegen Mr. Burger, vlijmscherp, en zo onaangenaam - geillustreerd met een fraaie caricatuur van Eppo Doeve waarbij Burger in een middeleeuws harnas met een groot zwaard werd uitgebeeld - dat politieke kringen in Den Haag van mening waren, dat het beslissende invloed heeft gehad op Burger's aftreden als voorzitter van zijn fractie enkele weken later.

Dr. van Roijen keerde terug uit Washington.

De prins, die bij de ambassadeur in de V.S. zojuist had gelogeerd, landde 9 juni 1962 op Schiphol en verklaarde diep verontwaardigd te zijn, dat Lunshof had gelogen. ‘Dat een studentenblad als “Propria Cures” leugenverhalen publiceert’, aldus Bernhard, ‘was tot daar aan toe, maar Elseviers, dat liep de spuigaten uit.’

De prins kwam zijn vriend Rijkens en diens lobby loyaal te hulp en tegelijkertijd trachtte hij zijn Bilderbergstraatje schoon te houden. Maar het zou hem niet lukken.

Lunshof is een vechtjas. De prins der Nederlanden had gesproken - H.M. de Koningin deed nog een vergeefse poging om de woorden van haar echtgenoot wat afgezwakt te krijgen - en hij nam de geworpen handschoen op. Hij hield het been stijf.

Bovendien wist hij zich in de rug door zijn gezaghebbende tippant, Luns, gesteund.

Driftige activiteiten achter de schermen volgden. Als bemiddelaar tussen bemiddelaars trad de president directeur van de K.L.M., Van der Beugel op. Lunshof richtte een hoofdkwartier in aan de overkant in hotel ‘De Witte Brug’.

12 Juni 1962, dinsdagmiddag, ontving hij daar een telefoontje van Soestdijk. Of de heer Lunshof er plezier in zou hebben voor een glaasje sherry langs te komen. De bemiddelaar, Van der Beugel, zelf Bilderberg participant, had voortreffelijk werk gedaan. Prins Bernhard was thans eveneens volledig van de gang van zaken op de hoogte gebracht.

Die avond opende de heer Lunshof het televisieprogramma om 20.00 uur. Hij kwam het Nederlandse volk officieel meedelen, dat de prins der Nederlanden zich groot genoeg van karakter had getoond om het weekblad Elseviers zijn verontschuldigingen

aan te bieden voor de zaterdag op Schiphol gemaakte demigrerende opmerkingen. Formeel was hiermee deze phase van de gigantische rel, die begonnen was met mijn besluit Werner Verrips onder de aandacht van het publiek te brengen, afgesloten. What next?

Washington

Generaal Douglas Mac Arthur had oorlog in Azie door westerlingen bedreven al jaren geleden als ‘obsolete’ omschreven, maar het schieten op Irian Barat ging voorlopig nog even door. Van tijd tot tijd landden transportvliegtuigen uit Biak met de stoffelijke resten van onze gesneuvelde militairen, die dan in een hangar op Soesterberg werden opgebaard, zodat verloofdes en ouders deze zouden kunnen komen afhalen. In de dagen van Van Heutsz, en diens zoeken naar een rechtvaardige oplossing voor het conflict in Atjeh, zullen onze omgekomen militairen wel op Sumatra zijn gebleven.

Bij terugkeer in de V.S., bleek het geredekavel over het inmiddels geboren Bunker-plan nog voortgang te vinden. Men helde naar een besluit over. Het bestuur over de residentie Irian Barat zou op 1 oktober 1962 door de Verenigde Naties worden overgenomen. Deze tijdelijke administratieve U.N.O. functie zou de naam United Nations Temporary Executive Authority, of U.N.T.E.A., krijgen.

Om 7.37 uur Djakarta tijd, ging Soekarno op 4 mei 1963 op Nieuw Guinea aan land. Oorlogsschepen brachten saluutschoten en eskaders van de luchtmacht vlogen laag over. Hij werd tot grote zoon van Irian, Mahapoetra, benoemd. ‘Niet ik heb de vrijheid aan Irian gebracht’, aldus de president, ‘maar het Trikora commando, dat 19 december 1961 werd opgericht.

Zonder het volk zal ik nooit in staat zijn iets groots te volbrengen. Ik ben niets anders dan de vertegenwoordiger van het Indonesische volk.’

Op 5 mei 1963 bereikte hij tenslotte Merauke. Hij bezocht de graven van Indonesische parachutisten. In New York zei ambas-

sadeur Zain mij, ‘zonder onze jongens, zonder de parachutisten, zonder onze luchtlandingen en aanvallen ter zee, zouden wij nooit dit Bunker-plan gekregen hebben, zouden wij nooit de souvereiniteit over Irian in handen hebben gekregen.’

Een aantal dorpshoofden boden Soekarno een heilige ketting aan. Eliezer Jan Bonay werd tot gouverneur van het Indonesische Irian benoemd. Soekarno bezocht Boven Digoel en Tanah Merah, de kampen waarin Indonesische vrijheidsstrijders, waaronder Hatta en Sjahrir waren verbannen.

Oe Thant zond een telegram en zei er op te vertrouwen, dat Indonesie het accoord zou nakomen. President Kennedy noemde Soekarno een lichtend voorbeeld van iemand die geschillen vreedzaam wenst op te lossen, Leonid Brezhnev en Chroestjow telegrafeerden om Soekarno eraan te herinneren dat de Sovjet Unie steeds achter Indonesie had gestaan.

Soekarno beloofde intussen, dat de bevolking een vrije keus zou worden gelaten om ex post facto, in 1969 eventueel zelfstandigheid te kunnen opteren. De Papoea's hadden op de valreep nog een eigen vlag gekregen, en een eigen parlement, maar de meeste van hen waren onkundig gebleven van de opgewonden ontmoetingen in Djakarta, Den Haag en Washington of hadden nooit van Jouwe, Kasiepo en Womsiwor zelfs gehoord. Nu het tegen 1969 aanloopt heeft het regime in Djakarta vast de parachutisten generaal Sarwo Edhie naar Soekarnopoera gezonden, om er op toe te zien dat alle lezende en schrijvende Papoea's die zullen gaan stemmen, weten wat zij moeten doen. Ons Snipen Snapwerk, zoals Hofland het heeft genoemd, op Nieuw Guinea was geeindigd. Hoeveel bloemen had men niet op het water getekend? Maar het was dan tenslotte zo ver.

New York City

Opmerkelijk waren gesprekken en gebeurtenissen, die zich rond de Nieuw Guinea zaak bleven afspelen. Nasoetion's spion en medewerker, de vriendelijke, spraakzame en kennelijk zeer actieve amateur-diplomaat, Oejeng Soewargana, kon men met

even veel gemak winkelend tegenkomen in de Amsterdamse Leidsestraat als in het warenhuis Macy's in Manhattan. Hij stond altijd weer op onverwachte momenten voor iemands neus.

Oejeng verzekerde mij met grote klem, dat generaal Nasoetion binnen niet al te lange tijd de macht van president Soekarno zou gaan overnemen. Hij bevestigde, zoals ik in het weekblad De Spiegel uitvoerig zou schrijven dat er in Djakarta een dewan general (raad van generaals) bestond, welke als militaire junta zou gaan optreden; met andere woorden, hij voorspelde de ontwikkeling van 1965.

Die dagen was Tjalie Robinson, hoofdredacteur van het blad Tong Tong mijn gast in New York. Hij onderhield goede betrekkingen met de Indonesische ambassade in Bonn, waar dus kolonel Pandjaitan, als militair attaché gedetacheerd was. Ook Oom Tjalie kwam met gelijkluidende informaties uit Europa.

Ook Werner Verrips bleef in Bonn en New York opduiken. In West Duitsland hield hij zich bezig met de verkoop van Nederlandse belangen in Indonesie aan de Amerikanen, in welke bezigheid zijn persoonlijke vriend kolonel Pandjaitan hem steunde. Zij zaten althans samen in liquidatieplannen voor de Talens fabrieken en Aniem Elektriciteitsmaatschappij op Java. Nog opvallender was de volte face die Elseviers Weekblad enkele weken later maakte met een reeks artikelen, alle in hoge mate compromitterend voor de regering in Djarkarta en vooral ook voor minister Soebandrio. Ook president Soekarno kwam er niet best af. Deze kennelijk door legerkringen geinspireerde informaties moesten dus als tegenzet dienen op de Werner Verrips rel in Elseviers van mei 1962. Mijn vijanden wisten Soekarno en Soebandrio ervan te overtuigen, dat Elseviers als gewoonlijk door mij was getipt. Ook Emile van Konijnenburg, stevig zakelijk gelieerd met Werner Verrips, deed het bij Soekarno voorkomen of ik aan alle kanten de goede zaak had verraden en verkwanseld. Ik was thans in Elseviers niet alleen tegen de groep Rijkens of Verrips, maar zelfs tegen Soebandrio en Soekarno zelf van leer getrokken. Soekarno was zonder meer in mij teleurgesteld. Nodeloos hier nogmaals te onderstrepen, dat ik niets uitstaande heb gehad met deze nieuwe Elseviers serie.

Door contacten van mijn vader, die president commissaris van de Maarssense- en commissaris van de Amsterdamse kininefabriek was stond ik in verbinding met de Indonesische kolonel Sriamin, die bij de nationalisaties de Bandoengse kininefabriek namens

de regering had overgenomen. Het Nederlandse kininefabriek concern bleef geinteresseerd weer tot zaken te komen met Indonesie, vooral wat de aankoop van kinabast betrof. Ik heb mij in het belang van mijn familie en de fabrieken die mede door mijn grootvader waren opgericht ingespannen om een herstel van de kinahandel tussen Indonesie en Nederland te bevorderen. Deze bemoeiingen zijn mislukt, wat in zoverre een voordeel betekent, omdat men mij er ongetwijfeld thans van zou proberen te beschuldigen munt uit mijn contacten met Soekarno te hebben geslagen. Het wilde dus, dat ik Sriamin kende, en die bevond zich in New York vrijwel onmiddellijk nadat Oejeng Soewargana mij over de dewan general had gesproken.

'Klinkklare onzin', aldus Kolonel Sriamin, tijdens een diner in het 'Finale' restaurant in Greenwich Village, 'er is geen sprake van dat Boengkarno door het leger zal worden afgezet.' Hij noemde alle racontars hierover 'kwaadaardige geruchten', en deed er ons gesprek hierover mee af.

Na gelunched te hebben met ambassadeur Soekardjo Wiijopranoto en Oom Tjalie Robinson in een Chinees restaurant aan Third Avenue, reed ik met Pak Kardjo in diens Cadillac met neger chauffeur naar het gebouw van de Verenigde Naties. Ik legde hem de inhoud van Oejeng's mededelingen uit. Hij schrok. Hij raadde aan mij er vooral niet mee te bemoeien.

Ik vroeg hem, of het hem niet raadzaam achtte - hij was immers persoonlijk warm bevriend met Soekarno - de president hieromtrent in te lichten. 'Uitgesloten', was zijn korte antwoord.

Ik zou spoedig daarop een lezing houden voor de studenten van de Universiteit van Wisconsin, in Madison. Ik heb toen over het bestaan van een dewan general in Indonesie gesproken en aan de geruchten hieromtrent enige publiciteit gegeven. Het persbureau Associated Press pikte mijn speech op en seinde het bericht naar Amsterdam en Djakarta. Op 27 juli 1962 drukte de Indonesische Observer op haar voorpagina een officieel démenti van een woordvoerder van het Indonesische leger af, waarin onder meer werd gezegd, dat ik thans een anti-Indonesische actie in Amerika was begonnen, en daarbij strikt de richtlijnen volgde die de Nederlandse minister van buitenlandse zaken, Luns, mij zou hebben gegegeven. Geen wonder

dat niemand aan mijn ‘rol’ meer een touw kon vastknopen bij het publiceren van zoveel onbedaarlijke nonsens.

Niet lang, zelfs niet meer dan veertien dagen na mijn dewan general lezing in Amerika zou president Soekarno generaal Nasoetion naar boven wegpromoveren tot minister van defensie. De Javaan, generaal Yani werd tot chef staf van het Indonesische leger benoemd. Een andere persoonlijke vriend van Verrips dus. ‘Misschien heeft er een grond van waarheid in je bericht gescholen’, aldus Soekardjo, ‘maar nu heb je president Soekarno maloe gemaakt.....’ Wat hij bedoelde was, dat Boengkarno zich verlegen gevoeld zou hebben jegens mij, omdat, indien Nasoetion inderdaad om die reden door Yani zou zijn vervangen, het er op neer kwam, dat ik met mijn publiciteit in de V.S. in feite niet anders had gedaan dan de heersende intriges in zijn eigen officiele familie in het buitenland aan het daglicht te brengen.

Ambassadeur Soekardjo Wiijopranoto zou zelf aan een Machiavellistische intrige ten slachtoffer vallen.

Madame Soepeni, Soekarno's reizende ambassadrice, woonde geregeld de zittingen van de Assemblee in New York bij. Zij zou herrie krijgen met de ambassadeur over een protocollaire kwestie. Indonesiers zijn dikwijls overdreven hierin en protocolziek, een overblijfsel ongetwijfeld van het traditionele prijaji systeem. Soepeni werd boos genoeg om een telegram aan president Soekarno persoonlijk op te stellen en over diens ambassadeur te klikken en haar beklag te doen. De code officier van de permanente commissie van Indonesie bij de U.N.O., blijkbaar een trouwe employé van Soekardjo, misplaatste zogenaamd het concept telegram van Soepeni op de werktafel van de ambassadeur. Deze vond de boodschap, wond er zich dermate over op, dat hij in de stoel achter zijn bureau aan een hartaanval overleed. Soekardjo Wirjopranoto was door Soekarno over het veto van Soebandrio heen in New York bij de Verenigde Naties benoemd. Met het gevolg, dat hij het altijd moeilijk heeft gehad op deze post, omdat die diplomaten, die zich loyaal met Bandrio voelden - ik denk aan Soemaijo en anderen - het de ambassadeur opzettelijk zo lastig mogelijk maakten. Pak Kardjo was zonder twijfel een goed mens. Hij mag in de ogen van Soebandrio en de jongeren KEMLOE garde misschien een minder effectief doeta besar zijn geweest, als zijn voorganger Sastroamidjojo bijvoorbeeld, maar daar stond zijn nobelheid tegenover. Toen

Loemoemba's ambassadeur bij de U.N.O., Thomas Kanza, die zijn land op heroike wijze in de Veiligheidsraad tegen de Belgen had verdedigd, in moeilijkheden geraakte vanwege de omwenteling in Leopoldville, aarzelde Pak Kardjo geen moment om hem met een behoorlijk bedrag in dollars te helpen, zodat hij niet zou stranden in New York. Daar kreeg hij dan prompt een uitbrander over van Soebandrio, maar dat was het hem volkomen waard, geweest. In 1966 heb ik samen met kolonel Sriaman het graf van Soekardjo Wiijopranoto op de heidenbegraafplaats Kalibata, nabij Djakarta, bezocht.

Amsterdam

9 Augustus 1962 zou ik opnieuw verrast worden door een aanval beneden de gordel van DE TELEGRAAF. Werner Verrips was in New York op stap geweest met de correspondent van het blad in de V.S., Robert Kiek. Samen hadden zij mijn doopceel geklopt en dat stond dan thans, voorzien van een foto, met een tweekoloms kop in de rechter bovenhoek van de voorpagina van DE TELEGRAAF. Het vervolg kwam ergens binnenin.

Mijn echtscheiding werd niet overgeslagen en een psychiater zou hebben verklaard, dat ik een Messias complex bezat. De hoofdschotel van het chef d'oeuvre was evenwel, dat de regering in Washington op het punt stond mij het land uit te smijten vanwege mijn vele reizen naar Fidel Castro's Cuba. Ik zou voor een senaatscommissie van de binnenlandse veiligheid moeten verschijnen en daarop zou mijn verblijfsvergunning in Amerika worden ingetrokken.

Het begeleidende hoofdartikel verscheen onder het kopje MISSELIJK GEVAL.

Was was gebeurd? In mijn vijfdaagse wekelijkse radiocommentaar voor Syndicated Broadcast Features in Chicago had ik verscheidene malen over Cuba gesproken en gegevens over mijn verschillende reportage reizen naar Havana nader toegelicht.

Eén van de bij dit syndicaat aangesloten stations lag in Miami, Florida. Uit deze stad met zijn vele Cubaanse vluchtelingen waren

felle reacties gekomen. Een Cubaan verscheen voor de senaatscommissie voor binnenlandse veiligheid en beschuldigde er Walter Lippmann, Charles Kuralt, en mijzelf van pro-Castro propaganda in de V.S. te maken.

Ik telegrafeerde daarop de voorzitter van de commissie, senator Kenneth B. Keating van New York, en deelde mee in de gelegenheid te willen worden gesteld mij voor de commissie tegen deze beschuldiging te verweren. Dit stond, toen het TELEGRAAF stuk verscheen op het punt te gebeuren. Na een langdurig uitstel heb ik op 30 november 1962, (committee of the judiciary, 87ste zitting van het Amerikaanse Congres, nr. 88947) om 14.45 uur een lange verklaring voor de commissie afgelegd, welke door senator Keating persoonlijk werd voorgezeten. Alhoewel er verscheidene journalisten aanwezig waren, bleef Robert Kiek weg, en, dit is typerend voor DE TELEGRAAF journalistiek, wanneer men dan gelegenheid krijgt zelf iets te zeggen, is er geen plaats op pagina één om uiteen te zetten waarom Willem Oltmans niet uit de V.S. is gezet vanwege zijn reizen naar Havana, Kiek's reportage was niet anders dan een revanche geweest, geinspireerd misschien door Werner Verrips, maar zonder door feiten te zijn gestaafd. Ik wacht nog om er door de Amerikanen uitgegooid te worden. Kiek had er in het ganse Nieuw Guinea spel, zoals zich dat in New York en Washington ontvouwde steeds naast gezeten, en dit was dan zijn manier om ook weer eens aan het woord te komen. Kiek neem ik het niet kwalijk. Hij zou later in zijn vijver vallen en verdrinken. Maar DE TELEGRAAF, als populair publiciteitsorgaan, zou men willen toewensen, wat voorzichtiger te werk te gaan wanneer het van tijd tot tijd nieuwe objecten aanboort om systematisch en categorisch af te breken.

De Amerikaanse pers meende wel enige aandacht aan mijn Cuba verklaring voor de senaat te moeten besteden. De commentator James Wechsler vroeg zich af in de New York Post, met welk recht Keating's senaatscommissie meende in te moeten gaan op verklaringen van Cubaanse vluchtelingen. Hij citeerde mij uit het Congressional Record van 30 november 1962 (29 tot en met 45), als volgt:

'Ik verdedig en ben bereid te strijden voor de integriteit van de journalist om in staat te zijn bijzonderheden over Cuba te vertellen, die misschien minder plezierig zijn om te lezen....

‘Ik geloof, dat het grote Amerikaanse publiek lange tijd reeds bij de neus wordt genomen op basis van vooringenomen en onjuiste artikelen, die niet in Cuba zelf, maar in Miami, Florida geschreven worden. Ik geloof, dat het niet verstandig is onszelf ten aanzien van Castro's revolutie om de tuin te leiden, want als men zulks niet had gedaan, zou men nooit op de wijze als is gebeurd aan de Varkensbaai aan land zijn gegaan, waarbij vele levens van moedige mannen verloren gingen, en waarbij men al gauw naar de V.S. terug moest zwemmen, omdat men toen pas ontdekte, dat Fidel Castro sterker was dan men had aangenomen. Bovendien heeft de C.I.A. invasie van Cuba hem niet verzwakt maar versterkt’. Etcetera. Ik trok verder een parallel tussen Castro, Soekarno en Mao Tse Toeng en gaf de senaatscommissie in feite een lezing van fl. 1.500, - cadeau. Om ook eens Amerikaans te denken!

Thomas Jefferson heeft gesproken van de ‘artillerie van de pers’, waarbij het instituut - de pers - dat zo uitermate belangrijk is voor de vrijheid van een land en de functionerende democratie, zou worden misbruikt en vercorrupteerd. Niemand zal willen ontkennen dat DE TELEGRAAF in Nederland niet zonder meer over de zwaarste howitzers beschikt. Jarenlang ben ik op dit blad geabonneerd geweest, zelfs in New York. Het zou echter sportief en journalistiek fatsoenlijk zijn geweest, om, nadat zij op de voorpagina (met foto) had verklaard, dat ik uit Amerika gewezen zou worden, zij haar correspondent ook zou hebben afgevaardigd naar mijn verschijnen voor die senaatscommissie. Tenslotte zouden er voldoende omwegen te bewandelen zijn geweest om aan te geven, dat het MISSELIJKE GEVAL Oltmans helemaal niet uit de V.S. werd gezet.

Verenigde Naties

15 Augustus 1962, In de zaal van de veiligheidsraad, om de beroemde hoefijzervormige tafel gezeten, werd het Bunkeraccoord over Nieuw Guinea in de late middag getekend.

De Indonesische diplomatie had toch kans gezien de agressie tegen Nederland op Nieuw Guinea in de V-raad gesanctioneerd

te krijgen. Voor Nederland tekende de ambassadeur in Washington, dr. J.H. van Roijen - Luns wist wel, wie hij dit onaangename akkevietje liet opknappen - en voor Indonesie de minister van buitenlandse zaken zelf, Soebandrio.

Ik herinner mij deze historische gebeurtenis maar al te goed. Busken Huet heeft gezegd, dat men in Indie vaderlandsliefde opdeed. Geen drama, dat ik in de V-raad sedert 1957 zich heb zien voltrekken kon aangrijpen als juist dit, waarbij ons land andermaal als een gieter afging. Het was een droeve vertoning. Hoeveel tranen hadden er niet voor door de zee moeten stromen voor men tot dit miserabele tractaat had kunnen komen? De sombere, uitgestreken gezichten van onze eigen diplomaten, tegenover de glimlachende, bijna jubelende, Indonesiers. Ik had respect voor de waardigheid en ingetogenheid van de heer Van Roijen, die zich voortreffelijk van deze weinig benijdenswaardige taak kweet. Welk een honds ondankbaar werk, diplomaat te zijn van een minister, die het aan moed ontbrak het failliet van zijn politiek zelf te komen ondertekenen.

Al teveel medelijden met dr. Van Roijen behoefde men ook weer niet te hebben, want hij heeft zich over de jaren een fervent pleitbezorger van minister Luns betoond.

Louis Fischer gaf hiervan in zijn ‘The story of Indonesia’ een fraaie illustratie. ‘Nadat Van Roijen weer eens een bezoek aan John Foster Dulles had gebracht’, aldus Fischer (om te protesteren tegen de Amerikaanse wapenleveranties aan Soekarno) begaf hij zich in de privé lift van Dulles naar beneden uitgeleide gedaan door de onder-minister van buitenlandse zaken Walter S. Robertson’. De heren kregen hooglopende ruzie. Om de felle woordenwisseling binnenskamers te houden, reisde men enige malen met de lift op en neer.

Ik heb zelf een lang onderhoud op het departement van staat gehad met Walter S. Robertson, en daarna met diens tweede man, Marshall Green - de huidige Amerikaanse ambassadeur in Djakarta. Dat was in 1957. Zowel Robertson als Green stonden toen al sceptisch tegenover het Soekarno regime. Van Roijen moet dus bepaald het standpunt van zijn minister hebben bepleit, wilde hij erin slagen met Robertson ruzie te maken.

De rol van ambassadeur Van Roijen in het Indonesische drama is ergens altijd obscuur gebleven. Aan Indonesische zijde koesterde men aanvankelijk veel respect voor hem, vooral na het

tot stand komen van de beroemde Van Roijen-Roem overeenkomst in de dagen voorafgaande aan de erkenning van de Indonesische onafhankelijkheid. Tijdens de Bunker onderhandelingen, in Middleburg, Virigia, in 1962 betoonden de Indonesische diplomaten zich teleurgesteld in hem. Het moet ook niet gemakkelijk voor hem zijn geweest, om als exponent van de oppositie, de P.v.d.A. een politiek te moeten representeren, waar men het in zijn hart nauwelijks mee eens was. Tenslotte behoorde Van Roijen, met zijn grote kennis van Indonesische zaken, tot die groep van diplomaten in de buitenlandse dienst, als Van Ittersum, Middelburg, Van Gulik, Helb en anderen, die het allen falikant oneens waren met hun minister. Bovendien onderhield Van Roijen ook contacten met de Bilderberg groep, met de Rijkens lobby, hij ontving Verrips en er ontstond dan ook een ongebruikelijke situatie in Washington,

Voortdurend liepen er die dagen geruchten dat minister Luns zou aftreden. Normaliter had dat ook zo moeten zijn, maar dat Luns zou blijven zitten stond voor mij als een paal boven water.

Vreemd zou het pas worden, toen ik van zeer gezaghebbende Indonesische zijde zou te horen krijgen, dat de heer Van Roijen bij vertrouwelijke gesprekken met Indonesische tegenspelers zou hebben gezinspeeld op een spoedig aftreden van minister Luns, waarbij hij insinueerde, dat hij, Van Roijen dan naar alle waarschijnlijkheid de teugels op buitenlandse zaken in handen zou krijgen. Niemand twijfelde er aan, dat Van Roijen het als zijn wens zag zijn carrière op het Haagse Plein en niet op de ambassade in Londen af te sluiten, zoals thans het geval schijnt te zijn. Ook was er ongetwijfeld iets van waar, dat Luns zelf meer dan eens over aftreden heeft gedacht. Hij heeft dit later toegegeven, men leze er Henri Faas maar op na. Maar om het de Indonesiers toen, tijdens de delicate Bunker onderhandelingen, te doen voorstellen alsof de minister op zijn laatste benen liep was wishful thinking in het kwadraat. De Indonesische diplomaten wetende dat ik herhaaldelijk naar Den Haag reisde, ging bij mij te rade. Ik meende het advies te moeten geven, dat zij er beter aan deden rekening te houden met het aanblijven van Luns bij het bepalen van hun strategie. En ik heb minister Luns die dagen zelfs een vertrouwelijke memorandum toegezonden, waarin ik hem meedeelde, wat de Indonesiers mij hadden gevraagd. Nogmaals, op dat moment, in die kritieke periode van de Bunker onderhandelingen, en de gevechten op Nieuw Guinea zelf, was ik

volkomen ingesteld als de journalist, die achter zijn regering staat, ook al was ik dat jarenlang fel oneens geweest met die regering. Voor mij was de tijd van democratische oppositie voeren voorbij. Ik aarzelde geen moment een memorandum aan de minister van B.Z. te zenden, waarin ik te kennen gaf wat mij van Indonesische zijde te oren was gekomen, en met welke inlichtingen ik meende dat deze minister mogelijk zijn voordeel zou kunnen doen.

Het lijkt mij niet uitgesloten, dat Luns in het latere stadium van de Bunker onderhandelingen het accent van zijn contacten met zijn ambassade in Washington, mogelijk wat heeft verlegd van de heer Van Roijen naar diens tweede man, de zaakgelastigde Schiff. Opvallens was het in ieder geval dat bij het herstel van de diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en Indonesie, juist dezelfde heer Schiff de sprong zou gaan maken, van tweede man in Washington, tot de eerste Nederlandse ambassadeur in Djakarta.

New York City

1 Mei 1963. De New York Times meldde, dat Soekarno tot grote zoon van de Papoea's was uitgeroepen. Hollandia zou Soekarnopoera heten. Indonesie kon men verder failliet verklaren met een staatstekort van 36 miljard roepia's. Maarschalk Malinovsky van de Sovjet Unie had Generaal Nasoetion een tegenbezoek gebracht en te verstaan gegeven, dat wanneer Indonesie zelfs de rente op haar schuld van anderhalf miljard dollars niet zou kunnen opbrengen, de republiek voorlopig niet op Russische steun behoefde te rekenen. Het Chinese staatshoofd Lioe Shao-chi volgde in Malinovsky's voetstappen, bracht hulde aan Soekarno's anti-kolonialistische en anti-imperialistische politiek en zegde volle steun toe van de Chinese Volksrepubliek. Lioe toonde belangstelling voor de aankoop van Indonesische olie, maar er waren geen tankers om de olie naar China te vervoeren.

Een die dagen nieuw ontstane verwikkeling in zuidoost Azie

bracht de aanstaande uitroeping van de Federatie van Maleisie met zich mee. Malakka zou zich fuseren met Singapore en de voormalige Britse gebieden van Noord Borneo. Indonesie was en bloc tegen. Denis Warner heeft in zijn boek, ‘Reporting southeast Asia’, aangegeven waarom generaal Nasoetion, die hij als een Indonesier omschreef, die 350.000 geweren vertegenwoordigde, tegen was. Nasoetion vreesde, dat de Chinezen in Singapore en Maleisie de overhand zouden krijgen en zodoende een springplank voor Peking zouden gaan vormen.

Aidit en zijn miljoenen partijleden van de P.K.I. waren tegen, omdat zij de vorming van Maleisie als een imperialistische samenzwering zagen gericht tegen zowel Indonesie, als de bevolking van noord Kalimantan. Een nieuwe confrontatie was in de maak. Soekarno, de koorddanser tussen de twee voornaamste machtsblokken in zijn land, het leger en de Partai Kommunis Indonesia zat op rozen.

Als een uitvloeisel van zijn bezoek aan president Kennedy had de regering in Washington enkele vooraanstaande economen naar Indonesie gezonden om een rapport op te stellen over de toestand van de Indonesische economie, waarbij suggesties zouden worden gedaan, hoe men tot een meer efficienter management van 's lands begroting zou kunnen komen. Ambassadeur Howard Jones overhandigde Soekarno op 1 augustus 1962 het zogenaamde Humphrey rapport. Of de president met zijn spreekwoordelijke minachting voor cijfers, getallen en meetkundige reeksen, het ooit heeft gelezen is een open vraag gebleven.

Hij zette zijn prestige projecten, als hotel Indonesia, het Boengkarno stadion, de aankoop van Convair straalvliegtuigen voor de Garoeda Indonesian Airways, de bouw van Azie's grootste moskee, het zogenaamde GANEFO complex, waar Afro-Aziatische conferenties zouden kunnen worden gehouden - een soort Aziatische Verenigde Naties - zonder enige aarzeling door. De eerste berichten over voedsel tekorten en relletjes in de buitengewesten bereikten Djakarta, maar dat hield Boengkarno er niet van terug met een groot gevolg op gezette tijden naar het buitenland te reizen, waarbij de nachtclubs van Wenen en Tokio tot zijn geliefde verpozing bleven behoren.

Amsterdam

Onmiddelijk na het bekend worden van het Nieuw Guinea accoord verzette DE TELEGRAAF de bakens, zoals er in de oorlog collaborateurs waren geweest die op dolle dinsdag de hakenkruisvlag snel verwisselen voor het rood-wit-en blauw. Speciale verslagggever Otto Kuijk wachtte niet de eerste K.L.M. vlucht naar Djakarta af, maar nam de S.A.S. om zich toch maar vooral als eerste op het paleis bij Soekarno te kunnen komen aanmelden. Dezelfde Soekarno, die sedert jaren in DE TELEGRAAF was afgeschilderd als een Don Juanerige flopdrol - men behoeft er de karikaturen in dit blad over man maar op na te slaan - werd nu opeens, in de woorden van Kuijk, een president, die in een spierwit en kraakhelder paleis woonde, waar honderden vogels een lied jubelden, die 'een opperhofmaarschalk heeft, een heerlijk gemoedelijke man, dol op Edammer kaasjes, en Hare Majesteit de Koningin natuurlijk,

een volledige ENSI encyclopedie in zijn studeerkamer heeft staan, vertrek na vertrek van zijn stoer, stil en statig paleis heeft volbehangen met verrukkelijke schilderwerken,

die graag plaagt en schertst,

die in het bezit is van een bijna eindeloze conferentietafel, gemaakt van prachtig, glanzend, lichtbruin tropisch hout, die staat te fonkelen,

een beweeglijk geinteresseerd gastheer is,

die op het Nederlandse televisiescherm een diep indruk zou maken die waaghalzerig kan uitvallen, als Pieters Graafland, balsturig kan zijn als Kootje Prins, maar zo charmant als Leo Horn,

die een kostelijk acteer talent heeft,

vrijmoedig het hoogste lied zingt,

een enorm brok Ko van Dijk in zich heeft,

een minister de troetelnaam van Oom Joop (Leimena) geeft,

er een vrolijke, onbezorgde, jongensachtige levenshouding heeft, en in een brede lach zijn tanden ontbloot.....'

Tot zover TELEGRAAF reporter Kuijk. In 1956, ontving ik in Rome een telegram van hoofdredacteur Stokvis geen ontmoeting met Soekarno te hebben voor zijn krant en dus geen letter over hem te schrijven. Toen ik in 1963 het Otto Kuijk proza uit Djakarta onder ogen kreeg vroeg ik mij af wat de hoofdredacteur van DE TELEGRAAF in Godsnaam had bewogen een dergelijk

walgelijk slijmstuk toen wel af te drukken, voorzien ruimschoots met foto's van Anton Veldkamp. Waarom in 1963 wel? En waarom zo?

Eigenlijk heeft het in het buitenland ten ene male ontbroken aan informatie over deze Soekarno. Of, men kreeg te doen met het soort propaganda, à la Kuijk, of men zette de lezer in blinde minachting geschreven artikelen voor. Jef Last vertelde dat, toen hem in 1961 werd gevraagd een artikel over de Indonesische president te schrijven voor de Nieuwe Stem, jaargang 16, nr. 3-4 hij eerste even naar de Amsterdamse universiteitsbibliotheek was gegaan om de documentatie na te slaan. Hij vond in de systematische katalogus niets. In de tijdschriften katalogus vond hij zegge en schrijve een exposé van duizend woorden over Soekarno samengesteld door Dirk de Vries voor de Groene Amsterdammer. Jef Last kwam dan ook tot de bittere conclusie, ‘dat was alles wat de Nederlandse wetenschap aan onderzoek over onze grootste politieke tegenstander der laatste vijf en twintig jaar gepresteerd heeft, en alles waaraan onze studenten en toekomstige staatslieden voldoende hebben gehad’.

Roeslan Abdoelgani bleek bij de Afro-Aziatische conferentie in Belgrado (1961) het artikel van Last bestudeerd te hebben en hij gaf mij enkele nieuw verschenen en essentiele boekwerken mee naar huis mee om namens Indonesie de Amsterdamse universiteitsbibliotheek aan te bieden. Dit is geschied.

New York City

Werner Verrips bleef ook gedurende 1963 geregeld tussen Huis ter Heide en New York heen en weer reizen, Bij één van zijn bezoeken aan de V.S. liep hij op het K.L.M. kantoor aan Fifth Avenue het bureau van de heer Van der Jagt binnen en deelde mee, dat ‘Oltmans langzamerhand dermate voor de voeten liep, dat de hoogste tijd gekomen was om hem met een zware vrachtwagen uit de weg te ruimen.....’.

Nu beschouwde ook Van der Jagt deze quasi professor en

afgezant van de heren Rijkens en Van Konijnenburg als een onbedaarlijke fantasie, Maar uit Verrips verleden bleek, dat hij tot veel in staat zou zijn. Van der Jagt waarschuwde mij. Ik besloot twee vliegen in één klap aan te pakken, namelijk Luns en Verrips.

Met minister Luns had ik langzamerhand een zuur appeltje te schillen. In de jaren 1956-1962 had mijn naam op de zwarte lijst van buitenlandse zaken geprijkt. Ik beschouwde dit als een eer. De B.V.D. zou mij tijdens mijn bezoeken aan Nederland schaduwen. De telefoon werd afgetapt. Ik heulde met de vijand. Soit. Het was van hun standpunt uit gezien begrijpelijk en verklaarbaar. Ik wilde een deel van het koninkrijk zeven jaar te vroeg aan de vijand over hevelen. Hier diende iets aan te worden gedaan. Maar toen het drama zich inmiddels in 1962 precies volgens mijn voorspellingen en artikelen in Vrij Nederland had voltrokken, zou ik in 1963 hebben mogen verwachten dat mijn betrekkingen als Nederlands journalist nu ook langzamerhand in de kring van buitenlandse zaken en/of B.V.D. zouden kunnen worden genormaliseerd. Daarbij kwam, dat ik mij na afloop van de Papoea affaire met andere zaken, als Cuba, de Congo en China was gaan bezighouden. Ik heb naar mijn beste weten zelfs vermeden, hetzij in artikelen, hetzij privé, van daken en torens te verkondigen, ‘zie je wel, ik had gelijk en jullie niet’. Integendeel. Het interesseerde mij niet meer.

Ik was in die zeven jaren dat ik in New York woonde bijvoorbeeld nooit op Koningin's verjaardag uitgenodigd, om met een glaasje oranjebitter in de hand een driewerf hoera op H.M. de Koningin te kunnen uitbrengen. Op deze receptie worden zelfs de portiers en chauffeurs van plaatselijke Heineken kantoren meegevraagd, dus langzamerhand begon ik op dit soort zaken wat meer te letten. Ik was ook nu correspondent voor verschillende dagbladen, naast het Dagblad Zaanstreek Typhoon en de Delftse Courant, en de tijd rijp leek om wat meer geintegreerd in de Nederlandse gemeenschap in Amerika te gaan meedraaien.

Toen minister Luns in het najaar van 1962 de Assemblee kwam bijwonen en de aanwezige Nederlandse pers voor een gesprek met hem uitnodigde, waar pers attaché Van den Bogaert, zoals in het verleden usance was geweest, mij weer onkundig van

liet, leek dit een voortreffelijke gelegenheid deze zaak tesamen met het dreigement Verrips aan de orde te stellen.

Ik gaf in New York 3 december 1962 aan de pers een verklaring uit, dat ik mijn raadsman te Amsterdam opdracht had gegeven een kort geding tegen minister Luns aan te spannen, ten einde de beperkende maatregelen mij sedert jaren door buitenlandse zaken opgelegd, opgeheven te krijgen. Luns arriveerde 5 december op Schiphol, werd door journalisten gevraagd om een reactie. De minister zei onkundig te zijn van mijn kort geding plan - wat een leugen was, want hem was de tekst van mijn persverklaring in New York gegeven - en voegde er met humor aan toe, 'Oltmans, is dat niet die mijnheer die zo'n belangstelling voor Indonesie heeft?'

Ik kwam zelf enige dagen later op Schiphol aan en werd door de heer Parée van de Federatie van Journalisten met een twintigtal journalisten opgewacht, Na mijn plannen voor een kort geding tegen de minister te hebben toegelicht, gaf ik tegelijkertijd enige bekendheid aan het dreigement van de medewerker van Paul Rijkens, Werner Verrips, dat hij mij met een vrachtwagen uit de weg zou willen ruimen. Het A.N.P. was zo vriendelijk mijn mededelingen op het net te zetten en de publiciteit deed de rest van het werk. Het dagblad Trouw kwam met een kop, 'Oltmans komt enige appeltjes schillen'. Ook het Algemeen Handelsblad maakte op pagina één gewag van mijn voorgenomen geding tegen minister Luns.

De federatie van journalisten heeft hierop een jaar lang via de landsadvocaat Drooglever Fortuyn met minister Luns onderhandeld. Het zou dus niet tot een kort geding komen en buitenlandse zaken beloofde mij geen beperkende maatregelen meer op te zullen leggen, noch mij van persconferenties uit te sluiten.

Op 17 april 1964 reisden minister Luns en ikzelf bij puur toeval samen vanuit Mexico City met een toestel van de Eastern Airlines naar New York. Dit was enkele dagen na afloop van het koninklijk bezoek aan president Lopez Matteos. Via een kaartje, dat ik de stewardes meegaf naar de eerste klasse, gaf ik de minister te kennen, dat ik van deze unieke gelegenheid gebruik wenste te maken hem eens persoonlijk te ontmoeten. En hier is Luns dan weer sportief in. Hij kwam mij in de tourist section later opzoeken en wij voerden een plezierig gesprek.

Sedertdien zou men kunnen stellen is inderdaad een en ander normaler verlopen.

Huis ter Heide

Verrips ontving ik na mijn verklaring tegenover journalisten op Schiphol een telefoontje van de rijkspolitie in Den Haag met het verzoek om inlichtingen te verstrekken omtrent mijn beschuldiging. Met andere woorden, de rijkspolitie gaf de heer Verrips duidelijk te verstaan, dat men goede nota van zijn bedreiging had genomen.

Nadien volgde Web Verrips een andere tactiek. Hij benaderde mij in het Amsterdamse Americain hotel, waar hij wei wist dat ik of laat te vinden zou zijn. Hij nodigde mij bij zich thuis uit en ik ontmoette zijn vrouw en zoontje Rob. Hij belde dikwijls op en vroeg dan of ik 's ochtends vroeg om zeven uur, als hij met zijn beesten bezig was langs kwam, voor hij Robbie in Bilthoven naar school moest brengen. Wij gebruikten dan het ontbijt in de keuken en allengs werden onze betrekkingen plezieriger en men zou kunnen zeggen bevriender.

Het is hier niet de plaats de aantekeningen van die jaren omtrent de mededelingen van Verrips nader uit te werken. Hij bleek behalve met Rijkens, nauwe betrekkingen te onderhouden met de heer Zwolsman (van wiens financiële ondernemingen Paul Rijkens immers president commissaris was). Hij scheen voortdurend hooglopende verschillen van mening te hebben. zowel met Zwolsman als met Rijkens, alhoewel het met Rijkens nooit tot een werkelijke breuk zou zijn gekomen. Verrips bleek in een groot aantal duistere zaken verwikkeld, zoals het Zwolsman conflict met het Terminus hotel concern of de beruchte affaire Teixeira de Mattos. Hij onderhield relaties met Fehmers en andere later in moeilijkheden geraakte personen en kortom, hoe Rijkens zich met dergelijke figuur ooit heeft kunnen inlaten op een zakelijke basis, is volkomen onbegrijpelijk. Tezelfdertijd onderhield Verrips zonder enige twijfel nauwe betrekkingen met de hoogste officieren in Indonesie, tot en met generaal Yani toe. Hij verzekerde mij - zoals zijn echt-

genote zal kunnen bevestigen - dat hij vanwege zijn arbeid verricht voor de C.I.A. een pensioen in dollars bezat, dat hem maandelijks idem zoveel in de la bracht. Vooral omdat hij geregeld naar de V.S. bleef heen en weer reizen, bleef ik het voor mogelijk houden, dat hij met de Amerikaanse spionagedienst nog steeds in contact stond.

In die tijd stelde hij mij een rapport ter hand, hetwelk een naar zijn zeggen door hem zelf opgestelde analyse zou zijn geweest van de toestand in Indonesie. Het document voorspelde een verlichte militaire dictatuur voor de republiek, naarmate Soekarno's positie zwakker werd. De P.K.I. zou er in zijn geslaagd een voortreffelijke organisatie op te bouwen, waarbij onder meer leger, luchtmacht en marine in alle lagen reeds door communisten zouden zijn geinfiltreerd. De P.K.I. zou reeds over een schaduw-overheids-apparaat beschikken. Er werd gewaarschuwd voor het feit, dat dr. Soebandrio er langzamerhand in was geslaagd de oorspronkelijke balans tussen leger en P.K.I. zorgvuldig door Soekarno in stand gehouden, te verbreken. Er werd gewaarschuwd voor de groeiende macht van deze Soebandrio. ‘Soekarno kan nu nog slechts twee kanten uit: of hij kan proberen zijn getaande macht te restoreren door de kwestie Maleisie op te blazen tot een nieuwe redeloze buitenlandse provocatie, of hij zou zich kunnen terugtrekken en meer en meer de positie van een vader des vaderlands gaan innemen, naar wie het Indonesische volk opziet in respect en met deernis, doch wie de teugels van de staat zijn ontglipt’, tot zover dit rapport door Verrips mij in handen gegeven.

Ook Verrips meende, dat zich in Indonesie een dewan general had gevormd, die op den duur Soekarno uit zijn paleis zou zetten. ‘Of, althans, de grote Boeng zal dan in een Istana komen te zitten, waarvan de telefoonlijnen zijn afgesneden’, aldus Web Verrips. Wanneer men hierbij de gebeurtenissen van 1965 in herinnering roept, krijgt dit memorandum weer nieuwe betekenis.

In New York sprak ik er met Nasoetion's afgezant Oejeng Soewargana over. ‘Het kan geen C.I.A. rapport zijn’, aldus Oejeng, ‘want die hebben allemaal een nummer. Wat is het nummer?’ Verrips memorandum was gecopieerd en ik zou mij kunnen voorstellen, dat men bij het maken van de copie de identificatie als zijnde afkomstig van de Amerikaanse inlich-

tingendienst had weggelaten.

Steeds ben ik blijven proberen, ook al omdat de man bij mij in de door Rijkens gefinancierde bungalow om de hoek woonde meer over zijn activiteiten te weten te komen. Hij gaf mij eens inlichtingen omtrent plannen van de heer Zwolsman in grondspeculatie nabij het vliegveld Deelen. Zwolsman zou hier een grote internationale luchthaven willen bouwen. Hij toonde onder meer een brief hierover gesigneerd door en op schrijfpapier geschreven van Ir. Tromp van Philips. Hij stond erop dat ik deze 'primeur' zou publiceren. Ik vertrouwde hem uiteraard niet. Ik besprak een en ander met hoofdredacteur Cees Meijer van het Dagblad Zaanstreek Typhoon en bracht Meijer en Verrips in het Amsterdamse Victoria hotel samen. Wij hebben na dit onderhoud en overleg van stukken de 'informatie' van Verrips onder enige reserve gepubliceerd. Het bericht was een flop en terecht sprak DE TELEGRAAF van een canard. Ik geloofde achteraf dat Verrips er op uit was een soort opzettelijke credability gap op te bouwen, waarbij ik bepaalde artikelen zou gaan publiceren, die op uit de lucht gegrepen inlichtingen zouden berusten en zodoende er over de hele linie grote twijfel omtrent de betrouwbaarheid van mijn artikelen zou gaan bestaan.

Ik heb Verrips in zijn woning met de perschef van de DAF fabrieken horen telefoneren zich uitgevende voor Hofland van het Algemeen Handelsblad. Ik realiseerde mij dan altijd weer hoe belangrijk het was contact met de man te blijven onderhouden, al was het maar om deze hoge mate onfatsoenlijke handelingen te kunnen constateren. Ik ben er bijvoorbeeld zeker van, dat hij precies hetzelfde moet hebben gedaan zich uitgevende voor Willem Oltmans en de goden mogen weten wie hij over welke zaken in die metamorphose heeft opgebeld. Eens heeft Verrips mij, en andere journalisten, een zogenaamd dossier voorgelegd, waarbij minister Luns in het grootste geheim met minder dan anderhalf miljoen Deutsche Marken aangenomen zou hebben van de West Duitse minister Von Brentano en die op een bank in Zurich hebben gedeponeerd. Dit zou verband hebben gehouden met een eventueel Nederlands standpunt inzake NATO. Verrips verzekerde mij dat de hoofdredacteur van het Vrije Volk over dezelfde gegevens beschikte en overwoog een en ander te publiceren, dus het ging er om de eerste te zijn en

de ‘primeur’ groot te brengen! Ik ben er niet ingevlogen. Stukken of geen stukken. Wat Verrips in handen had en uitgaf had altijd een bepaald doel, was niet na te trekken en ongetwijfeld meestentijds vervalst. Zijn inlichtingen bleven evenwel gelardeerd met wel degelijk belangrijke gegevens omdat hij tenslotte in contact stond met een veelzijdig aantal personages, allen goed geinformeerd en allen om hun eigen raadselachtige redenen blijkbaar vertrouwen stellend in de man.

New York City

17 Augustus 1964 verleende Soekarno zijn jaarlijkse troonrede, de titel van Mussolini's VIVERE PERICOLOSO, gevaarlijk leven! De speech was 21.000 woorden lang en nam drie uur in beslag om voorgelezen te worden. Als gebruikelijk waren honderdduizenden Indonesiers naar het Merdekaplein gestroom om de grote leider van de revolutie te horen spreken. Hij stippelde een nieuwe alliantie uit tussen China, Noord Korea, Noord Vietnam en Indonesie en hij keerde zich in de meest felle bewoordingen tegen de creatie van het westerse imperialisme, Maleisie. De zaak dreef langzaam maar zeker naar de spits. Hoe meer Indonesie naar nauwere betrekkingen met de volksdemocratieen in Azie toedreef, hoe bezorgder men zich in Washington toonde, temeer, daar geleidelijk aan de Amerikaanse strijdkrachten in Zuid Vietnam in een tang zouden komen te zitten, met als ene arm in het noorden de Chinese volksrepubliek, en in de rug, een zwaar bewapend Indonesie, als andere arm. De spionagediensten verhoogden hun activiteiten naarmate de berichten uit Zuidoost Azie alarmerender werden.

New York City

15 Oktober 1964 werd ik door de Indonesische assistent

militaire attache in Washington D.C., luitenant kolonel Soetikno, opgebeld. Er was iemand uit Djakarta, die mij wilde ontmoeten. Of ik zo vriendelijk wilde zijn hem in zijn suite in het nieuwe New Yorkse Hilton hotel te gaan bezoeken. Ik werd in de late ochtend door generaal Soeparman, hoofd van de inlichtingendienst van het Indonesische leger, ontvangen. Hij en Verrips waren sedert jaren goede vrienden, dat wist ik van lt-kolonel Soetikno, en dat wist ik van Verrips en diens echtegenote zelf. Wij spraken enkele uren over de ontwikkelingen in de Wereld en Indonesie. 'Iedere week breng ik Boengkarno op het paleis verslag uit van de laatste berichten van de verschillende fronten', aldus generaal Parman, en hij gaf mij het gevoel geen Bandrio man maar een Soekarno volgeling te zijn. Ik sprak met hem over het rapport, dat Verrips mij had gegeven en dat ik wel wetende dat ik bij minister Soebandrio op de zwarte lijst stond, en dus geen visum voor Indonesie zou kunnen krijgen, desalniettemin verlangend was zijn land weer te bezoeken en ook president Soekarno terug te zien. Dat was tenslotte nog altijd mijn voornaamste bron van inlichtingen in Indonesie, ingevolge ons bijzonder vertrouwelijke persoonlijke contact, opgebouwd sinds die eerste reis in Italie in 1956. Om die reden ook, zag Soebandrio er op toe, dat ik niet naar Djakarta zou kunnen reizen. Hij wantrouwen mijn open wijze van spreken met Soekarno.

Ik zei ook aan generaal Parman, dat Verrips zich meer dan eens had uitgelaten over bezoeken, die hij in de tussentijd aan Moskou zou hebben gebracht. Hij kwam eens bij de bungalow van mijn ouders in Huis ter Heide op de fiets langs, en heeft lange tijd mijn beide ouders - die Verrips slechts terwille van mij binnenlieten, uit angst dat hij mij nog werkelijk iets zou doen, maar er persoonlijk verre de voorkeur aan zouden hebben gegeven met de man niets uitstaande te hebben - trachten te imponeren met zijn lange reeks van heldendaden. Ook toen sprak hij over reizen naar Moskou. Hij zou deze via Zurich hebben gemaakt.

De vraag was, wat onze Verrips in landen achter het ijzeren gordijn kon hebben te schaften, wanneer hij in verbinding stond met de C.I.A., kolonel Pandjaitan, generaal Yani, of Rijkens en Zwolsman.

Generaal Soeparman kwam die ochtend na enkele uren praten

to the point met de vraag, ‘Weet u waar Web Verrips nu zit en zou zijn te bereik en? ‘Natuurlijk weet ik dat. Hij woont bij mij om de hoek in Huis ter Heide en ik zou u nu met hem telefonisch kunnen verbinden’, antwoordde ik. De generaal noteerde intussen het geheime telefoonnummer van Verrips en ik vroeg Holland aan. De echtgenote van Web zei echter dat hij die dag, in Nederland liep het tegen het avonduur, op weg was naar de woning van de heer Zwolsman in Wassenaar. Zij gaf het nummer op en een uur later heb ik vanuit de kamer in het Hilton hotel in New York, contact gelegd met Verrips ten huizen van Zwolsman in Wassenaar. Ik bevond mij in de suite van generaal Parman toen deze geruime tijd met Verrips telefoneerde. Zij spraken als oude bekenden en men kwam overeen elkaar in de naaste toekomst te ontmoeten. Daar eindigde mijn contact met de Indonesische generaal en mijn bezoek was afgelopen.

Een week later telefoneerde Verrips mij, zondagochtend om 6 uur New Yorkse tijd vanuit Huis ter Heide. Hij bleek zeer geagiteerd. ‘Waarom vertel je mij niet waarom Parman mij zocht. Wat wilde hij van mij. Ze willen mij vermoorden’. Ik antwoordde, dat ik in de veronderstelling had verkeerd met één van zijn beste vrienden in contact te zijn geweest, dat ik om die reden alleen zijn telefoonnummer had opgegeven en de verbinding tot stand had gebracht met de woning van Zwolsman. Ik geloof, dat Verrips dacht dat ik wat voor hem verborg en hij hing gedegouteerd de telefoon op de haak.

Ook telefoneerde Verrips die dagen met de journalisten Pierre Claessens van het Nieuwsblad Zuiden in Tilburg, en René van Eyck van het Algemeen Dagblad in Rotterdam. Deze collega's hielden zich met verscheiden aspecten van de Verrips mysteries bezig, waar zij bij een onderzoek naar een andere spionage affaire, de zaak Skoppies tegenaan waren gelopen. Verrips waarschuwde ook hen, dat hij op het punt stond vermoord te worden.

Enige dagen later zou Verrips inderdaad nabij Bunnik een geheimzinnig auto-ongeluk hebben gehad. Hij was met een zak op het hoofd geslagen, en de papieren die hij bij zich zou hebben gehad waren ontvreemd. Dat er iets met hem was gebeurd bevestigde zijn echtgenote later, maar ik was in New York en heb dit voorval niet na kunnen trekken. De journalist H.J.A. Hofland heeft dit echter wèl gedaan en hij is tot de conclusie

gekomen, dat de zogenaamde aanslag op het leven van Verrips bij Bunnik gesimuleerd en niet waar was geweest.

Enkele dagen later, in de vroege ochtend van 4 december 1964 vloog Werner Verrips in zijn Mercedes sportwagen nabij Sassenheim tegen een viaduct en werd op slag gedood. Hij zou de rijksrecherche vanuit Amsterdam hebben getelefoneerd en zou hebben aangekondigd met bepaalde belangrijke stukken onderweg naar het ministerie van justitie te zijn geweest. Hij had zijn vrouw beloofd tijdig thuis te zullen zijn om voorbereidingen te treffen voor een Sint Nicolaasfeest wat men voor de beide zoontjes van het echtpaar Verrips had gepland.

Kreeg Verrips een ongeluk? Was hij geslipt? Had er een automobiel gestaan, die hem opwachtte en had deze auto toen Verrips met grote snelheid kwam aanrijden een onverwachte manoeuvre gemaakt, bijvoorbeeld door de rijweg op te gaan, waardoor Web Verrips, die plotseling zou hebben moeten uitwijken, wel had moeten verongelukken? Claessens en Van Eyck hebben zich geruime tijd met de zaak bezig gehouden, omdat zij in de mening verkeerden dat er een moord had plaats gehad. Hofland kwam tot de conclusie, dat Verrips zodanig in de financiële knoei zou hebben gezeten, dat hij zichzelf bewust en geen andere uitweg meer ziende, te pletter zou hebben gereden. Ik geloof Verrips beter te hebben gekend dan Hofland, en betwijfel deze theorie ten zeerste. Hier sluit de echtgenote van Verrips zich overigens zonder meer bij aan. Web was er de man niet naar te vluchten, moeilijkheden of gevaar uit de weg te gaan, integendeel, hij stapte er juist midden in. Trouwens ik vraag mijzelf af, of Hofland zich er niet met een Jantje van Leiden van afmaakt, zoals hij wel eerder in verband met door hem geschreven artikelen na druk uitgeoefend door de heren van de groep Rijkens, door de knieen was gegaan.

Verrips werd in Zeist begraven. Omdat ik in New York was, is mijn vader er namens mij naar toe gegaan. Ook Hofland was er. Ondanks al zijn onverklaarbare en vreemde levenstournures en handelswijzen konden zij, die hem werkelijk hadden gekend, niet anders dan in zekere sympathie van de mens Verrips afscheid nemen.

Wat was hij? Een avonturier? Een fantast? Een dubbel agent? Wat? Wie was deze elusive Pimpernel?

Zwolsman heeft later in een interview met de Haagse Post gesteld,

dat Paul Rijkens hem had verzocht met Werner Verrips in zee te gaan. ‘Het was een merkwaardige kerel, die ik niet vertrouwde’. Hoe de verhouding Verrips-Rijkens was geweest kon Zwolsman niet zeggen. ‘Ik geloof nu, dat Rijkens door Verrips gechanteerd werd, een andere verklaring heb ik er niet voor’. Ik verschil met Zwolsman van mening.

Bij al zijn leugenverhalen en fantasieen kon men uit Verrips zijn arsenaal van fabelachtige detective stories hier en daar tussen de regels door de einden aan elkaar knopen. Hij zou bijvoorbeeld inderdaad in overleg met de Indonesische geheime dienst (van het leger) in Italie een conferentie belegd hebben tussen bepaalde Nederlanders en Indonesiers. Hij had hiertoe met zijn mannetjes een hotel afgehuurd, à la de Bilderberg conferenties met een cordon sanitaire dat potdicht zat. Het meest merkwaardige in dit verband is, dat generaal Soeparman, tijdens onze ontmoeting in het New Yorkse Hilton hotel mij bevestigde dat er pourparlers in Italie hadden plaats gehad en dat Verrips voor een dergelijke aangelegenheid de enige man ter wereld was, die er op kon toezien dat een dergelijk experiment foutloos verliep. Wat Verrips echter stelde, was, dat hij zijn diensten aan de groep Rijkens had verleend, maar dat men hem zijn kosten niet honoreerde. Deze uitgaven zullen, Verrips kennende, exorbitant hoog geweest zijn. Maar dit kon een ieder die met beroeps-troubleshooter Verrips in zee ging van te voren hebben geweten. Dat de groep Rijkens dikwijls slecht van betalen was, zal de heer Van der Jagt van de K.L.M. in New York zich goed herinneren, terwijl mijn eigen ervaringen op dit gebied voor zichzelf spreken. Gedane beloften werden niet nagekomen. Ik kan mij voorstellen, dat Verrips die op een schaal van tonnen met de heren opereerde gelijkluidende ervaringen opdeed. Ook van mij is wel eens hier en daar gezegd, dat ik de groep Rijkens gechanteerd zou hebben, maar die vertelsels zijn in rook opgegaan. Ik ben er bovendien, om mij tegen dergelijke beschuldigingen te verdedigen. Nu kan men dan in een weekblad lezen, dat Verrips chantage gepleegd zou hebben. Misschien. Maar misschien ook niet. Het staat voor mij allerminst als een paal boven water, dat dit zonder meer waar zou zijn, en omdat Verrips en Rijkens dood zijn verwonder ik mij er over, dat juist de heer Zwolsman thans met een dergelijke conclusie in het openbaar verschijnt. Vooral in verband met wat ik zelf weet over de betrekkingen tussen Zwolsman en Verrips.

Misschien is dit de laatste maal, dat er over hem geschreven zal worden. Dan zal men nooit weten hoe deze legpuzzle in elkaar heeft gezeten. Er is nooit geen Warren commissie aan te pas gekomen en velen, die in nauwe betrekking met hem stonden zijn reeds overleden. Paul Rijkens is er niet meer. Hij verzwijgt het bestaan van de 'professor' in zijn mémoires. Aan Indonesische kant zouden bij de staatsgreep van 1965 juist de intiemste vrienden van Werner Verrips, als de generaals Yani, Pandjaitan en ook de generaal Soeparman - met wie ik een jaar tevoren nog in het New Yorkse Hilton hotel had geconfereerd - wreed worden vermoord.

Mijn voorlopige conclusie is, dat Werner Verrips in opdracht van het Indonesische leger uit de weg werd geruimd, nadat hij werd ontmaskerd als dubbelagent voor de vijanden van de hoogste Indonesische militairen, de beruchte dewan general. Hebben deze vijanden wraak genomen, door op hun beurt de betrokken generaals te vermoorden? Men kan er slechts over speculeren.

Als beroeps-spionagediensten aan het werk gaan schijnen alle sporen zodanig te worden uitgewist, dat niemand ooit meer te weten komt, hoe de gebeurtenissen zich in werkelijkheid hebben toegedragen. De kogels, die president John F. Kennedy in Dallas, Texas, zouden treffen, konden zelfs door de opperrechter van de Verenigde Staten en diens naaste adviseurs niet meer nauwkeurig in de baan, waar zij in werden afgevuurd, worden terug gereconstrueerd. Tot dusverre tast men omtrent de ware toedracht van de moord op J.F. Kennedy in het duister.

Met verraders is het als met patriotten. De persoon(en) die op Kennedy vuurden moeten uit patriottisme gehandeld hebben. Zoals Van Heutsz en Westerling van mening waren, dat zij het vaderland getrouw, een opdracht in Indonesie hadden te vervullen; Paul Rijkens en Emile van Konijnenburg meenden dat zij als voortreffelijke Nederlanders in het Nieuw Guinea drama hebben gehandeld; Lunshof in Elseviers schreef, dat zij verraders waren; of, Pasquino in DE TELEGRAAF, dat ik mijn land en mama verkocht en verkwanseld had. Verrips vloog tegen een viaduct, en de generaal die hem had gezocht, zou een jaar later in een krokodillengat nabij een luchtmachtbasis buiten Djakarta verdwijnen. Wie bepaalt, wie zal met zekerheid kunnen stellen wie de patriotten of de verraders zijn geweest?

Nawoord

Grote dank voel ik voor mijn ouders, waarbij ik vooral steeds mijn vader tot voorbeeld heb gehad, om te geloven in eigen overtuiging en die te volgen, wat de consequenties hiervan ook mochten zijn.

Dan dank ik het gastland Indonesie en ben ik bijzonder erkentelijk voor de persoonlijke warmte en vriendschap waarmee Indonesie's eerste burger, president Soekarno mij in de jaren 1956 tot 1966, heeft ontvangen. Hij beschouwde mij als een Nederlandse vriend en hij vertrouwde mij. Ik heb geprobeerd hem dit vertrouwen waardig te zijn. Toen onlangs de Indonesische ambassadeur in Den Haag, generaal Taswin mij de vraag stelde welke mijn houding tegenover de inmiddels afgezette en geisoleerde Soekarno was, heb ik hem geantwoord, ‘Onveranderd. Soekarno is de wettige president van Indonesie. Niet ik heb ruzie met hem, maar u. U zult toch niet van mij als Nederlander verwachten mij in Indonesische ruzie te zullen mengen? Ik heb grote achting voor Soekarno in het verleden gehad en hierin zal geen verandering komen, al heeft hij in vele opzichten gefaald’.

Ook de ministeries van voorlichting en buitenlandse zaken in Djakarta wil ik dank zeggen voor de hulp en assistentie welke men mij steeds gegeven heeft bij het vervullen van dikwijls lastige opdrachten. Ik denk vooral aan Diarto van Penerangan en zijn dierentuin in Soerabaja. Daarnaast moet ik in herinnering brengen generaal Soehardjo Hardjowardojo, chef van de presidentiele huishouding, en diens medewerkers, die er altijd op toezagen dat het mij aan niets ontbrak tijdens de vele reizen die ik met de president door Indonesie heb gemaakt.

Minder plezierig denk ik terug aan de groep Rijkens, welke vele van mijn intercontinentale reizen financierde, maar bij welke heren het in hun schriele houding tegenover de regering maar al te dikwijls aan moed ontbrak vooral op momenten dat het er juist op aan kwam. Ik maak hierbij een uitzondering voor dr. Emile van Konijnenburg van de K.L.M. en dr. K. Scholtens van de SHELL, die beiden veel en met overgave hebben geriskeerd om de regering van haar dwalingen af te brengen toen het nog niet totaal voor alles te laat was.

Voor hun loyaliteit en het niet in de steek laten toen de chips down waren wil ik mijn collega's Bernard Person, W. van Wijk, H.J.A. Hofland, A. Stempels, C. Meijer, H.C. Beynon,

Willem Klinkenberg en J. Buttinghausen noemen, evenals Sluimers van het Indonesische persbureau Antara in Amsterdam. Dank ook aan de eminente professoren W.F. Wertheim en P.N. Drost, die mij bij het bepalen van de koers, die tot het ontstaan van dit verhaal heeft geleid, tot inspiratie zijn geweest.

Tenslotte een woord van bewondering voor mijn uitgever, die bereid bleek deze reportage onmiddellijk uit te geven, waar een dozijn andere gerenommeerde publishers met grote, sterke, financiële bedrijven achter zich het manuscript steeds retourneerden met de afgezaagde recommendatie van ‘schrijft u uw mémoires maar als u tachtig bent’.

Willem Oltmans,
New York.